C. H. P.
MANİSA HALKEVİ
Yayınlarından :
No. 9

I

XVII inci YÜZ YILDA

MANİSA'DA

ZİRAAT, TİCARET ve ESNAF TEŞKİLÂTI

İSTANBUL
RESİMLİ AY MATBAASI T. L. ŞİRKETİ
1942

MUKADDİME

Bu kitap, Türkiyenin Batı kıyılarında bulunan bir memleketin ve üzerinde yaşıyan halkın; yüzlerce asırlık hayatından; bir anını izah için meydana geldi.

Kitaptaki mevzuların hakkiyle işlendiğini, mükemmel bir eser olduğunu iddia etmek, benim için büyük bir safdillik olur. Kitap, ilim, metod, teknik ve hattâ imlâ bakımından hatasızdır, denemez. Esasen eserin içinde bulunan içtimaî, iktisadî, vs.. mevzuları genel olarak almak işlemek, umumî bir neticeye ulaşmak, ne benim ihtisasım dahilindedir ve ne de bugünkü durumla bunları işliyecek vaziyetteyim.

Millet ve memleketin genel durumunu izah etmek, bu hususta noktoi nazarlar serdetmek, nihayet mütehassısların işidir. Belki bu kitap ileride bu mevzular üzerinde çalışacaklara bir yardımcı olabilir.

Benim bu kitapta takip ettiğim gaye şudur:

Zengin kültür merkezlerinden uzakta yaşıyanlar, bulundukları köy, kasaba ve şehirlerde mevzu ve çalışacak herhangi bir konu bulamadığını ileri sürmektedirler. Halbuki, Türkiyemiz, zaman ve milletlerin, bilhassa dedelerimizin işlediği eserlerle meydana gelen Dünyanın en zengin müzelerinden birisidir. Cümhuriyet hükûmeti de bu dede armağanı müzeyi daha ziyade zenginleştirerek büyük bir mamure haline soktu. Bu müze ve mamureler diyarının: Van, Kars, Sivas, Kayseri, Bursa ve İzmirin de; herçeşit ve kendilerine has konularını bulmak ve orijinal eserler yazmak; her zaman için mümkündür.

Binaenaleyh, Yurdun dağında, bağında; köyünde ve şehrinde parça parça ele alınarak işlenecek mevzular, Büyük Türk Milletinin, ana tarihinin belli başlı kaynakları olacaktır.

İşte, bu kitap, Yurdun dört bucağında, Manisadan daha bakir ve daha enfes mevzuların bulunacağını ve onlardan meydana gelecek eserlerin de, şimdiye kadar yazılanların en orijinalleri olacağını ileri sürmek için meydana geldi. Eğer bu samimi gayeye ulaşabilmek amacı ile, arasıra, mevzuları ifrat veya tefrit derecede işledimse, okuyucularımın bunu, geniş mikyasta bende mevcut olan millet ve memleket sevgisine bağışlamalarını dilerim. 6. 6. 1942

Manisa

M. Çağatay Uluçay

ÖN SÖZ

Heybetli dağının yeşil eteklerini zümrüt bir gerdanlık gibi süsliyen güzel Manisa'mızın bu güzelliğile mütenasip bir de tarihi zenginliği vardır ki başını, büyük milletimizin derin ve uçsuz tarihinden alır.

Tabiatın bahşettiği sayısız ve hudutsuz güzellik ve zenginliklerine dedelerimiz, lâyık olan (İnsan Emeği)ni de vermeği ihmal etmemişlerdir. Bunun için her karış toprağında, her sivri kayasında ve her harabesinde, bereketli Gediz ovasında zengin bir de tarih yatıyor Gedizin beslediği bu topraklar ve bu toprağı emeğile altın yapan nesiller, bu şehre ve onun emsalsiz nimetlerine sıhhat kaynağı tabiî menbalarına, her zaman lâyık olduklarını isbat etmişlerdir.

Sayısız asırların, sayısız medeniyetlerine sahne olan Manisa'nın tarihini bıkmadan imanlı bir feragatla didikleyen arkadaşımız, M. Çağatay Uluçay bundan 3 yıl önce evimizin beş sayılı yayınını teşkil eden Manisa'mızın bir tarihini yazmışlardır. Bir kitap halinde şimdi elimizde bulunan bu esere ilâve olarak « Saruhanoğulları ve eserlerine dair vesikalar ile « Manisa'daki Sâray î Âmire ve şehzadeler türbesi » kitapları da bunun feyizli varlıklarındandır. Bu defa uzun bir emek mahsulü olarak (17 inci Asırda Manisa'da Ziraat, Ticaret ve esnaf teşkilâtı) adlı eserini de meydana getiren kıymetli arkadaşımız bize şimdi Manisa'mızın iktisadî, zirai ve içtimaî tarihinden bir meşale getiriyor. Hudutlarında kılıç oynatan, vatan yapan medeniyet ve tarih yaratan milletimizin iktisadî yönden de bu medeniyet ve tarihe çığırlar açtığı muhakkaktır.

Manisa gibi ziraî ve ticarî bakımdan mevkii, tarihî devirlerde de çok mühim olan bir yerin, geçen asırlardaki ehemmiyetini tebarüz ettiren vesikalar, memleketimizin iktisat tarihine herhalde büyük bir hizmet ifa edecektir. İleride bu sahada daha geniş ve etraflı tetkikler yapacak olanlara bu kitapcığın, üzerinde yürünecek bir yola değerli kılavuzluk yapacağına kaniim.

Kendisini bir Halkevi çocuğu sıfatiyle Manisanın tarihî yönden muhtelif bahislerde değerlendirilmesine çalışan kıymetli arkadasımiz M. Çağatay Uluçay'ı bu mesaisinden dolayı da memleket kültürü ve Halkevimiz adına saygı ile anmaktan kendimi alamıyorum.

Memleketin, her bakımdan tetkik edilerek büyük ve ünlü tarihimizin her gün biraz daha aydınlanması için bu gibi faaliyetleri yüksek himayelerile destekliyen C. H. P genel sekreterliğimizin değerli alâkalarını minnet ve şükranla karşılamağı da bir vazife telâkki ediyorum.

Halkevi Reisi

M. Azmi Önakın

I

Eserin İçindekiler

II

Vesikalar

II

Şehir ve Esnafı idare edenlere dair vesikalar:

III

Resim ve Pilânlar

I

XVII inci YÜZ YILDA MANİSA ŞEHRİ

TARİHÇE

Anadolu'nun batısında bulunan Manisa, Gediz boylarında uzanan köy ve kasabaların merkezi idi.

Saruhan livasının şarkında Kütahya, şimalinde Hüdavendigâr, garbında Sığala (İzmir) ve cenubunda Aydın vardı. Osmanlılar tarafından zaptedilince ilk def'a Karesiye ilhak edilmiş ise de, sonradan müstekil bir sancak olmuştur. Saruhan'ın merkez kazası, Manisa şehri idi. Manisa'nın kuruluşu hakkında muhtelif rivayetler vardır. Bu hususta yeni vesikalar elde edilinceye kadar şehri kuranların kim olduğu hakkında kat'î bir hüküm vermemize imkân yoktur. Yalnız şu var ki, elde mevcut eserlere nazaran, Manisa, eski bir şehirdir. Bu şehirde Mağnetler, Etiler, Lidyalılar, Firikyalılar, İyoniyenler, İranlılar, Makedonyalılar, Romalılar ve Bizanslılar oturmuşlardır.

Bunlara ait oldukça kıymetli ve tarihî kıdemi haiz eserler de gerek Manisa müzesinde ve gerekse sağda solda mebzul denecek derecede mevcuttur. Manisa çok eski bir şehir olmasına rağmen; bu günkü malûmatımıza nazaran; tarihte rol oynamağa başladığı zaman Mağnezi muharebesinden sonradır. Milâttan evvel 192 de Roma generali meşhur Sipyon Afrikanus ile Antiyokus arasında Manisa ile Akhisar arasında ve Akhisar'a giden yol üzerinde iki ordu birbiriyle karşılaştı ve bu muharebede Afrika galibi, Asyanın da şansını yenerek, Roma ordularına Anadolu kapılarını açmış oldu. İşte bu tarihten itibaren; vazih ve tam olarak değil; Manisa'nın siyasî, iktisadî durumu hakkında malûmat edinebiliyoruz.

Mağnezi muharebesinden sonra şehir her bakımdan inkişafa başlıyor. Diğer taraftan da bir takım facialara sahne oluyor. Bunların başında zelzeleler ve bu civarda sık sık vukua gelen muharebeler gelmektedir. Eski tarihçiler milâdın birinci yüz yılında Manisa'nın zelzeleden tamamen harap olduğunu yazarlar. Öbür taraftan da Anadolu'daki isyanlar, Bizanslılarla Selçukilerin muharebeleri, şehri oldukça zedeledi ve yerinde saydırdı.

Çok zamanlar, Selçuk orduları Manisa kapılarına kadar dayandı. Katalan ordusu komutanı Röje dö Flor şehri soymak istedi. Halkı ve civarında olan köyleri tahrip etti, nihayet şehir hicrî 713 (1313) yılında Saruhan Bey kuvvetleri önünde sukut ederek hakikî bir Türk şehri kisve-

sine büründü. Bu itibarla 1313 tarihi Manisa tarihi için bir dönüm noktasıdır. Şehrin tarihte, tam manasiyle rol oynamağa başladığı zaman, siyasî bir sürü mes'elelere sahne olduğu vakit; şüphesiz ki Türklerle başlıyan devirdir.

Gerçi Lâtin imparatorluğunun kurulduğu sırada da, imparator Jan Dukas, Manisa ile İznik'i 'kendisine merkez ittihaz etti. Fakat Lâtin imparatorluğunun sukutiyle beraber Manisa yine eski halini aldı.

Halbuki Türkler zamanında, hem siyasî bakımdan ve hem de imar bakımından çok ilerlemeler gösterdi. Türklerden önce; Bizans kaynaklarına nazaran, Manisa şehri, Manisa kalesiyle onu çeviren surların arasına sıkışmıştı. Saruhan ve Osman oğulları zamanında, şehir genişledi. Bunun böyle olduğunu anlamak için, Saruhan oğullarını [1] ve Osmanlıların ilk devirlerde Manisa'da meydana getirdikleri eserleri tetkik etmek kâfidir. [2]

İDARÎ DURUM

Saruhan oğullarından sonra şehir Osmanlıların eline geçti. Ta ikinci Murat zamanından, üçüncü Mehmed'in padişahlığına kadar Manisa şehzadeler tarafından idare edildi. Şehrin şehzadeler tarafından idare edilmesi ona birçok avantaj ve imtiyazlar bahşetti. Ve şehir şehzadelerin ayrılmasından sonra da genişleme faaliyetine devam etti. Gerçi 17 inci asırda bazı engeller zuhur etti. Kalender oğlu, İlyas Paşa Manisa şehrini soydu, softalar isyan etti. Cennet-oğlu, Karahaydar-oğlu Manisa'nın bazı kazalarını yakıp yıktı. Bunlara rağmen şehir ilerlemesine devam etti.

16 ıncı yüz yılda Manisa'nın 37 mahallesi varken [3] 17 inci yüz yılın ilk yarısı olan hicrî 1037 yılında mahalle sayısı 44 ü [4], asrın ikinci yarısında ise 54 ü buldu [5].

Bu asırda nefsi Manisa'nın beş nahiyesi vardı. 1069 yılı sicillerine nazaran Manisa'nın nahiyeleri şunlardı: Yengi, Belen, Palamut, Yuntdağı ve Emlâk... 1099 sicillerine göre ise Yengi yerine Turgutlu'nun kaim olduğunu görüyoruz.

Saruhan sancağının 14 tane kazası vardı: Manisa, Gördos, Güzelhisar, [6] Adala, Marmara, Mendehorya [7], Gördük, Ilıca, Kayacık, Akhisar, Foçalar, Timurcu, Tarhanyat namı diğer Menemen, Borlu idi [8]. Yalnız 1037 yılı sicillerinde bir de ayrıca perakendei mukataat, kazalar arasında yazılmaktadır.

[1] — Bakınız: Saruhanoğulları ve eserlerine dair vesikalar.
[2] — Manisa'daki Sarây-ı Âmire ve Şehzadeler türbesi.
[3] — Mimar Sinan'ın eserlerinden Muradiye camii S. 3.
[4] — 1037 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.
[5] — 1087 » » » » »
[6] — Bu Güzelhisar'ı Aydın'ınkinden tefrik için sicillerde Menemen. Güzelhisarı diye yazılmaktadır. Bu gün Menemene bağlı bir köydür.
[7] — Alaşehir'e tabi Kemaliye adındaki köyün eski adıdır.
[8] — 1037 ve 1099 yılı Manisa mahkeme'i şer'iye sicilleri.

Şehir bu asırda tamamen dağ eteğinden ayrılmış Gediz nehrine doğru taşmağa başlamıştı. Daha önceleri saray şehrinden ayrı ve şimal cihetinde münferit bir vaziyette bulunurken, asrın sonuna doğru yalnız sarayın şimal tarafı müstesna, diğer yanları mahallelerle kaplanmıştı. Bütün mahallerdeki ev tutarı 6600 idi [9].

MANİSA'DA AHALİ

Ahalinin ekserisi Türktü. Bundan başka şehirde Rum, Ermeni ve Yahudi de vardı. Fakat bu asırada şehir ticaretini ellerinde, bulunduran esnafın ekserisi Türklerdi. Evliya Çelebi Manisa ahalisi için: «Ahali-i vilâyetin ekserisi tüccar ve ehl-i hiref ve ulemâ ve ehl-i san'at ve ehl-i kanaaf ve ehl-i ibadet ve ehl-i ziyarettir. Ve ekseri halkı çuka ve ferace ve serhaddi kontos ve nazik boğası elvan bez giyerler. Ve nice bin fukaralar ve muhibbi Mevlâna olmak ile mevlevî külahı üzere destar-ı Muhammedi sararlar. Ve zennaları siyah ve mavi ve muhayyer la'ligûn ferace ve çuka ferace geyüb gayet müeddibane hareket ederler havatinlerdir... Ve âbı havasının hoşluğundan (!) mahbub ve mehbubesi vefret üzredir. Gerçi etrak diyarıdır amma (!) taht-i kadim ve şehr-i âzim olmağla halkı söz anlar mîri kelâm erbab-ı maarif şûraları çoktur» der. [10]

Büyük, zengin ve kalabalık olan Manisa, örümcek ağı gibi kendini saran yollar vasıtasiyle kazalarına, komşu sancaklara ve hattâ uzaklara kadar bağlanmıştı.

Türkiyenin coğrafî durumu gözönünde tutulursa, yol yapmaya müsait, denizlere ulaşmağa kolaylık gösteren kısımı, şüphesizki batı Anadoludur. Birbirine muvazi uzanan vadiler, İç Anadolu'yu denizlere ulaştırırlar. Bu itibarla Batı Anadolu, İç Anadolu ile Egedenizi arasında bir köprüdür. Bu köprüden, medeniyet ve milletler geçmişler, birbirleriyle münasebette bulunmuşlardır. Tarihin büyük askerî ve ticarî yolları, garbî Anadolunun ve Marmara kıyılarının bağrından geçerdi. Bu yolların sonu İzmir, Kuş adası, Çandarlı... ilâh ise başlangıcı da Balkanlar, Suriye, Irak Iran ve hattâ daha gerileri idi. Gerek Balkanların, bilhassa Suriye, Irak, İran ve Kafkasyanın tüccarları buralara varabilmek için Konya, Afyon, Manisa'dan geçerek gümrük memurlarının bulundukları yerlere kadar gidiyorlar, resimlerini verdikten sonra alışveriş edecekleri şehirlere yöneliyorlardı.

Yollar, Manisa'yı bir örümcek ağı gibi sarmıştı. Afyon - Alaşehir - Manisa; Bergama - Manisa; Manisa - Menemen - İzmir ; Manisa - Akhisar - Balıkesir; Manisa Kırkağaç ve diğer bütün yollar Manisa'da düğümleniyordu. Bu itibarla Manisa nasıl bugün tren yollarının kavşağında ise dün de aynen öyle idi.

Bunun böyle oluşu, Manisa'nın ticarî ve iktisadî hayatını Marmara, Ege denizine açtığı gibi, diğer taraftan da imparatorluğun en şark ve ce-

[9] — Evliya Çelebi seyahatnamesi C 9, S 75.
[10] — » » » C 9, S 78.

nup kıyılarına kadar uzatıyordu. Bu kadar geniş bir saha ile münasebet, Manisa mahsüllerinin komşu ve uzak memleket mal ve mahsulleriyle mübadelesine vesile oldu. Manisa kervansaray ve hanları, hergün yeni müşterileri görüyordu. Kervanlar ve tüccarlar, Manisa ve kazalarına, avuç avuç para bırakıyorlardı. Manisa mahkeme-i şer'iye sicillerinde; Konya'lı, Afyonlu, Kastanmonu'lu, İran'lı tüccarların ölüm ve vergilerine, ticaret ve buradaki hayatlarına dair; birçok vesika ve malûmat vardir[11].

İran, Kafkasyalı tüccarların daimî geçit yolları üzerinde Manisa ve kazalarının ekserisi birer duraktı, dinlenme yeriydi. Saruhan tuzlasının tuzlarını çekmeğe gelen Kütahya, Aydın, Karahisar sancaklarının yüzlerce develeri, Saruhanın hudutları içerisinde dolaşıyor [12] bütün ihtiyaçlarını il'den temin ediyorlardı.

Merkez-i hükûmetin zayıflaması, sürekli muharebelerin olması, bu muharebelerde menfi neticeler alınması, gerek imparatorluk içinde ve gerekse dışında birçok eşkiyalık hareketlerine sebep oldu. Diğer memleketlerde olduğu gibi Manisa civarında da irili ufaklı eşkiyalar türedi. Bu eşkiyalar, yolları kesiyor, köy ve şehirleri soyuyordu. Bilhassa Manisa tüccarlarının en çok korkuttukları yerler: Manisa - Menemen yolu üzerinde Menemen Boğazı; Manisa - İzmir yolu üzerinde sabuncu Beli, Alaşehir-Manisa yolu üzerinde Kanlı bel'di.

MANİSA ÇARŞISI ve PAZARI

Evliya Çelebi seyahatnamesi tetkik edilirse her şehrin muayyen bir yerde çarşısı olduğu görülür. Uumumiyetle zengin ve ticareti ileri şehir ve kasabalarda çarşılar bedestenin etrafında toplanır. Çarşının ya ortasında ve yahutta hemen yanıbaşında pazar yeri bulunurdu. Bunun sebebi ise yapılan ve satılanları iyi kontrol etmek, bac-ı pazarlarını alabilmek, ihtikârı önlemek içindi.

Diğer Osmanlı şehirlerinde olduğu gibi, Manisa'nın da bir çarşısı vardı. Fakat Manisa oldukça geniş olduğundan, bu gün olduğu gibi, şehrin çarşı ve pazarı iki yerde kurulmuştu. Karaköy ve Manisada.. Evliya Çelebiye inanmak lâzımgelirse 1082 yılında; ki onun Manisaya uğradığı senedir; Manisa'da 3360 dükkân vardı. Ve bu dükkânların hemen hepside kâgirdi. [13]

Manisa carşısı Hatuniye camiinden Alaca hamam semtlerine, Kurşunlu han civarından da Ali ağa camiine kadar uzanıyordu. Hudutlarını kabatas-

[11] — Vesika 44, 61... Manisa çarşısı ve pazarını saran bir çok hanlar vardır Bu hanların en meşhuru Şehinşahın anasının yaptırdığı Kurşunlu handı Evliya Çelebi bu handan bahsederken: «Arap ve Acem bezirgânı anda meksederler» der Evliya Çelebi seyahatnamesi C 9, S 75.... » Defter oldur ki Medine-i Manisa'da vaki Kurşunlu handa iken bundan akdem bilâvaris helâk olan Tayyib Acem Ermeninin muhallefatıdır ki yave haracı beyt-ül-mal mukataasına emin olan Mustafa ağa talebiyle tahrir olundu Fi şehr-i Rebiyülevvel sene 1081» Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri

[12] — Evliya Çelebi seyahatnamesi C 9, S 84.

[13] — Evliya Çelebi seyahatnamesi C 9, S 77.

lak çizmiş olduğumuz Manisa çarşı ve arastaları birbirine paralel uzanıyor ve yekdiğerini dikine katediyorlardı. Arasta ve çarşıların sonu ya bir meydana ve yahutta pazar yerinde nihayetlenirdi. Her esnafın çarşısını çınar, kavak, asma çubukları ve Manisa'da yetişen çeşitli çiçekler süslerdi. [14] Gerçi bu sokakların hepsi kaldırımlı değildi : " İllâ Bezazistan semtleri ve Saraçhane ve Haffafhane Esvakları ve Tahtakale ve Çeşnigir camîleri ve gayri suku sultanîleri serâpâ musanna' rengi beyaz ile areste pâk kaldırımlardır. Ve halkı gayet pâk ve nazif olduklarından çarşu bazarı her bar hüddamları azar ederek daima tathir edüb sulayub serdab edüb herkes dekâkinlerinde gerd-i gubarasız meksedüb bey'ü şira ederler. [15] »

Her esnafın kethüdası ve yiğitbaşısı olduğu gibi her çarşı ve esnafın da kethüdaları ve yiğitbaşıları vardır. Tevzi ve hükûmetle münasebeti bunlar temin ediyorlardı. Her çarşıda o çarşı esnafının çeşmeleri, sebilleri ve soğuk su yerleri vardı. Keza zengin esnafın zaviye ve mescitleri de bulunmakta, bunlara ait bir çok vakıflar da yapılmakta idi. Manisa çarşısının durumu hakkında iyi bir fikir edinebilmek için yangından önce yapılan ve kitabın sonuna iliştirilen eski Manisa çarşısı pilânını tetkik ediniz.

Hanlar, hariç olmak üzere Manisa çarşısında en çok nazar-ı dikkati celbeden binalar Bezzezhane, Bedesten, Kazılhane ve Boyahane idi.

Bunların en eskisi bezesten idi. Çulhalar ve bez ticaretiyle uğraşanlar mallarını burada satıyorlardı. Buraya Evliya Çelebi eski bedestan dendiğini ve kimin yaptırdığı malûm olmadığını yazıyor. [16] Evliya Çelebi'nin böyle demesine rağmen bu gün elde ettiğimiz yeni vesikaların yardımiyle bezzezhaneyi yaptıran Rum Mehmet paşa olduğunu biliyoruz. Rum Mehmet paşa Bezesten ve etrafındaki dükkânları Üsküdarda yaptırdığı camiye vakfetmiştir. [17]

Manisa Evkaf dairesinde Rum Mehmet paşanın tarihsiz bir vakfiyesi bulunmaktadır. Bu vakfiyede bezesten için : «Cami-i merhum Mehmet paşa der Bademiye.

Bezesten der nefsi Manisa maa dekâkin der etraf-ı bezazistan ki hâliyâ ol zeminadahi mukataaya verilüb dükkânlar olmuştur. [18]

Bezestenin yarısına cami yaptıran ise Ali ağa adında bir hayır sahibidir. Fakat bu cami Hicrî on üçüncü yüz yılda yıkıldığından Kara Müsellim namile anılan Kara Osman zade Hacı Mehmet ağa tarafından ihya edilmiştir: «Medine-i Manisa'da kuyumcıyan sukunda vaki bedestan-i

[14] — Evliya Çelebi seyahatnamesi C 9, S 78, 79.

[15] — » » » C 9, S 77, 78.

[16] — «Ve kârgir bina-i kavi kubablı bezazistan vardır. Birinin nısfını cami etmişler. Bezasten camii derler Ve nısfı kazazlar bedestenidir. Şahrahında ibrişim taft ederler Eski bezesten dimek ile maruftur. Âtik kâr olmağla bânisi kemesnenin malumu değildir» Evliya Çelebi seyahatnamesi C 9, S 77.

[17] — Bakınız vesika : 49.

[18] — Manisa evkaf dairesi vakıf kayıtlar defteri S 66.

atik dimekle maruf mahalle bundan akdem Ali ağa nam sahib-ül-hayrın mihrab ve minber ve minaresiyle ihdas eylediği cami-i şerif mürur-u eyyam ve kürur-u ağvam ile bilkülliye harab ve halita-i türab ve eser-i bina ve enkazı kalmayıb sinin-i vefiredenberu hâli ve muattal kalub tamir ve tecdidine vakfın dahi vechen min -el-vucuh müsaadesi olmamağla canib-i şeriat garradan yedine ita olunan fetva-i şerife mucebince cami-i şerif-i mezkûr arsası etrafında» cami ve medrese yaptırdığı yazılıdır. [19].

Bezezhane şimdiki bedestanın batı tarafında ayakkabıcıların bulunduğu yerde idi. Bezzazlar birçok defa bezlerini bedestende satmak teşebbüsünde bulunmuşlarsa da men'edilmişlerdir. Fakat XIII üncü yüz yılda vukua gelen iki yangında bezezhanenin üstü ve bazı yerleri yanmış ve tamir edilmiştir [20].

İstiklâl savaşına kadar bu bina böylece eski vaziyetini muhafaza ederek kaldı. Bezzezhane ve etrafında mevcut olan dükkânlar bir çarşı addedildiğinden bezlerin satılması vesairesi muayyen usullere bağlı idi.

Bunun doğusunda halkın Bit pazarı yahutta Sipahi pazarı dediği bedesten vardı. Bugün bu bedesten dahi Rum Mehmet Paşa evkafı arasında görünmektedir. 17 inci yüz yıla burada elbise, silâh ve kıymetli eşya satılırdı [21].

Manisa'da alışverişin en canlı olduğu yerler bedesten, kavafhane ve Manisa pazarı idi. Bu çarşılara mahsus dellallar vardı. Burada pazar günleri (perşembe gün) bir dua yapılır ve duayı müteakip alışveriş yapılır, ikindiden sonra kapanırdı.

Boyahane ve etrafında boyacılar, kazılhane ve civarında da Mutaflar oturmakta idîler. Çarşı ve pazar yerine gelen mallar bakkallara pazar başı ma'rifetiyle; diğer esnaflara ise kethüda, yiğitbaşı ve usta başları vasıtasiyle dağıtılırdı. Her çarşının veyahutta birkaç çarşının o çarşı esnafları tarafından seçilen dellalları vardı. Bir de bunların başına dellal başı seçilirdi. Dellal ve dellal başılar muhakkak surette esnafın fakir, ihtiyar ve emektarlarından seçilirdi. Meselâ bezzezların dellalı bezci esnafından, kavafhane dellalı kavaf esnafından olurdu. (BK : VS. 91)

[19] — Kara Müsellim Hacı Mehmet Ağanın 25 Cemaziyelevvel 1204 tarihli vakfiyesinden. Manisa evkaf dairesi. vakıf kayıtlar defteri S 94.

[20] — « Sadr-ı esbak merhum ve mağfurun leh Mehmet Paşa hazretlerinin medine-i Üsküdar'da vaki cami-i şerif ve hanikah-i Ktif evkafı musakkafatından medine-i Manisa'da vaki Bedesten bi kaza-ı taalâ iki def'a vuku'yafta olan harikde ve mürur-u ezmine ile etraf-ı sakfı ve üzeri cabeca mahalli sairesi haraba mü-rif olub tamir olunmasına » karar verildiğinden tamir edilmiştir 1226 Rebiyülâhır tarihli Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri

[21] — « Biri dahi yeni bedesten derler Bu dahi kâr-ı köhne ve kubbe-i âliler ile gayet mamurdur Cümle mevcudat kâlây-i Vâlây melbusat ve zikıymet-i havayicat bunda bi-kıymet firavandır Ve eski hamam kurbunda bezesten misali iki bapı kapulu bir şahrahın tarafeynini yüz mikdar kârkir dekâkinlerdir.. Amma bunda sipah pazarı olup alet-i harbe ve elbise-i fahireye müteallik meta'lar bey'i olunur » Evliya Çelebi seyahatnamesi C 9. S 77

Çarşıda hırsızlık olmaması için çarşıları bekliyen bekçiler vardı. Bekçilerin başına pasbanbaşı denmekte idi. Mayetinde 12 kişi vardı. Bunların vazifeleri tıpkı gece bekçilerinin vazifeleri gibi idi. Pasbanbaşıyı seçen çarşı esnafı idi. Hırsızlık olduğu zaman, vazifesini ihmal ettiği takdirde, yine esnafın karariyle azil ve yerine başka birisi seçilirdi. Seçimi müteakip mahkemeye gidilir, sicile kaydettirilir, kadı tarafından Pasban başıya bir de berat verilirdi [22].

Pasbanbaşı ve bekçi teşkilâtı, ta istiklâl savaşına kadar aynı şekilde devam etmiştir. İhtiyarlar olanlar, pazvantbaşını, oturduğu yeri, ayda bir kaç defa kıl torbasını alarak esnaftan para topladığın hatırlatmaktadırlar.

Bunların işlerini kontrol eden, tekâsül ettikleri zaman da yakalayup esnafa ve kadıya haber veren de şehir subaşısı idi.

Bezestenın gece bekçisine ise bezeztancı adı verilirdi. Bu da bezzazlar tarafından seçilirdi. Bezestancı gece vakti bezzezhaneden ayrılmazdı. Ayrıldığı takdirde cezaya çarpılırdı [23].

Bedestenin kapıları demir, dıvarları sağlam olduğundan ayrıca bir gece bekçisine lüzum yoktu. Bugün olduğu gibi, bedestenı açıp kapayan ve bedesten esnafı tarafından seçilen bir bedestencı vardı. Bunun vazifesi, sabahleyin bedestenı açmak, ikindiden sonra kapamak ve içerisini temizlemekten ibaretti.

Her esnaf, kendisi için kefil gösterdiği gibi bedestancı, bezestancı dellal ve bekçiler de birer kefil göstermeğe mecburdular. Bu yalnız onlar için değil tüccarlar ve esnaflar için de böyle idi. Değil ticaret ve emniyet işleriyle uğraşanlar, hattâ dükkân kiralıyanlar ve külliyetlice mal alanlar dahi kiralarını ve aldıkları eşyanın fiyatlarını, mahkemeye tesçil ettirirlerdi. Bu suretle inkâr ve saireye mahal kalmıyordu [24].

Dışardan Manisa'ya gelen mahsul, meyva, elbise ve saire Manisa pa-

[22] — Medine-i Manisa sukunda on iki nefer ile Pasbanbaşı olan Fakih damadı Es-Seyyid Halil Çelebi suk-u mezburda vaki ümmet-i Muhammedin emvâl ve eşyasını hıfz-u hiraset idüb tekâsülü sebebile [zayi' olan eşyayıtazmine teahhüt eylediği işbu mahalle kayd-ü şüt fi 3 Receb 1155.

« Bundan akdem Pasbanbaşı olan Halil Çelebi cümle ehl-i suk marifeti ve ba-ma'rifet-i şeri' azl olunub yerine zeyl-i vesikada muharrer -ül- esami müslimin ihbarlarile adalet ve istikameti zahir olan Elhac Hüseyin Pasbanbaşı nasb ve tâyin olunduğu işbt mahalle kayd-u şüt fi 2 Şevval sene 1155 » Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

[23] — « Budurki bilfiil şahir zabiti olan Yusuf Beğ bezestencı Ali bin Osman nam kimesne muvacehesinde iddia edüb mezbur Ali bezestenı bırakub yatsu namazından sonra kahvehaneye gidermiş Mülümanlar şikâyetler eylediler sual olunsun dedikde gıb -es-sual mezbur Ali cevab verüb ben ahşamın (akşamlayın) kahvemi içub yatsudan sonra kahvehaneye gitmedim dedüğü kayd-ı sicil olundu. Baadehu mezbur bezestenci Ali bin Osmanın nam kemesnenin nefesine sebbaı Elhac Rıdvan bin Abdullah kefil olduğu kayd-ı sicil olundu. » 1018 yılı Manisa mahkeme'i şeriye si cilleri.

[24] « Mahruse-i Manisa habbazları yiğitbaşısı Mehmet bin Abdullah mnhfil-i şer' de sağır zade Mustafa Çelebi'nin habbaz dükkânını Erbaa ve elf Zilhiccesinin on beşinde sene tamamına değin beş bin akçe icareye kabul ettim 'dedüğü mezbur Mustafa Çelebi talebiyle kayd-ü şüd » 1004 yılı Manisa Mahkeme-i şer'iyye sicilleri.

zarına gelirdi. Pirinçten tuza; üzümden kabağa; kömürden pamuğa kadar; her ne gelirse gelsin muhakkak pazar yerindeki mahalline gelecek, orada satılacak ve vergisi alınacaktı. Fatih ve Kanunî kanunnamelerinde nelerden ne kadar bac alınacağı yazılı idi. Bac vermemek için şehir dışında ve yahut hariç yerlerde satanlar cezaya çarpılırlardı [25]

Manisa pazarı Tahtakalede, Karaköy pazarı ise bugün olduğu gibi Çırpıcı pazarında kurulurdu. Her ikisinin de pazar perşembe günü olurdu. Tahtakale pazarının doğusunda Cümhuriyet hamamı, Altın pazarı; kuzeyinde Hatuniye camii; güneyinde ise Çeşnigir camii vardı. Bu geniş saha içinde en meşhur pazarlar, Pekmez pazarı, Kavafhane, Altın pazarı, Bezzezhane, Tahıl pazarı, Buğday pazarı,Pekmez pazarı, Tuz pazarı, Kaymak pazarı ve Balık pazarı idi. 1004 ve 1022 hicrî yıllarında bu pazar ve orada mevcut dükkânlar yanmış ise de sonradan tekrar ihya edilmiştir. Bu yangını müteakip bac vermemek için şu veya bu sebeplerle herkes sağa sola dağılmak istemişse de kanun ve nizamlara aykırı hareket ettiklerinden tekrar eski pazar yerlerinde alış veriş etmeğe mecbur olmuşlardı [26].

Yangınları müteakip pazar yerlerini ziyaret eden Evliya Çelebi şunları yazmaktadır: " Ve taht -el- kal'ada elli aded dekâkin ve îki başı derya

[25] — « Lala'ya ve Manisa Kadısına hükümki Sen ki lalasın mektub gönderüb nefsi Manisa'nın bac-ı pazarı müşarünileyh oğlumun haslarından olub şehiriu taifesinin ve sair hububat bakkalları ve arpa ve ekmekçiler ve gayriler mücerret bac vermemek için şehre gelen metaı karşulayub şehirden taşra hariç yerde alub badehu kendu tavarları ve kira ile şehre getürüb furuht idüb bazı (bir kelime okunamadı) eyleyüb zahiremizdir deyu tedriç ile hafiyeten getürüb bey'i eyleyüb bac-ı pazar taleb olundukta biz alub satıcıyız Bac-ı bazar vere gelmedük deyü taallül idüb ve bu sebeb ile her nesne bazar yerine gelmemek ile sipah taifesi ve şehir halkı murad üzre zahire alamazız deyu izharı acz etdüklerin bildirmişsin İmdi kadîmden bazar yerine gelüb bey'i olunub bac aluna gelen nesneleri kemesne karşılıyub baç vermemek için hariç yerde almak caiz değildir. Buyurdumki tenbih ve nida etdiresiz Fi mabaad kadîmden bazar yerine gelüb satilub baç aluna gelan metaı şehirlüden ve gayriden bir ferd karşılamayub bazar yerinden gayri yerde bac alınmak lâzımgelen nesneyi almıyalar Ve veçhi meşruh üzre der anbar etseler ve sahibleri dahi bazar yerine getirmeden hariç yerde bir ferde meta' satmıyalar Bazaryerine getirüb bey'i edüb dahi evvelden olu gelduğu üzre defter mucebiuce müteveccih olan bacı her ne ise alına Şer' ve kanun-u deftere mugayır ve emr-i şerife muhalif bir ferde olvechile iş etdirmiyesin. İşleyüb veçhi meşruh üzre bac alunu gelen metaı bazar yerine gelmeden karşılayüb hilaf-ı emr haric yerden alanlar ve emre mugayır hariçten meta' bey'i edenler veçh-i meşruh üzre alub der anbar eyliyenler kimlerse isimlerile yazub südde-i saadetime bildiresin. Emr-i şerife mugayır iş edenlerin haklarından geline ve gelen meta'ı karşılayub hariçte alanlar her kim ise aldıkları meta'ın kanun ve defter muktazasınca müteveccih olan bac-ı bazarını hükmedüb bî kusur alıveresin Ve şehrin resm-i küvvaresi hasıl yazılub şehirlunun kovanları olanlar defter mucebince müteveccih olan resmi vermeyüb şehirliyuz deyu niza' ederlermiş onu dahi göresiz. Fi lva-ki şehirlunun resm-i küvvaresi aynı defter-i cedid-i Hakanî'de hasıl yazılmışsa müstakil kovanları olub bal idenlerden kanun ve defter muktazasınca müteveccih olan resmi hükmedüb bî kusur alıverüb kanun ve deftere muğayır kemesneye taallül ve niza' etdirmiyesin. 19 Şevval 997». Hazine-i evrak mühimme defteri 9.

[26] — Bakınız vesika 20.

leb-i suk-u sağiredir Amma kârgir değildir. Bunda edviye ve maacın-ı Uşşakî bey'i olunur Dilber leb-i macun bazar olur Bir bazar-ı muhabbettirkim asla uşaktan hâli değil Bir kân-ı zürefa ve yâran-ı vefa esvakıdır ve Tahıl bazarı meydanında han misal sekiz amel-i sütün üzre kiremit ile mestur meydan vardır. Haftada bazar oldukda kendüm ve dekik ve cünle gallâl bunda bey'i olunur Muhtesib kantarı bundadır [27]. »

Eğer bir tüccar veya mal sahibi başka bir yerde mal satar veya satmağa çalışırsa eğer muhtesib ve kadı da bu hususta malûmat sahibi değillerse derhal esnafın ve şehrin ileri gelenleri mahkemeye celbedilir, Tahkikat neticesinde orada ya satılmasına veya satılmamasına karar verilirdi[28].

Pazar hayatını tanzim eden pazarbaşı ile muhtesipti.

MANİSA'DA ESNAF ve TİCARET HAYATINI TANZıM EDENLER

1003 yılına kadar ekseriyetle şehzadelerle idare edilen Manisa sancağı, bu tarihten itibaren vezir ve sancak beyleriyle idare edilmeğe başlandı. Bu asırda sürekli harpler olduğundan sancak bey, ve paşalarının ekserisine arpalık olarak tevcih edildiğinden kendileri gelmeyüp müsellimleri vasıtasiyle idare ediyorlardı. Sancak paşası sancağın umumî işlerine bakıyordu. Sancak beyinden başka idare işleriyle uğraşanlar ve şehir hayatını tanzim edenler: Kadı, nakib-ül-eşraf, Alaybeyi, Müfti, Şehir kethüdası, kethüda yeri, yeniçeri serdarı, subaşı, muhtesib, pazarbaşı kale dizdarı, kale kethüdası, şehrin âyan ve eşrafı ile esnaf teşkilâtı ihtiyarları ve heyeti idi.

Esnaf ve ticaret işleriyle uğraşanlar, başta kadı olmak üzere, muhtesib, Subaşı, Pazarbaşı, yeniçeri serdarı ve kethüda yeri idi. Gerçi evvelleri yeniçeri serdarı, kethüda yerinin ticaret ve esnaf hayatı üzerinde pek mühim rolleri yoktu. Fakat 16 ncı asırdan itibaren askerlerin de ticaret ve esnaflık işlerine karışmaları bu zabitlerin de ticaret ve esnaflık hayatına karışmalarına vesile oldu. Tarihlerimizde muhtesib, pazarbaşı, yeniçeri ve sipahi zabitleri arasında Bac, vergi ve müdahale yüzünden çıkan meselelere sık sık rastlanmaktadır.

Esnaflığın bozulmasında, ticaret hayatının gerilemesinde, bozulan Osmanlı ordusu elemanlarının çok kötü tesirleri oldu. Şehirlerde devlet memurlarına pala sallamak, vergi ve bac vermemek, işleri kalp yapmak, ihtikâra yol açmak, denileblirki bunlarla başladı. Kontrolculara hini hacette kafa tutan, kılıç çeken yeniçeriler, millet ve memleket davasında hudutlar da yüz kızartıcı hareketlerde bulundukları gibi şehir hayatında da devlet otoritesinin kırılma ve sarsılmasında çok menfi rol oynadılar. Esnaflık ve

[27] — — Evliya Çelebi seyahatnamesi C 9. S 77.

[28] — « Oldurki üslub-u kadîm üzre matekaddümden Taht-el-kal'anın orta yerinde götürücü pirinc bey'i ede gelmiş deyu şehrin âyan ve eşrafı efendileri ihbar eyledikleinde kadim üzre bey'e izin verildiği kayd-ü şüd» 1019 yılı Manisa-i Mahkeme-i şer'iye sicilləri.

ticaret hayatının güzel işliyen mekanizmasını düzeltmek için ne yeniçeriliğin ilgası ve ne tanzimatı hayriyeyi ilân etmenin kâfi gelmediğini burada esefle söylemeliyiz. Bu yüzden çıkan davalar, kangran halini alan içtimaî yaralar, o kadar çoktur ki burada saymakla tükenmez. Sicillerin hemen her sayfasında yeniçeri ocağının serkeşliğini, adaletsizliğini, haksızlığını görmek mümkündür [29].

[29] — Koçu Bey risnlesinden naklen Osman Nuri Bey. Mecelle-i Umur-u Belediyenin 621 inci sayfasında, şunları yazmaktadır : «ancak sefer-i hümayun vaki oldukta ecnas-ı muhtelifeden bir iki yüz bin mikdarı asker peyda ve tedarik ederler. *hidmetlerin* eda edecek derzi (terzi) olan derziliğine bakkal olan bakkallığa. attar olan attarlığa girib her biri san'atlarile meşgul olurlardı. Bu makule asker. asker değildir. Asker ebenan ced olanlardır. Ve Ocak ocak zadelerdir. Bakkal, çakkal ile iş bitmez.»

Cevdet tarihinden naklen yine Osman Nuri Bey mecele-i Umur-u Belediyesinde 1200 tarihinde Mısr'a giden askerin ora esnafına yaptığı yolsuzluk ve haksızlığı şöyle anlatıyor : «Yeniçerilerin âdat-ı kadime-i kabihalarından olduğu veçhile taife-i askeriye Mısır içine yayılıb her biri ne san'atta ise ol san'at eshabından birinin dükkânına girib akşama kadar oturub o günkü ticaretini hesab ederek temettua şerik oldukları ve bu husus Mısır ahalisinin görmedikleri bir bit'at olduğundan şikâyet etmelerile derhal bu şirket yasağ olunub her kimin dükkânına askerî'den birü gelür ise tard ve def' etmesi ve alunub hakim ve valiye götürmesi ilân olundu.» «Mecelle-i Umur-u Belediye sayfa 623, 624.

«İstanbul kadısına hükümki :

Hâlâ bazı bölük halkı ve Yeniçeri ve acemi oğlanları ve cebeci ve topçu vesair *kullarım* bey'ü şiraya ve ehl-i suka müteallik umur-u sanayia karışub ve dekâkin tutub esvakta ve bazarda ve iskelelerde ve gemilerde meta' ve kereste alub matrabazlık edüb ve bazı odun gemilerine girüb narh-ı ruzi üzre müslümanlara almağa mani olub ziyadeye satup rençberlere vesair erbab-ı sanayia mahsus olan ahvale karşı meta' ve keresteyi carî olan es'ar üzre bey'i eylemeyüb sair fukaraya bu babda taaddi lâzımgelmeğin minbaad kullarım ehl-i suka muteallik umura karışmayub kendu hallerinde yat ve yaraklarile vesair edevat-ı cenk-ü cidale olan hususları öğrenmeği meşgul olmak emredüb olbabda her taifenin tenbih içun ağalarına hükm-ü hümayunum verilmiştir. Buyurdum ki... Vusul buldukda sen dahi bu babda mukayyed olub eğer bölük halkı ve eğer Yeniçeri ve acemi oğlanları ve cebeci ve topçu vesair kullarımdan rençberlerin vesair erbab-ı sanayiin umuruna ve bilcümle ehl-i sukun sanayiine ve kereste ve odun ve meyva umuruna ve rencberliklerine ve bey'ü iştiraya karışmıyalar. Karışanları her kim ise ağalarına bildürüb anlar dahi ferman-ı şerifim üzre men'ü def' eyleye... Şöyleki ağaları men' eylemiye. Kangı tarifenin ağası ise yazıb bildiresin. Ferman-ı şerifim icrasında ihmal edenlerin hakkından geline. Ve bu hükm-ü hümayunumu sicil-i mahfuza kaydedüb hâlıya ve min baad mazmun-u adâlet makrunu ile amel üzre olub ihmal ve müsahaleden hazer edesin. 15 Z. 992». Mecelle-i Umur-u Belediye sayfa 622.

«İstanbul kadısına hüküm-ki :

Mektub gönderüb mahmiyye-i İstanbul'da mütemekkin olan çarakçıların ve dökmeci ve hurdacıların ve umuma tuc (tunç) ve pirinç ve bakır işliyen kemesnelerin ehl-i hibresi olan Ali ve kethüdası İsmail ve yiğitbaşıları Mehmed meclis-i şer'e gelüb zikr olunan erbab-ı sanayiin kimi solak ve kimi Yeniçeri ve topçu ve cebeci ve kalafatçı olmağla mirî tarafından bazı hizmet teklif olunub idare-i hidmet olunmak için dükkânları önlerine varanlara biz sipahileriz deyu alât-ı harple üz erimize yürüyüb inad edüb ve şehirlü taifesinden dahi nice kemesneler olu gelan âdet ve kanun üzre razı olmayub ve bazı oturakçılar dahi serkeşlik edüb birbirlerinin şakirtlerin ayardub ihtiyar üstadların

Yeniçerilerin askerlikle iştigalinden önce esnaf ve ticaret hayatını esnaf teşekkülleriyle kadı, muhtesib tanzim ederken bundan sonra bu zabitler de işe karıştılar. Fakat her ne olursa olsun esnaf ve ticaret hayatının tanziminde en başta yine kadı geliyordu. Kadının birçok işleri olmakla beraber en önemlilerinden birisi de esnaf ve ticaret hayatının tanzimi idi. Esnaf arasında heyeti umumiyeyi alâkadar eden herhangi birşey zühur ettiğinde derhal kadıya gidilir ve onun tarafından halledilirdi. Esnafın seçtiği esnaf heyeti azalarını nasb ve tayin etmek, azletmek, nizam, taamül ve kanunlara göre esnafı hareket ettirmek kadının başlıca vazifelerindendi.

Bunlardan başka şehre gelen meyva ve mahsulleri sicile kaydetmek, ordu ve İstanbul için istenen şeyleri ya bizzat veyahutta gönderilen memurlara mubayaa ettirmek, kanun ve nizamlara aykırı hareket eden esnaf ve tüccarları cezalandırmak, şehirde bulunan esnafın sayısını azaltmak veya çoğaltmak kadının gördüğü önemli işlerdendi. Bunun muhtelif sebepleri vardır. Osmanlılar muharip bir milletti. Ordunun ihtiyaçlarını karşılmak, büyük şehirleri doyurmak, haylı bir mesele idi. Bundan dolayı işler tahdit edilmiş ve alışveriş inhisar altına alınmıştı. Ticaret ve san'atta gözönünde tutulan şey evvelâ o memleketin ihtiyaçları, saniyen İstanbul ve ordu, en son olarak ta ecnebî memleketlere ihraç düşünülmekte idi.

Bir memlekette yetişen mahsul, meyva vesaire evvelâ o memleketin ihtiyacını karşılar, İhtiyaçlar tamamlandıktan sonra başka memleketlere satılabilirdi. Esnafın, tüccarın işsiz ve boş kalmaması için her malın muayyen müşterileri vardı [30].

Binaenaleyh herkes istediğine mal satamaz [31] herkes istediği kadar mal alamaz [32], Aynı zamanda pazara fazla ve eksik mal getiremezdi[33]

Yine bu inhisardan dolayı her şehirde bulunan esnafın miktarı da tahdit edilmişti. Her önüne gelen dükkân açamaz, esnaf olamazdı. Dükkân açmak ve esnaf olabilmek için, üstada hizmet etmek, esnafa lüzum

terbiye ve tedariklerine razı olmayub hizmetimize küllî ihtilâl vermişlerdir. Anun gibi mirî tarafından hidmet teklif olundukta eğer şehirlü ve eğer sipah taifesinden kadîmden olu geldiği üzre ihbarlarına muhalefet etmeyüb inad edenlerin haklarından gelinmek içun emr-i şerif verilmek recasını arzetmeğin buyurdum ki... Vardıkda bu bapda gereği gibi mukayyed olub anın gibi ehl-i sanayiden olub çarşı ve pazarlarda dükkân açub kâr ü kisbedenler eğer sipahi ve eğer yeniçeri vesair kapum halkıdır ve şehirlu taifesidir. muhkem tenbih ve tekid eyliyesinki hizmetlerine müteallik mirî maslahat veyahut gayri husus vaki oldukda ehl-i hibre ve kethüda ve yiğitbaşıları vesair ihtiyarları marifetlerile olu gelen âdet ve kanun üzre hidmet ettirüp bir ferde taallül ve niza' ettirmeyüb ferman-ı hümayunuma ve âdet-i kadîmeye muhalefet edenleri isimleri ve resimlerile yazub arzeyliyesinki haklarından gelince Ve baad -el-nazar kethüda ve yiğitbaşıları ellerinde ibka edesin. 7. Za 996» Mecelle-i Umur-u Belediye S 622. 623.

[30] — Vesika 6. 11, 17. 19. 22. 23. 24. 31. 39. 47. 51. 53. BK.vesika 78.

[31] — Bakınız vesika : 4. 5. 9. 11. 12. 22. 23. 24. 31. 51. 53.

[32] — » » : 4. 5. 9. 11. 12. 22. 23. 24. 31. 39. 51. 53.

[33] — » » : 27. 45. 47.

görülmek şarttı [34]. Meselâ kasaba [35], sabuncıya (36), Helvacıya [37], ihtiyaç görüldüğü zaman kadıdan icra-yı sanat müsaadesini alır ve işe başlardı.

Bunda devlet kendisini düşündüğü gibi, esnafı da düşünüyordu. Esnaf yaptığı işten muhakkak surette emeği nisbetinde istifade ediyordu. Meselâ: Geniş bir imalâthanasi olan her hangi zengin bir esnafla fakir esnafın alacağı ve satacağı mal ve malzeme arasında daima bir nisbet vardı. Büyük tüccar ve esnaflar küçükleri ezemezdi. Binaenaleyh alım ve satım işlerinde kethüda, yiğitbaşı ve ustabaşılar her esnafın vaktine ve işine göre aldıkları ve sattıkları şeylerden bir nisbet dahilinde alıp satarlardı. Bunlara aykırı hareket edenler esnaf cemiyeti ve kadı tarafından ceza görürlerdi.

Bunlara bir de hükûmetin veya mültezim ve eminlerin almak mecburiyetinde oldukları vergileri ilâve edinlz, işte o zaman bu inhisar ve tahdidin mahiyeti daha ziyade anlaşılmış olur. Ziraat, ticaret ve sanayi bir mukataaya raptedilmiş ve mültezime verilmişti. Hepisinden muayyen bir miktarda para alınacaktır. Bu itibarla müstahsilin meydana getirdiği her şeyden kadının haberi olmalıdır. Ancak bu haber işinden sonra mal ve mahsuller satılır, biçilir ve gönderilirdi. İşte Osmanlı ticaret ve esnaf makanizmasının işleme tarzı bu esaslara dayanıvordu.

Binaenaleyh kadının bu kadar geniş işi başarabilmesi, memurları vasıtasiyle kontrol edebilmesi için muhakkak surette her şeyin muayyen yeri, muayyen biçimi, muayyen malzemesi [38], muayyen fiyatı, muayyen zamanda alınıp satılması gerekirdi.

Her satılan şeye bir fiyat konurdu ki buna narh denirdı. Narh, müslümanlığın ilk zamanlarındanberi mevcuttu. Osmanlılarda da Osman Bey zamanında nark usulünün carî olduğunu Aşık paşa tarihi yazar [39]. Narh, en son fiyat olduğuna göre bundan fazla fiyata satanlar derhal cezaya çarpılırlardı. Narh konurken esnafın ve mustahsılın emeği ve sarf ettiği para ve hem de halkın vaziyeti göz önünde tutulurdu. Ne halk ezdirilir ve ne de esnafın fahiş fiyatla mal satmasına müsaade edilirdi. Konulan narhtan halk zarar görüp de şikâyet ederse derhal değiştirilir-

[34] — Mecelle-i umur-u belediye : S. 655, 657.

[35] — «Sabıka kasab olan Elhac Hüseyiu bin Karaman nam kemesne Karaköy sukuna yine kasab Nasb ve tâyin olundu. Hurrire fi 27 Zilhicce sene 1044». 1045 yılı Manisa mahkeme-i' şer'iye sicilleri.

[36] — «Budurki Habib bin Elhac Osman nam kemesne tarihi kitabd sabuncu kaydolundu». «Bade-hu İsabın Balı dahi sabuncu kaydolundu». 1032 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

[37] — «Sart'dan gelen Elhaç Mustafa bin Gündük nam helvacı ihtiyarile şehre helvacı tâyin olunduğu kayd-ı şüd«. 1010 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

[38] — Bakınız vesika : 1. 8. 10. 19. 26. 42. 57. 64.

[39] — Aşık paşa tarihi sayfa 19.

di [40]. Narh konurken muhakkak surette esnafın da halkın da reyi alınırdı. Bu işte en çok rol oynıyan ve kadıyı ikaz edenler muhtesib, bazarbaşı, ehl-i hibre ve çarşı esnafı idi [41]. Esnaf fahiş fiyat istediği zaman kadı lâyık gördüğü nark'ı kordu. Narh konurken nelerin göz önünde tutlacağı ve ne kadar kâr takdir edileceği üçüncü Murad'ın ihtisab kanunnamesinde şu suretle zikredilmektedir:

FERMAN

Suret-i kanunname-i ihtisab-ı Osmanî oldurki

Nişan-ı şerif-i âlişan ve ferman-ı (bir kelime okunamadı) kaza ceryan etkadallah-ül-melik-ül-mennan ilâ yevm-ül-haşr-ü v-el-mizan oldurki. Şimdiki halde bu hükm-ü cihan mütaı İstanbul muhtesibine verdimki mahruse i İstanbul'da ehl-i hireft almakta ve satmakta ifrat ve tecavüz edenler halk müşteki ve mutazarrır olur Deyu arz olunmağın buyurdumki ol yerin halkı cemedüb kadı huzuruna getürüb her nesnenin aslı ve hakikatı birle iletüb nice alub satacakları ediliverüb alan ve satan incinmiyecek tarh birle yasak ederler. Her kim kadı marifetile verilen maldan eksik satarsa tutub kadıya iletüb muhkem yasak edeler. Şöyle gerektirki hiç ahad kadı ve muhtesib olan kemesne marifetsüz kolayına narh vermiye. Ne veçhile narh vaki olursa kadı ve muhtesib (marifetsüz) verilmiye Narh verildikden sonra eksük satanın tutub hakkından geleler Ve narh verecek nesneler muhtelifdir Bazan meyvalar aslîdir Şehre gelecek rencberler nice aldıkların muhtesib olan kemesne (ye) malûm ola ona onda bir akçe fayda gösterüb ziyadeye satmaya Ve bazı nesnelerin buğday ve arpa ve âlif ve daru ve bunlara benzer ne varsa (bir kelime okunamadı) onda onbirden ziyadeye sattırmıyalar Ve nalbandlara yasak oldurki nalun iylsi nala ve mıhlara onat! yola ve müslümanların dükkânlarında onatub nal vuralar Ol yerde âdet ne ise hakkını aldıktan sonra mıh değürüb aksadırsa geru tamir etmek nalband boynunadır Ve mutaflara yasak oluna Torbaları büyük edeler ve çuvalları büyük ve sık dokuyalar Ve çürük ve kıldan çul ve torba ve gayri nesneler dokurlarsa muhtesib tutub hakkından gele Ve kemhanın tulün ve arzın gözedeler ve taftanın ve vakenin ve bürümcüğün enin ve uzunun gözedeler derzilere (terzilere) yasak ederlerki dar ve kısa etmiyeler Ve düğmelusuz (düğmesiz) satılmıya Her kim tutub satarsa hakkından geleler Bir bol kaftan eni boyu denk ola Ve derziler

[40] — «Sikatdan cemi gafir gelüb mutazarrır olduğun haber verdiklerinde kırk dirhem bir akçeye iken beş dirhem kalkub otuz beş üzre narh verildi Hurrire fi şehr-i Recbe- ül- Mürecceb sene 1008.»

«Haci Halil ve Helvacı Mes'ud ve Şevki zade Hacı Ali Çavuş ve Receb bin (bir isim okunamadı) ve Seyyid Hasan ve Cungara vesairi hazırun olub otuz beş dirhem bir akçe Karaman koyunun narhına razılar oldukların gıb -et-talep kaydolundu sene 1008».

«Taife-i bakkalandan Elhac Mustafa ve eski Bazarbaşı Mehmed Usta ve İbrahim

çuka ve kaftanı ve emir ahur kaftanı ve fistonu ve kadifeden fistonu ve cübbeyi gözedeler Zamane göre de gelur ve boyacılar (bir kelime okunamadı) deyu hükmeyliyeler; Ve işlemiyeler Ve kasablar koyun etini keçi etine katmıyalar koyun etin deyu ayru ve keçi etin deyu ayru satalar Ve aşçılara ve başçılara ve püryancılara ve şiş kebabcılara yasak edelerki çiğ pişirüb satmıyalarVe çölmekcilerin ve kerpiççilerin çiğini gözedeler Ve attarların ve bezirgânların ve takyacıların m. ta'ları her ne ise meta'ına göre ona onbir üzerine ve onda onbir buçuktan ziyade sattırmayalar Ve (bir kelime okunamadı) onun on ikiden ziyadeye vermiyeler verirlerse haklarından geleler ve saraçların dahi ahvalı (n) teftiş edeler Alâların ve evsatların ve edna kıymet ne ise hesab edüb zikrolunan mucibince her metaına narh vereler ve narhdan ziyadeye sattırmayalar Ve çadır ve yelken bezleri iyi ola Gönklek (gömlek) diken kemesnelere yasak oluna Dar ve kısa dikilmiyeler Ve tahtanın ve ağacın enini ve uzununu gözedeler Köylere yasak edelerki ol âdet üzre uzun ve enlu keseler Ve kazancılar eski bakırdan nesne işlemiyeler Ve herne işlerler ise hesab edüb narh vereler ziyadeye sattırmayalar (bir kelime okunmadı) Papuççular orta günde on bir akçeye işliyeler ve ikişer akçe yemeklikleri ola ve kısa günde sekiz akçeye işliyeler ve ikişer akçe yemeklik ola Ve hallaclar yüz elli dirhem pambuğu (pamuğu) bir akçeye atarlar Ve sirkeye ve yoğurda su katmiyalar Ve halayıkcılar satduğu esirlerin yüzüne esidiç ve kızılıç sürüb zinet verüb satmıyalar Ve libasın arkasından çıkarmıyalar Ve sakalı gelmiş olanların sakalını yolub satmıyalar Ve debbağlar gönü çürük işlemiyeler Ve kireçde fazla yaturub çürütmiyeler Ve sahtiyanı ham işlemiyeler Ve kasabların bıçağı gayetle keskin ola Güdük olmaya Herhangi kasabki deri yüzerken deriye zarar ve ziyan ergüre tutub hakkından geleler ve bıçağla yüzmiyeler Yumruğu ile yüzeler Ve dahi yahudiler ve gayri kâfirler dülbendi onat renk edeler Ve deri takya geymiyeler Geyerlerse hakkından geleler Ve başından alub pare pare pare edeler Ve gavriler dahi her birisin başlu başına işaret

---

Biğ vesairleri baserehüm mahfil-i şer'e gelüb sadeyağı kırk dörder akçe yazıverin bulunmazsa biz bulalım deyu muteahhid oldukların kırk sekizden dört akçe ref' olunub kırk dörder akçe Manisa vukiyyesine tayin olundu fi evasıt-ı şehr-i rebiyülâhir sene 1011» 1008 ve 1011 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri. BK. vesika 65

[41] — «Sene aşere ve elf cemaziyelevvel evailinde mahruse-i Manisa sukunda bey'ü şira olunan meyvanın bazarbaşı talebiyle ve ehl-i hibre marifetleri ile tâyin olunan es'ar bunlardır ki zikrolunur»

«Rumeli peyniri içun muhtesib İbrahim Veli ve Yiğitbaşı Mahkeme-i kebirde beher akçe otuz dirhem tâyin etdüler deyu ihbar etmeğin Vech-i meşruh üzre tâyin olundu. Fi evail-i şehr-i Rebiyülâhır sene 1011.

«Bazarbaşı Ahmet ve birkaç nefer müslümanları Karaman peyniri kırk dirhem mahaldir deyu ihbar etmeğin beher akçe 40 tâyin-i şüd» sene 1011...» Bazarbaşı Ahmet ve Yiğitbaşı Sinan Tekeili peyniri 45 dirhem mahaldir deyu beher akçe tâyin-i şüd 45»..

«Bazarbaşı vesair ahali-i suk ihbarile tatlu inar üç yüz ve ekşi inar dört yüz tâyin olundu» 1010 ve 1011 yılı sicilleri .

edeler ve illâ temerrüd edüb gice takye giyerlerse muhtesib kadı marifetile hakkından gele Ve şehirli olan ve taşradan gelen bargirlerin ayağı(n) gürüb cebirle nal edüb ve semerlerin gözedüb ziyade yük urdurmayalarVe hamamlar arî ve yunmuş ola ve halveti soğuk olmıya Ve dellâki hüsün ola ve usturası gayet keskin ola Ve usturasından kemesne incinmeye Ve nazırlar futayı pak tutalar Müslümanlara yaş futa vermiyeler işkembeciler işkenbeyi pâk arî edeler (bir kelime okunamadı) pişüreler Ve hem cüzzamları şehre sokmuyalar Filcümle mesih bir nesne olmuyaki kadı ve muhtesib marifetsüz narh verilüb satıla Bu hususlarda ol yerin kethudaları ve âyanı ve münifi ve şerifi ve kanunname mucebince amel edeler Temerrüd edenleri gereği gibi tutub hakkından geleler Bardakçılar ve çömlekçiler (bir kelime okunmadı) ile pişirmiveler Ve hamamcılar Futayı eski bezle tutmayalar Ve kâfire ve cuhuda verilen futayı müslümanlara vermiyeler Ve arpacılar arpaya saman katmıyalar Filcümle her kim kanuna muhalefet ederse muhkem hakkından geleler Ve çizmeciler şöyle ısmarlıyalarki iyi çizme yirmi beş akçeye, andan aşağı olanlar yirmi akçeye vereler eğer ziyadeye satarlarsa tutub haklarından geleler Ve yeniçeri papucun gayet iyisun on beş akçeye ondan aşağı on akçe ziyadeye satarlarsa haklarından geline Ve taşradan gelen gönün debbağlardan gayri kemesne alub satmıyalar Eğer alub satartarsa gereği gibi haklarından geleler Alâmet-i şerife itimat kılalar Tahriren fi 26 Zilkade sene 983.

Bi-makam-ı Kostantıniye (42)

Kadı tarafından verilen narh kolay kolay değiştirilemezdi. Narhtan fazlaya veya eksiğinine satanlar cezaya çarpılırlardı [43]. Manisa'da satılanlar hakkında iyi bir fikir edine bilmek için muhtelif tarihlerde satılan meyva ve mahsul fiyatlarının azalub çoğalma nisbetlerini kontrol etmeğe yardımı olur vesilesiyle muhtelif tarihlerde Manisa Mahkeme-i şer'iye sicillerinden kopya edilen narh defterini gözden geçirelim :

Ahval-i es'ar ki [44] şehr-i zilkadede vakidir sene 1007

Lahm-ı ganem Beher Osmanî Dirhem 40 (45)	Kuzu beher Osmanî Dirhem 35	Revgan sade beher vukiyye 56
Asel-i musaffa beher vukiyye 20	Pirinç-i Mısır ölçek 54	Yerlu pirinci beher ölçek 50

[42] — 983 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri... Bu vesika Bahri Oskay tarafından Cediz mecmuasında neşredilmiştir.

[43] — Bakınız vesika : 4, 5, 9, 11, 13, 14, 15, 22, 23, 24, 31, 39, 51, 52, 61.

[44] — Narkın arapçası si'ar cem'i de es'ardır.

[45] — Bukadarı bir akçeye diye hesap olunacaktır. Meselâ koyun etinin 40 Osmanlı dirhemi bir akçe gibi.

Zeytin yağı
beher vukiyye
46

Nohut
Beher Osmanî
Dirhem 125

Fıstık
Beher Osmanî
30

Kara üzüm (üzeri çizik)
Beher Osmanî
175

Amrut (Armut) hoşab-
lık beher Osmanî
175

Mercimek
dirhem
100

Huşk âlû (Kuru erik)
beher Osmanî dirhem
80

Koyun peyniri
dirhem
60

Bağ yaprağı
dirhem
200

Nişasta
Beher vukiyye-i
Osmanî 20, 18

Şirogan (Şırlağan)
48

Leblebi
Beher Osmanî
Dirhem 60

Üzüm kızıl
Beher Osmanî
125

Sarı incir
Beher Osmanî
175

Kuru bakla
beher Osmanî
dirhem 150

Bakla-i taze
beher Osmanî
dirhem 500

Keçi peyniri
beher Osmanî dirhem
50

Sığır peyniri
beher Osmanî dirhem
70

Asel helvası
beher vukiyye
28

Soğan
dirhem beher Osmanî
500

Beziryağı
Beher vukiyye
34

Fındık
Beher Osmanî
Dirhem 60

Lop inciri
Beher Osmanî
125

Zerdalû Hoşablık
(hoşaflık) beherosmanî
70

Böğrülce
beher Osmanî
dirhem 150

Göze kurusu?
beher Osmanî
dirhem 100

Taze keçi peyniri
beher Osmanî dirhem
80

Ekşi elma
beher Osmanî dirhemi
150, 175, 300

Sisam Helvası
beher vukiyye
18

Kiraz
beher Osmanî dirhem
5:, 75, 100

(hurrire fi 23 şehir-i zilk'ade).

Sabun
beher vukiyye
34

(Nark-ı cedid sabunun alâsı olmak şartiyle beher vukiyye 46 hurrire fi 6 zilk'ada)

Simit
beher Osmanî
dirhem 107

Arpa
beher ölçek
10

Gerde
beher Osmanî
dirhem 107

Un
beher ölçek
18

Boğaca dirhem
beher Osmanî
107

Mum
beher Osmanî
dirhem 20

Kuyruk yağı
Beher vukiyye
24

İçyağı
beher vukiye
22

Taze kabak
beher Osmanî dirhem
600

Kuyruk
beher Osmanî dirhem
300 250

Narh ı hiyar
şehirde bahçede
6-8

(Ve köyde
beher Osmanî
10-12

Narh-ı kavun
dirhem
400

Narh-ı karpuz
dirhem
600-800

Narh-ı börek
dirhem
50

Narh-ı sisamlu helva
dirhem
6/1

Narh-ı kabak böreği
(yumurtalı ve peynirli
ola) dirhem 70

Narh-ı balık
dirhem
100

Narh-ı dekik
ölçek
22

Narh-ı batlıcan
adet
35

Narh-ı Manisa dağı
peyniri dirhem
40 Fi 1

Turunc
adet
7

Lahnanın alâsı
biri bir
akçeye

Evsatî
üçü iki
akçeye

Ednası
ikisi bir
akçeye

Şalgam-ı Manisa
beher Osmanî dirhem
500

Narh-ı kestane-i çiğ
beher Osmanî dirhem
200

Narh-ı kestane-i pişmiş
beher Osmanî dirhem
200

Narh-ı palûde
beher Osmanî dirhem
140 [46]

ES'ARIN NARH DEFTERİ SENE 1113

Ekmek
dirhem
130
meblağ
1

Has ekmek
dirhem
125
meblağ
1

Sızmış revgan sade
kıyye
1
meblağ
44

Revgan ham
kıyye
1

Âsel-i Osmanî
kıyye
1

Girit peyniri
kıyye,
1

[46] - 1097 yılı narh defterinden.

meblağ 36	meblağ 30	meblağ 16
Tulum peyniri kıyye 1 meblağ 14	İncir kıyye 1 meblağ 8	Kuru siyah üzüm kıyye 1 meblağ 8
Kestane kıyye 1 meblağ ?	Pirinç kıyye 1 meblağ 11	Soğan kıyye 1 meblağ 3
Sabun kıyye ? meblağ 30	Nuhut kıyye 1 meblağ 4	Tuz kıyye 1 meblağ 3
Dekik kıyye 1 meblağ 8	Ceviz kıyye 1 meblağ ?	Revgan zeyt kıyye 1 meblağ 32
Revgan sisam kıyye 1 meblağ 30	Tereyağı kıyye 1 meblağ ?	Lahm-i ganem kıyye 1 meblağ 16
Lahmi kuzu kıyye 1 meblağ 20	Lahm-i keçi kıyye 1 meblağ 12	Katmer dirhem 40 meblağ 1
Simit dirhem 80	Yağ mumu kıyye 1	Asel helvası kıyye 1

meblağ 1	meblağ 30	meblağ 28
Pekmez helvası kıyye ? meblağ 24	Fıstık kıyye 1 meblağ ?	Fındık kıyye 1 meblağ 10
Havuç kıyye ? meblağ 1	Şalgam kıyye 1 meblağ ?	Armut kıyye 1 meblağ ?
İnar kıyye ? meblağ ?	Börek kıyye ? meblağ ?	Çivi kıyye 1 meblağ 30
At nalı geyim 1 meblağ 40	Katır nalı geyim ? meblağ ?	Merkeb nalı geyim 1 meblağ 24
Taze üzüm kıyye 1 meblağ [47] ?		

المسعر هوالله

1148 YILI NARH DEFTERİ

Lahm-ı koyun	Lahm-ı keçi	Nan-ı aziz	Has etmek
akçe	akçe	dirhem	dirhem
19	12	77	66
1	2	akçe	akçee
20	14	1	1

[47] — 1113 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicillerinden.

Dekik	Dekik has	Pirinç	Sabun
dirhem	dirhem	kıyye	kıyye
1000	400	1	1
akçe	akçe	akçe	akçe
17	10	10	25
Sade yağı	Peynir	Zeyt yağı	Şiroğan
kıyye	kıyye	kıyye	kıyye
1	1	1	1
akçe	akçe	akçe	akçe
45	14	28	18
Âsel'	Yağmumu	At nalı	Merkeb nalı
kıyye	kıyye	geyim	?
1	1	1	
akçe	akçe	akçe	akçe
24	24	42	32
Mumyağı			
kıyye			
?			
akçe			
14			

Hurrire fi 24 cemaziyelâhır 1148

Leblebi	Yağlı katmer	Taşradadan gelen	Karaçay üzümü
kıyye	dirhem	siyah üzün	siyah
1	31	kıyye 1	kıyye 1
akçe	akçe	akçe	akçe
9	7	4	5
Rezaki kırmızı ü-zürn kıyye	Kadayıf	İki kulplu desti	Bir kulplu desti
1	Kıyye	akçe	akçe
akçe	1	3	2
12	akçe		
	12		
Lahna	İncir	Sarı incir	Kebir çuval-ı dev-vab akçe
Kıyye	Kıyye	Kıyye	170
1	1	?	
akçe	akçe	akçe	
1	6	4	

Kebir harar-ı devvab akçe 200	Deve çulu maa (İki kelime okunamadı) akçe 110	Kebir at çulu akçe 180	Orta at çulu akçe 120
Sagir at çulu akçe 96	Kebir deve havutu sekiz karış akçe 170	Orta havut altı karış 126	Sağır havut 96
Kebir torba 33	Orta torba 18	Sagir torba 13	Kebir urgan dirhem 400 30
Sağır urgan 23	Mertek çivisi Kıyye 1 36	Tahta çivisi Kıyye 1 40	Mikas çivisi Kıyye 1 30
Bir vukiyye demir işlemesi bir vukiyye demir bahası	Kebir at çulu keçesi kıyye 3 85	Orta çul keçesi 60	Sağır at çulu keçesi kıyye 10 40
Merkep semeri keçesi 12	At semeri keçesi 18	*Deve semeri keçesi* 30	*Bel keçesi* 18
Deve بوشغلغى 8	Çoban kepeneği 100		Sene 1148 [48]

المغنی هو الله
المسعر هو الله

1213 YILI NARHI

Nan-ı aziz-i has direm (dirhem) 80 pare 1	Nan-ı aziz-i harcı direm 110 pare 1	Dekik has pare 6 (akçe 10)	Pirinç Kıyye 1 pare 22

[48] — 1148 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

Lahm-ı kuzu kıyye 1 pare 22	Revgan zeyt kıyye 1 pare 38	Revgan sade kıyye 1 pare 56	Şirogan kıyye 1 pare 46
Şem'i revgan kıyye 1 pare 44	Sabun kıyye 1 pare 40	Âsel-i musaffa kıyye 2 pare 52	Taze ve eski peynir kıyye 1 pare 20
Kelle peyniri kıyye 1 pare 26	Soğan kıyye 1 pare 12	Taze üzüm kıyye 1 pare 7	Kaba simit dirhem 40 pare 1
Yağlı katmer dirhem 20 pare 1	Nohut çöreği dirham 50 pare 1	Leblebi kıyye 1 para 16	Yoğurt koyun kıyye 1 pare 12
Helva-i âsel-i kıyye 1 pare 32	Francula dirhem 65 pare 1	Lahm-ı koyun kıyye 1 pare 20	Lahm-ı keçi kıyye 1 pare 16

El-es'arül-vakıa fi zemane hu şerafetlû inayetlû Elhac Mehmed Salih efendi الوليخلا فه bi-medine-i Manisa sene 1213 (49).

Narhın tatbikında güçlük, yeniçerilerin ticaret ve san'atla uğraşmasiyle başladı. Nark, tanzimattan sonraya kadar yaşadı. Ne zamanki Avrupa'da büyük sanayi hareketleri başladı, ecnebiler pazarlarımıza serbestçe ve az gümrükle mal satmağa başladılar, işte o zaman narkın lüzumu kalmadığından kaldırıldı.

Ticaret hayatındaki tahdit ve inhisar, esnaf arasında rekabeti kaldırmış, ihtikârı azaltmış ise de Türk esnaf ve sanayiinin gerilmesinde büyük âmil olmuştur.

Ticareti ve esnaflar hakkında verilen kararları, kanunnamelerde yazı-

(49) — 1213 yılı Manisa-i mahkeme-i şer'iye sicilleri.

lan hükümleri, esnaf ve tüccarlar arasında carî olan teamül ve anlaşmaları takip eden, hatayı bulduğu zaman cezalandıran muhtesibdi. Adeta muhtesib, kadının eli kolu gibi idi.

(Husbe namiyle maruf olan ihtisab işleri ta hazreti Ömer zamanından beri vardı. Selçukîlerin on divanından biri de ihtisab divanı idi. Osmanlı hükûmetinin kuruluşundan beri her şehir ve kasabada bir de muhtesib bulunurdu.)

Manisa'nın rusum-u ihtisabiyesi sancak beyi olanlara ait olduğundan onlar tarafından iltizama veriliyordu. [50] Bir sene müddetle veyahutta sene nihayetine kadar birkaç aylık ihtisab rüsumunu iltizam edene sancak beyi tarafından bir de tezkere verilirdi [51].

Muhtesibin belli başlı gelir kaynakları: Damga, mizan, evzan, ekyal, dükkân günlükleri, bac-ı pazar, panayır ve pazarlardan alınan paralardı. Keza muhtesibin bunlardan ne kadar para alacağı da kanunnamelerde *yazılı idi. Muhtesib bu rüsumu kul oğlanları vasıtasiyle toplardı.* Pazar günlerinde, alışveriş yapılırken hükümetin mühürlediği kile, kantar ve arşunlarla alışveriş edilmesine nezaret ederdi.

Herşehirde bulunan ölçüleri damgalamak için de sık sık İstanbuldan memurlar gönderilir, esnaf ve tüccarın hileye kaçmamasına çalışılırdı [52]

[50] — «Oldurki nefsi Manisa'nın ihtisabiyesi Ahmed nam kemesnenin üzerinde yüz altmış bin akçede iken baad -el-sicil Sefer ve Ahmed nam kemesneler iştirak üzre iki bin akçesi öndül üç bin akçesi ihtisaba mahsub olmak üzre sekiz bin akçe ziyade edüb işbu mah-ı Ramazanın yirmi altı gününde ilâ tamam -üs-sene cem'an yüz altmış bin akçeye evelden olu geldüğü üzre cümle tevabiî ile mukataa-i mezburu kabul edüb kethüda Sinan ağa tarafından Ridvan Bey dahi tasdik edüb bu minval üzere furuht olunmuş dedikde ma hüve -el-vaki bit-taleb kayd olundu « 1024 yılı Manisa Mahkeme-i şer'iye sicili.

[51] — Vechi tahrir ve bais-i tesvid-i huruf budurki :

Mahruse-i Manisa'da vaki olan ihtisab vali-i vilâyet olanlara kayd olmağın zabt olunmak babında ağalarımızdan bais -ül-temessük Yusuf ağaya tefviz ve der'uhde olunub işbu bin elli dört mah-ı Rebiülevvelinin gurresinden verilüb varub ihtisab-ı mezbure mutasarrıf olub ve ona mutaallik olan hukuk ve rüsumatın bi hasb -eş-şer' v-el-kanun ve mutad-ı kadim üzre ahz-ü kabz edüb ve muhasebesin mah be-mah getürüb üslûb-u sabık üzere eda eylemek şartiyle işbu huruf tahrir ve yedine vaz' olundu. Hurrire fi tarih -il-mezbur.

Min -el-fakir
Ken'an Kayımmakam-ı Liva-i
Saruhan hâlâ

BK.vesika : 85.88

[52] — « Mefahir -ül-kudatı v- el-hükkâm Maadın -ül-fazlı v- el-kelâm Aydın ve Saruhan sancaklarında vaki olan kadılar ziyde fadluhum Tevki-i Refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki halâ taht-ı saadet baht üzre cülüs-u hümayunum vaki olmağın memalik-i mahrusemde olan dirhemlerin arşunların ve kantarların vezin ve miktarı görülüb mücededen tamgalanmak mutad-ı kadîm olduğu ecilden dergâh-ı muallâm çavuşlarından Kıdvet -ül-emasilü v- el-akran İbrahim Çavuş ve ebna-i sipahiyandan Veli nam kulum mukdim ve müstekim olmağla zikr olunan kadılıkların mirîye zarar gelmemek üzere dirhemden (dirhem) ve arşun ve kantarların getürüb müceddeda tamgalatdırmak içün tâyin ve irsal olunmuştur. Buyurdumki hükm-ü şerifimle müşarünileyh çavuş ve mezbur kulum ziyde

Hükûmetin bu kadar çalışmasına rağmen, her şehrin uzunluk ve tartı ölçüleri biıbirin aynı değildi. Bundan dolayı bir şehrin tüccarı diğer şehre gidince birçok müşküllerle karşılaşırdı.

İhtisab emini adıyla anılan muhtesib, kanunnamelerde, esnaf arasında yaşayan nizamlara göre hareket ederdi. Kadı kararlarına aykırı hareket edenlerden, kalp ve eksik işliyenlerden ya eşyasını veyahutta para cezası almak suretiyle hakkından gelirdi. Her gün ve her saat çarşıları dolaşır, alınan ve satılanları ölçer, biçer, muayene eder, aykırılık gördüğü zaman heme yapanı cezaya çarpardı. Ekmekçi [53], Börekçi [54], Aşçı [55] ilâh dükkânlarına gider çiğ ve eksik pişirenleri tesbit ve teziye eder.

Boğasıları (56), mutabiye malzemesini (57), ölçer kalb olan sabunları tesbit eder (58), meyveleri kontroldan geçirirdi (59).

kadrihuma varub bu babda sadır olan ferman-ı celil -ül-kadrim üzre amel edüb dahi bir an ve bir saat terahi eylemeyüb kadılıklarınızda vaki çarşu ve pazarlarda ne miktar tamgasız veya eski tamga ile dirhemler ve arşunlar ve kantarlar var ise müceddedü mezbur çavuşum ve mezkûr kulum olu geldüğü üzre tamga edüb min baad tamgasız dirhem ve arşun ve kantar ile bey'ü şira eylemiyeler Ve ettirmiyesiz; Amma bu babda ziyade ihtimam edüb bu bahane ile kemesneye zulüm ve taaddi ve tecavüz olmakta be gayet hazer edüb veçh-i meşruh üzre olan emrim yerine getiresin. Şöyle bilesin alâmet-i şerife itimad kılasız tahriren fi 25 Receb -ül-Mürecceb sene 1031

Bi -makam-ı Kostantıniye
el-mahruse

1031 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri. BK. vesika : 94.

[53] — « Budurki Habbaz (ekmekci) Hüseyin'in hubzu (ekmeği) vezn oldukta bir akçelik hubzunda beş dirhem noksan geldüğü muhtesib talebiyle kayd-ı sicil olundu» Sene 1018... « Habbaz Bozok'un etmeği vezn olundukta bir akçelik beş dirhem noksan geldiği kayd-ü sicil olundu. Sene 1016 » 1017 evasıt-ı Şevval » Mustafa Beyin ekmeği beş dirhem eksik bulunub kaydolundu »... 1017 evasıt-ı Şevval. « Habbazan Memin'in etmeği on dirhem eksik olunub kaydolundu ». 1022 « Budurki Muhtesib Mehmet Bey talebiyle Elhac Hamza zade Receb nam kemesnenin etmeği çiğ olub kaydolundu » aynı yıllar Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

[54] — « Börekçi Veli'nin dükkânında Ridvan nam kemesnenin böreği çiğ olub muratsız olub kaydolundu.» 1022 yılı sicilli.

[55] — Debbah (tabbah-aşçı) Ahmed'in kabak dolmasının eti bayat ve çiğ bulunduğu muhtesib Mehmed talebiyle sicil olundu » 1022 yılı.

Debbah (tabbah - aşçı) Hasan Bey nam kemesnenin kabak dolması dahi pirinci ziyade olub fesat üzre olduğu muhtesib-i mezbur talebiyle kaydolundu » 1022 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

[56] — « Halâ muhtesib olan Mehmed Bey talebiyle suk-u sul tanide bey'i olunan Boğasının ikisi iki urub eskik (eksik) ve ikisi çeyrek eksik çıkub ve Yiğitbaşı ve ahî nazar ettikde ol dahi haber verüb kaydolundu. » sene 1022... « Budurki culah taifesinden bir (birinin) boğasısı çeyrek rubueksik geldiği kayd-ı şüd » « Badehu birinin dahi üç rubu noksan geldiği kayd-ü şüd ». « Badehu birinin dahi çeyrek noksan gelduğu kayd-ü şüd» 1026 yılı Manisa mahkeme-i şer'ize sicilleri.

[57] — « Süleyman nam kemesnenin satdığı yular haddinden eksik bulunub muhtesib talebiyle kaydolundu.» 1022 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri

[58] — « Sabuncu Mustafa nam kemesnenin sabunu kalb olmağın ketb olundu. » 1032 yılı Manisa mahkemi-i şer'iye sicilleri.

[59] — « Bir akçe armudun yüz elli dirhem noksanı kayd-ü şüd » 1019 yılı Manisa mahkemeıi şer'iye sicilleri.

Muhtesib bu vazifeleri yaparken çok zaman müşkillerle karşılaşırdı. Bilhassa Yeniçerilerin bulunduğu pazar ve dükkânlarda onlarla uğraşmağa mecbur olurdu. Asker olanların hataları vukuunda zabitine haber vermek, kanunname hükümlerinden olduğundan, doğrudan doğruya Yeniçeriler üzerinde tesir yapamıyordu. Zabite muracaat etse bile çok zaman anlaşamamazlık yüzünden aralarında kavgalar oluyordu (60).

Böyle olmakla beraber gerek muhtesiblerin ve gerekse kul oğlanlarının da esnaftan fazla para aldıkları da görülürdü. Muhtesib de bir mültezim olduğundan esnafı ve tüccarları olur olmaz şeyden ezmeğe, yolsuz yapmaya çalışırdı (61). Bu suretle esnafla muhtesib arasında da yeni yeni meseleler çıkardı. Muhtesib birden zengin olmağı düşündüğünden her şeyde hata ve kusur bulmağa çalışırdı. Meselâ: Kavaflarla çulhaların işlerine çok yerde karışmaması lazım gelirken karışıyor bu yüzden şikâyeti mucip oluyordu.

Bilhassa kul oğlanları esnaftan « ramazaniye, iydiyye ve paskalyalık namiyle rüşvet ve aidat » gibi şeyler alırlar, vermedikleri takdirde onlara ellerinden gelen her şeyi yaparlardı (62).

Bir de bakkallar arafından seçilen pazarbaşı vardı. Pazarbaşların, pazarda satılanlara narh konmasında, meyva ve sairenin bakkallara tevziinde büyük rolü vardı. (BK. vesika: 75,92)

[60] — 1067 Rebiyülâhirinin 17 sindeki duruşma : « Medine-i Manisa'da Bölicek mahallesinden Rafi -ul-kitab Serdar Mehmed Beşe meclis-i şer'i de medine-i mezburede hâlâ muhtesib olan Ömer Beşe ibni Sinan mahzarında üzerine dava ve takrir-i kelâm edüb mezbur Ömer Beşe Tarih-i kitabdan bir gün mukaddem Elhac Ali beşe nam racilden pazar yerinde bac ve bazar isteyüb cefa eylemekle ben dahi zikrolunan Yeniçeri taifesine serdar olmağla Yeniçeri taifesinden bac ve bazar olmaz niçin cefa edersin dediğimde mezbur Ömer Beşe sen sarucadan kötüsüngdeye bana ve cümle ihtiyar yeniçerilere hitab eylediğinden maada 'بارتك deyu şetmeyledi » Ve bu duruşmada muhtesibin kendisini dövdüğünü ve küfür eylediğini isbat etmiştir. 1067 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

[61] — « Medine-i Manisa'da penpeci taifesinden eshab'ı haza -el-kitab Carullah halife ibni Nurullah ve esseyyid Ahmed bin Mehmed ve ustad Hasan bin Abdullah ve sairleri mahfil-i kazada muhtesib -ül-vakıt Mehmed Çelebi ibni İbrahim mahzarında her biri takriri kelâm edüb muhtesib-i mezbur Mehmed Çelebi bize taarruz edüb âlâ penbeye edna ve fena penbeye halt edüb âlâ bahasma bey'i edersiz alâ penbe alâ kıymetine ve evsat penbe evsat bahaya ve edna dahi edna kıymeti ile bey'i oluna gelmeyüb müşteriye gadr eylediğiniz muhakkak ve mukarrerdir. Deyub rencideden hâli olmamağla min baad alâya edna penbe halt etmeyüb alâ alâ kıymetine evsat evsat bahsına kezalik edna edna bahayaya bey'i eylemek üzere vaki-i hal tescil ve suret-i sicil yedimize verilmesi matlubumuzdur dediklerinde olki iltimaslardır hafazanlilmüteal ketb olundu. Fi 24 Safer sene 1071 » 1071 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

[62] — Mecelle-i Umur-u Belediye S 334.

[63] — « İşbu Safar -ül-muzafferin gurresinden Mehmed Paşa hazretleri (Hacı Mehmed Paşadır) bais -ül-huruf Yusuf ağayı Subaşı tâyin etmeğin zabt etdirdiki merkum Yusuf ağa Subaşılık kaydolundu. Hidmetine ademi kudreti olmağın sabıkı olan Hüseyin Beye tâyin olunmayub (olunub) kayd-ı sicil olundu tahriren fi 4 Safer sene 1028».

« İşbu mah-ı Cemazelevvelin gurresinden Mehmed Paşa hazretleri bais -ül-huruf Hüseyin Beyi Subaşı tâyin eyledi Kayd-ü şüd sene 1028 »

1028 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

Esnaf heyetlerl ve muhtesiblerin görmediklerini onlara haber veren, gece çarşıları dolaşan bir de şehir subaşısı vardı. Subaşılar, sancak beğinin adamları olup, nefsi Manisa ve nahiyelerine, sancak beyi tarafından tâyin olunurlar ve bulundukları yerlerden vazifeleri dahilinde bir resim alırlardı. Bundan dolayı, Subaşılar, o yerin vazifelerine ait olan kısımlarını iltizam ederlerdi. Müddetleri üç aydı. (BK: Vesika 67, 87) Vazifelerinin en önemlisi: içenleri ve fena kadınları yakalamaktı. Bunlardan başka Çarşıları gezmek, mahalleleri dolaşmak, evleri basmak, Kanuna aykırı hareket edenleri yakalayüb mahkemeye celbetmekti. Mamafih bunların da çok zaman yolsuzlukları görülürdü (64). Bundan başka şehirde bir de terslik subaşısı vardır ki o doğrudan doğruya memleketin temizliği ile alâkadar olur ve kadı tarafından tâyin olunurdu (65).

[64] — İşbu sene seb'a ve işrine ve elf Ramazan'ı şerifin dokuzuncu günü medine-i Manisa Akda kudat -il-müslimin Müezzin zade Mehmed efendi medine-i Manisa kadısı olub gelüb dahil oldu. Zaman-ı şeriflerinde Bey subaşıları yedinden ve nazırlardan ve sair makulelerden mürasale akçesi dokuz akçeden gayri almayub ve es'ardan bir akçe almayub ve rüşvet namiyle bir akçe almayub ve arz edenleri muhkem darbedüb kaleye habsetmiştir.. Ve ehl-i örf taifesine asla ruhsat vermeyüb zamanlarında reaya olan bir fert mazlum olmamıştır. Cümlesi asude hal olmuşlardır.. » 1027 Manisa mahkeme-i şer'iiye sicilleri.

[65] — «Budurki Hüseyin bin Abdullah (nam) kemesne terslik Subaşı tayin olundu.» 1019 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

Not :

Kadı, nark ve muhtesib için baş vurduğumuz kaynaklar: Kanunna-i âl-i Osmanlar, Mecelle-i Umur-u Belediye, zeyli alâ faslı (Ahiyyetil fityanı) Türkiyye fil kitabürrahletül ibni - Batuta, Evliya Çelebi seyahatnamesi, tekâlif kavaidi. ihtisab ağalığı nizamnamesi, Encümenî Osmanî mecmuası cüz 9, Konya mecmuası sayı 10 ile Manisa mahkeme-i şeriyye sicilleridir.

II

MANİSA'DA ZIRAAT

SARUHAN'DA TOPRAK ve İKLİM DURUMU

Saruhanın sınırları Uşak bayırından Ege denizine, Demirci dağlarından ise Bozdağına kadar uzanıyordu. Bu sınırlar içerisinde uzanan Gediz vadisi, tabiatın en zengin verimliklerini sinesinde toplamıştı. Bundan dolayı Etiler, bereket ilâhesini çıplak Manisa dağının ovaya bakan yamaçlarına işlemişlerdi. Bu tarihî eserin gözü ve yüzü daima Gediz vadisinin verimli ve münbit çeehresiyle gülüyor ve renkleniyordu.

İç Anadolu'da ve şark yaylasındaki çiftçiler üzerinde yaşadıkları topraklardan nasiplerini kazarak, sert toprakları demir gibi işliyerek kazandıkları halde, Gediz kıyıları adeta hüdayı nabit pamuğu, susamı, üzüm ve inciri hulâsa meyva ve mahsulleri değil tane tane, kucak kucak veriyordu.

Gediz vadisi, sanki bu dağlar arası köy ve şehirlerin toprak altından fışkıran bir hazinesi idi. Deli Gediz nehrinin her sene taşarak etrafa zengin toprakları bırakması, iklimin yumuşak oluşu, Manisa ve Batı Anadolu şehirleri ve oralarda yaşıyanlar için bir imtiyaz oldu. Bu imtiyazdan gerek Manisalılar ve gerekse Batı Anadolu'da oturanlar âzamî derecede; az çalışma ile; çok istifade etdiler.

Saruhan sancağının tarihi yapılırken, muhakkak surette tabiatın ona bahşettiği imtiyazları da göz önünde tutmak lâzımdır. Manisa'nın ilerlemesinede rol oynayan sebeplerin en başında gelenlerden birisi de şüphesiz ki, tabiatın bu memlekete bahşettiği imtiyazlardır. Gediz vadisinin toprakları volkanik ve aleviyonlu topraklardan ibaretti. En basit âletlerle bile bu toprakları işlemek mümkündü.

Ayriyeten bir de iklimin ovalarda yumuşak, dağ ve yaylalarda sert olduğunu göz önünde tutarsak, o zaman Gediz vadisinin neden zengin

ve çeşitli mevya ve mahsul yetiştirdiğini daha iyi anlamış oluruz. Her mevsimde; hatta kışın, şark ve iç Anadolu karlar, boralarla kavrulurken bile; Gediz boyları muratlarına erenlerin renklerini taşır.

Kanunî zamanında zengin Saruhan sancağında 41 zeamet 874 timar vardı (66). Bu zamandan bir asır sonra Manisa'nın zeameti aynı rakamı muhafaza etmişse de timar sayısı 674 e düşmüştü (67).

Ayriyeten bu sancağın şehzade sancağı olduğu, şehzade ve sultanlara ait bir çok hasların bulunduğunu da göz önünde bulundurmak lâzımdır.

Timar ve zaamet usulünün bozularak muktaaya raptedilmesi ve neticede zıraî ve içtimaî hayatımızda derin yaralar açması, yurdun diğer kısımlarında nazarı dikkatı celbettiği gibi, burada da 17 inci yüz yılda açıkça görünmekte idi. Timarların bu asırda azalmasının sebebi de bu idi. 17 inci yüz yılda Saruhan'ın en önemli mukataaları şunlardı :

MUKATAAT

Mukataa-i memleha Mukataa-i Rüsum-u Yürükân-ı Eldelik Mukataa-i Elliciyan-ı Atala Mukataa-i Elliciyan'ı Yurtdağı Mukataa-i resm-i çift Taytan kayacık ve rüsum-u Yürükân ve güneeri Mukataa-i Atala ve Ilıca ve Orta pare ve reayayı haric-i ezdefter Mukataa ve rüsum yazdıran ve resm-i otlak ve perakende-i Tarhanyat ve tevabii.

Beyt-ül-mal-i amme ve hassa Beyt-ül-mal-i kaza-i Akhisar Ahmedlû ve tevabii ve torasili Mukataa-i amrut alanı ve bağırgan nami diğer kâfir çadırı mukataa-i Uzgur Hasha-i timar-ı kum mukataa-i budumlu بدملو Mukataa-i ovacık Yayla evi Mendehorya ve boz havlı ve çeşme gözü Çeltikciyan-ı enhar-ı Atala.

Kaza-i	Kaza-i
Perakende-i Timurcu (Demirci)	Perakende-i mukataat
Hane	Hane
73	73

Yave-i cizye-i Rum Yave-i cizye-i Ermeni cizye-i perakende-i Rum. Bedel-i nüzul Resmi tamga ve tahmis kahve İhtisab-ı nefs-i Manisa sene 1073 (68).

Köylünün bu asırdaki durumu iyi olmamakla beraber yine ellerinden geldiği kadar çalışmakta idiler. Bundan dolayı diğer asırlarda olduğu gibi Saruhan köy ve kazaları zengindi. On yedinci asrın ikinci yarısında Saruhan sancağını ziyaret eden Evliya Çelebi bağ, bahçe ve tarlalar arasında yükselen Saruhan'ın köy ve kazalarından sitayişle bahseder. Bu

[66] — Evliya Çelebi seyahatnamesi C. 1, S. 196.
[67] — Aynı eser C. 9. S. 68.
[68] — 1073 Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

meyanad Alaşehir'in üzüm, armut, incir, kirazını (69), Menemen Güzelhisarı'nın kavun ve karpuzunu (70), Demirci'nin incir ve üzümünü (71), Sart'ın kavun ve karpuzunu (72) Gördes'in üzümünü (73), Akhisarın zerdali, zeytin, üzüm, incir ve limonunu! (74), Turgutlu'nun üzüm, kavun ve karpuzunu (75), bilhassa Kayacık'ın kirazını çok metheder.

Gerek vesikalardan ve gerekse ihraç ettiği meyva ve mahsullerden Saruhanda en çok pamuk, susam, kökboya, pirinç, tütün, üzüm, incir, zeytin, armut ve kiraz yetiştiğini anlamaktayız.

Meyva ve sebzeler kemale gelir gelmez kadıya haber verilir nerede görüldüğü ve nasıl görüldüğü deftere kaydedilirdi (77).

[69] — «Has beyaz âsel-i ve üzümü ve armudu inciri çoktur ve ensesinde Bozdağ yaylasının kirazı Kâmil altı ay rayegân bulunur» Evliya Çelebi seyahatnamesi C 9, S 54.

[70] — «Memduhatından penbesi ve senseni ve kavun ve karpuzu çoktur.» Ayni eser ayni cild sayfa 82.

[71] — «Cümlesin kâr-ı kisibleri şehrin canib-i erbaasında ikişer saatlik yer bağlar serepa bağlardır incir ve üzümü meşhurdur. Anınla geçinirler Ta Afyonkarahisar'ından ve Tavşanlı şehrinden gelüb bu şehre buğday getürüb üzüm kurusu ile değişirler. Halkın kâr-ı kefafları bu günadır.» Ayni eser ayni cild sayfa 50.

[72] — «Ve bağ ve bahçesi çoktur. Ve müşebbek besatinlerinde abdar kavun ve karpuzu meşhurdur. Ve sahralarında penbesi dünyayı zeyn etmiştir» Ayni eser ayni cild sayfa 55.

[73] — Ve çümle halkın kâr-ı kisipleri bağ ve bahçesi cihanı zeyn etmiştir. Ve üzüm gayet abdar ve leziz üzüm kurusu olub ekin ocağı olmağla Kütahya ve Karahisar'dan ve etraf navahilevden nice bin deve yüklü hınta gelüb üzüm ile mübadele ederler» Ayni eser, ayni cild sayfa 59.

[74] — «Ve zerdalüsü ve serv dırahtı ve zeytin ve inciri ve engürü ve limonu ve turuncu şehri tezyin etmiş bağ-ı irem misal bir sevahil şehirdir» Ayni eser, ayni cild sayfa 63.

[75] — «Ve memduhatından üzum kurusu ve kavun ve karpuz ve Durkut atı meşhurdur» Ayni eser. ayni cild. sayfa 65.

[76] — «Ve dilberanların yanakları ve lebleri meth olunsa Kayacık kirazı dudaklı bir serfiraz-ı cihan dileber derler» Ayni eser ayni cild S. 58.

[77] — «İşbu sene erbaa ve semaniye ve elf şehr-i rebiyülevvelinin beşinci günüki yevm- -es-selâsedir (Salı günü) Kurşuncu Süleyman lisanında kendi bağında nabit bir salkımda üç tane siyah üzüm müşahede eyledim dedi ve bu muhzır Mustafa bin Hüseyin tahvil-i âfitabdan iki gün mukaddem olur kayd-i şüd» 1084 yılı Manisa kadılık sicili.

«1085 senesi şehr-i Rebiyülevvelinin dokuzuncu günki yevm -es-sebt (Cumartesi) dir Tahvil-i âfitap vaki olmuştur Badehu üçüncü günü bir salkım ve birkaç tane siyah taze üzüm müşahede olunduğu kayd-ı sicil olundu». Yine ayni sene «şehr-i Rebiyülevvelinin yirmi dördüncü günü bir karpuz ve bir kavun taamdan sonra eklolundu» 1085 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

«Bihamdilillâhi teala sene seb'a ve sittine ve elf Şabanülmuazzamının üçüncü günüki yevm el-erbaadır (çarşamba günü) muhzır başı yedinde kiraz müşahede olunmuştur»... İşbu sene seb'a ve sittine ve elf şehr-i Ramazanın gurresinde zerdalü gelmiştir. Şehr-i mezkûrun dokuzuncu günü kabak gelmiştir».

«İşbu sene seb'a ve sittine ve elf Receb-ül-mürecceb inin yirmi üçüncü günü yevmelahaddır (Pazar günü) taze bakla müşahade olundu».

«İşbu sene seb'a ve sittine ve elfŞevval -il-mükerreminin yedinci günüki yevmel-hâmisdir (Perşembe günü) Badıncan suka dahil olmuştur» 1067 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

«İşbu sene erbaa ve semanine ve elf Safer -ül-hayrı gurresiki Mayısın sekizinci günü yevm-i hâmisdir Taze hiyar zühur ve müşahede olunmuştnr.

«1084 senesinde vaki mah-ı Safer -ül-hayrın on üçüncü günüki Mayısın yirmi birinci günüdür taze zerdalü müşahade olundu.» 1084 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

(Bilhassa sınaî nebatlar ve hububat için büyük bir dikkat ve alâka gösterilmekte idi. Hasat zamanı, eren arpa, buğday, pamuk ya mültezim veyahut da sipahi tarafından mahkemeye getirilirdi. (78). Bu kayıt işinden sonra bunların biçilmesine ve dövülmesine kadı tarafından müsaade edildiğini şu kayıtlardan istidlâl etmekteyiz:)

«İşbu sene hamse ve selâsine ve elf zilkadesinin on ikinci günü tamam açılmış iki dib penbe Mehmet Çelebi ibn Mustafa Biğ yedinden gelüb tamam hasadı geldüğü müşahede olunduğu kayd-ı sicil olundu»(79)

«İşbu sene erbaa ve semanine ve elf şehr-i rebiyülâhirinin ikinci günü hâlâ livay-ı Saruhan olan ayn-ül-âyan Hasan ağa tarafından şehir subaşısı tarafından Mehmed ağa yedile tamam reside olmuş gazle salih hasada gelmiş bir dib penbe kozası meclis-i şer'i şerife getirib müşahede olunduktan sonra bu mahalle işaret olundu» (80).

«İşbu sene isneyn ve semanine ve elf muharreminin on beşinci günü tamam hasada gelmiş biçülüb öşürlenmeğe kabil bir kabze şairi İsmail çelebi bin (açık) yedile meclis-i şer'i şerife getirülüb baad-el-müşahede bu mahalle işaret olundu hurrire fi-l-tarih-il-mezbur (81).

«Hâlâ medine-i Manisa'da naib -üş-şer'i şerif olan umdet -üs-sâdât v-el-kudat esSeyyid Abdullah efendinin kariye-i Karaoğlanlı'da vaki çiftliği kurbunda nabit ve kethüdası yedile meclis-i şer'de müşahede olunan bir kabza şair tamam hasada gelmiş ve reside olunmuş bulunmağın bu mahalle işaret olundu Filyevmel-âşır min muharrem-ül-haram sene 1081». «Zikrolunan şairi biçmek için Salih-i hasaddır deyu getürmüşlerdür»(82).

«İşbu sene tis'a ve tis'ine ve elf recebinin on beşinci günü hâlâ liva-i Saruhan'a müteselim fahr-ül-akran Ali ağa (Radoslu Ali paşadır) tarafından vekili İbrahim Beyin vedile Horos nam kariye hassı dahilinde nabit biçilüb ve dövülüb öşürlenmeğe kabil tamam hasada gelmiş bir kabza şairi meclis-i şer'e getürüp müşahade olunmağın bu mahalle işaret olundu baadehu fahr -üs-sâdât Şerif Çelebi yevm-i mezburda Hasırcı kuyusu kurbunda on dönüm şairi hasada gelmeğle on nefer âdem biçmek içun irsal eylediğini haber vermeğin bu mahalle işaret olundu. Fi. : 15 recep sene 1099„ (83).

---

[78] — 1085 senesi Safer -ül-hayrınıu yirmi yedinci günüki (bir kelime okunamadı) şair müşahede olunub tamam hasada geldiği mukarrer olmağın bu mahalle kayd ve işaret olundu.«

«Bais-i tahrir-i ma fi- el-kitab budur ki işbu sene hamse ve selâsine ve elf mah-ı Zilkadesinin altıncı günü Yengi nahiyesinde vaki yaylalı hassı zabiti olan Fahr -ül-akran Mehmed ağanın vekil-i şer'isi olan Hasan Bey ibn Abdül-mennan yedinden meclis-i şer'e tarlasında reside olmuş penbe kozasın gelüp (getürüp) zeyl-i kitapta mastur -ül-esami olan müslimin ile müşahade olundukda ma-hüve -el-vaki gıbbettaleb ketbolundu. Hurrire fi tarih -il-mezbur 1085 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

[79] — 1035 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicili.
[80] — 1084 yılı » « « ».
[81] — 1092 yılı » » » ».
[82] 1081 yılı » » » ».
[83] — 1099 yılı » » » ».

Bu suretle mukataa mültezimleri ve timarlılar hasad müsaadesiyle beraber işlerinin başlarına giderler, köylü ve çiftçilerin hileli iş yapmamalarına nezaret ederlerdi. Fakat biçme müsaadesinden sonra çok zaman mültezimlerin gitmediklerini, dövülen ve savrulan arpa ve buğdayların günlerce öşrü alınacak diye bekletildiğini, binnetice bir kısmının da yağmur, rutubet ve sisten çürüyüp kaldığını da esefle biliyoruz.

SARUHAN'DA HUBUBAT

Saruhan'da arpa, buğday, yulaf vesaire ekiliyordu. Bilhassa bunlardan en çok arpa ekilmekteydi. Fakat Saruhan'da yetişen mahsul sancağın ihtiyaçlarını karşılıyacak şekilde değildi. Bundan dolayı ya doğrudan doğruya hariçten bu ihtiyacını temin ediyor veyahutta kuru üzüm ve diğer meyvalarile mübadele ediyordu. 17 inci yüz yılda ve bundan evvelki asırlarda Saruhan'da hububatın üçüncü ve dördüncü derecede yer aldığını görmekteyiz. Fakat nüfusun gittikçe kalabalıklaşmasile bu ziraata da; oldukça önem verilmişse de; hiçbir vakit sinai nebatlar, sebze ve meyva derecesine çıkamamıştır.

Hattâ ordu ve İstanbul için gönderilmesi lâzımgelen arpa ve buğdayı temin ve tedarik edemediğinden, çok zaman bunların parasını yollamağa mecbur olmuştu.

SARUHAN'DA BAKLİYAT ve SINAÎ NEBATLAR

Saruhan'da en çok ekilen susam, pirinç, tütün, pamuk, kökboya, soğan ve nohuttu, sebze bahçelerinin yanında, bunlara da geniş mikyasta yer ayrılmıştı.

Pamuk ziraatı Saruhan'ın hemen her tarafında yapılıyordu. Hattâ bu asırda bazı yerlerde susam ziraatının terkedilmesile, boş kalan yerlere de pamuk ekildiğini görmekteyiz. Pamuk, evvelki asırlar da olduğu gibi bu asırda da Saruhan'ın belli başlı ihraç maddelerinden birisiydi.

Merkeze bağlı köylerle Yengi nahiyesinde, kasaba'da, Belen'de, Kırkağaç Soma ve Akhisar'da çok yetiştiriliyordu. Pamuk, Manisa ve kazalarındaki dokuma sanayiini karşıladığı gibi hariç kaza ve sancaklara, bilhassa İstanbul'a çok gönderiliyordu (84).

Pamuk, Manisa bölgesinde önemli denecek derecede yetiştirildiği halde keten kenevir ziraatı yapılmamaktaydı. Saruhan bu ihtiyacını tamamen dışarıdan temin ediyordu.

Pamuk kadar ekilen ve memlekete çok para getiren sınaî nebatlardan birisi de susamdı. Bu da sancağın her tarafında yetiştiriliyordu.

Susam ziraatı ve bundan elde edilen şırlagan yağcılığı ayri bir mukataa addedilmiş ve şehzadelere has olarak verilmişti. Şehzade Mehmed'den sonra bu mukataa, Saruhan sancağı beylerine devredilmişti. Sancağı idare edenler de bu mukataayı bir mültezime veriyorlardı ki buna yaghane

(84) — Mecelle-i Umur-u Belediye S. 805.

nazırı deniyordu Nazırlar susam ziraatini yapanlara tohum dağıtırlar, hasattan sonra çiftçi elde ettiği mahsulün yarısını nazıra veri, diğer yarısını da yine yağhane nazırına vukiyyesi kırk akçe satardı.

Harice göndermek, tüccarlara satmak yasaktı. Muhakkak surette çiftçiler elde ettikleri susamı, mirî yağhane nazırlarına satmağa mecburdurlar.

Bir zamanlar tüccarlar ve ecnebiler narktan daha fazla fiyat vererek, kaçamak suretiyle susam almağa başlamışlar ve bu surette mirî yağhanelerin battal olmasına sebep olmuşlardı. Fakat nazırların devamlı şikâyetleri üzerine susamcılar ecnebi ve tüccarlara satmaktan men'edilmişlerdi. Bu devamlı takip neticesinde susamcıların bir kısmı bu ziraatı bırakarak pamuk ve saire ekmeğe başlamıştı.

Susam ziraatını terk edenlerden seksen iki akçe boyunduruk ceremesi alınırdı. Saruhan kaza ve köylerinin hemen hepsinde susamdan şırlağan yağı elde edecek yağhaneler vardı. Bütün yağhaneler, nazırının emrinde idi. Fakat 17 inci asrın başından itibaren müteferrika, âyan ve çavuşları da yağhaneler açmışlar, susam-ı mirîye verdirmiyerek kendileri almışlardır. Bu suretle Saruhan'daki mirî yağhanelerin bir kısmı battal olmuş, fakat eşhasa ait yağhaneler asrın sonuna doğru çoğalmıştır. Hükûmet eşhasın açtığı yağhaneleri kapatmak için, bu asırda uzun mücadeleler etmiş ise de, maalesef muvaffak olmamıştır.

Yağhanelerden elde edilen şırlağan (kavıtlarda şiroğan yağı diye geçmektedir) yağları da memleketin ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra harice de çok miktarda yollanmakta idi [85].

Bundan başka sulak yerlerde pirinç te ehemmiyetli miktarda ekliyordu. Fakat bundan ihracat yapmıyordu.

Kökboya ise tabaklık, dokumacılık ve halıcığın çok inkişaf ettiği Saruhan sancağının ihtiyaçlarını karşılıvacak derecede idi.

Tütün, bu asra kadar imparatorluğun hiçbir tarafında ekilmezken, 17 inci yüz yıldan itibaren birçok yerlerde ekilmeğe başlanmıştır. Gedizde neşrettiğimiz vesikalardan da anlaşılacağı üzere, tütün memleketimize gelir gelmez çubuklar içinde içilmeğe başlanmış ve gittikçe de teammüm etmiştir.

Bu keyif verici maddeyi yok etmek için padişah ve sadrazamlar uzun boylu mücadele etmişler, tütün içenleri öldürmüşler, asmış ve kesmişler, fakat hiçbir zaman tütün içmeyi önliyememişlerdi.

Dördüncü Murad'ın şiddetli emirlerine, Subaşı ve Kadılarln uzun boylu sigara içenlerle mücaeele etmelerine rağmen, yine şehirlerde ve sağda solda sigara içiliyordu [86].

[85] — Bu hususta fazla malumat. ve susama ait neşrettiğimiz vesikalar için Gediz'in 50 inci sayısına bakınız.

[86] — «Budur ki hâlâ şehir Subaşısı olan Ali Biğ ibn Cafer meclis-i şer'de Musa bin Süleyman oduncu mahzarında dava edüb işbu hazır-ı bi meclis olan duhan lûlesini mezbur Musa'nın yedinde buldum. Sual olunsun dedikde gıb -es-sual mezbur Musa cevabında oduncu Mehmed nam kemesne verdi dedüğü kayd-ı şüd» 1045 yılı Manisa mahme-i şer'iye sicili.

Bu asırda tütün ve kahve ile mücadele edildiği gibi içki ile de; evvelce olduğu gibi; mücadele edildi. Şer'iye sicilleri kayıtlarından, şehir subaşıları, zabit ve kadılarının içki ile ne şekilde mücadele ettiklerini, ve nasıl sarhoşları yakalayıp cezalandırdıklarını; ve hatta sık sık şüphelendiklerinin evlerini bastıklarını ve ağızlarını kokladıklarını anlamaktayız.

Bilhassa 1081 tarihinde Köprülü Fazıl Ahmed paşanın şedid bir emrinde İstanbul, Bursa ve Edirne'de bulunan şarap eminliklerinin lâğvedildiği, imparatorluk dahilinde bulunan müslüman memleketlerinde ne kadar meyhane varsa hepsinin yıkılacağı, gizli ve açık şarap içilemiyeceği, içenlerin en ağır cezalara çarpılacağı yazılmakta idi. [87].

Bu emir, Manisa'da halka okunmuş ve akabinde ne kadar meyhane varsa kapadılmış ve yıkılmıştı. Esasen islâmiyet, içkiyi yasak addettiğinden ta Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşundanberi mücadele ediliyordu. Böyle olmakla beraber imparatorluk dahilinde bulunan hıristiyanlar, aldıkları imtiyazlar, ferman ve hükümlerle her zaman şarap içiyorlardı.

(Bilâhare hükûmet ve ahlâkın zayıflamasile içki içmek müslüman ahaliyede sirayet etmişti. Kılıçtan keskin fermanlar, ölüm korkusu saçan hükümler, ayyaş ve tiryakileri yollarından alıkoyamadı. Hükûmet titiz davrandıkça, memnuniyet derecesi arttıkça, bunların da müşterileri arttı. Ve nihayet meyhaneler açıldı ve yine içki yüzünden hükûmetin kasasına para girdi.)

Nihayet uzun mücadelelerin neticesinde tütünü men edemiyen hükûmet, 1061 yılında Bahai efendinin bir fetvasiyle tütün içilmesine müsaade etti.

Saruhan sancağında bu asrın ikinci yarısından sonra tütün, gittikçe sahasını genişleti. Ve bunu müteakip asırlarda kemiyet ve keyfiyet bakımından birçok istihaleler geçirerek nihayet bu günkü durum ve şeklini aldı [88].

MANİSA'DA YETİŞEN ÇİÇEKLER

Osmanlıların, ilk zamanlarında bilhassa 16 ve ve 17 inci asırlarda tâbiat ve çiçeğe de çok düşkün olduklarını görüyoruz. Bahçeleri, evleri en güzel en nefis çiçeklerle süsliyen Osmanlılar, gerek yaptıkları binalara ve gerekse çinilere tâbiatın bütün güzelliklerini

[87] — Manisa kadısı, Saruhan'daki kadılar ve Saruhan mütesellimine : «Umuma memalik-i mahrusemde vaki olan mayhaneler hedm ve kal' ve cevami-i ehl-i islâm ile müşerref olan bülden ve Kasabatta hamrin bey'ü şirası ve şürb-ü tenavülü men-ü def ve İstanbul ve Bursa ve Edirne'de olan hamr emaneti bil-cümle ref' olmak ferma-ı hümayunum olmağla İmdi liva-i mezburda cevami-i ehl-i islâmla müşerref olan büldan ve kasabatta vaki olan meyhaneleri hedm edüb min baad şehir ve etrafında olan emakin-i mezbureye bir katra hamr gelmemek ve meyan-ı islâmiyanda alenen ve hafiyeten bir tarikle içmekten men-ü def, edüb el'an ve tul zaman ile bu babta sadır olan ferman-ı lâzım -ül-iza'nı tâyin için her kim saî-i bil-fesad olursa rabb-ül-âleminin lânetine mazhar ve karin olsun...» 1081 yılı (ayı ve günü yazılmamıştır) Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri. Bu ferman halka okunmuş ve derhal içindeki emirler icra edilmiştir. Şareb ile mücadele için bakınız : Vesika 68,69,70,71

[88] — Tütün yasağı, ekimi ve vergisi hakkında fazla malûmat almak için Gediz mecmuasının 15 ve 49 sayılarında neşrettiğimiz vesikalara bakınız.

işliyorlardı. Sanatımızın en ileri gittiği 16 ıncı yüz yılda çiçek renklerinin ve şekillerinin ne kadar canlandırıldığını yapılan eserlerden, yazılan kitapların süslerinden, derin bir zevkle seyrediyoruz. Hele 17 inci asırda çiçek merakı o kadar artmıştır ki her tarafta bir çiçeğin muhtelif nevileri yetiştirilmeğe çalışılıyor, gittikçe çiçeklerin sayıları ve nevileri artıyordu. Çiçekciliğin gittikçe inkişafı bu işe de önem verdirmiş ve esnaf teşkilâtını idare edenlere benzer bir heyet de çiçekcileri idare etmeğe başlamıştı [89].

Manisa'da zengindi. Şairi, âlimi, zevk ehli çoktu. Tabiat, şehrin dışını tarlalar, bağlar, bahçelerla, âdeta bir ot ve ağaç duvariyle, örmüştü. Bu çenberin içinde kalan şehir de yer yer ağaçlar ve çiçeklerle donatılmıştı. Bahar, Manisayı saran tabiata yeni bir çehre, yeni bir âlem bahşederken şehirdekiler de tabiatla yarışa çıkıyorlar, evlerini ve dükkânlarını çiçeklerle süslüyorlardı (90).

Bu mıntakada en çok gül, sümbül, zerrin, reyhan, erguvan, zambak ve lâle yetişiyordu. Gerek sicillerden ve gerekse bu gün Manisanın her tarafında çok miktarda lâlenin bulunmasından eskidenberi Manisa'da lâlenin yetişmekte olduğunu anlıyoruz. 16 ıncı asır kayıtlarında lâlenin Manisa'da bol olarak yetiştiği yazılıdır. Keza 17 inci asırda Manisa'ya uğrayan Kâtip Çelebi (91), ve Evliya Çelebi (92) Manisa lâlesinden uzun uzadıya bahsetmektedirler. Bu kayıtlardan anlaşıldığına göre lâle devrinden iki yüz sene önce Manisa'da dünyanın en güzel lâleleri yetişiyordu. Bununla lâlenin ilk yetiştirildiği yer, Manisadır demek, istemiyorum. Belki bu böyledir; yahutta değildir; bunu isbat ve izah edecek zaman ve yeni vesikalar, olacaktır.

Lâle, Manisalıların ince ruhunda bir kor'du. Manisa şairleri ve zevk sahipleri onu kalplerinde taşırlar. Her zaman onu terennüm ederler. 17 nci asır Manisa şairlerini tetkik ederseniz ekserisinin mahlesinin lâle ile ilgili olduğunu görürsünüz. 17 nci asırda yaşıyan Birri Mehmed Dede de, diğerleri gibi, Manisa lâlesini övmüş ve onun Osmanlı imparatorluğundaki yerini göstermiştir.

---

[89] — Türkiye Ziraat tarihine bir bakış. S. 46-56.

[90] — «Ve gül ve Sünbül ve zerrin ve reyhan ve erguvan ve zambak ve gül-ü mutabbak mevsiminde kâse-i çin bardaklariyle cemi dükkanları bu zikrolunan şüküfelerle zeyn edüb tarik-i âmdan güzer eden âdemlerin dimağı muattar olur.» Evliya Çelebi seyahatnamesi C 9. S 78. 79.

[91] — «Ve Manisa besatini ve bağları mütekâsir ekser bağçaları canib-i şimalisindedir.. Sahralarında lâle bir kaç renkle hüsün vermiştir. Gayet muteberdir. Bazı talipleri vardır ki danesine vafir akçe verüb iştira ederler. Eyyam-ı baharda ellerinde birer küçük kazma ile gezüb pesent itdiklerin çıkarırlar. Ve bağçalarda terbiye ederler. Ve lâkin sahrada olduğu eşkâle ve elvana çoğu tehalüf eder. Kefe lalesi kıt'asında hacmi tulânî değildir. Belki verd-i ahmer gibi yekta berk rengin ile müdevver -üş-şekil bir şüküfe derununda kadife misâl nâfesi vardır.» Cihannüma Kâtib Çelebi S 535.

[92] — «Ve lalesi memduh-u âlemdir. Soğanın Ruma hedaya götürürler Şüküfe bi-rayiha iken mücerred hüsn-ü eşkâli ve mahbub nümayişi olduğu için mergubdur. Rum taraflarında balat-ı solak ve Çelebi cüce molla Çelebi lâlesi serâmet olmaz Amma dahi şirin ve hoşbuy ahmer gûn ve müdevver -üş-şekil ve kadife misâl bir lâ'li lâledir.» Evliliya Çelebi seyahatnamesi C 9. S 67-68.

. . . .

Alel husus ki ol lâlezarı Manisa
O lâlezar ki yokdur naziri âlemde
Hak eylemiş anı hassı diyar-ı Manisa
Görüb letafetin ol lâlezar-ı dilkeşin
Sipihr-ı şebnemin eyler nisar-ı Manisa
Cihan-ı kevkebe bastırdı lâlezar-ı lâtif
Tefahur etse sezadır diyar'ı Manisa
Bilâda etdi tefevvuk o lâlezar-ı lâtif
Behişte oldu resa iştihar'ı Manisa
O âb-u tâb ile ol lâlezar-ı gördükçe
Behişt olursa seza şermsar-ı Manisa
Dağıttı her tarafa kâkûl-ü perişanın
Misâl-ı mah-ı ruh-u şivekâr-ı Manisa
O la'l-ı sakı zümrüdde cilve etdikce
Olur güherkeşi ceyb-ü kenarı Manisa
Hediyedir çimen-i payitahta lâleleri
Aceb mi olsa bülend-i itibar-ı Manisa
Fürug u sun'u çiragan-ı kudret etmişdir
Ki Kesb-i her biri yokdur sürhdür ki olmuş
Nign-i hüccet-i hüsn-ü İzar-ı Manisa
Aceb ki lâlesinin dağı yokdur derununda
Stanbul olsa nola dağidar-ı Manisa (93).

Her tarafın çiçekle dolu olması bu yerleri arı kovanı haline koydu. Binnetice arıcılık inkişaf etti. Bal ve balmumu fazla miktarda istihsal edildi ve harice gönderildi.

SARUHAN'DA MEYVA ve ÜZÜM

Toprak mahsulleri içerisinde Manisaya en çok para getiren şüphesiz ki bu mıntıkada yetişen meyvalardı.

Bu gün olduğu gibi 17 inci yüz yılda da Manisanın başlıca ihraç maddesi üzümdü. Üzüm deyince muhakkak hatıra başta Manisa gelir. İç Anadolu'da hayat, nasıl hububatın etrafında dönerse, Manisada da üzümün etrafında sallanır. Bütün Manisalıların bir senelik ömürleri bağ ve bahçelerinin içinde geçer. Manisa şehri, baharın ne güzelliğini ne de zevkini alır. Baharın keyfini çıkarmak için Gediz nehrini aşmak, orada sabahlamak, bir mevsimi orada geçirmek lâzımdır. Bundan dolayıdır ki şehirler, Gediz vadisinin boynuna zümredden gerdanlık gibi dizilmişler, sırtlarını dağlara, yüzlerini ovalara çevirmişlerdir. Gediz vadisi, Gediz boylarında yaşıyanların adeta kasası ve hazinesidir. Gediz, Manisa ve İzmir'in Nil'idir.

(93) — Gediz mecmuası, S. 2, S. 10.

Üzümdeyince, muhakkak surette hatıra Gediz vadisi gelmelidir. İzmirden ta Alaşehir'e kadar bütün arazi bağlarla, bahçelerle örtülüdür. Vadiden yamaçlara doğru tırmandıkça bağlar yerlerini meyva ağaçlarına ve yahutta fundalara terkederler. Bu itibarla her tarafı halı gibi işlenen, bin bir çeşit mahsulû sinesinde yetiştiren Gediz vadisi, Manisa İli için herşeydir.

Manisa'da üzümcülük ne zaman başladı, bugün bunu kesin olarak isbat etmemize imkân yok. Yalnız Manisa'da üzüm çok eskiden beri mevcuttu. Bundan dolayı şarl teksiye seyahatnamesinde şöyle diyor: « Timülüs'ün (Bozdağ) üzüm bağları şimdiden sonra Kıral Kaneos'un neş'esine hizmet eden şarabları hasıl etmese bile yine onun kuru üzümleri şayan-ı ehemmiyet ihracat teşkil eder (94).

Saruhanlılar zamanında da üzümün mevcut olduğunu şu fetvadan anlamaktayız : »

Bu mes'ele beyanında eimme-i hanefiyeden cevab ne veçhiledirki yevm-i fetihden beru haraç verile gelen bağdan zeyd sipahi haraç almayub öşür talebe şer'an kadir olur mu Beyan buyrulub musab oluna

Elcevab — Allah u teala â'lem
vaz'ı kadim bilâ mucib tagyir olunmaz
ketebehu Saadedtin -ül fakir
Afa anhu (95)

Keza Saruhanoğulları devrinde yaşayan meşayih ve ulemanın ele geçirebildiğimiz vakfiye ve beratlarında üzümden ve bağlardan bahsedilmektedir. Bu itibarla üzüm eskidenberi burada vardır ve meşhurdur.

Manisa'da yetişen üzümler, yaş olarak sarfedildiği gibi, bilhassa kurutularak harice gönderiliyordu. Üzümden, hıristiyanlar şarap yapıyarlar, müslümanlar da reçel, turşu, köfter, pekmez, ve sirke yapıyorlardı. Müslümanlık değil şarap içmeyi, yapmağı bile men' ediyordu. (Hicrî 10 ve XI inci asırlarda taassub o kadar ileri idi ki bir müslümanın evinde oturan yahudi şarap yaptığından dolayı evden çıkarılmıştı. Keza müslümanlar mahallesinde oturan bir hıristiyan şarap yapıp sattığından mahalleden koğulmuş evi de bir müslümana satılmıştır.) Bu asırlar sicillerinde bunlara benzer bir çok kayıt ve hükümler mevcuttur. (Bakınız: Vesika 68, 69, 70,71)

Saruhan sancağı, Bizanslardan, Saruhanoğullarına, onlardan da Osmanlılara geçmişti. Manisa'da ekseriyet Türk olmakla beraber, çok miktarda Rum, Ermeni ve Yahudi vardı. Bunlar, bir takım hak ve imtiyazlara sahipdiler. Bilhassa Manisa'daki şehzadeler sarayında hizmet eden Rumların imtiyazları fazla idi. Bunların hakları, yaşadıkları müddetçe değil; oğullarına bile geçiyordu. Manisa sarayında çalışan rumlar, en çok Çatalkilise ve Horozköyleri Rumları idiler. Sarayda hizmet eden hıristiyanlar, ikişer dönüm bağlarının haraçlarını vermezler, yaptıkları üçer küp

[94] — Şarl Teksiye termümesi cild 2, S. 31.
[95] — 1007 senesi Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

şarabın cizyeleıinden de muafdılar (96). Bu itibarla şarap yapmak, açıkta içmemek şartile; içmek ve birbirlerine satmak; Rum Ermeni ve Yahudilere aitti. Yahudiler de bağcılardan aldıkları yaş üzümleri şarap ve turşuya tahvil edebiliyorlardı. Yalnız, yukarıda arzettiğimiz gibi, şarabı açıkta imâl edemezler, açıkta içemezler ve alenen müslümanlara satamazlardı (97). Üzümden istihsal edilen maddelerden yalnız pestil, köfter ve reçelin ihraç edildiğini, diğerlerinin Manisa'da sarfedildiğini görmekteyiz.

Memlekete asıl para getiren; bugün olduğu gibi; bilhassa kuru üzümdü. Kuru üzümün kızıl ve siyah cinsleri; İstanbul'da, sarayda, Avrupa'da; aranan en mühim bir madde idi. Yaş üzümün bir kısmı dahilde sarfediliyor, bir kısmından da turşu, reçel, sirke vesaire yapılıyor, mühim bir kısmı ise kurutuluyordu.

Vergi üzümden alındığı takdirde şaraptan alınmıyordu (98). Üzümlerden vergi yaş iken değil; kurutulduktan sonra; sergiden kalkarken alınırdı. Maamafih birçok sipahi ve eminlerle bağcılar arasında bu yüzden ihtilâflar çıkıyordu. Bazıları hem yaş üzumden hem de kurusundan almak istiyorlardı. Bu suretle iş hükûmet ve mahkemeye kadar aksediyordu.

(1656) 1066 evasıtı zilkade tarihli, Manisa mutasarrıfına ve kadısına: «tahtı kazanızda vaki berat-ı şerffimle mutasarrıf olduğu zeameti kariyelerinden Gördos ve tevabiî kariyelerinin toprağında olan bağlarında defter-i cedid-i hâkanîde öşür hasıl kaydolunmağla defter mucibince öşürleri talep iyledikte mücerred tâciz vermemek içun sergiden vermezüz yaş üzüm verürüz Deyu taallül ve inad iylemekle zeameti mahsulüne küllî noksan müterettip olduğun bildirüp şer'ü kanun ve defter mucibince alıvirilmek babında hükm-ü hümayunum reca etmegin buyurdumki hükm-ü şerifimle mumaileyhin âdemî vardıkta husus-u mezbure mukayyed ve südde-i saadetimden ihraç olunmuş mühürlü sahih suret-i defter-i cedid-i hâkanî taleb idüb göresin Defterde resm-i dönüm hasıl kaydolunmuş olmayub filvaki defter-i cedid-i hâkanîde öşür yazılmış ise şer ve kanun-u defter mucibince şer' ile müteveccih olan öşürlerin hükm idüb bî-kusur mumaileyhin âdemisine„ alıversin denmektedir (99).

İzmir, Manisa ve Aydın sancakları, İstanbul'a ve harice en çok meyva gönderen memleketlerdı. Bu sancaklardan harice kuru üzüm, sabun, balmumu zeytinyağı börülce, nar, incir, bal, pestil, zerdali, ve armut kurusu yollanıyordu (100).

«Her sene kilar-ı âmirem mühimmatı içun ol caniblerden iki bin kantar meviz sürh (kırmızı kuru üzüm) ve bin beşyüz kantar meviz siyah (siyah kuru üzüm) ve yüz elli kantar badem ve iki yüz kantar piyaz

[96] — Bakınız : Vesika 2.
[97] — Bakınız : Vesika 3.
[98] — Bakınız : Vesika 43,
[99] — 1066 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.
[100] — Bakınız : Vesika 37.

huşk (kuru fasulya) ve yüz kantar sabun ve yüz elli kantar şem'i asel (balmumu) ve iki yüz kantar revgan zeyt (zeytinyağı) ve beşyüz kile börülce ve kırk bin adet tatlu inar (nar) ve iki yüz adet kutu inciri ve iki yüz kutu gömeç balı ve beş yüz kantar incir yüz elli kantar meviz bastır (101) ve iki yüz kantar zerdali ve üç yüz kantar asel (bal) ve yüz kantar armud huşk (armut kurusu) gelmek mutad-ı kadim olmağla bu sene dahi âdet-i kadim üzre tedarik ve iştira» olunması emredilmektedir (102).

İstenilen meyva ve mahsuller arasında Manisa'nın hissesine şunlar düşüyordu. (1620) 1029 Şevval tarihli Aydın ve Saruhan sancakları muhassılı Şemsi Paşa'ya: Manisa, İzmir, Menemen, Foçalar, Kızılhisar, Ayasluğ, Nif, Marmara, Mendehorya, Gördos, Karaburun, Menemen güzelhisar'ı kadılarna:„. Kilâr-ı âmirem mühımmatı içun İzmir kazasından yedi yüz kantar meviz siyah ve otuz kantar şem'i asel zerd ve kırk kantar revgan zeyt ve yüz kantar armut huşk ve iki yüz kantar incirleri ve iki yüz kutu asel ve kırk kantar badem ve Manisa kazasındân bin kantar meviz sürh ve Menemen kazasından dört yüz kantar meviz siyah ve yüz elli kantar incir ve on kantar badem ve yirmi kantar zerdalû ve Foça kazasından iki yüz meviz kelter ve yüz kantar meviz siyah beş kantar revgan zeyt ve Marmara kazasından beş yüz kantar meviz sürh ve Ayasluğ kazasından yüz kantar zerdalû ve Nif kazasından beş yüz kantar meviz siyah ve on kantar badem ve Mendehorya kazasından yüz kantar meviz sürh ve Gördos kazasınan yüz on kantar revgan zeyt (103) gelmek mutad ı kadîm olmağın bn sene dahi âdet i kadîme üzere mühimmat ı mezburu cem'-ü tahsil ve dahil i kilâr olmak lâzım ve hühim olduğundan..„ hemen iştira edilerek gönderilmesi yazılmaktadır (104).

Bu mıntakadan alınan meyva ve mahsulleri toplamak içun kilâr-ı âmire emini tarafından memurlar tâyin edilir bu memurlar kilâr-ı âmire için lâzım olan meyva ve mahsulleri; memleketteki fiyatları üzerinden; satın alırlardı. Bu alım satım işinde bazen halk tarafından memurlara ve mübaşirlere çok müşkilât da gösterilirdi. (105). kilâr-ı âmire için müba-

[101] — Bu, vesika 4 den de anlaşılacağı üzere ya köfter veyahut ta pestil olsa gerek. Diyarıbakır taraflarında pestile bastık deumektedir.

[102] — 1018 yılı 22 saferde İzmir Sakız, Menemen, Nif, Foça, Güzelhisar, Ayasluğ, Marmara Yenice, Birgi, Nazlı (Nazilli), Karaburun kadıları ve mukataat müfettişlerine ve sancak kadılarına yazılan hüküm.

[103] — Yukarıda adı geçen kazaların birçokları bugün başka vilâyetlere tâbidir. Fakat 17 inci asırda bunların ekserisi Manisa'ya bağlı idile. Binaenaleyh kitap incelenirken ve vesikalar tetkik edilirken Manisa'nın 17 inci asırdaki idarî durumunu gözönünde tutmalıdır.

[104] — 1029 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

[105] — 1025 cemaziyelevvel tarihli yazılan hükümde deniliyor ki :».. Matbah-ı âmirem mühimmatı içun kadımden olu geldüğü üzre gelmesi mutad olan meyva-ı hnşk'ün cem'-ü iştirasına memnr kullarım varub iştira iylemek istedüklerinde bazı kura ahalisi evkaf reayusıyuz ve bazı hizmet mukabelesinde muaflarız. Deyu taallül ve niza' iylemekten hâli olmadıkların bildirüb men'i babında emri şerifim rica eylemeğin..»

yaa edilen meyva ve mahsullerin paraları sahiplerine kadı huzurunda verilirdi (106). Yahut da muhasıllar tarafından vergilerine mahsup olunurdu (107). Burada yetiştirilen meyvalar ilk defa saray için mübayaa edilir, sonra da İstanbul tüccarlarına satılırdı. Memleketin ihtiyaçları temin edilmeden ecnebi memleketlere ihracat yapmak yasaktı (108).

(1641) 1051 evahir i Rebiyülâhir tarihli Saruhan sancağı mutasarrıfına İzmir ve Manisa kadılarına, Sığala (İzmir) beyine Nif ve Menemen Voyvodasına yazılan bir hükümde deniyor ki :„... İstanbul tüccarı südde-i saadetime arzuhal idüb İstanbul kadısı umur u mühimmenin ehemminden olmağla sabun ve kızıl üzüm ve kara üzüm ve kaysı ve zerdalû ve incir ve armud kurusu ve fındık içi ve fındık ve börülce ve zeytun ve pekmez ve reçel ve sisam ve badem ve ceviz ve inar ve revgan sade vesair me'kûlât her neyse mademki İstanbul tüccarı murad eyledükleri üzre vafir müstevfi almıyalar kefere tüccarı ve âher yerlerin tüccarı almağa ruhsat-ı hümayunum yoğuken birkaç senedenberu İzmir sakinlerinden celeb Osman ve karındaşı Doksanlu ve zeytun ve اكرجه nam kariyeler sakinlerinden Hacı Mehmet ve kör Bayram ve Doksanlu İbrahim ve... Nam yahudiler vesairden bazı yahudiler keferenin sermayesini alub kariye be-kariye gezüb zahireyi ziyade bahaya çıkarub ve kefere vilâyetinden fıçı âlâtı getürüb dört binden ziyade büyük fıçılar yaptırub zahireyi kariyelerde? كرا دومارينه vesair Tavarlara طوارلره bittamam tahsil etdirüb ve ahar diyarın tüccarı dahi veçhi meşruh üzre müzayaka virüb sabuncular dahi sabun icıasına mikdarın yapamayıp kalp pişirüb bu makule taaddi ve tecavüzden hali olmadıkların bildirdiler. İmdi mademki İstanbul tüccarı murad ettikleri üzre vafir müstevfi almayalar badehu kâfir sefinelerinden ve âher diyarın tüccarlarına verilmeyüb matrabazlara aldırmayub...„ (109).

Mahsullerin başka tüccar ve ecnebilere satılmasının sebebi rayiç fiyattan daha fazla fiyata almalarından ileri geliyordu. Fazla paraya göre mahsul sahipleri, mübaşir ve memurları, muhtelif vesilelerle atlatıyorlardı. Maamafih meyvaları satın alan gemiciler ve İstanbul tüccarları da İstanbul'da, Manisa'dan aldıkları fiyattan çok fazlaya, ayni zamanda başka ölçülerle satıyorlar, bundan dolayı İstanbul halkının şikâyetini mucib olurlardı (110). İstanbul'a ve yabancı memleketlere gönderilecek üzümler kantar ile veyahut da okka ile satılıyordu. Mahsul mukabili ya para alınıyor veyahut da Kütahya, Afyon gibi memleketlerin hububatile mubadele ediliyordu. Bugün üzüm kurutulduktan sonra çuvallara konub, çuval çuval satılmaktadır. Halbuki eskiden üzümler, kurutulduktan sonra sandıklara itina ile yerleştirilir öyle sevkedilirdi İyi ambalâj yapılan üzümler,

[106] — Bakınız : Vesika 12.
[107] — Bakınız : Vesika 34.
[108] — Bakınız : Vesika 4, 5, 12.
[109] — 1051 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri. Bakınız vesika : 12.
[110] — Bakınız : Vesika 6.

deve kervanlarile ve diğer vasıtalarla başta İzmir olmak üzere iskelelere yollanır, oradan da gemilere yüklenerek İstanbul'a gönderilirdi. (111).

17 inci yüz yılda, Manisa meyvaları ve üzümleri hakkında verdiğimiz bu malûmatı, bu asrı takib eden yüz yıllarda da; az bir farkla görebiliriz. Gerek bu izahattan ve gerekse müteakib asırların sicillerinin tetkik edilmesinden bu neticeye varmaktayız. Yine vesikaların incelenmesinden şu neticeyi çıkarıyoruz. Manisa'nın eski meyvası üzümdür. Bu mahsul, diğer mahsullerle beraber gerek memleket dahilinde ve gerekse haricinde eskidenberi sarfedilmektedir. Bugün, Manisa üzümü nekadar meşhursa, dün de öyleydi. Ve en çok para da Manisa'ya kuru üzüm ihracından giriyordu. Gerçi umumî harbı takib eden yıllarda fiyatların düşmesi; üzümcülüğün sahasını daralttı: bağların bir kısmi pamuğa ve diğer mahsullere yerlerini terketti ise de; bugün yine Manisa'nın ana ihraç maddesi üzüm olarak kaldı.

Üzüm, tütün, pamuk ziraatı, bilhassa maharet ve bilgiye çok ihtiyaç gösterir. Üzüm, âdeta cılız ve hastalıklı bir çocuk gibidir. O, her şeyden korkar; herşeyden müteessir olur. Bu vadide Manisa'lılar, tabiatın verdiği nimetler de kazandıkları zaferi; çok zaman kaybederler. Don, fiyatların düşmesi, Gediz ve kullarının taşması, kırağı, ve hastalıklar ilâh.. Gibi sebeb ve âmiller üzümlerin, dolayısile Manisa bağcılarının en büyük düşmanlarıdır. Bu gibi hâdiselerin zuhurunda bağcılar, en tehlikeli anlarını yaşıyorlar demektir. Üzümler üzerindeki umumî âfetler, Manisa'nın içtimaî hayatında büyük roller oynar.

Bütün yıl bağlarda, bir yandan asmaların terbiyesi ve iyi yetişmesile, öbür yandan tabiatla mücaeeleden sonra; bağcılar, bekledikleri neticeyi elde etmezlerse; o zaman mahv-ü perişan olurlar. Dökülen terler, yanan benizler sarfedilen para ve emeklerin hepsi bir anda kara toprağa kaybolmuş demektir. Bu hallerin vukuunda, Manisa'da büyük bir ıztırap müşahede olur. Bir de kedersiz ıztırabsız mahsullerin yetiştiğini ve satıldığını tasavvur ediniz. işte o zaman Manisa'lılar üzüm bayramını ve kendi bayramlarını büyük bir şevkle kutlularlar.

Manisa'da üzümlerin hastalanması veya tahrip edilmesi yalnız ticarî ve iktisadî hayatta değil, diğer sahalarda da kendisini gösterir. Manisa

[111] — Bakınız : Vesika 4, 5, 6, 37 .... 1037 Ramazanının sekizinde Aydın ve Saruhan sancakları muhassılı Şemsipaşaya, İzmir, Menemen. Manisa, Nif. Kızılhisar. Foça, Ayasluf (Ayasluğ) kadılarına yazılan hüküm :»... Her sene matbah-ı âmirem mühimmatı içun ol caniblerden tedarik ve irsali lâzım olan bin beş yüz kantar meviz siyah ve bin kantar meviz sürh ve yüz kantar badem ve yüz elli kantar şem'i asel ve iki yüz kantar revgan zeyt ve yüz kantar sabun ve kırk bin adet inar şirin ve yüz kutu lop inciri ve iki yüz kantar zerdalü ve iki yüz kantar asel ve yüz kantar armud huşk'ün 1037 senesi içun ... Zikrolunan mikdarı zehayiri ol caniblerden mutad-ı kadîm üzre bulunan yerlerden narh-ı carî üzre mezbur kuluma (Sipahi Mustafa nebi) tedarik ve tahsil ettirüb ve kavi zarflara koyub ve gemilere tahmil etdirüb vakt-ü zemanile âsistane-i saadetime irsal ve kilâr-i âmireme irsal ve teslim...) eyliyesiz. Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

üzüm diyarı olduğuna göre buradaki teşbihlerin, türkü ve mânilerin ekserisi de onun ismini taşır. Bu içli Türklerin hemen hepsinde üzümün tadını duyar ve zevkle dinlersiniz. Meselâ şu birkaç türkü ve mâni bağcıların içini göstermesi itibarile nekadar özlü, nekadar Manisa'lı ve nekadar manalıdır:

1

Siyah üzüm yasta
Çekirdeksiz pek hasta
Göktaş kükürt kâr etmez
Kireç hepsinden usta.

2

Ördek suya dalmıyor
Tüccar üzüm almıyor
Üzümcüler deli olmuş
Timarhane almıyor.

3

Siyah üzüm salkımı
Beyaz aldı aklımı
Üzüm para etmiyor
Piyasalar saklı mı?

4

Bağlarım ah bağlarım
Senin için ağlarım
Çekirdeksiz olmazsa
Ben de karalar bağlarım

5

Asmalarda üzüm var
Yüreğimde sızım var
Sevdiğim hakka emanet
İçimde bir kuzum var

6

Bağa indi yürüdü
Gül üstünü bürüdü
Ben bu aşka düşeli
Göğüs tahtam çürüdü

7

Bağda üzüm bol olmuş
Filizleri dal olmuş
Kezban üzüm topluyor
Yanakları al olmuş

8

Hey bağlar şöyle bağlar
Yar başımı öyle bağlar
Sevdirip kızı vermiyen
Gebersin böyle ağlar

— 9 —

Hey bağlar, şöyle bağlar
Yar başımı şöyle bağlar
Sevdiği kızı almıyan
İşte benim gibi ağlar

10

Asma gibi tekneli
İçine gül dikmeli
Gurbet ilde yar seven
Biraz zahmet çekmeli

11

Penbe üzüm salkımda
Yeşil yaprak altında
Benim bir sevdiğim var
Canevimin altında

12

Üzümü bağlardan al
Göz yaşın çağlardan al
İşte ben gidiyorum
haberim dağlardan al

13

Bağdan atladım bağa
Elim değdi yaprağa
Kız seni saramayınca
Girmem ben toprağa [112]

[112] — Derleyen Nazmi Bayçın, Gediz mecmuası. C. 1. Sayı. 4. S. 7-8.

Uzun yıllar, Manisa bölgesinde söylenen bu mâni ve türküler bağcı hayatından alınan birer yapraktırlar. Manisa'lılar her sene memleketlerine binlerce lira getiren üzüm için ne kadar marş ve şarkılar yazsalar [113], ne kadar bayramlar yapsalar haklarıdır.

Üzüm ve üzümcülüğün Manisa'daki, Türkiyedeki değer ve ehemmeti de Cümhuriytle beraber anlaşıldı. Bağlara ehemmiyet verilerek üzümün keyfiyet bakımından ıslâhı için tedbirler alındı. Manisa üzümünü herkese göstermek, tanıtmak, daha düzgün bir hale sokmak için muhtelif meşherlere gönderildi. Bir de üzüm bayramı günü kabul edilerek o gün bütün Manisa bağcılarının üzümleri teşhir edildi. Daha iyi, daha güzel mahsul elde etmeleri için teşvikler yapıldı.

Hükûmetin, bu işte de önayak olması; üzümlerimizi koruması; Manisa bağcılarının güvendiği en esaslı bir kuvvet oldu. Bundan dolayı bağcılar, Türkiyemizin ana ihraç maddelerinden birisi olan üzümü ıslâh etmeye diğer taraftan da ıslâh edilen üzümü daha ziyade üretmeye uğraşmaktadırlar. Yakın bir istikbalde Manisa damgasını taşıyan üzümler; gerek iç ve gerekse dış pazarlarda; sitayişle aranacak bir madde haline gelecektir. Buna bütün Manisa bağcılarının iyman ve inanı vardır. Bu amaca ulaşmak için saf, temiz üzüm yetiştirmenin, iyi işleme, iyi ambalaj yapmanın da; millet ve memleket için yapılması lâzımgelen millî ve vatanî bir borç olduğunu herkes kabul etmektedir.

SARUHAN'DA NAKİL VASITASI ve HAYVANLAR

Osmanlılar muharib bir millettiler. Büyük bir imparatorluk kurmuşlardı. Bu geniş imparatorluğu idare edecek askere, ata ve vesaiti nakliyeye ihtiyacları vardı.

Hudutları büyük çölden Viyana kapılarına, Hazer kıyılarından Adriyatık sahillerine dayanan imparatorlukta askerî hareket yapılması için, ordunun mühimmat ve erzakını taşımak için, sür'atle herhangi bir eşkıyayı takib ve isyanı bastırmak için, muhakkak surette serî vasıtalara lüzum görüldüğünden at yurdun her tarafından beslenmekte idi.

At, Saruhanın her tarafında bulunmakla beraber, bilhassa Yuntdağı Akhisar, ve Turğut'lu, livanın en güzel dayanıklı atlarını yetiştirmekte idi. Fakat burada yetiştirilen atlar yük taşımak için değil binek olarak kullanılıyordu. Sefer ve eşkiya takibine, Saruhan gönüllüleri ve sipahileri besledikleri sağlam ve dayanıklı atlara binerek sancak paşası, alay beyi veya mütesellimlerin mayetinde gidiyorlardı.

Dağlık bölgede ise daha ziyade katırla merkeb nakil vasıtası olarak kullanılıyordu Bozdağ ve diğer yaylalara çıkacak halkın eşyası bu va-

[113] — Kitabın sonundaki üzüm şarkısı ve notasına bakınız.

sıtalarla taşınıyordu. Her nedense 17 inci yüz yılda katır, bundan evvelki asırlara nazaran kıymetini kaybetmiş yerini deveye terketmişti.

17 inci asır ve bilhassa bunu takibeden 18 ve 19 uncu asırlarda Saruhanın en önemli nakil vasıtası deve idi. Saruhan memlehasının tuzlarını çeken, Saruhan'dan ordu ve İstanbul için istenilen meyva vesaireyi İzmir, Çandarlı, Kuşadası, Bandırma gibi limanlara götüren deve idi. Hele muharebe vukunda Saruhan'dan 150, 250, 500 kadar deve isteniyordu. Bu develerin bütün techizatları'da Manisa'dan tedarik ediliyordu. Bu hususta iyi bir fikir edinebilmek ve Saruhan Sancağı kazalarının ne miktar deve beslediğini anlamak için şu tevzi cetvelini gözden geçirelim:

«Bu sene-i mübarekede liva-i Saruhan olan kazalara ağırlık tahmili için çartak nam mevziden medeine-i mezbureye varınca ziyade deve mekâri, lâzım olmağın ücretle tutulacak develerdir:

Manisa	Kaza-i Gördük	Kaza-i Güzelhisar	Kaza-i Atala
Deve re's	Hane	Hane	Hane
181	202	142	219.5
	Deve re's	Deve re's	Deve re's
	22	16	20

Kaza-i Marmara	Kaza-i Gördos	Kaza-i Akhisar	Kaza-i Foça
Hane	Hane	Hane	Hane
139	559.5 terbi'	351	145
Deve re's	Deve re's	Deve re's	Deve re's
15	60	40	16

Kaza-i Timurcu	Kaza-i Tarhanyat	Kaza-i Borlu	Kaza-i Nif
Hane	Hane	Hane	
359	621	101	?
Deve re's	Deve re's	Deve re's	Deve re's
40	69	10	40 [114]

Ordu, İstanbul ve zahire taşımak için istenilen develer derhal kazalara taksim edilir ve Manisa'ya getirilen develer, tâyin edilen sarban başı vasıtasiyle istenilen yere götürülürdü.

Saruhan'da çok mikdarda Yürük, Türkmen ve aşiret yaşıyordu [115]. Bunların umumiyetle kazançları hayvanlardandı. Büyük ölçüde sürülere malik olan Türkmen ve aşiretler yazları yaylalara çıkıyorlar, kışları ise ovalara iniyorlardı.

---

[114] — 1081 yılı Manisa mahke-i-şer'iye sicilleri.
[115] — Saruhan oğulları ve eserlerine dair vesikalar. S170-172.

Bunlar daha ziyade küçük baş hayvan besliyorlardı. Büyük baş hayvanlar, Cediz vadisinde besleniyordu. İl'de büyük ve küçük baş hayvanlar yetiştirmekle beraber 17 inci yüz yılda ne ordu ve ne de İstanbul için bu hayvanlardan mübayaa edildiğini göremedik. Bilâkis taşradan bilhassa Rumeli ve iç Anadolu'dan gerek tüccarlar ve gerekse imaretlerin mütevellileri vasıtasıyla Manisa,ya her sene binlerce hayvan getiriliyordu.

Bu asırdan sonraki yüz yıllarda İstanbul ve ordu için koyun ve sığırın Manisa'da mübayaa edildiği sicillerde yazılıdır.

MEYVA VE MAHSULLERİN DÜŞMANLARI

16 ıncı yüz yıldan itibaren ahlâkın gittikçe bozulması, ziraat ve ticaret hayatımızın hayli sarsılmasına sebep oldu. Bozulan düzenin ızdırabını en çok çeken, bu yüzden en büyük mahrumiyetlere katlanan Türk köylüsü ve çiftcisi oldu.

Timar ve zeametlerin iltizama verilmediği zamanlarda köylü ve çiftçi müreffeh ve mes'uddu, Köyler ve çiftlikler de sipahi ve çiftçiler, gerek kanunî ve gerekse insanî yönlerden kendilerine düşen vazifeleri yapıyorlardı. Her ikisinden birisi vazifesini suiistimal ederse derhal elinden muvakkat taposu alınıyordu.

Sonraları timar ve zeametlerin bütçe zaruretleri; fazla masraflar, yüzünden satılmağa başlanması, köylü ve çiftçi için bir âfet oldu. Köylü eskiden kanunda yazılı olan öşür ve vergiyi verdiği halde şimdi kısa bir zamanda zengin olmak istiyen mültezimin vicdanına, hırsına göre hareket ediyordu. Onda bir yerine, beşte bir hattâ üçte bir alan mültezim çoktu. İş bu kadarla kalsa kâfi, bundan başka çiftçi ve köylü mahsulûnü istediği kimseye istediği fiyata satamıyordu.

Ordu ve İstanbul için sattıklarını iskelelere kadar götürmeğe mecburdu. Hele o mmübayaa memurları, bunları taşımak için köylülere çok zaman para pul da vermiyorlardı. Köylü çiftini çubuğunu bırakıp günlerce uzağa bütün bir yıl ömrünü verdiği, meyva ve mahsulünü, bir hiç mukabilinde taşıyordu. Köylüyü, âşar ve ağır vergiler kadar bu angarye kâbusu da bunaltıyordu.

Bundan başka elinde bir miktar mahsul kalsa bile bunuda satmak için getirdiği pazarlarda gümrük alıyorlardı. Bilhassa bu dahilî gümrükler, şimdiye kadar verdiği vergiler, çektiği izdirapların üzerine tuz biber ekiyordu. Çünkü hariçten gelen mal ve mahsullerden kapitülasyonlar dolayısiyle çok az gümrük alınıyor, yerli mal ve mahsullerden ise daha fazla gümrük alındığından rakabet kabiliyeti azalıyordu. Bunlar, Türk köylüsünü ekme, biçme ve satma kabiliyetinden tamamen mahrum edecek şekle sokuyor, kendi yurt ve pazarında, adeta meflûç bir zavallı vaziyetinde bırakıyordu.

Bir de bunlara sık sık değişen para terkiplerini ilâve edersek Türk çiftçi ve köylüsünü ezen baskıların neler olduğunu sarih surette anlamış oluruz. Bundan başka mütesellimler, kadılar, Subaşı ve mültezimlerin atları ve kendileri için aldıkları bedava yemlik ve yemekliği de yukardakilere katarsak, Türk köylüsünün durumunu kaba taslak çizmiş oluruz.

Bu gibi müşkülâta ve yolsuzluklara nazaran ayakta dimdik duran, yine o idi. Namusiyle kazanmak, şerefiyle ölmek için daima çalışıyor ve daima sağlam kalmağa and içiyordu.

Umum köylü ve çiftçilerin maruz kaldığı bu yolsuzluklardan başka Manisa'da yetişen çiçek, meyva ve mahsulleri tehdid eden bir çok âfetler vardı. Bunların başında don geliyordu.[116]

Kışları mülâyım geçen Saruhan'da bazen güneş yakıyor, ısıtıyor, bahar ve yaz manzarası arzediyordu. Bol yağmur ve hararet derhal meyva ve çiçekleri mevsimsiz harekete getiriyor, zavallılar açılıp saçılıyorlar, tabiatın kurduğu tuzağa düşüyorlardı. Ilık günleri müteakip ise ekseriya şiddetli soğuklar oluyor, kar yağıyor, Gediz donuyordu [117].

[116] — « Tarih : Sene 952 Şevvalinin on ikinci pençüşenbesi günü sabahdan yarındası kuşluğa değin kar yağdı Nice günler yatub cemi enhar donub Gedus buz olub üstünden katarla deve geçti batmadı. Bu kar erimeden mah-ı mezkûrun on üçüncu günü gine yağdı. Üç gün üç gice mıkdarı şiddetli don olub tarlalarda don kesdi ve incir ve inar (nar) ve turuuç ve zeytin ağacı kurudu. Hayvanat ve tuyur kesretli kırıldı » 952 Manisa mahkeme-i şeriye sicilleri.

« Selh-i şehr-i Rebiyülevvelki yevm-el-hamisdir. gice ile medine-i Manisa ve etraf dağlara ol kadar kar yağmıştırki bir veçhile tabiri mümkün olmayub yirmi gün kar şiddetinden ahali-i Manisa nice eyyam taşra çıkamamışlardır. Taacuba bu mahalle işaret olundu » 1066 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

« İşbu sene seb'a ve seb'in ve elf şehr-i Ramazanının yirmi yedinci günü nevruz vaki olub badehu mah-ı Şevvalin yedinci günü bi emrillahi teala dağlara ziyadesiyle kar nüzul cemi' Manisa kavmi teşekkür edüb gayet - ül -gaye zevk-ü sefa ve şükr eylediklerine binaen bu mahalle işaret olundu... Badehu mah-ı mezburun yirmi altıncı günü cebel-i mezbure yine kar yağdı. Badehu Zilkadenin yedinci günü cebel-i mezbureye kar yağmıştır. » 1077 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

« Ruz-u kasımdan beş gün mukaddem Manisa dağına kar yağmıştır. Gaflet olunmıya» 1082 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

17 inci yüz yılda Manisa'da olan kışların şiddetini şair Birrî Mehmet Dede şöyle tasvir ediyor :

Dahi bu vakte kadar belde-i Mağnisa
Böyle serdi-i hava görmedi hiç nev'i beşer
Ezelî âdeti me'lûfe bu kim olmuş idi
Erzurum illeri sultan-ı zimestana makar
Gerçi bu semte dahi şah ı şita hükm-ü ile
Lâ cerem her sene bir kerre gelirdi leşker
Lik sultan-ı şita şimdi ne hikmettir kim
Eyledi her tarafa kendisi bizzat güzer „

Resimli Ay numara 435 sayfa 18

[117] — « Tarihi sene 954 Zilka'desinde vaki olan zemheride ak güller kırmızı güller ve ayva ve erguvan çiçekleri kiras ve zerdalû ve arnut mevcut ve bilcümle mevcudat (iki kelime okunamadı) eyyamı şita da taze bahar müşahede olundu ne olacağın allah bilir » 954 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

Bilhassa kışın ve baharda şiddetli ve sağnak halinde yağmurlar yağıyor. [118] Gediz taşıyor, bağları kemiriyordu. Hele bu esnada esen rüzgârlar, ağaçları, her dikili varlığı kökünden söküp atıyordu [119]. Bu günde şiddetli donların ve yağmurların Manisa'da yaptığı tahribatı açıkca görmekteyiz.

Vesikalara nazaran çekirge, 963 (1555) yılı ile 1067. H ve 1096 (1684) yıllarında Saruhan sancağında bulunan hemen bütün mezruatı mahvetmiş, memlekette büyük kıtlığa sebep olmuştur [120].

(Manisa âyanı ve şehzade Selim bu kıtlığı ve çekirgeyi def' için 14 kadılığa sığırcık suyu getirmek için mektub ve adamlar yollarlar [121]. Bu meyanda İranın İsfahan şehirlerine de sığırcık suyu getirmek için Hayreddin ve Mehmed ismineki zatları yollamışlardı. Sığırcık suyu gelmekle beraber şığırcık kuşları gelmemiş ve çekirge de iki sene Manisa'nın baş belâsı olarak kalmıştı) [122].

[118] — « Tarih : İşbu sene seb'a hemsine tis'a miede vaki olan zemheririn (zemheri) evvelinde ki onununcu (on) gün mukaddem badem ve lâle ve sair şükûfe açılub hava gayet mülâyım olduğundan gayrı bir mertebe baran olduki ruy-u zemini külliyen sile garkeyledi. Kırk yıldan beri kemesne görmemiştir. Bu gûna kesret-i baran badehu berd-i acuzda (kocakarı soğoğu) bir tufan ve kar ve şiddet-i şita olduki sabuncu belinde (bir kelime okunamadı) ve Manisa ovasında nice kemesneler soğuktan buyub ölüb helâk oldular. Fi şehri Safer sene 958 » aynı yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

[119] Manisa'daki Sâray-ı Âmire ve şehzadeler türbesi S 33, 45.

[120] — 963 yılı sicillerinde yazılan bir mektubda Manisa civarındaki çekirge şöyle tasvir ediliyor ve çaresi için nerelere baş vurulduğu uzun boylu izah ediliyor :

Hâliyâ bu diyar-ı Halil - ül - itibarın keyfiyeti ahvalinden istifsar buyurulur ise bu sene-i mübarekede fevk-al-had cerat (çekirge) vaki olub şöyle ki âsumana suud idüb tayranından şemsin ziyası hicaba varub kezülumatın ba'diha fevka ba'dın mertebesinde olub ve cevv-i semada muzahamasından cürm-ü hurşid-i kûsüf mesabesinde kalub ve nebit-i arza nüzûl ve hubut kıldıkta ruy-u zemini serâser döşeyüb ve eşçarın semeratını ve evraklarını yeyüb ve kûrum ve zıraat ve sayır nebatat-ı arziyyenün öşr-ü âşarını komayub bu diyarın ahvali gayet müşkil ve halkın maaşları nihayet mertebede muzayaka ve uoksan ve es'arı memleket bilkülliye kahd-u hüsran kabul etmeğe yüz tutub sene-i âtide bundan dahi ifrat olmaktan ihtiyat olunub hiç veçhile def'ine çare ve derman ve ref'ine mecal ve âman olmayub bilâhir âyan-ı memleket iltimaslariyle diyar-ı Sıfahan-da (Isfahan'da) sığırcık suyu getürülmek tedarik olunub bu meramın husulü için diyar-ı Acem'e işbu nakilan varaka-i vedad (yırtık) Hayreddin ve Mehmed nam kemesneler irsal olundu » 963 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

[121] — « Sene selâse ve sittine ve tis'amia'da ifrat ile kahtolub Manisa'da buğdayın kilesi 100 akçe ve yulılarda 140 akçeye satılub peyda olan çekirgeler için emr-i padişahiyle Rafazı Ahmed çavuş ve Ahmed Bey ve Hacı Ahmed ve Ali Bey dört yoldaşlar on dört kadılığa on dört (iki kelime okunamadı) sığırcık suyu getirdiler. F 23 Cemaziyelevvel sene 963. sığırcık gelmedi. İki yıl kaht oldu » 963 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

[122] — « Bir iki yaprak sonra şu kayıt vardır : »
MATLAB — Amma su asıl viran şehrinde imiş.
Kastamolü'dan (Kastamoni) beru viran şehir kadılığında
Yabanova kadılığından Ali Baba tekyesinden icazetle çekirge suyu alınır mukayyed ve mücerrebdir. »

(Aynı yıl Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri. Son senelerde Çerkeş ve civar kazalarda çekirge zuhur etdiği vakit Yaban Abadla bugünkü Viran şehir (yeni adı Eski pazar) nahiyesinden çekirge suyu getirilirdi. Hattâ senenin muhtelif aylarında bu suyu görmek ve ziyaret etmek için Çerkeş'liler giderlerdi)

Kayıtlara nazaran 1096 (1684) yılındaki çekirge ve neticede meydana gelen kıtlık da 963 yılındakinden aşağı kalmamıştı: " İşbu sene sitte ve tis'ine ve elf bi emriillahi teala kaza i Manisa'da çekirge zuhur edüb kaht-u gıla vaki olmakla emlâk nahiyesine naib Ebubekir efendi varıb bir ayda ancak iki kuruşluk mahsul getürüb ve palamut nasiyesine naib çıkmayub âlem bu vech üzre olmağın bu mahalle işaret olundu. Fi şehri Rebiyülâhir fi-it-tarih -il-mezbur [123].

Bir de bunlara o zaman Anadolu'da gezen Türkmen aşiretlerinin hayvan sürülerinin bağ ve bahçeleri çiğnediğini de ilâve edecek olursak Manisa meyva ve mahsullerinin düşmanlarını kâfi derecede izah etmiş oluruz. Bağları harap eden hayvan sahiplerinin cezalandırılmaları ve böyle ekili yerlere hayvan sokmamaları için sicillerde muhtelif hükümler vardır. Bunlara bir misal vermek için Demirci kadısının, İkinci Selim'in; Manisa'da vali bulunduğu sıralarda; ona gönderdiği enteresan arizanın, bir kısmını aynen yazıyoruz. Demirci kadısı bu arizasında bağ ve bahçelerde hayvanların nasıl tahribat yaptığını sarih surette göstermektedir. Demircinin saç ayak bağlarını, o mıntakada yetişen meyva ve çiçekleri medh-ü sena ettikten sonra diyorki: "... Kariye-i sacayak ve gayriler ahalisi feryad idüb bahçemiz ve bağımız ve ekinlerimiz içinde yerlûnün ve göçer halkın koyunların ve keçilerin ve sayir davarların bulub kelimat edersüz varub yasakcıya bizi enva'ı töhmet ile müttehim edüb gavga eyledi Deyu iftiralar idüb gamz itdükte gelüb yasakcı bizi tutub enva-ı ukubetle bizar edicek bağımızdan ve bağçemizden ve terekemizden değil canımızdan bile bîzar olub terk-i vatan etmemiz kalmıştır. Bize olan hayf ve zulüm hadden mütecavizdir Alel hususki bu hususun men'ine Demürcü ve Adala efendilerine müteaddid hükümlerimiz dahi vardır. Nice def'a bazarlarında nida olunub kat'a hükm-ü şâhiye itaat ve iltifat olunmadı. Hâliya vilâyetimizde vali olan efendi hazretleri zalimin zulmüne ve hayıfın hayfına razi değül imiş Deyu istima' olunur. Bîzim bu mahayıfımız hâk-ı pây-ı kimya-ı menallerine arz olunsa belki rencide kalub kudumiyle bu diyarı müşerref idüb bu ahvali aynelyakin görüb ve alelyakin bilüb hükümlerinde nazar idüb mefhumile âmil olub (iki kelime okunamadı) cihan'ı hâsıl ederler. Deyu ziyade tazarru' ve ibram ı galiz etdikleri ecilden şölki vaki i haldır vukuu üzre alâçehi kemal (bir kelime okunamadı) varaka-i ubudiyet tesvid olunub العذر عند كرام الناس makbul-ü hadisimesned idinüb eltaf-ı adaletinize binaen bu evza-ı na-nebasına cür'et olundu Baki در مسند شريعت محمد دربار برب العباد " [124].

Gerçi bağları ve bahçeleri bekliyen şehirlerde kadı, timarlarda sipahiler tarafından tâyin edilen Deştibanlar (bekçiler) vardı. Fakat bir sürü halinde gelen binlerce kişiye ve hayvanlara bunlar ne yapabiilrdi [125].

[123] — 1096 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

[124] — Mektup tarihsizdir. 960 sicilleri içerisindedir.

[125] — « Budurki Mahmiyye-' Manisa etrafında olan bağları hıfz için Murad Biğ ibn Abdullah Deştiban tâyin olundu 25 Safer 1035 »

Aynı yıl Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri. (BK. Vesika 98)

Çekirgeden daha çok köylü ve mahsulü kemiren eşkiyalar idi. Kalenderoğlu, Cennet-oğlu İlyas paşa, Kara Haydar-oğlu ve Türkmen eşkiyaları Manisa bölgesine girmişler şehirleri ve tarlaları harap etmişlerdi. Eşkıyaları takibe gelen paşa ve diğer serdarla memurların tahripleri, o da başkk bir dert idi. Bundan başka eşkiya soygununa tutulmamak için halk küyünü, tarlasını bırakıyor, senelerce dönmüyordu. Bu suretle evi barkı yüz üstü kalıyor, bundan da yeni yeni bir sürü mes'eleler çıkıyordu.

* * *

III
XVII. YÜZ YILDA MANİSA ESNAFLARI

Bir memlekette yaşayanların esnaf veya tüccar olabilmesi için bir takım şartları haiz olması lâzımdı. Bu şartları haiz olmıyanların esnaf ve tüccar olmalarına imkân yoktu. Bu şartların başında, esnaf olacakların o san'ata intisap etmeleri «icray-ı san'at edebilmek» hakkını almaları lâzımdı.

Her şehirde bulunan esnafın sayısı mahdut ve muayyendi. O şehrin ihtiyacına göre muayyen kadroları vardı. İcray-ı san'at etmek hakkı verilse bile müuhal 'ustalık yokşa o esnafın dükkân açmasına imkân yoktu. Keza bu dükkanların azalmasına da cevaz verilmezdi. Esnafın azalıp çoğalması ihtiyaçların artıb eksilmesine ve hükûmetin müsaadesine bağlı idi. [126].

Hattâ dükkânlarda veya imalâthanelerde bulunan tezgâh adetleri bile tahdit edilmişti [127]. Esnaflar, öldüklerinde veya iş göremez hale geldiklerinde yerlerini ya oğullarına ve yahutta en muktedir kalfalarına terkederlerdi [128].

Esnafın yaptığı iş ve sayıları tahdit edilmesine rağmen; imparatorluğun ihtiyaçlarını karşılıyacak; hemen, bütün san'at çeşitleri memleket ve İstanbulda mevcuttu. (129)

Saruhan sancağı ve kazalarında buranın ihtiyacını temin eden önemli san'atlar vardı. Sınai nebatların ve hayvan mahsullerinin bol ve çeşitli oluşu; Saruhan'da bu mahsullere dayanan san'atların inkişafına sebep oldu. Bilhassa bezcilik, tabaklık, boyacılık, zeytinyağcılık, susam yağcılığı, sabunculuk, şarapçılık gibi san'atlar inkişaf etmişti.

16 ıncı asırda Manisa'da yelken bezciliği de çok ileri imiş [130]. 16 ıncı asrın son kayıtlarında, tek tük bürüncük ve yelken bezlerine ait kayıtlar

[126] — Bakınız : Mecelle-i Umur-u Belediye S 656. 657. 660.
[127] — » » » » S 660.
[128] — » « » » S 657.
[129] — » Devlet-i Osmaniye tarihi. Hammer tercümesi. C 7. S 268.
Evliya Çelebi seyyahatnamesi C I. S 488-625.
[130] — Kâmil Su. Manisa'dan İstanbula gönderilen yelken bezi. Gediz mecmuası. C 4. sayı 46. sayfa 3.

varsa da: 17 inci yüz yılda bu iki san'atın eski kıymetini kayp ve yerlerini boğasıya terkettiklerini; gine bu asrın sicillerinden anlamaktayız. Bunun hangi sebeplerden ileri geldiğini gösterecek müsbet vesikalara rastlıyamadığımızdan maalesef burada kat'î bir hüküm veremiyeceğiz.

Tabiatın verdiği bu menbalardan istifade eden yalnız Manisa şehri değil, sancağın bütün kazaları idi. Demircinin kilimi[131], Kayacık kazasının tabakları [132], Alaşehia'in tabakları, boya ve bezleri [133], Akhisarın tabakları ve bilhassa yeniçeri Astarı dokumacılığı çok meşhurdu [134].

Manisa şehrinde ise bu asırda yirmi beş çeşit esnaf yaşıyordu.

MANİSA ESNAFLARINDAN TOPLANAN AVARIZ

Penbecilerden Guruş 1	Abacılardan Guruş 2	Serâbat mahallesi Guruş 1	Gön Debbağlarından Rubu' 1
Culah üstadlarından Guruş 3	Kasab üstadlarından Guruş rubu' riyal 3	Tafçılardan Guruş 2	Bazarcılardan Guruş Def'a 1 1
Palandızlardan Akçe 105	Karaköy bakkallarından Guruş 2	Sebbağlardan Guruş 1	Habbazlardan Guruş 2
Berber üstadlarından Guruş 1	Başmakçılardan Akçe 210	Mutablar Guruş 2	Gazzazlardan Guruş 2

[131] — « Ve bu şehrin alaca kilimi meşhurdur » Evliya Çelebi seyahatnamesi C 9, sayfa 54.

[132] — « Ve bazı kemesneler evlerinde tabaklık işlerler. Gayet lâtif kırmızı sahtiyanı olur. Anadolu'nun Kayacık sahtiyanı deyu meşhurdur. Hattâ Edirne ve Mısır İskenderiyesi sahtiyanına galiptir. Bazı mücellitler kitabullahları bundan istimal ederler... Hatta Anadolu'da kırmızıya müteallik bir şey medh olunsa Kayacık sahtiyanı gibi kırmızıdır derler. Dilberanların yanakları lebleri medh olunsa Kayacık kirazı dudaklı bir serfiraz-i dilber derler » Aynı eser, aynı cilt sayfa 54.

[133] — « Yetmiş boyahane dükkânları vardır. Neftî bayahaneleri meşhurdur.. Ve tabakhaneleri dahi meşhurdur... Ve şehrin memduhatından ince Denizli boğası gibi ince nazük penbe beyaz olur » ayni eser aynı cilt savfa 54.

[134] Bakınız vesika : 29.

Bezzazlardan Guruş rubu' 1 1	Saraçlardan Guruş 2	Akbaldır Guruş 3	Debbağlarından riyal rubu'
Eskiçilerden Guruş 2	Nalbantlardan Guruş 1	Demircilerden Guruş 1	Kuyumculardan Guruş 2
Kazancılardan Guruş 2	Kehle bazarı derzilerinden Guruş 2	Boğasıcılardan (135) Guruş 1	

Bu sayı İstiklâl savaşından önce 32 ye çıkmıştı. Her esnaf kendi muayyen çarşısında çalışırdı (136). Diğer arasta ve çarşılarda dükkân açamazlardı.

Bu esnaflar içerisinde en ileride bulunanlar çulhalar, tabaklar, ayakkabıcılar, mutaflar ve bezcilerdi.

A

ÇULHACILIK [137]

Bu san'atın mevaddı iptidaiyesi olan pamuk, Manisa'nın hemen her tarafında yetişirdi [138]. Manisa pazarına getirilen pamuklar, işlenmiş bir halden idiler. Pamukcular, sonraları çürük ve yaş koza halinde getirmeğe başlamışlarsa da Çulhalar ve fakir kadınların şikâyetleri üzerine men'edilmişlerdir [139].

Pazara getirilen pamukları ilk defa alan çulhalarla, pamuğu ipliğe kalbeden fakir kadınlardı. Bunlar almadan ne yerli ve de yabancı tüccarlar alamazlardı [140]. Zaman zaman bu usûle muhalif hareket edilmiş ise de göreneğe aykırı hareket ettiklerinden derhal menedilmişlerdir.

Çulha, ve fakir kadınların aldıkları pamuklar çıkrıklar vasıtasiyle ipliğe tahvil ediliyordu.

Pamukları ipliğe tahvil eden üç tane çıkırık vardı. Sonradan çıkrık sayısı 15-20 ye kadar çıkarılmış ise de fakir kadınların şikâyeti üzerine tekrar

[135] — 1155 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri. (Bk. Vesika 66)
[136] — — Bakınız : Vesika. 10, 16, 17, 21, 25, 39, 44, 47, 49.
[137] — (Fa. Culah'dan) destikâhta işliyen, bez vesair mensucat dokuyan dokuyucu.
[138] — Bakınız vesika : 33,41
[139] — « « : 26
[140] — « « : 23.
[141] — » » : 27.

üçe indirilmişti. Manisa çulhaları Boğası [142], Alaca [143], Astarlık, tülbent bez, makrama [144], Beledî yastık, peştemal, gömleklik, hamam gömleği ilâh... dokuyorlardı. Bunların içerisinde en meşhuru Boğası, Alaca ve Beledî yastıktı.

Çulhalar istedikleri bez ve boğasıları muayyen en ve boyda yapmağa mecburdurlar [145]. Mamafih bez ve boğasıların bir kısmının Manisa arşını bir kısmının Bursa arşınlariyle ölçülmesi bir çok yolsuzluklara meydan veriyordu [146].

Hele haric pazarlara mal götüren Manisa Tüccarları bir çok müşkilâta maruz kalıyordu. Çünkü ora arşınları Manisa arşunlarına uymuyordu [147].

Manisa pazarına hariçten gelen, Manisa'dan haric kaza ve vilâyetlere gönderilen bez ve boğasıların muhtelif arşınlarla ölçülmesi bazen çulhaları da

---

[142] — Astar. astarlık bez, ince Amerikan bezi.

[143] — «Ve halkın kâr - ı kisibleri ekseriya Manisa Alacası işletüb kâr ederlerdi. Ve Beledî yastıkları dahi memduhdur» Evliya Çelebi Seyahatnamesi C. 9. Sayfa 79.

[144] — Sofraya mahsus işlemeli destimâl. Eski tarzda peçete. elbezi. köylü kadınlarının başlarına sardığı peştemal. Manisa civarındaki halk. bilhassa muhacirler buna mahrama diyorlar.

[145] — Bakınız vesika : 1.25.

[146] — «Budurki Bezzaz üstadlardan Elhac Osman bin İlyas ve Elhac Bekir bin Elhac Hasan ve Elhac Receb bin Ali ve Elhac Abdülkerim bin Memi ve Ali bin Mehmed ve Elhac Selim bin Mustafa ve Abdülkerim bin Abdürrahman ve Elhac Mehmed bin Ahmed ve Hasan bin Selim vesairleri gelüb bast - ı kelâm edüb kadimden ham ketan bezi Manisa'da خام ile bey - ü şira olunub ve yunmuş ketan bezi Manisa arşunu ile bey'i olunub bu minval cari iken beş ve altı yıldır haricden bazı ketan culahı gelüb Manisa'da işlemek ile arşun ile bey'i edüb kanunu kadime muhalif vaz'etmek ile haricden gelen keten bezlerini arşuna vurub bey'i etmek ile ihtilâlden hâli değillerdir. Yine üslûb - u kadîm üzre icra olunmasın taleb ederiz. Didiklerinde haricden sikat - ı müslimin vech - i meşruh üzre ihbar etmeğin yine üslûb - u kadîm üzre eğer Manisa'da işlenür ve eğer haricden gelür ham bez خام ile bey'i olunub ve yunmuş bez Manisa arşunu ile bey'i olunub baad - el - yevm muhalif işleyüb satan ve alanların haklarından gelinmek üzre ma-hüve - el - vaki kayd - ı sicil olundu Tahriren fi 27 şehr - i cemaziyelevvel sene 1021 Aynı sene Manisa mahkeme - i şer'iye sicilleri.

[147] — Medine - i Manisa'da sakin culah taifesi meclis - i şer'i hatıra gelüb bizim medine - i mezburede işlediğimiz boğası kadimden küçük Bursa tabir olunur arşun ile on üç endaze olub badehu sebbağ ve kassara (lekeciye) varub boyandıktan sonra on iki endaze kalub bu minval üzere küçük Bursa arşunu ile bey - ü şira oluna gelmiş haric kaza bazarlarına varan boğası tacirlerimiz ile boğası arşını büyük Bursa arşunudur deyu niza' olunmuş Kadimden Boğası arşunumuz küçük Bursadır. Yedimizde emr - i şerif vardır deyu ibraz edüb (bir kelime okunamadı) olundukda filvaki mazmun - u takrirlerine muvafık bulunub ve medine - i mezburede olan cümle ehl - i suk taifesi hazırun olub kadimden Manisa'da Boğası küçük Bursa arşunu ile hası on üç endaze ve boyanmış on iki endazedir Büyük Bursa arşunu ile bey - ü şira olunmayub küçük Bursa arşunuyla zıralanu gelmişdir. Deyu ihbar etmeğin ma - hüve - el - vaki bittaleb ketb olundu. Tahrireu fi 8 muharrem - ül - haram sene 1039» Aynı sene Manisa mahkeme - i şer'iye sicili.

hileye sapıtıyor, diğer esnaf ve tüccarlar tarafından şikâyeti mucip oluyorlardı [148].

Nihayet Esnaflar ölçülerde ve dokudukları bezlerin eni ve boyunda, anlaşma yaparak bu anlaşmaya sadık kalıyorlar [149].

Boğasılar ve iplikler boyatılmak için Manisa'daki boyacılara veriliyordu. Boyacılar, kendi aralarında taksim edüp boyayorlardı (150). Bu hal bütün asır boyunca bu şekilde devam etmiştir. Gerçi bazı zamanlar, bu usule dikkat edilmiyor, boyacılar arasında taksim edilerek boyanmakta olan bez veya iplikler, bazı haris boyacılar tarafından zorla alınarak boyanıyordu. Fakat bu şekil derhal şikâyeti mucib oluyordu. Çünkü bez veya ipliklerin kimi kayboluyor kimi de istenilen şekilde boyanmıyordu (151). Bazen de açık göz boyacılar diger boyacılara nazaran fazla Boğa-

---

[148] — «Medine - i Manisa'da vaki culah taifesinden Ahibaba Ahmed efendi ibn Ramazan ve Elhac Mehmed ibn Hasan ve Hüseyin Biğ ibn Bahtiyar ve Osman Çelebi ibn Ahmed ve Osman bin Mehmed ve Mâden bin Hasan ve Mustafa bin Muslu ve Mehmed bin Receb ve İlyas bin Ali ve Mehmed bin Ali ve Hasan, bin Hüseyın ve Ali bin Hasan ve Ömer bin Veli ve Mehmed ibn - ül - hac Zatî ve Mustafabin İbrahim ve Osman Çelebi bin Mustafa Biğ vesayirleri mahfil - i şer'i êliçanda herbiri takrir - i kelâm ve tabir - i an;- il - meram idüb üstadlarımızdan bazı hamı - ı dest olub nesc iyledikleri nesicden ر arşunu tabir olunan tulû on zıra' boğasının yirmi çileden otuz çileye varınca işlenen arzı bir zıra' ve üç rubıı iken kezalik tonluk tabir olunan tulû sekiz buçuk zıra' ve boğasının dahi bu minval üzre olub yirmi çileden akal olan tonluk tulü hamken sekiz buçuk zıra' ve arzı bir zıra' iki rubu' (bir kelime okunamadı) iken işlenü geldüğü üzre ve alacada ve bo- ğasıda ulkâr olan mahallini sehan işleyüb bakiyyesini seyrek işledikleri ecilden baad - el - yevm ر arşunu tabir olunan boğasının'tulû ve arzı üslûb-u sabık üzre işleyüb ve yirmi çileden akal nesc olunmayub ve tonluk tabir oluuan 'sekiz buçuk zıra' boğası kezalik tarz - ı kadîm üzre işlenüb on altı çileden akal çilede tonluk nesc olunmayüb ve zikrolunan boğasılar ve alaca ulkâr işlenmeyüb ve serapa hemvar işlenmesi için canib - i şer'de ehl - i hireftimize tenbih ve mütenebbih olmazlar ise cürmüne göre tazir olunmaları babında tescil olunması matlûb ve mültesimimizdir» ve böylece kabul edilmiştir. 16 şaban 1071 yılı duruşması.

[149] — «Medine - i Manisa'da vaki culah ustaları vesayir erbab - ı vukufun heber verdikleri üzre medine - i mezburede işlenen alaca ve tonluk ve boğasının kadîim üzre mikdarlarıdır ki bervechi âti zikrolunur. Fi 17 zilhicce t - üş - şerife sene 1165.

Alaca endaze	Beyaz boğası endaze	Astar endaze 13
Tûlen	Tûlen	Herbirinin arzı bir endaze iki
8 olmak üzere	8 buçuk olmak üzere	rubu' olmak üzere

Penbe bezi endaze eni (rubu' fazla) 6 rubu' arzı olmak üzere
20 nizam verüldüğü kayd - ü - şüd. ve

Yerli ketenbezi kezalik 20 endaze tulü 6 rubu' eni olmak üzeredir taşradan gelen minval - i meşruh üzre nizam verildiği işbu mahall kayd - ü şüd».

Müftü efendi hazretleri. şeyh Ali efendi hazretleri. Nakib Osman efendi, Sadık Zade Mehmet Efendi Aşkî Zade Ahmed efendi. Ahi baba zade Halil efendi, Ahi baba Mehmet efendi» 1165 yılı Manisa Mahkeme - i - şer'iye sicillî

[150] — Bakınız : Vesika 21, 64.

[151] — Bakınız : Vesika 28.

sı alub boyamağa uğramışlarsa da, diğer boyacıların şikâyeti üzerine eskiden olduğu gibi kardeş payı yapmağa mecbur olmuşlardır (152).

Çulhalar, bezleri dokuduktan sonra bezci ve Boğasçılara satıyorlardı. Onlar da dükkânlarında bunları müşterilerine veriyorlardı. Yalnız kadınlar bezi, çulhalar da makramayı, çarşı ve pazarlarda satabiliyorlardı (153).

Bez ve envaı, Boğası pazarında satılırdı. Bunun haricinde olan yerlerde bez satmak yasaktı. Bu pazarların dışında satanlardan ceza alınırdı (154). Pazara gelen bez ve Boğası hafta başında ehl-i- hibre tarafından ölçülürdü. Ehl-i- hibreden gayrı bunları hiçbir kimse kontrol edemezdi. Bez ve boğasılar satılmak üzere pazara getirildiğinde bundan kırk elli sene önce şu merasime tâbi tutulurdu:

Ağababa, üç dört maiyeti ile - ki bunlar çulha esnafının icra hey'etiydi - Hafta başında (perşembe günü) pazara gelen malların en ve boylarını ölçerler, bezlerin evsafını tetkik ederler; eğer matluba muvafık değilse; yani kalp, kızılsa onu yapan «yolsuz» addedilir ve bezi de yırtılarak bezzez hanenin önüne asılırdı. Bezler muayyen müddet orada asılı durduktan sonra ya şehrin hastahanesine gönderilir veyahut fakirlere dağıtılırdı. Bu suretle o çulha, işlemekten birkaç gün için menedilmiş olurdu. Eğer bir esnaf yolsuz ilân edilen kimseden alış veriş ederse o da yolsuz addedilirdi. Bu hal yolsuzluk müddetinin sonuna kadar devam ederdi. Muayeneyi müteakip bir dua yapılırdı. Dua şu idi:» Elhamdülillahi rabbil-il-â'emin vesselât ü ves - selâmı âlâ Resulina Âl - i Muhammed ve âlihî vesahbihi ecmaîn. Hazret i Habib-i Huda ve Resul-ü Kibriya sellâllahu aleyhi vesellem efendimizin pak, aziz, lâtif ruhu içun, âli içun, eshabı içun, cihar-ı yâr-ı güzin efendilerimizin ruhu içun ve bu erkândan gelmiş geçmişlerin ruhu içun ve asakir-i islâmiyenin selâmeti içun pirimizin ruhu içun, küffar elinde esir olan ümmet-i Muhammed'in Âsan tarikile helâs olması içun Allah rızası içun lillahil fatiha„ Bu duadan sonra umum çulhalar Ağababa tarafından o haftaya ait tenbihat varsa onu dinlerler; yoksa alış verişe başlarlardı (155). Ta İstiklâl harbine kadar bez ve geyileceğe dair eşyanın satıldığı yer bezezhane ile civarındaki dükkânlardı.

Bezleri bezezhaneden gayri yerde satmak yasaktı. Bazı zamanlarda bezler başka çarşılarda ve pazarlarda satıldığından şikâyeti mucib olurdu. 1664 yılında bezciler bezzazhane ve civarındaki yerlerde bezlerini satmıyarak Bitpazarında satmaya başlamışlardı. Bunun üzerine gerek esnaf ve gerekse Rum Mehmed paşa evkafı mütevellisi bunları şikâyet etmiş ve 200 yıldan beri esvapların satıldığı yer ve civarı tekrar şenlendirilmişti.

[152] — Bakınız : Vesika 57.
[153] — Bakınız : Vesika 16. 48.
[154] — Bakınız : Vesika 25.
[155] — Bu malûmat Yavaş zade Hasan efendi ve diğer çulha esnafından alınmıştır.

Bez ve Boğasıları, yalnız yerli tüccarlar değil Acem ve yerli Ermeniler de satıyorlardı. Manisa bezleri, dışarıya gönderildiği gibi, Kafkas ve İran taraflarından da tüccarlar, Manisa'ya bez getiriyorlar ve Manisa'da dükkânlarda satıyorlardı. Fakat bu yabancı tüccar ve bezirgânlar hiçbir vakit sokakta ve pazarlarda bez satamazlardı. Ancak kendi dükkânlarında satabilirlerdi. Turgutlu ve Manisa'da, gerek Acem Ermenileri ve gerekse yerli Ermeniler han, hamam köşelerinde ve mahalle aralarında birkaç defa satış yapmak teşebbüsünde bulunmuşlarsa da derhal menedilmişlerdir (156).

Tütün yasağının kaldırılmasını müteakip «resm-i duhan»; kahvenin alenen içilmeğe başlanması üzerine de «Tahmis kahve» den resim alınmağa başlanmıştı. Bu iki resme bir de Kirbas (157) damgası ilâve edildi. Üçü bir mukataa addedilerek iltizama verildi. İmparatorluktaki sancak ve vilâyetler; ehemmiyetlerine göre muhtelif mukataalara ayrıldı. Bu meyanda Saruhan, Sığala, Aydın ve Menteşe sancaklarının *bez, kahve ve tütün* resmi de bir mukataa addedilib bir emine verilmeğe başlandı. Bu mukataanın bir senelik iltizamı 7-8 yük akçeydi. Bunu daha iyi anlıyabilmek için 24 Rebiyülevvel 1085 tarihli şu beratı inceliyelim:

"Aydın ve Saruhan ve Menteşe ve Sığala sancaklarında vaki Tahmis kahve ve resm-i duhan ve Damga-yı Boğası-i elvan-ı beyaz ve peşkir elvanı ve beyaz beledî döşek ve yastık ve tevabii mukataası bin seksen beş senesine mahsub olmak üzere kenduya (Hasana) deruhde olunub berat-ı şerifim virilmek babında inayet reca etmeğin hazine-i âmiremde mahfuz olan damga mukataası defterlerine nazar olundukda mukataayı mezburenin zabtı tarihi şevval gurresinden olub bu sene de iltizamı sekiz yük akçeye *olduğu derkenar olunub arz olundukda iki yük peşin ile* berat-ı şerifim verilmeğin (verilmek) fermanım olmağın hakkında mezit inayet-i padişahanem vücuda getürüb işbu bin seksen beş şevvali gurresinden bir sene tamamına değin mukataa-i mezbureye emin nasbedüb bu berat-ı hümayunu verdum ve buyurdum ki mezbur varub beynennas istimal olunan duhanın her vukiyyesinden ikişer akçe andan beru furuht edenden bir akçe resm-i mîrî alına ve tahmis kahvenin her vukiyyesinden asitane-i saadetimde alına geldüğü üzre her vukiyyesinden beşer akçe resm alına ve Boğası-ı elvan ve kirbas penbe ve keten bezinin her on zıraından ikişer akçe resm i- damgaları mirî içun alına ve peşkir-i elvan ve beyaz her danesinden dörder akçe ve Beledî döşek her çiftinden ikişer ki her danesinden birer akçe olur. Resm-i damgaı mîrî alına (158).

Dört sancağın damga mukataasını üzerine alan emin iltizamındaki resim işlerile ya bizzat uğraşıyor veyahut ta her sancağı; başka başka adamlara; senelik veyahut ta altı aylık olarak iltizama veriyordu. Saruhan'ın bez,

(156) — Bakınız : Vesika 44, 61.
(157) — *Yerli bez. Amerikan Trabzon bezi, ham bez.*
(158) — Bekınız : Vesika 46.55.

kahve ve tütün muktaasının 1071. H senesindeki iltizam tutarı 240.000 akçe idi: "Veçh-i tahrir-i huruf budur ki Manisa ve Nif ve Ilıca-i Saruhan kazalarının tahmis kahve ve resm-i duhan (159) ve resm-i damga mukataası işbu bin yetmiş bir muharrem-ül-haram evasıtında Ramazanı şerif âherine değin bir mah yirmişer. bin akçeye izzetlû karındaşım Mehmed ağadan deruhde olub işbu temessük verildi (160).

Damga resminin alınması, birçok yolsuzluklara yol açtı. Bez satanların, kanun mucibince elde mevcud bezlerle çulhalardan alacakları bezleri damgalatmadan satmamaları lâzımgelirken satmağa başladılar. Hattâ çok zaman yeni aldıkları bezleri de eskiden varmış gibi göstererek damga resmini vermek istemediler (161).

Bazı çulhalar damga resminden kurtulmıyacaklarını anlayınca «Havass-ı humayun reayası» vergiden muaf olduklarından, birçokları havassı-ı hümayun reayası olduklarını iddia etdiler. Bu kafileye bez tüccarlariyle bazirgânlarda karıştı. Bu suretle gerek ilk zamanlarda ve gerekse bunu müteakib yıllarda hükûmet ve eminler bunlarla mücadele etmeye mecbur oldular (162).

Saruhan, Aydın, Menteşe ve İzmir'de işlenen bez ve çeşitleri damga resminden yalnız Tire'ninkiler muaftı. (1674) 1085 rebiyülevvelinin 22 sinde Tire kadısına yazılan bir hükümde şöyle denmektedir: «Medine-i Tire'de vaki Culah taifesi şer-i şerife gelüb bundan akdem 1071 senesinde Aydın sancağında damga-yı Kirbas üslûb-u sabık üzre damgalanması ferman olunan eşyadan dördü bir deste ıtlak olunur. Peştemal

(159) — Gerek tütün ve gerekse resmi hakkındaki malûmat. Gediz'in 45 ve 49 numaralı sayılarında yazdığımız makalelerde vardır.

(160) — 1071 senesi Manisa mahkeme - i şer'iye sicilleri.

(161) — Bakınız: Vesika 45.'» Elvan ve Alaca ve beyaz Boğası ve astarlık dülbent bez damgalanmadıkça dükkânlarda furuht olunmayub elinde olan berat - ı âlişanım mucibince resm-i damgaları alındıkda damgalayub badehu bey' etdirilmek recasına ilâm etmegin» 1070 Ramazanının 6 sı tarihli fermandan.

[162] — Bu itirazlar üzerine 1071 — 1072 yılları emini olan İbrahim hükûmete müracaat ediyor ve kendisine şu cevab veriliyor: «Elviye-i mezburede vaki olan Culah taifesinin işledüğü penbelerden ve ketan bezi ve Beledî yastık ve döşek ve Tire makraması ve peşkir ve hamam gömleği ve döşemesi vedimi vesair damgaya müteallik işledükleri esvabın resm-i damgası iltizamıma dahil iken mîrî içun taleb eylediğimde Culah taifesinin bazıları biz havass-ı hümayun reayasıyuz deyu birer behane edüb ve bazı kuzzat ve askerî taifesi mâni olmayub müdahale etdirilmemek babında emr-i şerifim reca eyledüğü ecilden» 1071 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

İzmir, Manisa, Tire, Menemen, ve Akhisar kadılarına yazılan diğer bir hükümde ise: «Bazirgan ve ehl-i dükkân taifesi ellerinde olan bez ve dimi vesair damgaya müteallik olan eşyalardan resm-i damgaları taleb olundukda mücerred resm-i- damgaların vermemek içun biz mukaddem aldık Deyu taallül ve muhalefet eylemelerile... Kadılıklarda vaki bezirgân ve ehl-i- dükkân taifesinin ellerinde bulunan damgaya müteallik olan eşyadan mukaddema verilen emr-i şerifim mucibince marifet-i şer' ile mîrî içun ahz-ü kabz etdürüb biz mukaddem almışızdır deyu olvechile kemesneye taallül ve muhalefet etdirmeyesin» denmektedir. 1071 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

ve döşeme ve silki (163) ve keten bezi ve abdest makraması ve hamam gömleği damgalanmayub resm-î damga alınmaya deyu defterden ihraç ve yedlerine suret ve emr-i-şerif verilmişken dokuz senedenberi damga resmi alınmaz iken (164).

13 üncü asrı hicride Türkiyenin diğer yerlerinde olduğu gibi Manisa da'da bir takım fabrikalar açılmıştır. Bu fabrikaların açılması Saruhan bezciliği için bir darbe olmuş ise de, yine tutunabilmiştir. Bundan 50-60 sene evvel nefsi Manisa'da 1200 kadar tezgâh varmış. Bugün bu sayı 300 e inmiştir. Bunun böyle oluşunun önemli sebebleri, Avrupa'da büyük sanayiin inkişafı, diğeri de o zamanlarda üzümün fazla para ile satılması yüzünden birçok Çulhaların işlerini bırakarak daha kârlı olan üzümcülüğe başlamalarıdır. Bugün Manisa'da yine çulhacılık mevcuttur. Dış mahallede oturanların hemen hepsi Çulhadırlar. Ve onların yegâne kazancı da bu yüzdendir. Bura çulhaları bugün çeşitli bezler dokumakla beraber, en çok alaca ile biraz da gömleklik dokurlar. Bunlar Manisa'da satıldığı gibi İzmir ile İstanbul'a da sevk olunur.

B

KASABLIK ve TABAKLIK

Manisa'nın deri ve et ihtiyacını temin etmek üzere dördü Karaköyde, dokuzu Manisa çarşısında olmak üzere 13 kasıp dükkânı vardı [165].

[163] — İnci ve tesbih gibi danelerin geçirildiği iplik kaytan vesaire.

[164] — 1085 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

[165] — يا فتاح

Yevm-üs-selâse 29 Rebiyülâhır sene 1038

Esamai-i kasaban

Dükkân Bektaş oğlu 5 (Hayvan adedi)	Dükkân Elhac Ali Koynn 10	Dükkân Abdülkerim bin İbrahim Koyun 4	Dükkân Hasan Beşe ibn Abdullah Maa yahşi ve Veli 10
Dükkân Elhac Kara Ali bin Mehmed 8	Dükkân Reis Abdullah Maa Mehmed Beşe 4	Dükkân Kasım Beşe bin Abdullah 3	Dükkân Elhac Veli 5
Dükkân Hızır Beşe ibn Abdullah 3			

Dekâkin 9 — mezkûrlar büyük bazarda olandır.

Dükkân Mustafa Beşe 5	Dükkân Elhac Çüseyin bin Karaman Kadı oğlu İbrahim 5	Dükkân Ermeni Göçere zimmi Maa Kel Hasan 5	Dükkân İsa Balı Karındaşı Topaç 5

Dekâkin

Mezkûrlar karaköyde olan kasaplardır.

Manisada'ki kasapların bu asır boyunca bu kadroyu muhafaza ettiklerini görmekteyiz.

Kasapların işlerini gören, onları hükûmet nezdinde temsil eden bir de kasapbaşıları vardı. Kasapbaşı, kasap ustaları içerisinden en ehliyetlisi olarak seçilir, mahkemede kendisini seçenlerin huzurunda tescil edilir ve kasapbaşıya bir de berat verilirdi. Kasapbaşı yolsuzluğu gidermeğe uğraştığı gibi, kasapların aralarında yaşayan teamül ve nizamlara göre hareket etmelerine de dikkat ederdi. Bütün yolsuzlukları mahkemeye aksettirmeden önce halle çalışır, muvaffak olamazsa, iş mahkemeye aksederdi. Kazalardan ve hariç vilâyet'erden gelen koyun ve keçileri rayiç fiyat üzerine alan, kasapların kudretine göre tevzi eden de kasapbaşı idi [166].

Manisa pazarına gelen hayvanları ilk önce almak Manisa kasaplarının hakkı idi. Hariçten gelen tüccar ve kasaplar, Manisa kasaplarının ihtiyaçları temin edilmeden kat'iyen alamazlardı [167].

Kasaplar, kesmek üzere aldıkları hayvanları mahkemeye giderek kaydettirirler, eşkâlini yazdırırlar ve aldıkları « kesme müsaadesi » nden sonra ancak kesebilirlerdi [168]. Bu suretle hırsızlık ve daha bir çok şeylerin önüne geçilmiş olurdu.

Kasaplar, kestikleri hayvanların derilerini, tabaklara, kıllarını mutaflara, içyağlarını da sabunculara satıyorlardı. Yalnız kasapların kestikleri keçi derileri evvelâ mirî için mübayaa edilir, ondan sonra Manisa tabakları alırlardı [169].

Hükûmetin mubayaasından sonra arta kalan deriler tabaklara verilir, onlar da aralarında taksim ederlerdi. Manisa'daki tabakların ihtiyaçları te-

[166] — 1086 yılı Evahir-i Rebiyülâhir Manisa kadısına hüküm «... Berat-ı şerifimle kasabbaşı olan darende-i ferman-ı vacib -ül-iz'an kıdvet -ül-emasili v-el-akran Receb ziyde kadrihu dergâh-ı muallâma arzuhal idüb medine-i mezbureye taşradan gelüb bey'ü olunan koyun ve keçi kadim-ül-eyyamdan beri kasabbaşı iznile iştira ve tevzi oluna gelmişken hâlâ kasab taifesinden bazıları buna müracaat etmeyüb koyun ve keçi almayub (alub) mabeyinlerinde tevzi' ve bey'i etmelerile buna gadr eylediklerin bildürüb kadimden olu geldüğü üzere kasabbaşı ma'rifeti ile şer'le görülüb tevzi' olunmak babında emr-i şerifim rica eyledüğü ecilden... » 1086 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicili.

[167] — Bakınız vesika : 24.

[168] — « Kasab Bekir Seyfullah'dan bir siyah sığır alub zebhine izin taleb etdükde izin verildi. Hurrire 23 Zilka'da sene 1018 »

« Kasab Mehmed Saz mahallesinden kuyruğu ak iki kulakları delik bir dişi Tonbay sığırının zebhine izin taleb etdükde izin verildi. Hurrire fi 21 (ay yazılı değil) sene 1018 » Aynı yıl Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

«Bir re's siyah kara sığır öküzünü İsa yedinde zebhe izin verildi. Rebiyülevvel sene 1019.

« Budurki kariye-i tatardan Kara Mahmud'dan bir re's öküz Mehmed yedinden zebhine izin taleb etmeğin izin verildi Sene 1019 »

« Saruhanlı nam kariyeden Hamza nam kemesnenin elinde olan bir re's ineğin zebhine izin taleb etmeğin izin verildi. Hurrire fi 11 Safer 1019 » yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

[169] — Bakınız vesika : 17.

min edildikten sonra ancak harice gönderilirdi [170]. Bu yalnız Manisa için değil hemen bütün Türkiye için böyle idi [171].

~~Kasapların kestikleri hayvan derilerini tabaklar aralarından seçtikleri~~ çerçi ve ehl-i vukuf vasıtasıyla alıyorlardı. Çerçiler rayiç fiyat üzere aldıkları derileri, tabakların işlerine ve imalathanelerinin vüs'atlarına göre taksim ederlerdi. Bilâhara kasablar namı hesabına derileri alan ve onlara tevzi edene mubassır ve sayıcı adı verilmişti. [172]

Bu asrın sonuna doğru ise, bu vazife doğrudan doğruya Tabak Ahibabaları ve yiğitbaşıları vasıtasiyle görülmeğe başlamıştı.

Manisa tabakhaneleri, bugün Çaybaşı dediğimiz Akbaldır vadisi ile Serâbat vadisinde idi. Bu iki vadi, Manisa dağının sert yamaçlariyle kuşatılmıştır. Zaman zaman yağan kar erintileriyle, baharda ve kışın sık sık yağan yağmur suları, dik yamaçlardan bu vadilere iner. Burada birleşir ve çoğalırlar. Gerek Manisa dağı ve gerekse bu vadiler Manisa'mızın birer su depolarıdır. Yüzlerce sene evvel Manisa'nın hemen bütün suları buradan getiriliyordu. Vakfiyelerden, bu vadilerde mevcut olan su yolları ve künklerden bunu anlamak gayet kolaydır. Manisa'mızın eski su şebekisini görmek ve anlamak istiyenler, muhakkak surette bu dağda ve vadideki künkler üzerinde incelemeler yapılmalıdırlar.

Manisa'nın iklimi mutedildir. Yazları kurak geçer, yazların kuraklığına rağmen, her iki vadide de az çok su bulunur. Bu itibarla Manisa'da eski şehrin kale civarında olduğu nazarı itibara alındığı takdirde, tabakhane ve değirmen gibi tesisatın yapılmasına en müsait yer, bu vadilerdir. Gerçi bu sular yaz mevsiminde tabakların ihtiyaçlarını temin edemiyordu. Bundan dolayı tabaklar şehre gelen çeşmelerin sularını alub, dükkân ve imalâthanelerinde kullanırlardı (173).

---

(170) — Bakınız vesika : 19. 51. 53.

(171) — Bakınız vesika : 51, Zeyli âlâ faslı (ahiyyetil fit yanı). Türkiyye filkitabürrahletül ibni - Batuta sayfa 409.

(172) — « Budurki mahruse-i Manisa'da vaki serâbat deresi debbağlarına (tabaklar) kasabdan aldıkları derilerin (derileri) tevzi için çerçin lâzım olmağın içlerinden Abdülkerim bin Elvan ve İbrahim bin Ahmed nam kemesneler ehl-i vukuf olmağın çerçin tayin olunduki vaki olan deriyi mestçilere tevzi idüb ne mikdar meşin olursa bazar yerine getürüb def'i muzayaka etmiye sâyiler olub muhalefet edenlerin haklarından geline deyu tenbih olunub kaydolundu. Fi 25 Safer sene 1005 » Aynı yıl Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

« Budurki medine-i Manisa kavaflarından

Meclis-i şer' de Akbaldır vadisi debbağlarından Abdünnebi bin Receb ve Osman bin Hamza mahzarlarında dava idüb mutadı kadim budurki medine-i mezburede vefa eder sahtiyan bulunmadıkca âhere sahtiyan verile gelmiş değil iken mezburan âhere sahtiyan verirler sual olunub canib-i şer'den tenbih olunması matlubumuzdur. Didiklerinde mezburan kazıyye minval-i muharrer üzre olduğun mukir oldukdan sonra medine-i mezbureye sahtiyan vefa etmedikce âhere sahtiyan vermemek üzre tenbih olundukları kayd-ı sicil olundu » 1033 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

(173) — *Saruhan oğulları ve eserlerine dair vesikalar* Sayfa 103. 112. 147. 148. 150

Manisa tabakhaneleri iki katlı idi. Üst katta sahtiyan vesaire kurutulur, altkatta da imâl edilirdi. Bu katta 70-120 santim derinliğinde derileri batırmak için çukurlar vardı. Fakat tabakhaneler hiç de sıhhî değildi. Kurak mevsimlerde sular azalınca, temizlik yapılamadığından korkuyorlardı. (174).

Bugün deriler, kimyevî maddelerle, bir hafta 15 gün gibi çok kısa bir zamanda meydana gelmektedir. Halbuki eskiden bir derinin meydana gelebilmesi için aylar ve hattâ seneler lâzımdı. O devirlerde koyun ve keçi derisi üç ayda, at, deve derileri 5 6 ayda, manda derisi ise 1-2 sene de kereste haline gelebiliyordu.

Tabaklar, ham deriyi meydana getirebilmek için uzun müddet çalışmağa ve beklemeğe mecburdular. Derinin işlenmesi için lâzım olan ikinci ehemmiyetli bir madde de mazı idi. Hariçden ve köylerden gelen mazı'yı da ilk defa alanlar Manisa tabakları idi (175).

Serâbat ve Akbaldır tabakhaneleri aynı şeyleri işlemiyorlardı. Aralarında muhtelif tarihlerde yaptıkları anlaşmalar neticesinde her iki tabakhanede neler işleneceği kadı huzurunda tescil edilmiş ve ona göre hareket edeceklerine ahdetmişlerdi (176).

Tabakların yaptıkları anlaşmaya nazaran, Akbaldır tabakhanelerinde sahtiyanın muhtelif çeşitleriyle sarı meşin; Serâbat vadisi tabakhanelerinde ise gön ve beyaz meşin imâl ediliyordu. Eğer tabakhanelerden birisi diğerinin işine tecavüz ederse derhal Ahîbaba, Yiğitbaşı tarafından müdahale edildiği gibi, kadıya merkezî hükûmete de şikâyetler yağdırıldı (177).

Diğer tabakhanenin işlerini yapan ustalar derhal cezalandırılırdı. Usta hata yapmakta inadla israr ederse; ceza şiddetlenir, hattâ işlemekten bile men'edilirdi. Bu hususta bir fikir edinebilmek için tabak Hacı Şerif'den işittiğim şu enteresan hikâyeyi yazacağım. O da bu hikâyeyi genç iken çok ihtiyar bir tabakdan dinlemiş:

Serâbat tabaklarından birisi maddî vaziyetinin sarsıldığını görünce, Manisa'yı terkederek Mısır'a ve oradan da Avrupa'ya gitmiş. O tarihlerde Avrupa'da sahtiyan ve gön kimyevî maddelerle işleniyormuş. Bu yeni imâl usulünü ora ustalarından öğrenmeğe çalışmışsa da muvaffak olamamış.

Nihayet Yunanistan'da bir ustabaşıdan kimyevî maddelerle ham derinin nasıl mâmul bir hale geldiğini öğrenerek Manisa'ya dönmüş, ve eski tabakhanesinde, yeni öğrendiği usulde kereste imaline başlamış. Derilerin bu usta tarafından çok kısa bir zamane imal edilişi, diğer ustaların nazarı dikkatini celbetmiş kendisini eskisi gibi işlemeğe uğraşmışlarsa da muvaffak olmamışlardır. Bunun üzerine usule aykırı hareket

(174) — Bakınız vesika : 18.
(175) — « « 53.
(176) — « « 7, 13, 32.
(177) — « « 13, 32.

ettiği ileri sürülerek, Serâbat mescidinde toplanan tabak esnafı ihtiyarları ve hey'eti ustayı işlemekten men'e karar vermişler ve dükkânını kapatmışlardır. Hey'ete, şehrin ileri gelenlerinin ve esnaf şeyhinin ricasına rağmen, bu kararı geri aldırmamışlardır. Bu usta da hayatının sonuna kadar Manisa'da bir daha dükkân açamamıştır.

Tabaklar, gön ve derileri; varsa kanunnamelerinde yazılı olduğu şekilde, yoksa aralarında yaptıkları anlaşma ve uzlaşmara göre, yaparlardı. Deriler işlendikten sonra ehl-i- hibreler tarafından muayene edilir, kalbişleyenler derhal yırtılırdı. (178)

Ehl-i- hibre tarafından mubayaa edilen mallar, pazara getirilir ve satılırdı. Asrın sonunda ise imal edilen derileri dikici ve eskicilere satan tabakların Yiğitbaşısı idi. Yiğitbaşıya haber vermeden satanlara elli değnek vurulur ve elli akçe alınırdı (179).

Manisa tabakları her hafta «beher nöbeti otuzar kıt'a olmak üzere bir nöbet bir boy âla sahtiyan ve evsat ve daha dört nöbet oğlak sahtiyanı bir nöbet sarı meşin ve yetmiş aded gön ve iki nöbet beyaz meşin» pazara getiriyorlardı (180).

Manisa tabaklarının her hafta pazara getirdikleri kereste 310 parça tutuyordu. Bu mikdardan az veya çok mikdarda pazara deri getirmek cezayı mucibdi. Pazara çıkarılan deriler o gün satılır; diğer günler de satılamazdı.

Bundan başka Manisa'ya hariçten de sahtiyan ve meşin geliyor, onlar da muayyen zamanlarda satılıyordu. Hariçten gelen sahtiyanlar, öğleye kadar pazar yerinde seriliyor, eskici ve dikicilere satılıyor, onların ihtiyaçları temin edildikten sonra başkalarına satılabiliyordu (181).

(178) — «Budur ki hâlâ debbağlar üstadların ehl-i hibre olan Elhac Mehmed bin İbrahim meclis-i şer-i-de Babaşi (babuccu) Elhac Cafer ve Elhac Turan ve Çelebi oğlu vesayirleri muvacehelerinde baad -el-yevm debbağ ustalarının işledükleri gönlerin yoklayub (yoklayub fazla) âla ve ednasın yoklayub badehu mezbur Babucî üstadlara bey'olub muhassıl edna gön işlerse çâk etmesine kıbel - işer'den tenbih olundu» 1032 yılı Manisa mahkeme - i şer'iye sicilleri.

(179) — Manisa tabakları mahkemeye giderek: «İçimizden bir yiğitbaşı yedinde tevzi' olunub eğer tevzi edilmeden alırlarsa alana elli değnek ve elli akçe cerime alına deyu sicil olunsun dediklerinde» bu kararları kadı tarafından sicile kaydedilmiş ve bundan sonraki alım satım işleri bu minval üzere devam etmiş. aykırı hareket edenlere yazılı cezalar tatbik edilmiştir. 1103 yılı Manisa mahke-i şer'iye sicilleri.

(180) — 1103 senesi Mahkeme-i şes'iye sicilleri.

(181) — «Âhar vilâyet ve kazadan mahruse-i- Manisa'ya sahtiyan ve meşin getüren tacir taifesinden Halil bin İbrahim (bir isim yırtık) ve Bilâl bin Abdullah ve Ahmet bin Şaban nam kemesneler meclis-i şer'e gelüb âhar kazadan mahruse-i mezbure (ye) meşin ve sahtiyan getürüb bazar yerine döküb öğle vaktine karib zamana değin yazılub mahruse-i mezbure ustalarına ve tacirlerine satub murad üzre baki kalan sahtiyan ve meşinlerimizi aharden talib olan müslümanlara bey' etmiye izin taleb ederiz. Dediklerinde veçh-i mezbure üzre mahruse-i mezbure ustaları ve tacirleri müstevfi aldıktan sonra alınmayub baki kalanı talib olanlara satmalarına izin verülüb mâvaka taleblerile kayd-i şüd»

«Oldur ki Akhisar'dan Elhac Bali bin Kalender meclis-i şer'de işbu Veli bin

Pazara getirilen mal, ilk defa mirî tarafından mübayaa ediliyor (182), sonra dikici ve eskicilere satılıyordu. Kavafların ihtiyaçları temin edilmeden başkalarına satmak, harice yollamak cezayı mucibdi (183).

Tabaklar işledikleri malları asrın ilk yarısında palaniler sukunda satıyorlardı. Fakat burada dikici ve eskici esnafının tabak mallarına hücumu yüzünden pazar değiştirmeye mecbur olmuşlardı (184). Ve mahkeme karariyle tabaklar mallarını 1070 tarihinden itibaren mutaflar sukunda satmağa başladılardı (185).

Asrın ilk yarısında yalnız pazar günleri gön ve sahtiyan satılırken bu usulün hatalı olduğu anlaşılmış, dikici ve kavafların işsiz kalmamaları için, tâyin edilen tüccarlar vasıtasile hafta ortasında da mal satmağa başlamışlardı (186).

Dikiciler ise hafta ortasında, çarşı ve pazarlarda kereste satılmadığından ellerinde mal kalmayınca mal alamıyorlar pazar gününe kadar boş oturuyorlardı. Hafta aralarında da kendilerine lâzım olan malı satın alabilmek icin dikiciler arastasında bir dükkân açılmasına ve aralarından bir tüccar tayin edilmesine karar verdiler. Ve 1103 H. tarihinden itibaren dikiciler arastasında da tabaklar bir dükkân açtı (187).

Ali müvacehesinde dava edüb mezbur Bali yetmiş sekiz kırmızı sahtiyanı her birisi yüz yirmi beşer akçeye def'a altmış iki sahtiyan her birisini yüz on beşer akçeye elli dokuz kuruşu badehu küllü hesab (iki kelime okunamadı) taleb ederim dedikde suâl eyleyin dedi Gıb-es-sual mezbur Veli cevab verüb yetmiş sekiz sahtiyan on sekizer akçeye aldım ve altmış iki sahtiyanı dahi (bir kelime okunamadı) deyüb mâvaka bittaleb ketbolundu» 1004 ve 1045 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

[182] — Bakınız vesika : 31.

[183] — Bakınız vesika : 24.

[184] — Bakınız vesika : 47.

[185] — Medine-i- mezbure sukunda vaki mutyab çarşusunda beher hafta getürüb narh-ı ruzî üzre gelmişler iken sahtiyan debbağları altı aydan beru zikrolunan sahtiyan ve meşinleri getüre geldikleri çarşıya» getirmemeğe başladıklarından şikâyet olunmuşlardı 1103 yılı Manisa mahkeme-i- şer'iye sicilleri.

[186] — BK. vesika: 97

[187] — 1078 evahir-i Muharrem tarihli Manisa kadısına yazılan fermandan «Darendegân-ı ferman-ı hümayun Manisa'da olan debbağ taifesi ordu-yu hümayunuma arzuhal idüb bunlar medine-i mezburede vaki debbağhanede işledikleri sahtiyanı suk-u Palânîde bey'ide gelmişler iken bazı sahtiyanları zayi ve sirkat olunub mezburların bey'ü şirasına münasib mahal olmamağla bunlar dahi medine-i merkumede vaki haffaflar suk'unda dükkân isticar idüb sahtiyanların bey'i murad iylediklerinde haffaflardan bazı bi-vecih hilâf-ı şer' mani olmağla murafaa-i şer'i şerif olduklarında haffaflar suk'una tacirlere bey' olunmak cümleye nafi' ve haffaflara dahi zarar-ı şer'isi olmadığı nice bi-garaz müslümanlar âlâ tarik-üş- şehade haber vermeleriyle taife-i haffaflardan bi-vech ve hilâf-ı şer'-i şerif muarazadan menolunub hüccet-i şer'iye verilmiş iken haffaflardan niza' eden mezburlar ol hüccete muhalif geru dahl-ü taarruz itmekten hâli olmadıkların ve bu babda bunların davalarına fetva-i şerifleri olduğun bildürüb fetva-i şerife ve hüccet-i şer'iyeleri mucibince amel olunub» 1078 yılı Manisa Mahkeme-i- şer'iye sicilleri.

Manisa'daki dikicilerin «her biri takrir-i- kelâm idüb beldemizden gayri bildanda dikici taifesinin fukara ve ağniyası iktiza etdükde meta'ların her vakitde mahallinde bulub iştira ve intifa' etmek içun dikiciler veya haffaflar suk'unda kifayet mikdarı tacir dük-

Bu iki tabakhaneden başka bir üçüncü tabakhane de zamanımızdan 50 60 sene evvel Rumlar tarafından Yarhasanlar mahallesinde tesis edildi. Üzerinde durmakta olduğumuz Serâbat ve Akbaldır tabakhanelerinin ne zaman kurulduğunu ve inkişaflarını burada izah etmek pek güç. Yalnız gerek Bizans ve gerekse Saruhanoğulları zamanında bunların mevcut olduğu kayıtlardan anlaşılmaktadır. 16 ve 17 nci yüz yıllardaki faaliyetlerini ve ticarî kıymetlerini az çok: elde mevcut vesikalara nazaran anlatmış ve tetkik etmiş bulunuyoruz. Tabakhaneler, bu kadro ve şerait altında umumî harbe kadar faaliyetlerine devam ettiler. Fakat umumî harp arkasından Manisa'nın Yunanlılar tarafından işgali ve yanması, büyük sanayiin inkişafı, sürekli harpler tabak ustalarının fakirleşmesini mucib oldu evvelâ Akbaldır tabakhanesi kapandı. 4-5 sene evveline kadar basit ve iptidaî bir şekilde çalışan serâbat vadisi tabakhanesi faaliyetine devam etti ise de ileri tabakçılık sanayii karşısında tutunamadı. Bunun üzerine, esasen gayrî sıhhî şartlar altında yapılmış ve iptidaî şekilde iş yapmakta olan serâbat tabakhanesinin de kapatılmasından başka çare de kalmadığından hükûmet tarafından kapatıldı. Bunun yerine Manisa'nın batısında; Horozköyü yolu üzerinde; kerpiç çukurunda asrî tabakhane tesis edildi. Bu tabakhane yapıldığı gündenberi memleketin ihtiyaçlarını karşılamağa özenmektedir.

C

KAVAFLAR, SARAÇLAR, ESKİCİLER ve ÇİZMECİLER

Ayakkabı ve tevabii ile, giyecek şeylere ait san'atların Osmanlı imparatorluğunda geniş mikyasta inkişaf etmesi zarurî idi. Müslüman olan Osmanlıların settiavrete riayetkâr olmaları; ecnebilerden mal almak istememeleri; bunun tabii bir neticesi idi. Bu itibarla geyime ait olan san'atlar memleketimizin her tarafında münkeşif bir halde idi.

Bilhassa Manisa'da şehzadeler sarayının bulunması gerek kendi maiyetleri ve gerekse ordu için lâzım olan çizme ayakkabı, saraç takımı gibi şeylerin yapılmasını mucib oldu. Saray civarına yapılan odalardan birkaç tanesi de saraçlar ve dikiciler için ayrıldı.

Bu sırada şehzadelerin Manisa'dan ayrılmalarile beraber bu san'atlar

---

kânı olmamağla ahvalimiz mutazarrır olub bizim beldemizde bu ana değin tacir dükkânı olmamağla debbağların muytablar suk'unda haftada bir gün getürdükleri meşin ve sahtiyan ve gönden bey'i olunmayub fazlasını gine gerü götürmelerile mutazarrır olub ve dikici taifesinin metaımız bey' olundukda hazır bulunmıyanları alelhusus fukarası bir haftalık meta'ını def'aten almağa iktidarları olmamağla hafta evahirinde tehî ve bi-maaş kalmalarile taifeden birini bil ittifak tacir nasbedüb ve suku'umuza bir dükkân tâyin ve tahsis iyledik. Bu vech üzre ittifakımız tescil ve sureti yedimize verilmek matlubumuzdur» 1103 yılı Manisa mahkemei şer'iye sicilleri.

söñüb gitmedi. Onlar burada yine ordu ve hassa için lâzım olan şeyleri yaptılar. Bunların sayıları şehrin ihtiyacını temin eden kavaf, saraç ve eskicilere nazaran az olduklarından idare ve görenek bakımından yukarı çarşı esnafına bağlı idiler. Gerçi bunların da ayrı kethüda, yiğitbaşıları vardı. Fakat bu kethüda ve yiğitbaşılar yukarı çarşı esnafına danışmadan iş yapamazdı.

Yukarı çarşıdan ayrı bulunan hassa saraç ve kavafları, şehrin kuzeyindeki saray civarında çalışıyorlardı. Yukarı çarşı esnafı ise muntazam Manisa çarşısında kendilerine ait olan kavaf, Eskici, saraç ve çizmeci arastalarındaki dükkânlarında oturuyorlar ve işliyorlardı.

Bu muhtelif san'atlar içinde ileri giden dikicilikti. Deri işile uğraşanlar; aralarında taksimi âmal yaparak; muhtelif bölümlere ayrılmışlardı. Her bölüm, ayrı teşekkül addedildiğinden kendilerini idare etmek ve işlerini gördürmek üzere kethüda, Yiğitbaşı ve ustabaşı seçiyorlardı. Hiç bir sân'at erbabı, diğer esnafın işini yapmaz, tabakların pazara getirdiği deri, gön ve sahtiyanı kendi başına alamazdı. Tabakların getirdiği kerestevi ya ustabaşı veyahut da kethüda ile yiğit başı alır esnafa taksim ederlerdi.

Tabaklar, bunlara ihtiyaçlarını karşılıyacak malzemeyi vermeden başkalarına satamadıkları gibi harice de yollıyamazlardı.

Bugünkü gibi herkes gelişi güzel ayakkabı da yapamazdı. Her dikici, çizmeci ve saraçın hangi nevi malzemeden hangi nevi işi yapacağı belli idi. Başmakçılar, dikiciler, eskiciler ve çizmeciler ya eskiden ustalarının yaptıkları işleri yapar; işlerde değişiklik yapılması lâzımgelirse; ustalar aralarında bir anlaşma yaparak kethüda, yiğitbaşı ve ustabaşıları da dahil olunduğu halde; kadıya giderek, kararlaştırılan mes'eleyi kadıya anlatırlar, sicile kaydettirirler ve böylece yapacaklarına ahdederlerdi Onlar için bu anlaşma ve tesçil bir kanun olurdu. Fakat çok zaman ustalar aralarında yaşayan teamüllere riayet etmiyorlar, hileli işler yapıyorlardı. Meselâ: Hicrî 1022 yılında bir ustanın yaptığı bir pabuç altı, gün içinde delinmiş ve muhtesib tarafından tesbit edilmişti (188).

Dikicî ve çizmecilerin işi ihtikâr derecesine çıkarmaları; nihayet bu san'at erbabının şikâyet edilmesini mucib olmuş, bunun üzerine İstanbul Dikici ve çizmeci esnafının kanunnamesi getirilerek ve esnaf arasında yürümeğe başlamıştı (189).

Bu kanunda işlerin nasıl ve nelerden yapılacağı gösterildiği gibi, hatalı ve kalb işlenen ayakkabı ve çizmelerden ne gibi cezalar alınacağı da

[188] — «Budur ki muhtesib Mehmed bey talebiyle Şamî zadenin papucu altı gün içinde delinüb mezburun talebile kayd-ı şüd «1022 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

[189] — Bakınız vesika : 19.

serahatla gösterilmişti. Bu kanun bu asır boyunca az bir farkla ta sonuna kadar devam etti [190].

Kanunnameye göre yapılması lâzım gelen ayakkabı, papuç ve çizmeyi kontrol eden muhtesib değil ayakkabıcılar ehl-i hibresi idi. Bu, bura dikicilerinin bir imtiyazı idi. Kavaflar aralarından seçtikleri ehl-i hibre, ustaların yaptıkları işleri kontrol eder; kalp ve hatalı işliyenlerin cezalarını verirdi.

Tanzimattan sonra kethüda, Yiğitbaşı ve ehli hibrenin bütün vazifeleri ustabaşıda toplanmıştı. Ustabaşı, kontrolü müteakip kalp gördüğü ayakkabı ve çizmeyi çarşı ortasında bulunan şadıravana ibret-i âlem için çakardı. Kalp mal bir kaç gün orada kaldıktan sonra satılır, parası o esnafın sandığına yatırılırdı.

Ustanın yolsuzluğu ikinci ve yahutta üçüncü defa ise o zaman ustabaşı, ustanın dükkânına giderek peştemalını çıkarır, masası üzerine kor üzerine de muştasını yatırırdı. Bu ustanın " yolsuz " ilân edilmesi idi. Ustabaşı « yolsuz »u kabahatine göre işlemekten 5, 10, 15 ilâh gün menetmiş olurdu. Yolsuzluk zamanında ne usta çalışabilir ve ne de kimse onunla alış veriş edebilirdi. Alış veriş edenler de derhal yolsuz ilân edilirlerdi.

Mallar, ehli hibre veya Ustabaşının kontrolünden sonra satışa çıkarılırdı. Ayakkabıyı ve saireyi hariçte satmak yasaktı [191].

Kavafhane çarşısı da büyük ve genişti. Bu çarşının da kendisine göre hususiyetleri vardı. Burada haftada ancak üç gün alış veriş olurdu.

Cumartesi, pazartesi ve perşembe günleri. Bu günlerde sabahleyin dükkânlar açılmadan önce bütün esnaf Ustabaşının dükkânı önüne toplanırdı. Orada ustabaşı tarafından bir dua yapılırdı. Bu duaya yalnız müslüman esnaflar değil, hıristiyan esnaflar da iştiraka mecburdular. Duadan önce alış veriş etmeyi uğursuz saydıklarından hıristiyanlar da bu sabah duasına iştirak ederler ve ellerini açarak âmin derlerdi. Arasta ustalarının duasına yoldan gelüb geçenler de iştirak ederler, bu suretle sabah güneşiyle beraber Manisa çarşısı ve ufuklarını dua sesleri kaplardı. Duayı müteakip dükkânlar açılır kontroldan geçen ayakkabı. çizme ve saire dellallara verilerek satılığa çıkardı. Alış veriş öğleye kadar devam eder, öğle ezanı okununca namaz bitinceye kadar son verilir, namazdan sonra tekrar akşama kadar devam edilirdi. Ayakkabı ve pabuç fiatları hakkında bir fikir edinebilmek için nark defterinden aldığımız şu parçayı görelim: « Sene aşere ve elf Zilhiccesinin evailinde haffafane verilen narhın beyanıdır ·

---

[190] — Bakınız vesika : 42, 63.

[191] — « Mehmed bin Ömer Ali bin Abdi muvacehesinde iddia idüb mezbur oluklu bazarında iki çift pabuç bey'i etdi. Bir çifti otuz bir akçe ve bir çifdi elli dört akçeye suâl olunsun dedikde gıb - es - sual inkâr edüb kayd-ı sicil olundu » 1022 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

Battal Ulu ayak	Rüzgâr ulusu	Zergerdan	Orta ayak
Merdane başmak	Merdane başmak	Merdane başmak	Merdane başmak
Fi	Fi	Fi	Fi
50	45	42	42

Sipahi pabucu dahi kerestesi âladan olacak bu minval üzredir.

Kuru ağzı kerestesi âla olacak her birinde ikişer akçe eksiğe bey'i oluna deyu tenbihi şüd

Sazen

Yeniçeri papucu dahi âladan olursa bu üslûb üzredir

Zenne ulu ayak	Zenne orta
Başmak	Başmak
Fi	Fi
40	38

Mahî (iki kelime okunamadı)
Beher akçe 160 [192]

Bu çarşının diğer bir hususiyeti de, kalfa ve çırakların bazı şeylere riayet etmesinde idi. Hiç bir çırak ve kalfa kavafhanede baş ve kolları açık, peştemalsız gezemezdi, ve bir ustanın dükkânına her hangi bir iş için giden çırak ve kalfa eğer ustanın yanında müşterisi veya ahbabı varsa ondan ne para ve ne de başka birşey istiyemezdi. Aksini yapanlar derhal cezalanır, dövülürdü. Kavafhane, adetâ bir saygı ve sevgi yuvası idi. Bir ailenin evi gibi idi. Herkes orada göreneğe ve teamüle göre haket etmeğe mecburdu.

D

MUTAFLIK (mutablık)

Manisa'da ön safda gelen san'atlardan birisi de mutaflık idi. 17 nci yüz yılda mutafların da yiğitbaşıları, kethüda ve ustabaşıları vardı. Manisa mutafları, Kolan, Burunsalık, Köstek, Torba, harar, çul, heybe, urgan ve yular; yapıyorlardı.

Mutaflar, keçi kılını tabaklardan alıyorlardı. Hicrî 1081 yılına kadar kılın, 800 dirhemini 28 akçeye alırlarken (193), bu tarihlerde hayvanları pahalıya alan kasaplar, deri fiyatlarını yükseltmişlerdir. Tabaklar derileri, narhtan daha yüksek fiyata almağa başlayınca, onlar da mamûl deri ve kıl fiyatlarına zam yaptırmak istemişlerdi. Mutaflar, narh mucibince kılın 800 dirhemini 28 akçeye alamayınca İstanbul'a kadar şikâyet etmişlerdi. Kadı huzurunda yapılan duruşmada, tabaklar, keçi derisinin yükseldiğini isbat

[192] — 1010 yılı narh defterinden.
[193] — Bakınız vesika : 52.

ederek narhın yükselmesini istediler. Bunun üzerine kadı 800 dirhem keçi kılının 32 akçeye satılmasına karar veriyor (194).

Tabaklar, keçi kıllarını ilk önce mutaflara satmağa mecburdurlar. Mutaflar ihtiyaçlarını temin etmeden, ne başkasına satılabilir ve ne de hariçe gönderilebilirdi (195).

Mutaflar, kethüda ve yiğitbaşıları vasıtasiyle aldıkları kılları aralarında taksim ediyorlardı Hicrî 1074 tarihinden önce mutaflar, kethüdası ve yiğitbaşısı altışar vukiyye, mutaf ustaları ise dörder vukiyye alıyorlardı. Fakat kethüda ve yiğitbaşılar da bu tarihten itibaren dörder vukiyye almayı aralarında kararlaştırmışlar ve bu suretle tevzi yapılmağa başlanmıştı (196).

Tabaklardan alınan kıllar, kazılhaneye gönderilir, temizlenir, eğrilir, kazıl yapılırdı. Her mutaf ustası, kazılhanede bir kalfa ile işinin vüs'atına göre çırak bulundururdu. Bu kalfa ve çıraklar kılları eğirdikten; kazıl yaptıktan sonra dükkâna götürürler; orada torba, çul ilâh haline sokarlardı. Mutafların pazar yeri bezzezhane idi. Yaptıkları şeyler oraya götürülür ve satılırdı. Bu usul ve görenek ta İstiklâl savaşına kadar bu halde devam etti. İstiklâl Harbine tekaddüm eden senelerde Manisa'da 8 mutaf ustası varken bu gün bu işlerle uğraşan yalnız bir dükkân mevcuttur.

Mutafların yaptığı malzeme ve bunların fiyatları, ve narh konurken neler nazar-ı itibara alındığını daha iyi anlıyabilmek için hicrî 1158 yılı narh defterinde yazılı şu kayıtları tetkik edelim:

«Mutaf narkın beyan eder (197)

[194] — «1081 hicrî yılı evahir-i cemadelûlâda Manisa mutafları keçi kılını pahalıya aldıklarından şikâyet etmişler ve mahkemeye :» Sahtiyan debbağı üstadlarından Ahibaba Elhac Mehmed ve Elhac Ali Beşe ibn Hürrem Elhac Hüseyin ve Elhac Mehmed bin Mehmed Elhac bin Mehmed bin solak Hüseyin ve Elhac Mustafa Beşe nam kemesnelerden celbederek şikâyette bulunmuşlar ve debbağların şu cevabı ile karşılaşmışlardı:

«Debbağ üstadları cevaplarında filvaki bundan akdem veçh-i-meşruh üzre 800 dirhem keçi kılı merkumlara bey'ü şira oluna gelmişdi lâkin birkaç zamandır keçi cildini ziyade iştira eylediğimiz ecilden biz dahi 800 dirhem keçi kılını merkumun üstadlara 28 akçeye vermekten imtina ederiz. Hesab olunsun dediklerinde keçi derisi bahalı olduğundan alaelhesab dört akçe terekki ile 800 dirhem keçi kılını 32 akçeye olmak üzere narh verilüb » 1081 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

[195] — Bakınız vesika : 52.

[196] — «Mutaf üstadlarından Mehmet Çelebi ibn İbrahim ve Elhac Mâden bin Abdullah ve Hüseyin bin Resûl ve Sefer bin Osman ve Mahmut bin Süleyman ve Osman dede bin Resûl ve Mahmud bin Murad ve Mustafa Zani ve Mustafa bin Abdullah ve Mehmed ibn-ül-hac ve Mustafa bin Kuru Ali ve Halil ibn-ül-hac Mehmed vesairleri mahfil-i kazada bizim üstadlarımız kadimî dörder vukiyye kıl ve yiğitbaşı ve kethüdamız altışar vukuyye kıl almak mutad olub sabıka hüccet ve taraf-ı şer'den tenbih olunmuşdu Kemaken cümle yeksan olub dörder vukiyye kıl alub ziyade almıyalar deyu tenbih olması matlubumuzdur. Didikte uslûb-u sabık üzere ameline tanbih olunub».. 1074yılı Manisa mahkemei-şer'iye sicilleri.

[197] -- 1158 yılı Mania mahkeme-i şer'iye sicilleri.

Yüz dirhem gelür kolan	Yüzden noksan kolan	Gülbend deve
akçe	akçe	akçe
12	9	8
Burunsalık مربوق ولاتیاله	Üç kiyye yüz dirhem çuval	Yüz dirhem köstek
akçe	akçe	akçe
3	180	7

İki yüz dirhem gelür Pay - ı - bend	Yüz elli dirhem gelür torba
akçe	akçe
20	21
İki yüz dirhem gelür kebir torba	Beş buçuk vukiyye gelür harar-ı - kebir
akçe	akçe
27	32
Dört buçuk vukiyye gelür vasat harar	Üç vukkiye gelür at çulu
akçe	akçe
250	200
Deve çuvalı iki vukiyye olmak üzere	Yem torbası
akçe	akçe
120	15

Kazıl tabir olunan ibden masnu' cemi' çul ve çuval ve heybe ve torbanın mecmu - u kazıldan olub ve kazılın beher vukiyyesi on beş pare olmağla üstadiye ve ticaret - i insaf beher vukiyyesine on ikişer akçe vazolunmağla kıldan masun' cemi' alât ve çuval ve hararın beher vukiyyesi on dokuz pareye olub ziyadeye bey'i ve iştira olunur ise esnaf-ı mezkûrun haklarından gelinmek üzre işburaya kayd - ı şüd olundu Safer sene 1158».

E

BOYACILIK

Manisa'da Boğası, Alaca ilah... Gibi beze ait san'atların ileri olduğunu gördük. Bezler, beyaz renk de olduğu gibi renkli de olurlardı. Gerek ipliği ve gerekse bezleri boyamak için bir de boyahane vardı. Boyahane, bugünkü Dede lokantasının yanında idi. 17 inci asırda boyacılık ile uğ-

raşanların hepsi müslümandı. [198] fakat Umumî harp ve ona tekaddüm eden yıllarda boyacılıkla iştigal eden yalnız bir tane müslüman varmış diğerleri Rum ve Ermeni imiş.

~~İplik ve bezler bugün olduğu gibi madenî boya ile boyanmıyorlardı.~~ Osmanlı imparatorluğunda imâl edilen halı, kilim, ilâh.. Gibi şeyler çok meşhur olan Osmanlı nebati boyalarile boyanırlardı. 17 nci asırda Manisa ve civarında Kökboya çok yetiştiriliyordu. Bu mıntakanın halıları, kilimleri, bezler ve sahtiyan kerestesi burada yetiştirilen boyalarla boyanırdı. Bundan dolayı Vilâyetin hemen her tarafında Kökboya ziraatına geniş yerler ayrılmıştı. Bugün bile kırlarda gezerken, Hudayi nabit yetişen, dünün miraslarmı görmek mümkündür. Bugün hâlâ Koldere köyünde bu ziraat yapılmaktadır. Tohum ekildikten sonra büyüyen nebatın dalları kurur, kökleri topraktan çıkarılır, değirmende öğütülür, sonra satılır. Bu mıntakada en çok kırmızı kökboya ekilirmiş ve bu yüzden de memlekete haylı para gelirmiş.

Manisa boyacıları en çok kırmızı ve mavi boya kullanırlardı. Bugün Kastamoni, Tosya taraflarında da yapılan yerli bezlere ayni renkler verilmektedir. Bunun da sebebi diğer boyalarla bezler boyanırsa kalp olurmuş. Onun için kullanışlı çivit ile kırmızı boya istimal edilirmiş. Avrupada madenî boyanın kullanılmağa başlanması, daha ucuza mal olarak Türkiye pazarlarına sürülmesi ve satılması, Kökboya zıraatına büyük bir darbe vurmuştur. Son zamanlarda Manisa'ya mavi boya en çok Bombaydan gelirmiş.

Boyahane de Boğası, İplik, Bez ve sair esvaplar boyanırdı [199]. Bu

---

[198] « Budurki sebbağ taifesi اسباب ile boğası boyamıya diyu emr-i şerif varid olub tenbih olundukdan sonra Mehmed bin Sefer mütenebbih olmayub اسباب olmağla sual olunćukda gayriler aldılar ben dahi aldım dedüğü kaydolundu. Büyük çarşıda olan sebbağlardır.

Ali bin Mehmed Receb bin Torbalı Mahmud bin Hüseyin Sefer Beçe bin Ahmed Ali bin İbrahim Hüseyin bin İlyas Ali bin Mustafa Mustafa bin İshak Himmet bin İbrahim Uhud bin İlyas Hasan bin Hüseyin Mehmed bin İshak Hasan bin Sefer Nurullah bin elhaç Ramazan nakid ile boyamağa ahdetdi.

Mustafa bin hasan Elhaç Rıdvan bin Abdullah Mehmed Çelebi bin Elhaç Rıdvan Halil bin İhtiyar..

Karaköyde olar sebbağlardır Anlar mahkemeye gelmediler. Badehu geldikleri tahrir olundu.

Zeynelâbidin bin Hasan Ali bin Ahmed Hasan ibn -ül-Hac Yusuf Ahmet bin Mustafa.

Sürmayi' ile nefti boğası	Siyah mai ve sairi	Nohudî astar ensiz	Enli astar
25	20	2	2
Beyaz boğası	Mailik.		
3	1		

Zikr olunan taifenin her biri boğasıları nakit akçe ilee boyayub اسباب boyamamağa telâkı selâse ile ahdetdiler Sene 1025 » Aynı sene kadılık sicilleri... Bakınız vesika : 64

[199] — Bakınız : Vesika 11

günse çulhalar, dokudukları bezleri kendileri boyarlar. Eskiden Manisa boyacıları bez ve iplikleri aralarında taksim ederek boyarlardı: « Kaza-i mezburede vaki olan boyacılar südde-i saadetime adem gönderüb matekaddümden kaza-i mezburede vaki Boğasılar taksim olunub herkese hallü halince hıssaların alub boyarlarken kadimeden olu gelene muhalif yine içlerinde bazılar el altından olub (alub) boyayub bunlara hisse vermemekle kârhaneleri halî ve muattal kalmağla kâr-u kisiplerinde ziyade muzayaka olduğun bildirdiklerinde kadimeden olu geldüğü üzre amel olunması içun emr-i şerif virülüb tecdid olunmasını reca eyledükleri ecilden [200].

Mamafih çok zaman Boyacıların, bu âdete de riayet etmedikleri ve binnetice şikâyet edilerek men' edildiklerini görüyoruz: « Kaza-i mezburede vaki olan Boyacı taifesi meclis-i şerife varub taife-i mezbureden bazı kemesneler üstada hizmet etmeyüb kethüdaları ve yiğitbaşıları ve sair üstatları izinsiz başlu başlarına işleyüb ham ı dest ve na-ehl olub müslümanların bez ile Boğasıların kalb boyanub kadimeden nöbet ile boyarlarken tama-'ı hamları sebebi ile mezburlar razı olmayub bunların kâr-ü kisiblerine ihtilâl verdiklerin bildirib men' ü def' olunmak babında emr-i şerifim virilmek ricasına arzeylediğin edilden [201].

Diğer bir fermanda ise: « Manisa'da vaki Boyacı taifesinden Hacı Mehmed ve Hacı Mustafa ve Hacı Halil ve Hacı İsmail ve sairleri südde i saadetime arzuhal kılub kadimden bu ane degin bütün boğası ve iplik ve parça ve sair esbabları cümlesi alesseviye ittifak üzre maan boyayub kemesneye gadr-ü taaddileri yok iken haliya içlerinden Hüseyin nam kemesne kadime muhalif yalnız ben boyarım deyu hilâf-i şer'-i şerif taarruz ve kâr-ü kisiblerine mâni olub taaddi eyledüğün bildirüb kadime muğayir taaddisi men'-ü def olunmak babında hükm-ü hümayunum reca eyledükleri ecilden.. Kadimden bu ana değin ne vechile Boğası ve iplik ve bez boyayub ne vechile kâr-ü kisb ile gelmişler ise kadimî üzre âmel idüb minbaad şer-i şerife ve kadimden olu geldüğü ve emr-i hümayunuma muhalif kemesneye iş etdirmiyesiz [202]

Boyacılara bez ve boğasıyı boyacılar kethüdası ile yiğitbaşıları taksim ediyorlardı. Eğer içlerinden birisi usûle muhalif hareket eder, kalb boyarsa bu gibilere bez vermeyüb işsiz bırakıyorlardı.

« Bu dur ki sebbağ taifesinden Muslu nam boyacı mahfil-i kazada sabbağlar kethüdası usta Hasan ve yiğitbaşı usta Rıdvan muvacehelerinde iddia edüb mezbur kemesneler boyamak içun bana boğası vermeyüb kenduları alub ve istedikleri kemesnelere dahi verüb mabeynimizde olan ittifaka muhalifdir dedüğünde mezburana sual olundukta mezbur usta Muslu murad üzre boyamayub boyası kalbdır. Dediklerinde bazirgânlar-

[200] —Bakınız : Vesika 21.
[201] — Bakınız : Vesika 21.
[202] — Bakınız vesika : 64

dan Osman bin Ali ve Ali bin Ahmed nam kemesneler hazırân olub mezbur Muslu alduğu boğasıları kalb » boyar deye şehadet etdiler (1005 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.)

Şu vesikalardan Manisa boyacılarının, boyanacak bez, iplik, boğası ve sair parça esbapları aralarında taksim ederek; asrın başından sonuna kadar; bu göreneğe riayet ederek hareket etdikleri anlaşılmaktadır. Gerçi ara sıra bu adete muhalefet edenler olmuşsa da, men' edilerek, eski nizam tesis edilmiştir.

Aynı zamanda Manisa Boyahanesi «Resm-i Boyahane» den muaftı[203]. 17 nci asırda Manisa'nın iktisadî durumunda yer alan boyacılık, bugün yoktur. Umumî harp ve bunu takip eden İstiklâl savaşında Manisa'nın yanması, Manisa'da bir çok san'atları da şehirle beraber yaktığı gibi, Boyacılığı da kökünden silüb süpürmüştür.

F

SABUNCULUK

Manisa'da sabunculuğun da oldukça ileri olduğunu görmekteyiz. Vesikalara nazaran garbî Anadolu'da en çok sabun işleyen sancaklar Saruhan, Sığacık ve Aydın'dı. Yine bu vesikalardaki malûmata nazaran 17 nci asırdaki sabunculuk gerek Saruhan'da ve gerekse diğer sancaklarda şayanı memnuniyet bir halde değildi: « Hâliya vilâyet-i mezburelerde vaki olan sabunhanelerde işlenen sabunlar evvelki kaide üzerine işlenmeyüb ve işlendiği takdirde murdar iç yağları ilhak olunub enva'ı dürlü hile ve hud'eleri ilâm olunmağın geru alınub sabık üzre işlenüb çiy işlenmeyüb sabıka oldu geldüğü üzre işlenmek emrim olmuştur[204].

Bundan dört sene sonra (1602) 1011 tarihinde, Sığacık, Aydın ve Saruhan kadılarına yazılan bir hükümden de ayni halin devam etmekte olduğunu görmekteyiz: « Elviye-i mezbure ahalisi âdem gönderüb şöyle (arz) eyledilerki Aydın ve Sığacık ve Saruhan sancaklarında olan sabunhanelerde işlenen sabun kadimden işlenü geldüğü üzere işlenmeyüb işleyen kemesneler kalb işleyüb bir kalubu bir gömleğe kifayet etmeyüb fukaraya ziyade gadr ve hayf olmağla men'-ü def' olunub memnu' olmıyanların haklarından gelinmek babında asitanei saadetimden def'atla evamir-i şerife varid olmağın yine memnu' olmayub evvelden ziyade kalb ve yaramaz sabun işleyüb itaat'i emretmeyüb ziyade tecavüz üzre oldukların bildirüb men'ü def' olunmak [205].

Gerek bu ve gerekse bundan evvelki vesikadan, evvelce bu sancaklarda işlenen sabunun iyi olduğu, fakat bir kaç senedenberi bu sancak-

[203] — Bakınız vesika : 60
[204] — Bakınız vesika : 8
[205] — Bakınız vesika : 10

larda sabun terkiplerinin bozulduğu anlaşılıyor, Hükûmetin sıkı tedbir almasına rağmen bu asrın sonuna kadar bu ihtikârın önüne geçememiştir.

Manisa'dan İstanbul'a, meyvalarla beraber sabun da gönderiliyordu. Yalnız İstanbula değil etraf kazalara da götürülerek satılırdı. (1634) 1044 yılında Turgutlu'da da bir sabunhanenin açıldığını görüyoruz. Fakat Turgutlu'da sabunhane açan sipahi, Turgutlu pazarına giden Manisa tüccarlarına: « Benim sabunhanemin sabunu satılmayınca kemesneye bey'ü şira etdirmem » deye kafa tuttuğundan derhal Manisa tüccarlarının şikâyetini mucip oluyor [206]. Ve eskiden olduğu gibi Turgutlu'da serbestçe sabunlarını satabildiler. Bugün bu san'atta Manisa'da ölmüştür.

[206] — Bakınız vesika : 35.

IV

OSMANLI ESNAF TEŞKİLATI HAKKINDA BİR ARAŞTIRMA

OSMANLI ESNAF TEŞKİLÂTININ MENŞEİ VE SİYASÎ DURUMU

Osmanlı esnaf teşkilâtı, Osmanlılar zamanında meydana gelmiş bir teşkilât değildir. Osmanlılardan önce Türk esnaf teşkilâtının Ahiler namı altında mevcut olduğunu biliyoruz.

Türkler, Büyük Selçukiler ve onu müteakip Orta Asyada vuku bulan siyasî değişiklikler neticesinde Türkistan ve Horasan'dan kalkarak Anadolu'nun her tarafını kısa bir zamanda istilâ ettiler. Bu toprakları kılıç kuvvetiyle zapteden Türkler, şehirlere, köylere Türkistan ve Horasan'ın âdet, an'ane, yaşayış ve törelerini de yerleştirdiler. Ve çok geçmeden Büyük Asyanın yavrusu Küçük Asya, birçok sahalarda ona yetişti ve hattâ geçti.

Tarihlerimizde Osmanlıların hükûmet, ordu ve diğer müesseselerinin nasıl tekâmül ve inkişafa mazhar oldukları gösterilmektedir. Bizde itiçmaî ve iktisadî hayatımızda, ve hattâ beyliklerin kurulma ve inkişafında büyük rol oynayan Türk esnaf teşkilâtının çekirdeği sayılan Ahi teşkilâtiyle onun geçirdiği kademeleri ve bu hususta elde edilen malûmatı arzetmeğe uğraşacağız.

Elde mevcut tarihî kaynaklarda, haricî 7 nci yüz yıla kadar Anadolu'da Ahi eserlerine rastlamamamaktayız. Anadolu'da ilk tesadüf ettiğimiz Ahi eseri, Antalya'da hicrî 647 de yapılan Ahi Yusuf zaviyesidir.

Bunu söylemekle Ahilerin 7 nci yüz yılda meydana geldiklerini iddia etmiyoruz. Bilâkis haricten 3 üncü yüz yılında yaşayub 283 tarihinde ölen Ahi İbrahim ile hicrî 457 tarihinde ölen Ahi Fereci bilmekteyiz (207).

(207) — Ahi Ferec şeyh Ebülabbas - i Nihavendi'nin mürididir Hicretin 457 sinde gurre - i Receb'de ölmüş ve Zencan'da gömülmüştür » Nefahat-ül-üns sayfa 197.

Ahilerin teşekkülü eski olduğu halde bu devirde kuvvetlenmeleri ve yayılmaları sebepsiz değildi. Orta Asya'da uzun ve sürekli mücadelelerin oluşu, şehirlerin tahribi, nihayet orada yaşayan cemaat ve zümreleri korumak için teşkilât yapmağa mecbur etti. Bilhassa Harzemliler'e Cengiz'in mücadelesi, ve Moğulların Türkistan ve İran'da yaptıkları zulûm neticesinde bir çok Türkler yerlerini, yurdlarını bırakarak Anadolu'ya hicret etmeğe mecbur oldular.

İbn - i Batuta seyahatnamesinde Anadolu Ahi'lerinden bahsettiği gibi bu teşkilâtın Isfahan ve Tebriz'de, Altın Ordu'da olduğunu yazar.

Hemen bütün fütüvvet namelerde ise (208) Horasan'ın Türkistan'ın adlarına sık sık rastlanmaktadır.

(208) — Ahiler ve esnafın âdap. erkân ve merasimlerine dair yazılmış birçok kitablar mevcuttur. Bunlara Fütüvvetname denmektedir.

İzmir Kız Muallim Mektebi müdürü Bay Mustafa Rahmi Balaban aslı. İzmir Halkevi kütüphanesinde bulunan Fütüvvetnameden kopya edilmiş bir fütüvvetnameyi bana okumak ve tetkik etmek üzere lütfettiler. Bu hususta Bay Rahmi Balaban'a çok teşekkür ederim. Bunu gördüğüm ve tetkik ettiğim Fütüvvetnamelerle karşılaştırdım. Bu Fütüvvetname daha ziyade « مفتاح دقايق فى بيان الفتوت والحقايق » e benzetmektedir. Gerçi birçok kısımlarda ayrılıkları vardır. Bununla beraber bazı fasıllar ve hattâ cümleler biribirinin aynıdır. Hattâ bu fütüvvetname ile Mecelle - i Umur - u Belediye'de yazılan « مفتاح دقايق فى بيان الفتوت والحقايق » in bazı kelime hatalarını tashih etmek mümkündür. Ezcümle sayfa 531 satır 2 de ezel kelimesi (el), satır 3 deki kulluk kelimesi (kulak) gibi... Bunların sayılmasını artırmakta mümkündür.

Kopya fütüvvetnamede, ne tarih ve de yazının ismi mevcut değildir. Bu fütüvvetname. âdeta ahilerin zaviyelerinde okutulan bir ders kitabı mahiyetindir. Şeyh. üstad ve şakirde, muvaffak olabilmeleri için ne gibi sorular sorulur, karşılıkları nelerdir, onlar yazılmaktadır. Bu hususta kısaca bir fikir verebilmek için Fütüvvetnamenin özünü buraya yazmayı faydalı bulduk.(Fütüvvetnamenin başında Peygamberin Ali'ye şed (peştemal) kuşattığını, Ali'nin Peygamberin önünde 17 rik'at namaz kıldıktan sonra ilk defa Selmân - ı Farisi'ye olmaküzere sahabeden 17 kişinin belini bağlayub icazet verdiğini ve müteakiben seccadesine oturarak Selmanı Farisi'ye diğer sahabelerin belini bağlamayı emrediyor. Selman-î Farisi'de elli dört sahabenin belini bağlıyor. Ve bu meyanda beli bağlananların hangi esnaf ve zümrelerin piri olduklarını zikrediyor. Ali, altıncı kemeri Süheyl-î Rumiye bağlıyor o da Ahilerin piri oluyor) (Sf 1 - 22).

Ondan sonra dinin altı şey üzerine - tevhid, adalet, Nübüvveti Muhammed Mustafa, emanet, cömertlik, nehy-i münker - kurulduğu yazılıdır (Sf 22-23).

(Sonra şeyh ve Nakibin vasıfları hakkında uzun boylu izahat veriliyor. Ve şeyhin on hasleti olduğu zikrediliyor : 1 - Şeriat içinde ola, 2 - Halk içinde insaf sahibi ola. 3 - Nefsini öldüre, 4 - Ululara hizmet, izzet ve tavazu', iyleye, 5 - Eli altındakilere merhamet ve şefkat iyleye, 6 - Dostlara ve eli altındakilere nasihat ide, 7 - Cömert ve sahib - i mürüvvet ola 8 - Ulemaya tavazu' göstere, 9 - Düşmanı ile mudara ve sülûk gerektir, 10 - Cahil olmaya. Âkil ve sahib - i sülûk ola») (Sf 23-30).

Şeddin ahkâmı altıdır : 1 - Tevbe ; 2 - Mücahede ; 3 - Yakin ve itikad ; 4 - Sıdkı bütün olmak ; 5-Tevekkül 6- Terk - i âdet (Sf 30). Şeddin hutbesi de altıdır: 1- Âdem ; 2-Şit ; 3 - Nuh ; 4 - İbrahim Halil - ül - lah ; 5 - Musa Kelim - ül - lah : 6 - Hazreti Muhammeddir. Şeriatın hutbesi ise dörttür : 1 - Şarab içmemek ; 2 - Zina kılmamak ; 3 - Yalan söylememek; 4 - Hiyanet etmemek : (Sf 30-36).

Ve bu şehrin büyükleri sevgi ve saygı ile anılmaktadır (209).

Bütün bunlar Ahilerin Anadolu'ya Türkistan ve Horasan taraflarından geldiklerini izah etmek için ileri sürülebilecek en iyi delillerdir. Ahilerin .

Üstadından ve pirinden haberdar olmıyana gafil derler. Erkâna kadır olmıyanlar çırak çıkarmazlar. Çırak çıkaracak usta evve' nakibe gider nakib'de şeyhe haber verir. Şeyh nakib vasıtasiyle ihtiyar ustalara haber yollar. Ve ihtiyarlar muayyen bir yerde şeyhin başkanlığında toplanırlar. Ve burada ustayı imtihana tâbi tutarlar. Usta dahi yeşil bir yaprakla şeyhin önüne gelir ve ona hediye eder. Bunu müteakib ihtiyarlar ona haline göre yer verirler. Ve burada şeyh tarafından üstada bir takım sualler sorulur. Eğer bunlara güzel cevap verirse o mecliste yol ata ve yol kardeşler tutar ve çırak çıkarmasına müsaade edilir. Eğer sorulara güzel cevap veremezse çırak çıkarmasına müsaade edilemez Eğer erkânı öğrenmeyi reddederse bu hak aslâ kendisine verilmez. İmtihanda muvaffak olanlara ne şekilde icazet verilir ve usta olur ; burada merasim ve nefesler : uzun uzun anlatılıyor : manâları izah ve tefsir ediliyor (Sf 36-50). Müteakib sayfalarda helva ve yemek hakkında malûm olan izahat var (50-64).

(Daha sonraları meşayihin vermeğe mecbur oldukları soru cevablarını yazıyor. Bilhassa seccade üzerinde duruyor. Şeyhlere ve pirlere kuşaksız namaz yasaktır. Ve şeyhin beli bağlanmadan seccadeye oturamaz. Sorulara cevab veren şeyh olabilir. Veremeyenler olamaz. Bundan sonra Üstada nasıl icazet verilir. merasimini anlatıyor. Ve ondan sonra ustanın çırağına nasıl düstür verildiği yazılıyor) (Sf 64-71). Bir talib bir pir tutmak isteyince Nakibe haber verir Nakib bir duadan sonra hediyeyi şeyhin seccadesi önüne kor ve ihtiyarlara dört kapı selâmını verir. Sonra Nakib şeyhin seccadesi önüne oturur. Şeyh bir takım dua ile pirleri ve padişah - ı islâmı hürmetle yad ettikten sonra makası alarak müridin alnına sağ ve soluna bir elif çekecek şekilde saçlarını keser. Dualar okunur. bazen de makas yerine ustura ile Selmâniler üzere baş tıraş edilir. Şeyh ustura ile alına kafanın sağ ve soluna bir elif çektikten sonra tıraşı tamamlamak üzere usturayı Nakibe verir. Nakib aynı duaları okuyarak tıraşı tamamlar. Traşı müteakib talibe tevbe verilir. Taç ve hırka giydirilir ve hizmet kuşağın kuşadırlar. Şeyh 'müridin elini sıkıp akd ve ahdederler. Bunu müteakib uzun uzun dualar okunur (Sf 76 - 100).

(İki yol kardeş ve yol atanın erkânı ise bunlara talib servetine göre hediye verir. Ve kimleri seçtiğini Nakibe haber verir. Nakib şakirdin elinden tutarak meydana gelir. Kimleri yol ata ve karındaşlığına kabul ettiğini söyler. Ve hediyelerini onlara verib ve sonra talibin eteğinden yapışıb yol atasının önüne götürür. Talib yol atan'ın önüne diz çöküb oturur. Onun sağ ve soluna da yol kardeşleri otururlar. Talib ile yol ata sağ elini, başparmakları birbirine mukabil olmak : üzere tutarlar ve kilitlenen ellerin üzerine destimâl örterler. Yol kardeşler de talibin eteğine yapışır yol ataya kulak verirler. Yol ata bir dua okur ve bunu müteakib de talibe nasihatlar eder. Bu esnada nakibler de dualar etmektedirler. Bu merasimi müteakib talib yarım tarika sahib olmuş olur. Bundan sonra nakib pamuktan olan şeddi beş kat büküb - niçin beş kattır izah ediliyor - Ya hurma yaprağından örülmüş bir sofraya. o bulunmazsa bir ağaç tabak içine koyar ve nakibin eline verir. Bundan sonra da şeddin seccadesi köşeleri içeri olmak üzere üç kat bükülür ve dört köşe de içeriye doğru dürülür. Birini kendi eline öbürünü de talibin eline verdikten sonra kenara gelirler. Nakib dört kapu selâmından sonra uzunca bir nutuk söyler ve seccadeyi talibin elinden alup şeyhin seccadesine bitişik olacak şekilde kor. Geri geri talibin yanına gider ve bir dua okur. Sonra şeddi şeyhin seccadesi üzerine kor ve açar. Tekrar geri geri eski yerine gider. Ve sağ eliyle Talibin sol elinden tutub şeyhin yanına götürür : uzunca duayı müteakib fatiha okunur. Hazırun şeyha icazet iyle dedikten sonra Talibin beli bağlanır.)

(209) — Mecelle - i Umur - u Belediye (Sf 519 - 521.

yedinci asırda Anadolu'da çoğalması ve kuvvetlenmesi ise İlhaniler istilâsı ile çok ilgili görünmektedir.

(641 H — 1243 M) da Moğul ordusu kumandanı Bayçu'nın Anadolu Selçuk ordusunu yenmesiyle, Selçuk memleketlerinin bir çoğu ve hattâ Selçuk hükûmeti bile İlhanilerin nüfuzu altına girdi.

İlhanilerin Selçukileri yenmesi, Moğul Türk mücadelesinin daha şiddetle başlaması, Selçuk şehzadeleri arasında taht kavgaları olması, nihayet devletin otoritesini sarstı. Bu karışıklık içinde köy ve kasabalar teşkilâtlanmağa mecbur oldular. Şehirlerde yaşayan cemaatlar arasında en iyi teşkilât yapmağa da müsait olanlar esnaflardı. Çünkü her esnafın dükkânında veya imalâthanesinde eli silâh tutan, harbedecek çırak, kalfa; fütüvvetnamelerin tabiri ile söylemek lâzımgelirse; yiğitler vardı. Bir de bunlara esnafın paralı olduğunu ilâve edersek Ahîlerin niçin sözü geçer bir teşkilât olduğunu daha iyi anlamış oluruz. Bunları yazmakla yalnız esnafın kendi aralarında teşkilât yaptıklarını iddia etmiyoruz, bilâkis bu kargaşalık zamanında yaşayan muhtelif zümrelerin; kendilerini korumak için bir teşkilât yaptıklarını ve bu teşkilâtı idare etmek üzere de aralarından; köyün veya şehrin ileri gelenlerinden; ihtiyarlarından bir hey'et seçtiklerini kuvvetle tahmin etmekteyiz. İbni Batuta'nın da şahadetine dayanarak bu heyetin başına geçirilen zata da Ahi dendiğini kuvvetle zannediyoruz. Belki de köy âyanı ve ağası tabirlerinin de reis manâsına kullanılan Ahi'den bozma olması çok kuvvetle muhtemeldir. Bu heyet odalarda toplanıyor; bugün köylerde olduğu gibi; köy veya şehri ilgiliyen umumî meselelere ait kararlar veriyorlardı. Gerek bura esnafı ve gerekse birçok yerlerde de esnafın toplandığı yere Lonca değil oda denmektedir. Orta çağda Türk şehirleri mahalleleri ve köylerinde yapılan odalar, Türkler tarafından kurulmuş içtimaî, siyasî ve iktisadî bir müessesedir. Fakat muhtelif zümreler içerisinde teşkilât yapmaya en müsait olan, yukarda sürdüğümüz sebeplerden, esnaflardı. İlk zamanlarda Ahi tabiri bütün şehirde yaşayanların reisi yerine kullanıldığı halde, daha sonraları yalnız esnaf heyetlerinin reislerine verildiğini, yine ileride, arzedeceğimiz malûmat ve vesikalardadan anlamaktayız.

Bilhassa yedinci yüz yılın sonlarına doğru Selçuk hükûmetiyle Beyleri arasında mücadele artmış, herkes bir kavinin maiyetinde toplanmıya mecbur olmuştu (210).

[210] — «Anadolu'nun yedi ve sekizinci asırlarda geçirdiği vukuat-ı- mütenevvia ve irae ettiği manzara elîmdi. Mütemadî mücadelât memleketin her tarafında emniyetsizlik husule getirmişti. Beldelere tecavüz eden ve ahalisini zaruretten masun bulundurmak fikriyle sunuf-u muhtelifeden mürekkep cemaat teşkilâtı Anadolu'da ihtimalki bu devirde takviyet bulmuştur. Bu zamanda esnaf teşkilâtı bir nevi belde teşkilâtı hükmüne kaim olmuştur ki kurunu vustada Avrupa beldelerindeki (Korporasyon) lar ile aralarında bir müşahebet görülmektedir.... Korporasyonlar beldede hâkim bir vaziyette bulunurlar ve beldeleri tecavüzden masun tutmaya çalışıyorlardı» Ankara, ikinci kısım. sayfa. 15

Selçukiler çöküyordu. Osmanlı Beyliği ve diğer Beylikler teşekkül halinde idi. Hepsinin kuvvetlenmeğe, genişlemeğe, ayakta durmağa azimleri vardı. Beyliklerde ne kuvvetli bir hükûmet ve ne de ordu vardı. Hattâ bu beyliklerin en kuvvetlilerinden olan Osmanlılar bile askerî düzenle diğer bir takım teşkilâtlarını, ancak Orhan bey zamanında yapmağa başlamışlardı. Binaenaleyh esnafın mal ve çarşılarını korumak için yaptıkları koruma teşkilâtı, onlar için en çok istifade edilecek bir kuvvetti. Bundan dolayı yıkılma halinde bulunan Selçukilerle, kurulma devrinde olan Beylikler ve Anadolu'da tutunmağa çalışan İlhanilerin şehirleri istilâ veya muhafaza için dayandıkları en mühim kuvvet menbaı, ahilerin meydana getirdiği esnaf teşkilâtıdır.

Beylikler ve devletler esnaf teşekküllerinden ve diğer teşekküllerden istifade edebilmek için bu hey'etlerin başları olan ahilere fazla kıymet veriyorlardı.

Bütün bunlar Ahilerin, Osmanlıların son zamanlarında rastladığımız mütegallibe ve âyan'ın rolüne müşabih şehirlerde iş gördüklerini göstermektedir. Sekizinci asırda Anadolu şehirlerinde ve ahilerin bulunduğu her yerde şehrin hâkimi, âyanı, rolü oynadığını İbni Batuta seyahatnamesinde oldukça tafsilâtlı anlatılmaktadır.

İbni Batuta Kayseri'den bahsederken: «Bu bilâdın âdetince bir mahalde sultan bulunmadığı takdirde hâkim Ahi olup âyandegâna at ve libas ita ve kudretine göre ihsan eder. Emir ve nehyi vergisi ayniyle mülûke müşabihtir (211)». Keza Eflâkî, Hüsamettin Çelebinin babası için şu lisanı kullanıyor: «Gelüp Konya'da Âhi olub cümle ahali-i şehre hükûmet ederdi.... Şehrin ahisi idi. Yani cemian erbab-ı devlet ve ekâbir ve meşayih ve eshab-ı irfan ve ehl-i divanın ilticaları anlara idi (212)».

Bütün şehirler içinde ise ahilerin en fazla nüfuza sahib oldukları yer Ankara idi. İlhaniler Ankara ve civarını ellerinde tutabilmek için, bilhassa bu memlekette ahilere birçok selâhiyetler vermişlerdi.

Ahilerin bu önemli durumlarından dolayıdır ki Osmanlılar, yeni teşkil ettikleri Yeniçerilerin kıyafetini, aynen onlarınkine uydurmuşlardı. Keza ahi teşekküllerinde çalışan esnafları da ordunun içerisine almışlardı. 16 ncı asrın sonlarına kadar ordu esnafı, Osmanlı ordusunun bütün ihtiyaçlarını yerine getirmiş, imparatorluğun kurulma ve genişlemesinde bu memlekete büyük hizmetler etmişlerdi. Gerek Selçukî ve gerekse Osmanlı sultan ve padişahlarının, onların nüfuz ve kuvvetlerinden istifade etmek için bizzat bu teşekküllere girdiklerini de bilmekteyiz. Sultanlarla beraber bu teşkilâtın içerisine şeyh, kadı ve müderrislerinde âza yazıldıklarını tarihî kaynaklardan öğreniyoruz. Son zamanlarda da esnaf merasiminde her zaman memleketin ulemâ ve meşayihine geniş mikyasta yer verildiğini de görmekteyiz.

[211] — İbni Batuta seyahatnamesi tercümesi sayfa. 326.

[212] — Zeyli el. fasılı (ahiyetül fityanı) Türkiyye fi kitabürrahletül İbni - Batuta. Sayfa. 159.

Yeni teşekkül etmekte olan Osmanlı Beyliğinin kurulmasında ahilerin hayli rolü oldu. Belki Osman beyin ahilerden şeyh Edebali'nin kızını alması da onların bu nüfuzundan olsa gerek. yine bazılarının iddiasına göre de Osman beye kılıç kuşadan da Ahilerdi. Keza Orhan Beyi de riyasete getiren yine onlardı (213). Bundan başka Âşık Paşa tarihinde; Bursa zaptında Ahi Hasan'ın, çok yararlığı görüldüğü yazılıdır (214). Birinci Murad'ın da bizzat ahi olduğu yine elde edilen vesikalardan anlaşılmaktadır (215).

Gerek İbni Batuta'nın ve gerekse yeni elde edilen vesikaların yardımı ile, ahilerin şehir ve henüz teşekkül ve inkişaf etmekte olan devlet hayatında oynadıkları önemli roller iyice görülmektedir. Bilhassa Ahi Kedemle Ahi Yakub'un Bursa'yı Sultan Mustafa'ya yaktırmamak ve soydurmamak için şehir namına elçi gitmeleri onların bu nüfuzlarının ikinci Murad zamanında da devam etmekte olduğunu göstermektedir (216).

Ahilerin bu nüfuzlarının Osmanlı imparatorluğunun kuruluşuna ve kuvvetlenmesine kadar devam ettiğini, padişahların bunlara verdiği vakıflardan ve bazı imtiyazlardan anlamaktayız. Ahmet Refik Bey Osmanlı hükûmetinin teşekkül ettiği yerlerde bilhassa Sultan öyüğündeki vakıfların ekserisinin ahilere ait olduğunu yazıyor (217). Orhan Beyin (218). Murad'ı Hüdavendigâr'ın (219). Yıldırım Bayazıd'ın (220). Fatih'in (221).

[213] — «Osman Beyin vefatından sonra ise. diğer Anadolu mıntakalarında olduğu gibi burada da geniş nüfuzları olan ahi reislerinin kararlariyle bu küçük Beyliğin riyaseti Orhan'a verilmişti... Burada malûm olan bir şey varsa o da ahilerin Orhan'ı tercih eylemeleridir) İslâm ansiklopedisi. Cüz 4. Sf. 282-283.

[214] — Âşık Paşa tarihi Sayfa 29.

[215] — «.... Hısumum Seydi Sultan'ın kızcığazın alıverdüm ve ahilerimden kuşanduğum kuşağı ahi Musa'ya kendü elimle kuşadub Migal Kara'ya (Malkara'ya) ahi dikdüm Ve bu Ahi Musa veya evlâtlarından kimesneyi ihtiyar idüb ya akrabalarından veya güveyilerinden ahilik icazetin virüb bizden sonra yerümüze ahi sen ol diyeler». Murad - ı - vakfiyesinin metni. Tarih vesikâları cild 1. Cüz 4. Sf. 243.

[216] — Âşık Paşa Tarihi Sf. 101.

[217] — «Hususiyle Sultan öyüğünde ekseriyeti Ahiler teşkil ediyordu» Fatih zamanında Sultan öyüğü. Türk Tarih Encümeni Mecmuası. Cüz 80. Sf. 121.

[218] — «Saru Alanda Musa oğlu Ahi Torut ve Orhan Bey bitisiyle vakıftır». Ayni eser. ayni Cüz. Sf. 136.

[219] — «Ahi Gündüz oğlu Hacı'nın bir çiftlik yere vakıftır. Murad-ı hünkâr nişaniyle» .... «Mihallerdeki Kemal'de Ahi yahşi oğlanlanları Hacı Nusret ve karındaşı Musa ve Murad Murad Hüngâr nişanile muaf ve müsellemdirler».... «Yukarı Söğüt'de Ahi Taleb oğlu Güzel Abdalın Murad Hünkâr ve Bayazıd Hünkâr nişaniyle vakıftır». Aynı eser ayni Cüz. Sf. 136-137.

[220] — «Ahi oğlu Ali ve Aslı Paşa mülküne vakıftır. Bayazıd hünkâr nişaniyle».... «Ahi İne Beyi oğlu Davud nefsine müsellemdir. Bayazıd hünkâr nişaniyle».... «Eymürde Ahi Selman oğlu Elvan'ın ve Ali'nin Bayazıd Hünkâr nişaniyle bir çiftlik yere vakıftır». Ayni eser. ayni Cüz. Sf. 134. 136. 139.

[221] — «Fatih nişaniyle Karaca şehirde Ahi Ali ve Ahi Mustafa vakıfları» .... «Bir çiftlik yer Ahi Oruç Bey'i oğlu tasarruflarmda yedi vakf üzre âher neslinden kemesne kalmağın İnönü kadısı Bitisiyle Mevlâna Ömer Fakih gelüb dergâh-ı- muallâma arz idicek müsellem tutub mezkûr Ömer Fakih'e sadaka olundu». Ayni eser. Sf. 140.

Ahilere verdiği vakıflara bakılırsa; bu padişahlar zamanında; Ahilerin hâlâ ehemmiyetlerini muhafaza ettikleri anlaşılıyor (222).

İstanbul'un zaptını müteakib merkezin kuvvetlenmesi, kanun ve teşkilâtların yapılmasile, ahiler eski kudret ve nüfuzlarını kaybederek esnafın mahdut bir kısmının reisi mesabesinde kaldılar.

Esnaf hükûmete tâbi olmakla beraber hiçbir zaman zulme ve haksızlığa tahammül etmedi. Nasıl Selçukilerin son zamanlarında ahiler, hakkı, adaleti ve şehirleri korumak için çalıştılarsa; Osmanlılar zamanında da gerek devletin ve gerekse memurlarının adaletsizliği karşısında; esnaflar yine ayni hassasiyetle hakkı ve adaleti temin etmeğe çalıştılar. Bu hususta tarihlerimizde birçok misaller vardır. Ezcümle tabakların pirî olan ve muhtelif yerlerde okuduğumuz Ahi Evran menkıbesi de bunun bir delilidir [223].

Melek Ahmet paşanın Sadrazamlığı zamanında esnafa kıymetsiz ve bozuk paraları altın mukabelesinde dağıtmak istediler. Esnaftan toplanan para ile askere yardım yapılaçaktı. Fakat tevzi adaletsizce yapılmıştı. Esnaf, hükûmetin bu haksız tevziine tahammül edemedi [224]. Esnafın ihtiyarları Melek Ahmet paşaya bundan vaz geçmesi için çok yalvardılar. Fakat paşa ısrarla verilen kararın yerine getirilmesini isteyince, esnaf ta, hicrî 1061 Ramazanının 4 üncü pazartesi günü isyan etti. İstanbul isyanlarının ekserisinde olduğu gibi bu def'a yine dükkânlarını kapayub: «İptida Saraçhaneden Ahiler bayrak, tabl ve kudum kaldurub cümle dükkânlar kapandı ve camiler kilitlendi « Ümmeti Muhammed olan sancak dibine gelsin Padişaha ref'a sunalım » deyu (elkâsibü habibüllah) sıfatiyle muttasıf 150 bin ibadüllah pür silâh allah allah reha buluve ib derya misal beni âdem temevvüç eyledi. » [225].

Girit harplerinin devamı esnasında şehzadelerin katledileceği esnaf

[222] — Ahi eserleri, isimleri ve bunlara ait vakfiyeler, arazileri hakkında fazla malûmat zeyli alâ faslı (ahiyetül fetyanı) Türkiyye fi Kitabürrahletül ibni-Batuta'nın 172-302 ye kadar olan sayfalarında vardır.

[223] — Evliya Çelebi Denizli'den bahs ederken şunları yazıyor : « Ahi Oran (Evran) Hacı Bektaşı Veli ve Molla Hünkâr ve Şemsi Tebrizî ve Sadrettin Konevî hazretleriyle hem meclis hem enis olmuş Ulu Sultandır. Kim nice keşif kerameileri zahir ve bahir olmuştur. Cümle keramatından biri Kayseride tabaklık ederken mirî ye öşür vermez deyu bir gammaz hâkime gamzeder. Derhal Hacibler varub Ahi Oran'ı kayt bend itmiye kasdedince heman dükkân içinde bir oran zahir olub a'vanlar' üzerine hücum edince Haciblerin cümlesi bî can firar ederek hâkime gelüb kıssa-i serencamların nakledüb badeha Ahi Ornn'ı izaz edüb anın içün Ahi Oran'ı yani Oran karındaşı olur. Badehu Kayseriden hicret idüb bu Denizli şehrinde garik'i rahmet olub gavvaz'ı bâri olub yatar. Kırşehrinde bir Ahım baba vardır amma bu Ahi Oran Baba değildir. Esnaf'ı debbağanın pişnedemleridir. Kim tabaklara Ahiler derler. » Evliya Çelebi Seyahatnamesi C 9. S 194.

[224] — « 1061 Ramazanının 4 üncü günü idi. Bezestan Kethüdası ol akçeyi ehl-i suka arz içun saraçhane kethüdasını çağırdub ve ihtiyarlarını ve sair esnafın kethüda ve ihtiyarlarını çağırdub akçeyi gösterüb kaziyeyi tebliğ ettikde halk bu teklif-i muzurdan ürküb... » Naima Tarihi C 5. Sf. 98, 99.

[225] — Evliya Çelebi Seyahatamesi C 3, Sf 230.

arasında şayi olmuş ve İstanbulun bütün esnafı isyan bayrağını kaldırmıştı. O zaman Giritte bulunan Sadrazam Köprülü Ahmet paşa bu isyanı yatıştırmak için Yeniçeri ağası İbrahim paşayı yollamış ve o'da bu meseleyi zorla yatıştırabilmişti [226]. İkinci Selim'in düşmesinde yeniçerilerin yanında yer alanlardan birisi de esnaftı. Çünkü islahat devrinden önce ordunun bütün ihtiyaçları dahilden temin edilirken, ıslâhatı müteakip ekserisi dışardan gelmeğe başlamıştı. Bu onların canını sıktığı gibi bir çok yeniçerilerin esnaf olması da bu işte büyük âmil olmuştu.

Esnafın şehir hayatında oynadığı rolü ayni zamanda ne şekilde isyan ettiklerini anlamak için Esat beyin Serez'de yaptığı tetkiki gözden geçirelim: « Hükûmet tarafından ahalinin tahammülünün fevkinde bir teklif vaki olduğu veya beyn -el-esnaf müteamil olan usûle gayri muvafık bir muamele yapıldığı ve yahut Kâhyalar meclisinin kat'iyet kesbeden mukarreratının tatbikine mümaneat edildiği zaman kâhyalar meclisi içtima' ve her esnafın üstadlarından üçer kişi davet ederek keyfiyeti müzakere ederler. İttihad-ı efkâr hasıl olursa kâhyabaşıya diğer iki kâhya ve iki üstad terfik ederek hâkim -üş-şer'e ve en büyük hükûmet memuruna izam ederler.

Kâhyabaşı mukarrerat-ı müttehizeyi tebliğe ve memleket ve fukara hakkında hükûmetin merhamet ve adaletini hukuk-u esnafa riayet edilmesini, hükûmetin ve memleketin sadık kulları olan ahalinin rencide edilmemesini temenni ederek » millet ve hükûmet bir kuşun iki kanadına benzer. Bunlar birbirleriyle yaşar, milletsiz hükûmet ve hükûmetsiz millet olmaz, bir elinizde millet, diğerinde hükûmeti tutunuz, Esnafın kararı kat'idir. Bundan dönmez. » Diyerek avdetve vukuu hali hikâye eder. Hükûmet ile ihtilâf hasıl olursa içlimaa nihayet verilir. Uyuşulmazsa ferdası günü memleket içtimaıakdolunur... Bunda kâhyalar ve bilûmum üstadlar, memleketin âyan, eşraf, ulemâ ve vücuh-u muteberanı ilân suretiyle davet olunur. Hâkim ve müftü efendilere de davetçi gider. Müftü gelir, hâkim gelmez [227].

Kâhyalar Meclisi reisi sebebi içtimaı. esnaf içtimaının kararını ve hükûmetin cevabını ve itilâfa çalışıldığı halde hükûmetin yanaşmadığını tafsile ve ârây-i umumîye müracaat eder. Eğer huzzar kâhyalar Meclisinin kararını tasvip ederse reis -ül-ulemâ kürsiye çıkarak ليس منا من لم يرحم صغيرنا ولم يوقر كبرنا... ilâhir hadis i şerifini kıraat ettikten, padişah-ı âlempenah-a itaat ve sadakat lüzumunu tafsil eyledikten sonra kaymakamın zulmüne karşı sükût şer'a muvafık olmadığını beyan eder. Ve keyfiyeti " dürer

[226] — « Meğer İslâmbolda şehzade bahanesiyle bir âzim fetret ve güftügû olub cümle ehl-i hiref ve ehl-i suk at meydanında cemiyet-i kübra edüb biz şehzadeleri katlettirmeyüb valide sultana allah emaneti veririz deyu guluvvu âmlar edüb güçle cümle esnafı teps ittiklerinde İslâmbolu zabt-ü rabt içun yeniçeri ağası kaymakamlığa davet edüb sene 1079 mah... günü İbrahim paşa der-i devlete revane olub ».

Evliya Çelebi seyahatnamesi C 8. Sf 429.

[227] — Çüukü müftü memleketin. hâkim hükûmetindir.

bâr-ı ma'delet karara „ ilâm etmek üzre hâkim -üş-şer'e arz ve iltimas edilmesi ve neticei hasenesinin istihsaline değin hükûmet teklifinin tehir-i tatbiki ve buna da muvafakat etmediği surette dükkânların tamamen kapatılacağının hükûmete tebliği kararlaştırılır. Müteakip esnaf kâhyalarının umumu hükûmete gider. Keyfiyeti ve memleket halkının hal-i içtima ve intizarda bulunduğunu arzeder. Ve tekrar tekrar ahaliye merhamet ve şefkat temenni eyler. Müsmir olmazsa kaymakamın yanına yaklaşarak «memleket ahali ve fukarası bu teklife tahammül edemez. Sizin bu teklifinizi kabulden âcizdir. لا يكلف الله نفسا الا وسعها Padişah-ı islâmdani lâm isteriz. Padişahın emrine karşı boynumuz kıldan incedir. Ne yolda ferman sadır olursa ona boyun eğeceğiz. O vakte kadar tehirini talep ederiz. Buna da razı olmaz ve esnaf ile fukaraya acımazsanız allahın gazabı üzerinize olsun. Müslüman ve hıristiyan esnaf dükkânlarını açmıyacaklar, işte anahtarları gönderdiler. Onlar da sizin, dükkânlar da sizin memleket te sizin ne isterseniz yapınız siz, yalnız düşününüzki her şeyin fevkinde bir allah var. Sizi allaha havale ederiz » diyerek anahtarları terk ile avdet ederler [228].

Şuraya kadar verilen izahat bir çok müverrihlerimiz tarafından muhtelif şekillerde tefsir edilmiş ve ahilerin şehir ve devlet hayatında oynadıkları bu rollerden dolayı bir çokları onları hükûmet koracak kadar gözlerinde büyütmüşlerdir.

Gerek Anadolu Selçukilerine ve gerekse kurulan Beyliklere ait birçok çeşme, cami, medrese ve mezar taşları kitabelerine malikiz. Bunların hemen hepsinde; gerek beylerın ve gerekse Sultanların; Sultan, emîr gibi unvanlarla gösterilmesi ve bu unvanların kitabelere yazılması âdet olduğu halde ahi eserleriyle mezar taşlarında böyle bir şeye raştlıyamıyoruz[229].

Bazı müverrihler, ahiler yedi ve sekizinci yüz yıllarda Anadolunun hemen her tarafında varken ve bu namla anılırlarken neden bunları Ankara şehrine inhisar ettirmişler ve neden onlara yalnız bu şehirde hükûmet kurdurmuşlardır. bu işe akıl erdirmek biraz güccedir?

Aynı zamanda, ahilerin devlet kurdukları iddia edilen vakitlerde Ankaraya hâkim olan İlhaniler'di Ve orasını Moğol valileri idare ediyorlardı.

Bu zamanda ahiler de şehrin ticarî ve iktisadî işlerini görüyorlardı. Esasen beyliklerin kuvvetlendiği bir zamanda Ankara'da veya herhangi bir şehirde beyliklerin arasına sıkışmış ufacık bir hükûmetin bulunmasını birçok âlim ve tarihçiler kabul etmemektedirler. Bılhassa Fuat

[228] — Mecelle-i umur-u Belediye Sf 701, 703.

[229] — Bu hususta bakınız : Ankara, birinci kısım Sf 11. 23. 25. 37. 48. 50: Ankara kinci kısım Sf 11. 13. 15. 18. 19. 21. 23. 26 41 : Kütahya şehri Sf 77.

Köprülü (230) ve wittek (231) bu ddiayı reddetmektedirler.

ESNAFIN TARİKATI MESELESİ

Bazı bilginlerimiz de ahi kitabelerinde geçen fütüvvet ve mürüvvet kelimeleriyle, ustalık merasiminde yapılan dua ve selâmlar arasında bulunan (ehl-i- fütüvvet ve tarikat) kelimelerinden kuvvet alarak ahileri, bir tarikat mensubu gibi göstermeye çalışmışlardır. Buraya şunu da ilave edelim, her yerde ve her eserde fütüvvet kelimesiyle beraber mürüvvet kelimesi de geçmektedir. Neden müverrihler fütüvveti bir tarikat addediyorlar da, mürüvvet için böyle birşey söylemiyorlar.

Anadolu'yu baştan başa dolaşan ve her yerde ahilere müsafir olan İbni Batuta onlar hakkında şu malûmatı vermektedir:» Ahiler bilâd-ı-Rum'da sakin Türkmen akvamının her vilâyet ve belde ve kariyesinde mevcuttur. Ecanibe ibraz-ı- re'fet ve fütüvvet it'amına ve ifa-yı- havayicine müsareat cebabire-i tenkil ve imha ve âvan-ı zulm ve taaddi ile bunlara iltica eden eşirrayı katl ve ifna' hususunda bunların dünyada misli yoktur. Oraca ahi gayri mütehhil ve mücerret gençlerden ehl-i- sınaat vesairenin bilâ içtima kendilerine reis intihab etdikleri adama ıtlâk ve bu cemiyete dahi «fütüvvet» tesmiye edilir. Reis bir zaviye inşa ile kalıça vesair muhtaç olduğu eşya ile teftiş ve kanadil talik eder. Rüfekasını gündüz istihsali esbab ı- maişetine çalışub baad-el-asır meksubatını reise getirir. Bununla meyva ve taam ve zaviyede sarfolunan diğer mevad satın alırlar. O gün beldeye müsafir gelirse zaviyelerinde mihman ederler. Ve bu alınan şeylerle ziyafet çekerler. O kimse avdetine kadar onların müsafiri olur. Bir kimse gelmediği halde ekl-i- taam içun toplanub yemek yerler. Taganni ve raksederler. Ve sabahleyin icray-ı- san'ata giderek baad-el-asır yine kâffesi kazandıklarını reise getirirler. Bunlara fityan ve reislerine de ahi derler. Dünyada anlardan ziyade ef'al-ı cemile sahibi görmedim (232).

Burada nazarı dikkatı celbeden feta, fütüvvet, fityan ve ahi kelimeleridir. Fetanın cem'i fityan olub genç, delikanlı, yiğit, sahi, cömert manasına gelmektedir (233). Fütüvvet ise saha, kerem, ihsan, gençlik, deli-

(230) — «İbni Batuta ile Aşıkpaşa zadenin ifadeleri. bu Ankara ahilerinin bir devlet gibi telakki olunmamaları icab edeceğini kat'iyetle gösteriyor. Devlet teşkilâtı olmıyan yerlerde bu vazifeyi ifa eden ahilerin Ankara'yı Osmanlılara teslimde oynadıkları rol. Düzme Mustafa vakasında Bursa'da oynadıkları rolün aynıdır.» Türk Edebiyatında ilk mutasavvıflar. Sf 243.

(231) — «Mevcut talâkkiye göre büyük arazi sahibi olan ahiler Ankara'nın hakikî hâkimi bulunuyorlardı. Wıttek. bunların 14 ncü asırda Anadolu'da ehemmiyetli bir rol oynadıklarının muhakkak olduklarını fakat İlhanilerin hükümdarlık sahasında asıl nüfuz ve selâhiyetin âmir ve âmil'e ait bulunduğunu. ahilerin ise. bir kısım beledî vazifeleri deruhte ettiklerini kaydediyor». İslâm ansiklopedisi. cüz 6. Sf 443.

(232) — İbni Batuta seyehatnamesi tercümesi Sf 312. 313.

(233) — Kamusu Türki Sf 981 : lûgat-ı Naci Sf 556.

kanlılık ve yiğitlik manalarına gelmektedir (234). Kelimenin lûgattaki manaları böyle olduğu gibi fütüvveti tarif eden âlim ve seyyahların noktai nazarı da kelimenin lûgat manalarına tamamen uymaktadır (235).

Binaenaleyh esnafın kurdukları fütüvvet cemiyetine gençler ve cömertler cemiyeti; dendiği burada sarih surette zikredilmektedir. Türklerin mertlik ve kahramanlıkta, kerem ve sahada, lûtuf ve ikramda, müsafir perverlikte nekadar ileri gittikleri bütün dünyaca malûmdur. Bundan ötürüdür ki İbni Batuta, kitabının muhtelif yerinde, ahilerin cömertlik ve müsafir perverlikleri karşısında hayranlıklarını göstermeğe mecbur olmuştur. Ahilerin cömertlik ve kahramanlıkları Türke yakışır en tabii hasletlerden biri olduğundan yalnız bu nokta-yı- nazar bile fütüvvet cemiyeti adı verilen, Esnaf cemiyetinin menşe' itibariyle Ortaasyadan geldiğine delâlet eder en büyük şahitlerden birisi olarak alınabilir.

Mertlik, cesaret ve cömertlik sayesindedir ki Küçük Osmanlı Beyliği kısa bir zamanda bütün Anadolu'yu ve çevresindeki memleketleri zaptetti. Salip muharebeleri, Moğol mücadelelerine sahne olan Anadolu'yu kısa bir zamanda saadet ve refahın en üstün mertebesine çıkardı. Yollar, zaviyeler, mesçitler, hanlar, hamamlar ve kervansaraylar, nihayet bu saha ve keremin, fütüvvetin, bir netice-i- tabiiyesiydi.

Saydığımız vasıflara dayanarak işleyen cemiyetlerin reislerine ise Ahi denmektedir. Ahiler esnaf tarafından seçiliyorlardı (236).

Osmanlı Esnaf teşkilâtında meycut olan Ahibabaların da bu evsafı haiz olmaları lâzımdı. Ahibabalar dahi esnaf tarafından seçilirler, beceriksizlikleri ve haksızlıkları görüldüğünde yine onlar tarafından azledilirlerdi (237).

---

[234] — « « Sf 982; « « Sf 556.

[235] — Zeyl-i âlâ faslı (ahiyet-ül- fityanı) Türkiye fil kitabürrahletül İbni Batuta Sf 8, 9, 10, 11, 12nci sayfalarındaki fütüvvet tariflerine bakınız.

[236] — İbni Batuta Antalya'daki Ahi'den şöyle bahsediyor: « Bu Ahiler'in reislerinden ve kundura dikicilerinden biridir. Saha ve Kerem-i nefs ile mecbuldür. Ehl-i sınaattan takriben 200 refiki bunu riyasete intihab etmesine mebni ziyafet için bir zaviye inşa ile gündüz kazandıklarını gece sarf ve infak ederler «İbni Batuta seyahatnamesi Cilt 1. Sf 321.

[237] — «Mahmiyye-i İstanbul hısnı ebvabından Yedikule haricinde vaki debağ taifesinin Ahibabaları Elhac Musa bin Elhac Mehmed kendi halinde olmayub kadimeden ilâ hâzel an fusûl-u Erbaada verilen narh-i câriye adem-i itaatı ve tebdil ve tağyiri ve Celeb keşan taifesinin zararları vesair tezvirat ve fesatları için mecliste daima akd-i meclis-i şer' ve habaset edüb tezvirat ve fesad etmiye içtima' ve ittifak ve daima ibadul-allah-ı ızrar kasdında diyu bütün ustaları teşkil ve taife-i refi' -üş-şân-ı hâkanî yeni Usta oğlu Elhac Abdullah zikrolunan Ahibabalığın uhdesinden gelmeye kadir ve her veçhile mahal ve müstahak olduğunu ihbar etmelerilyle mezbur imam Elhac Musa zikrolunan Ahibabalıktan azil ve ref' olunmağın fi mabaad taife-i mezburenin umuruna karışmamak üzere şart ve tâlik ve mezbur Elhac Abdullah berveçh-i şer'î Ahibaba nasb ve tâyin olunmak üzere akda kudat-il-müslimin İstanbul kadısı Mevlâna Mehmed Sait zidet fadaile hu ilâm itmekle... Sene 1139» Mecelle-i Umur-u Belediye Sf 549.

İlk zamanlarda bütün esnafın reisi olan ahi'lerin son zamanlarda tabaklarla çulhalara reislik ettikleri ve bundan dolayı Anadolu'da tabaklara ahi'ler dendiğini Evliya Çelebi seyahatnamesinde kaydetmektedir (238).

Cümhuriyetten önce ise Ahibaba tabiri de kalkmış onun yerine Ağababa ve Ahubaba tabirleri kaim olmuştu. Fakat her ne olursa olsun Ahilerin göründüğü tarihten bundan 50-60 sene evveline kadar ilk zamanlarda birçok camialara daha sonraları ise esnafın bir veya iki şubesine başlık eden Ahi Baba adında birisi mevcuttu.

«İntihapla seçilen ahi'nin muhakkak surette insanlık vasıflarını haiz olması lâzımdı Sarhoşlar, zamparalar, kulamparalar, gammazlar, münafıklar, mağrurlar, korkaklar, hasisler, kindarlar, yalan söyliyenler, muhalefet edenler, hırsız olanlar ve haram yiyenler hiçbir zaman ahi olamazlardı» (239).

Ahinin muhakkak surette cömert, fütüvvet sahibi, mütevazi ve cesur olması lâzımdı (240). Ahinin vasıfları ve vazifeleri hakkında iyi bir fikir edinebilmek için 830 H. tarihli bir Ahi icazetnamesinden alınan şu parçaya tetkik edelim. «Fütüvvet ve Mürüvvet ehlinin Ulusu Ispartalı Muhiddin Ahi Şeyh Ahi bin Süle (Allah onun gölgesini genişletsin, Şarkda garbda celâlini artırsın, ömrünü uzatsın, düşmanlarını kahreylesin, Karaağaç vilâyetine geldi. Armağan ve hediyeler getirdi. Bu mübarek yeri tuttu. Kudumuyla şereflendirdi. Vilâyet halkına kendini âşık eyledi. Çünkü O nerdde olsa kendisine âşık eyledi. Çünkü o nerede olsa konukları ağırlar, açları doylar, yiğitlere ihsanı pek çoktur, gönlü açıktır, göğsü geniştir, gelenlere, gidenlere, fakirlere, zavallılara o daima hizmet etmekle mükelleftir. Bu suretle fedakâr diyanet ehli, iffet sahibi diye şöhret almıştır. Allah emsalini çoğaltsın. Karaağaçlı, Hafız-ı kelâm ve fakih olan ve Hatib oğlu diye tanılan Ahi Mahmud bin Ahi Mehmed'in ahlâk-ı hasene sahibi ve istikamet ehli olduğuna şahadet eden Karaağaç kadısı ve uleması ve sülehası ve fütüvvettarları benden kendisinin belini bağlayub açmamı rica etdiler. Fütüvvet libası geydirmesine. Sofra ve çırak revan eylemesine selâhiyet vermemi dilediler. İstediklerini mebzulen ifa eyledim. O azizin belini bağladım ve yine çözdüm. Kendisine çirağ verdim. Fütüvvet şeceresi ve icazeti verdim. Bütün fütüvvet eshabından nakiblerden ve müsahiblerden işbu sahib -ül - fütüvvet ve mürüvvet Ahi

(238) — Evliya Çelebi seyahatnamesi C. 9 Sf. 194.

(239) — Âdab -ül- Fütüvvet vel - ahiyye... Farsça yazılmış olan bu Fütüvvetname müsveddelerini sayın meb'usumuz Bay Rıdvan Nafız Edgüer bana verdi. Ona da merhum Hasan Fehmi Turgay bir kütüphaneden istinsah ederek vermiş. Bundan dolayı Sayın mebusumuza teşekkür ederim. Okulumuzun Türkçe Öğretmeni Cemal Sezgin'e, Manisa Müftisi B. Ahmet Uslu'ya ve Muhasebe Müdürü B. Tahir'e bu Fütüvvetnamenin ve gerekse Zeyl-i İbni Batuta'nın bazı yerlerini tercüme ediverme lûtflerinden burada teşekkür etmeyi bir borç bilirim

(240) — Ahi sahî olmalıdır. Ahi sahib-i fütüvvet ve mütevazi olmalıdır. Ahinin sermayesi hiçlik olmalıdır. Ahi gurur ile mest olmalıdır ki aklı başında olsun.» Zeyli ala faslı (ahiyetül fityan-ı) Türkıyye fil kitabürrahletül İbni Batuta Sayfa 310.

Mahmud'u her hususta hal ve akidlerine, kandil tâlikinde, libas-ı fütüvvet ilbasında onu merci' tanısınlar, icazet vermesine işaret ve terbiyede bulunmasına, çırak ve sofra revan eylemesine müsaade eyledim. Beş vakitte namazdan sonra müslümanlara, ulemaya, süleyhaya, fütüvvet erbabına dua edecektir (241).

Muhtelif yerlerde temas ettiğimiz veçhile, Türk'ler cömert ve müsafir perverlerdir. İslâmiyeti kabulden önce Türkler arasında taammüm edüb sonraları milli anane halinde devam etmiş olan şölenleri biliyoruz.

İslâmiyeti kabulden sonra da bu millî anane devam etmiş ve daha ziyade teşkilâtlanmıştı. Ahi zaviyeleri, köy odaları, hanedan ve âyan konakları Türk ruhunun seha, kerem ve müsafir perverlik sembolleridir. İbni Batuta, bir şehire müsafir gelince, ahilerin birbirleriyle müsafirleri paylaşmak hususunda kavga ettiklerini yazdığı gibi son zamanlara kadar da hangi konak veya odaya müsafir çok inerse, hayır sahibi onunla iftihar ederdi.

Evliya Çelebi, seyahatnamesinde İnebahti'den bahsederken ora tabaklarının müsafir haneleri olduğunu yazar (242).

Son zamanlara kadar her esnafın çarşı veya mahallesindeki zaviyelerinde müsafirlere yemek ikram ettiğini biliyoruz. Gerçi Osmanlı devletinin kuruluşundan sonra imarethaneler, ve hemen her mahallede müsafirhanelerin yapılması ve çoğalmasıyla esnafların zaviye veya odalarındaki taam işinin nisbeten buralarda verilmeğe başlandığı görülürse de yine esnaf sofralarının evlerde, çarşı ve kırlarda, herkese açık olduğunu görmekteyiz.

17 nci yüz yılda Manisa'daki hemen her esnafın yemeğe ve içmeğe ait vakıfları vardı. Haffafların (243).

(241) — *Bir Ahi icazetnamesi*, Konya mecmuası, sayı 11, sayfa 659-662. Burhan'ı Katın 67 nci sayfasında ise ahi için şöyle denmektedir : «Ahi, sahî vezninde lâyık pesent ve kabil-i tahsil olan nesneye denir. Kavl-ı fiilden eamdır. Ve sahib i mürüvvet ve ehl-i hamiyyet kemesneye ahi derler. Ehl-i hireft reislerine dahi ıtlâkı bu manadan me'huzdur.»

(242) — Evliya Çelebi seyahatnamesi C. 8. Sf. 614, 615.

(243) — «Muhasebe-i varidat ve ihracat evkaf-ı müteferrika-i çarşu-yı haffafan-ı bâlâ Der Mahruse-i Manisa Beray-ı taamiye ve ma'i bârid Der zaman-ı tevliyet Es Seyyid Mehmed-el-mütevelli Fi iptida-i Muharrem-ül haram lisenet-i seb'a ve sittine ve elf.

Mahsulât Erbah-ı nukud ve ihracat 5025	Asıl Mal Vakıf maa erbah-ı nukud ve icarat-ı dekâkin		Muhasebe-i Maziye 1040
Mahsulât İcare-i dükkân Ahmed Muhasebe 500	İcare-i dükkân Kel Ahmed Muhasebe 500		İcare-i dükkân Muhasebe 150
Mevlûdi şerife masrafı 3515	ma-i barid 912	İcare-i zemin 36	[illegible] Vazife-i tevliyet

Resm-i muhasebe ve imza-i şerif ı Zimemler kısmı alınmadı. 1076 Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

Nahıl pazarındaki sebilhane vakfı (244), boyacılar çeşmesi vakfı (245), Debbağlar mesçidi vakfı (246).

[244] — «Muhasebe - i varidat ve ihracat Evkaf - ı sebilhane el - vakıa nahıl bazarı min mahalle - i Manisa el - mahruse der zaman - ı İbrahim el - mütevelli fi iptida - i muharrem-il- haram sene seb'a ve sittine ve elf.

Hasılât an erbaah	Asıl mal	Muhasebe - i Maziye
1215	8100	8100

El - ihracat Vazife - i sebilhane Fi sene	L-il - vezayıf vel - masarif Ma - i barid ve saka	Resm - i muhasebe
240	480	90

Aynı sene Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri

[245] — «Muhasebe - i varidat ve ihracat vakf - ı nukud - u çeşme - i sebbağan der mahruse - i Manisa der zaman - ı Hüseyin efendi el - mütevelli ve bi - ma'rifet - i Mehmed Çelebi el - nazır an ibtida - i Muharrem - il - haram lisenet - i semane ve sittineve elf

Asıl mal
Vakıf maa erbah - ı nukud fi - al - tarih - il - mezbur
Curuş-u kebir
759.5

Cemian irat
11390

Vazife - i Hüseyin Efendi. Mütevelli sülüs erbah - ı nukud	Vazife - i Mehmed Çelebi fi yevm 2 Fi sene
3800	720
İhracat Bermuceb - i müfredat bera - yı rah - ı çeşme - i mezbur	İrgadan beray - ı çeşme - i rah - ı ab bermuceb - i müfredat
400	1000
Ustadiye bera-yı çeşme-i rah - ı ab bermuceb - i müfredat	Resm i muhasebe maa imza - i şerif
820	953

Zimemler kısmı almmadı.1068 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri

[246] — «Muhasebe - i varidat ve ihracat vakıf mescid - i şerif - i debbağan der - zaman - ı Ahi Mustafa Çelebi El - mütevelli an ibtida - i Muharrem - il - haram lisenet - i sitte ve seb'ine ve elf.

Asıl mal

Mahsulât - ı erbah	Vakf - ı mezbur
4650	31032

El - ihracat - L - il - vazayıf vel - masarif

Vazife - i imam efendi fi sene	Vazife - i mütevelli - i mezbur Fi sene	Resm - i mahasebe ve imza - i şerif
1800	1500	400

Baha - i hasır» ... Zimemler kısmı alınmadı. 1076 senesi mahkeme-i şer'iye
100 sicilleri.

Kazzazlar çarşısı vakfı (247), Mutaflar çarşısı vakfı (248), Debbağların taamiye vakfı (249).

[247] — «Muhasebe - i varidat ve ihracat Evkaf - ı çarşu-yu kazzazan der zaman - ı Abdülgani Çelebi el - mütevelli an ibtida - i muharrem -il- haram lisenet - i semanine ve elf

Asıl mal - ı vakıf

Mahsulât-ı erbah-ı nukut f-al - tarih il - mezbur 4200	Maa erbah - nukud f-al - tarih -il- mezbur 32200	Muhasebe - maziye 3800
		وضع من ذلك
Vazife - i Abdülganı Çelebi El - mütevelli 1200	L-il- vazayif vel - mesarif Vazife - i taamiye sene - i mezbure 1820	Ma - i barid Der - eyyam-ı sayf sene - i mezbure 800
	Resm - i muhasebe - i (izma - yı) şerif 384	

Zimemler kısmı alınmadı. 1080 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

[248] — «Muhasebe - i varidat ve ihracat - ı evkaf - ı müteferrika-i mutyabân der - Manisa beray-ı taamiye-i âşure ve tilâvet-i Yasin-i şerif ve ma-i sebil (iki kelime silik) Der zaman - ı Ali Çelebi el - mütevelli an ibtida - yül Muharrem -il- haram fi sene semanine ve elf.

Mahsul - ü erbah - ı nukud fi sene 3934	Asıl mal - ı vakıf Erbah - ı nukud 30134	Muhasebe - i sene - i maziye meblağ 26200
		وضع من ذلك
Vazife - i mütevelli fi sene 720	Vazife - i Sure - i yasin-i şerif fi sene 150	Baha-i ücret-i ma-i sebil sene meblâğ 1350

Taamiye meblâğ 900	Taam-ı aşure meblâğ 450	Baha-i maşraba 30	Def'a ma-i sebil 75

Resm-i muhasebe ve imza-yı şerif fi»... Zimemler kısmı alınmadı. Aynı yıl Manisa
432 » mahkeme-i şer'iye sicilleri

[249] — «Muhasebe - i varidat ve ihracat Vak-ı taamiye-i debbağan Der mahalle-i Serabât El-vaki bi-medinei Manisa Der zaman-ı Ali Çelebi el-mütevelli An ibtida -il-muharrem -il-haram sene 1080

Tahsil - i erbah-ı nukud Guruş aded meblâğ 28.5 225	Vakıf maa erbah-ı nukud Curuş 2942	Asıl mal sah Curaş 256
El - ihracat Vazife - i tevliyet fi sene 1440	L-il- vezayıf vel - masarif Bera - yı taamiye fi sene 400	Rssm-i muhasbe ve imza-yı şerif 486

Zimemler kısmı alınmadı... Anyni sene Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

Semerciler sokağı vakfı (250), Selman Pâkân Üstadlarının taamiye vakfı (251), Haffafların soğuk su yakfı (252).

[250] — «Muhasebe-i varidat ve ihracat Suk-u Pâlaniyan bera-yı taamiye ve ma-i barid Der-mahruse-i Manisa Der-zaman-ı Hacı Mehmed efendi El-mütevelli An ibtida-i Muharrem - il-haram li senet-i isneyne ve semaniye ve elf.

Mahsul An erbah-ı nukud — Asıl mal vakıf 16630 — Muhasebe-i maziye

وضع من ذلك

Vazife-i tevliyet yevmiye 4	Vazife-i saka	Taamiye Kethüdaya teslim	Vazife-i kâtib yevmiye 1
Sene	fi sene	fi sene	Sene
1440	1500	1300	360

Resm-i muhasebe ve imza-yı şerif ve ihzariye
184 «

Zimemlerkısmı alınmadı. 1082 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

[251] — «Muhasebe-i varidat ve ihracat Vakf- taamiye-i üstadan-ı Selman Pâkân Medine-i Manisa Der zaman-ı tevliyet Süleyman Çelebi An ibtida-yı Muharrem -il-haram

Hâsıl an -il- erbah fi sene 2220 — Asıl mal Vakfı mezbur 14800

وضع من ذلك

L-il - vazaıf ve el - masarif 2982.

Vazife-i tevliyet	Baha-i nan	Baha-i küşt	Baha-i pirinç	Baha-i Revgansade
senevî	fi sene	kıyye	kıyye	kıyye
600	300	fi 22	32	25	5
		684	fi	fi
			500	300

Baha-i hasır	Baha-i kulab ve buhuri	Baha-i Nohut	Resm-i muhasebe
50	fi	Fi	fi
	50	80	150
			48 harç
			20 kâtibe
			218

Zimemler alınmadı...

[252] — «Muhasebe-yi mevarid ve masarif Evkaf-ı müteferrika-ı Haffafan Der Manisa Bera-yı kıraat-i kitab-ı mevlûd -un-neebevî ve taamiye-i Üstadan ve ma-i barid-i Sebil Der zaman-ı Reis Hacı Abdullah El-mütevelli An ibtida-i Muharrem -il- haram li senet-i isneyne ve semanine ve elf.

	Hâsıl An - il - erbah	Asıl mal
An - il - icarat	6825	20100
	1140	25400
	7965	45500

Demirciler çarşısının mevlûd ve taamiye vakfı (253), Eskicilerin soğuk su vakfı (254).

Bu vakıfların son zamana kadar devam ettiğini gerek sicillerden (255) ve gerekse yaptığımız tahkikattan anlıyoruz.

Hâsıl

An-il- icarat meblâğ
1140

Mahsul	Mahsul
An icare-yi dükkân Enver	An icare-yi dükkân Ali
sene	sene
480	420
An icare-yi dükkân Kâni	
240	
El- ihracat Vazife-i tevliyet	baha-i ma-i barid
sene	1000
Baha-i	Resm-i muhasebe ve imza-yı şerif
Taamiye-yi üstadan	483
Ber muceb-i defter-i müfredat	573
sene	
4692	

Aynı yıl Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri

(253) — «Vakfı baddadan çarşusu üstadlarının mevlûdünnebi aleyhisselâm için taamiyelerine vakfolunan zimem-i naslarıdır. Sene 1053»

Zimemler kısmı alınmadı. . «Vakıf oldur ki haddadan çarşusu üstadlarının taamiyeleri içun vakf olunan akçelerin zimemi beyan olunur. Sene 1053»... «Vakf oldur-ki Haddadan çarşusuna eyyam-ı sayıfda ma-i barid içun vakf olunan akçeler sene 1053». İsimler alınmadı.

(254) — «Muhasebe-i varidat ve ihracat evkaf-ı bazı eshab-ül-hayrat Bera-yı ma-i barid fi eyyam-üs-sayıf Der-şuk-u eskiciyan sene 1058». İsimler alınmadı. Aynı yıl Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

(255) — 1340 Ramazanının dokuzu tarihli Semerciler vakfiyesinden :

Semerci Osman bin Hafız Mehmed Ali Efendi. Semerci Hacı Emin. Hacı Ahmed oğlu Semerci Mustafa usta Osman oğlu Mehmed Ali. Mehmed oğlu Ali ve Abdi oğlu İsmail ustalar. Ömer oğlu Hacı Mustafa Emin oğlu Ramazan usta müşterek malları olan Manisa Bal bazarında olan Hacı Ömer veresesi dükkânlari. ki hepsi dört dükkân olub müştereken 37200 kuruşu evvelce vakf ve hapseylemişdik : » Mezkûr dükkânlar beher sene ecir misliyle mütevelli ma'rifetiyle talibine icar olunub hasıl olan bedel-i icareden evvelâ vergileri verile badehu bedel-i icareden tamir ve termimleri icra edile ve meblağ-ı mevkuf-u mezkûr 37200 guruşu dahi mütevelli yediyle ba-devr-i şer'iye erbah edile ve bu suretle hasıl olan nema ile mezkûr dükkânların bedel-i icaresinden kalan fazlâdan kadr-i kifaye meblağ sarfiyle eyyam-ı sayıfta kâr iştira olunarak mezkûr Bal bazarında kâin Semerciler esnafının iki adet sebiline vaz olunub tebrid-i ma edilerek marin ve âbidin irva ve iska oluna ve yine kadr-i kifaye sarifle senede bir defa münasib mahalde mevlûnnebî Aleyhisselâm kıraat ettirilerek haziruna şerbet içirile ve it'am-ı taam ettirile ve mezkûr kâr- iştira edüb sebillere vazeden adama beher sene kadri masruf meblağ verile ve yine fazla-i galleden esnafımızın kethüdası olan kemesneye senevî 500 guruş verile yine fazla-ı vakıfdan esnafımızın muhtac-ı muavenet olan fukarasına münasip mikdar para verile ve yine fazla-i galleden muhtac-ı muavenet olan vakıf çeşmelere kadr-i kifaye melağ verile Fazlâ-i galle ile yine mezkûr sebiller namıne akar dükkân alına ve alındıktan sonra mezkûr dükkân dahi Kelevvel evvelâ vakfeylediğimiz mezkûr dört dükkânlar misilü tarafından icar edilüb hâsıl olan bedel-i icare-ı galle vakfa zammedilerek . . . » Manisa evkaf dairesi. vakıf kayıtlar defteri. Sf 70

Cömert ve sahi olan Türk esnafı pazar günleri yanan içleri söndürmek için muhakkak çarşısına kar getirtir, çeşme sularını soğutur, gelen geçenlerin duasını alırdı. Her Muharrem ayında, esnaf tarafından yapılan aşure, zaviye, cami ve mescitlere götürülerek halka yedirilirdi. Manisa bezzazları, her cuma günü büyük bir kazan şerbet yapıp halka dağıtırlardı.

Vakıfların geliriyle, esnaf fakirlerine, parasız olanlara da yardım edilirdi. Esnaflar, orta zamandan ta İstiklâl savaşına kadar daima fakirleri ve yoksulları korumuşlardır.

Esnafın vakıf işlerine bakan; aralarından seçilen; bir de mütevelli vardı (256) mütevelli, esnaf hey'etinin kontrolü altında idi. Hey'eti de kontrol eden bütün esnaftı. Son zamanlarda hesap görülünce mütevelli tarafından ustalara yemek ziyafeti verilirmiş.

Esnaf, ahiler zamanındanberi ustalık merasiminde ve senelik ilkbahar gezintilerinde kırlara giderler, esnaf ustalarını, memleketin büyüklerini ve hattâ köy ileri gelenlerini bu ziyafete çağırırlardı. Meselâ Serez'de 1289 senesinde üç günler içtimaında esnaf tarafından halka beş bin seksen bir sofra yemek verilmişti (257). Bu Manisa'da, Edremit, Bergama, Denizli, Şam ve İstanbul'da hülâsa Türkiyenin her tarafında böyle idi.

İbni Batuta, Fütüvvet Cemiyetlerinin yiğitler yatağı olduğunu, eşkiya ve belâlıları def' etmekte, cezalandırmakta başta geldiklerini yazar.

Hepimizin bildiği veçhile gerek garpte ve gerekse şarkta şehirleri, çarşı ve pazarları beklemek için ta eskidenberi teşkilâtlar vardı. Evvelce de arzettiğimiz gibi bu teşkilât doğrudan doğruya çok yerde esnafın elinde veya idaresinde idi.

Ta mamlûklar zamanında esnaf yanında çalışan çırak ve kalfalar Vezir ve emirlerin yanında ata binmeye, kılıç kullanmağa, atıcılığa alıştırılıyordu. İyi talim terbiye gören esnaf yiğitleri Melik ve vezirlerin mal, mülk, divan ve çarşılarını koruyorlar, tehlikeli zamanlarda ise şehri muhafaza ediyorlardı (258). Osmanlılarda, bn teşkilâtın Pazvantbaşının başkanlığı altında, son zamanlara kadar devam ettiği malûmdur.

---

[256] — «Medine-i Manisa'da vaki arasata-i balâda haffafan üstadlarının taamiyeleri içun mevkufa nukudlara senevî erbah hasılasının (bir kelime silik) hüccet-i tevliyet olmak üzere mütevelli olan Solak Mehmet nam kemesne fevt olmağın her veçhile müstekim ve mütedeyyin olduğu ve zikrolunan arasta üstadlarından olub bi garaz müslimin ihbarlariyle zahir ve mütebeyyin olan işbu sahib-ül-kitab üstad Ali bin Hasan nam kemesne nukud-u müteferrika-ı mezkûreye veçh-i meşruh üzre savb-ı şer'i enverden mütevelli nasb ve tâyin olundukda ol dahi tevliyet-i merkumeyi mütevelli ve hidemat-ı lâzımasın ikamete ve umur-u mühimmesin müdavemete taahhüd etmeğin ma hüve- l-vaki bit-talep ketb olundu Tahriren fi 15 Receb 1092». Aynı yıl Manisa Mahkeme-i şer'iye sicilleri.

[257] — Mecelle-i Umur-u Belediye Sayfa 699.

[258] — Zeyli alâ faslı (ahiyetül fityanı) Türkiye fi kitabürrahletül İbni Batuta Sayfa 15.

Esnafın yaptığı teşkilât 14 üncü asırda tamamiyle teşekkül etmiş ve faaliyete bile geçmişti (259).

Ahiler, yaptıkları askerî teşkilâta benzer teşkilâtlariyle, şehirleri ve çarşıları muhafaza ediyorlar, Beyliklere yardım ediyorlardı. Osmanlılar zamanında, Evliya Çelebi dördüncü Muradın esnafa yaptırdığı resmî geçitten bahsederken sık sık esnafların harpteki yararlıklarını da zikreder. Yine Evliya Çelebi her şehirde dükkân ve imalâthanelerde çalışan delikanlıların bulunduğu bekâr odalarından bahseder. Ve bu bekârların, delikanlıların katilleri kadıya vermeyüb ıslâh-ı nefs edinceye kadar yanlarında alıkoyduklarını yazar (260).

Türk esnafı, şehirleri ve çarşıları korumak içun tarihin muhtelif zamanlarında muhtelif şekillerde çalışmışlardır. Tabakların eşkiya ve katilleri ıslâh yoliyla adam etmesi, Ahilerin eşkiyaları tedibinin aynı olduğu gibi, esnafın askere gitmesi de Ahilerin beyliklere yardımının aynıdır.

Esnaf, şehir ve çarşıları tehdit edenleri silâh kuvvetile def' ettiği gibi, içlerinden çıkan yalancıları, hırsız ve kötü iş yapanları da evvelâ kendisi cezalandırırdı. İhtar ve ikazlarla adam olmıyan esnafı ise hâkime teslim eder, cezasını verdirirdi. Binaenaleyh Türk esnafı, Yiğitlik, doğruluk, cömertlik gayelerini kendinde toplamış ve bu gayeyi muhafaza ettikçe hem kendisini ve hem de milletini, içte ve dışta şan-ü şerefle andırmıştı. Yakın zamanlara kadar dillere destan olan Türk esnaf ve tüccarlarının meziyetleri sırf onların sağlam temeller üzerine kurulmuş teşkilâta malik olmalarından ve aralarında insanî teamüllerin yaşamasından ileri gelmekte idi.

Buraya kadar verdiğimiz izahatla Türk esnaf cemiyetinin veya ahilerin doğma sebeplerini kısaca anlatmış olduk. Siyasî gaileler, sürekli muharebeler; Türklerin Anadolu'ya gelüp yerleşmeleri; burada kendilerini

[259] — İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Anadolu Beyliklerinin askerî kuvvetinden bahsederken :» Bu Beylikler dahilindeki ahilerin de askerî teşkilâta benzer mükemmel silahlı teşkilâtları olduğu malümumuzdur» demektedir. Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu ve Karakoyunlu devleti Sayfa 47.

[260] — «Esnaf-ı- debbağan İstanbulun dört mevleviyet yerinde on iki mahallede debbağ hehaneleri vardır. Bunların içinde nice şehbaz işçiler vardır ki âdem ejderhasıdır. Eğer içlerine bir kanlı yahut bir harami düşse aslâ hâkime teslim etmezler. ol katil erenlerin elinden dahi helâs olmazdı. Biçareyi köpek necisi idman itmeğe tâyin ederler. İster istemez taib ve tahir olub nihayet bir kâr sahibi olur... Amma rum beyninde debbağlara (ahiler) derler ki pirleri Kayseriyeden zahir olub ah evran ile şöhret bulmuştur» Evliya Çelebi seyahatnamesi C. 1. Sayfa 494.

İnebahtı debbağlarından bahsederken de : «Debbağhanedir kim içinde bir Tuhfe mescidi ve havuzları ve müteaddit müsafirhane hücreleri ve tekyeleri var kim bir diyarda böyle ah Evran ocağı yoktur. Kanli ve vacib-ül-katil olan kemesneler bu âsiteneye girseler üstadlar anı hâkime vermezler, ve gayri dışarıya çıkarmazlar. Ta anı debağat ile pâk idüb taib ve tahir olub üstad-ı kâmil ederler.» Evliya Çelebi seyahatnamesi C. 9, Sayfa 614. 615.

Evliya Çelebi Afyon tabkları içinde ayni şeyleri yazar. Evliya Çelebi seyahatnamesi C. 9. Sayfa 33.

tehdit eden yeni tehlikelerin belirmesi; Selçuk devletinin kuvvetini kaybetmesi; nihayet iktisadî ticarî bazı âmiller Türk Esnaf cemiyetinin doğmasına sebep olmuştur.

Türk esnaf Cemiyetleri ilk zamanlarda gördüğü iş itibariyle siyasî ve iktisadî temeller üzerine kuruldu. Fakat bu cemiyetlerdeki merasimler tamamen dinî mahiyette idi. Bundan dolayıdır ki bazı âlim ve müverrihlerimiz Ahileri batıniye, İsmailiye ve Fütüvvet tarikatına mensup addederek bu çerçeve içerisinde mutalea etmişler ise de, sonradan elde edilen vesikaların yardımları neticesinde M. Cevdet ahilerin batıniye ve İsmailiye ile alâkası olmadığını; M. Fuat Köprülü'de din âleminde Fütüvvet tarikatı diye bir tarikatın olmadığını; ileri sürerek, ahilerin bir tarikat men'subu olmadıklarını isbat etmişlerdir (261).

Türk esnafı koyu sünnîdirler. Gerçi Bektaşî ananelerine göre kurulan Yeniçerilerin esnaf içerisine karışması, biraz bektaşilik kokusunu bu teşkilâtın içine sindirmiş ise de hiçbir vakit aslından uzaklaştıramamıştır.

Esasen ustalık merasiminde kullanılan «ehli tarikat„ kelimeleri de ahilerin ve osmanlı esnafının bir tarikata mensubu olduğunu göstermez. Eğer esnaf böyle bir tarikata men'sup olmuş olsaydı ne ahiler zamanında bu teşkilâtın içine koyu sünnî olan kadı, âlim, fazıl ve şeyhler gi er ve ne de ustalık merasimine bu zatlar gelirlerdi. Halbuki ta Cümhuriyet devrine kadar memleketin ulemâ ve meşayihi esnaf törenlerine iştirak ederdi.

ESNAFIN SİLÂH, DAVUL ve SANCAĞI

Ahilerin, Türk esnaf teşkilâtı olduğunu gösteren daha birçok deliller de vardır. İbni Batuta Lâdik (Denizli) den bahsederken bura ahilerinin silâhları, bayrak ve davulları olduğunu yazar (262).

17 ve 18 inci yüz yıllarda, meydana gelen isyanları önliyebilmek için sık sık silâh toplanırdı. Bu meyanda esnaflardan'da silâh toblanıldığını biliyoruz.

Dördüncü Murad'ın esnafa yaptırdığı resmi geçitte hemen hepsi de silâhlı geçmişti. Ezcümle cerrahların (263). küllabçıların (264). papuççu-

[261] — Zayli alâ faslı (ahiyyetül fityanı) Türkiye fi kitabürrahletül İbni Batuta Sayfa 16. 22. 212; Orta Çağda Türk Tecim Hayatı Esnaf Teskilâtı Sayfa 10.

[262] — «Namazgâha âzim oiduk. Sultan âsakiri ile çıktığı gibi, ahiler dahi müsellâh bulundukları halde huruç etdiler. Her nevi san'at erbabının tabl ve âlem ve nefiri olub hüsn-ü hey'et ve eslihasının mükemmeliyeti hususunda yekdiğerile müfahare ve mübahat ederler. Erbab-ı sınaat sığır ve koyunları ve ekmek yüklerile tutarlar. Makabirde behayım zebhederek etlerile kemiklerini fukaraya tasadduk ederler. Bunlar iptida makabire gidüb badehu namazgâh gelir.» İbni Batuta seyahatnamesi tercümesi C. 1. Sayfa 320.

[263] — «Bu edviye guzzata gazada lüzumlu olduğundan bu taife dahi kâlay-ı marifeti arz ile pür silâh ubur iderler.» Evliya Çelebi seyahatnamesi c. 1, Sayfa 532.

[264] — «Bu tayfa pür silâh alayda ubur ederken iki tarafta olan temaşacılara küllab ve ma-i buhar nisar iderler.» Evliya Çelebi seyahatnamesi C. 1, Sayfa 533.

Bunlardan evvel geçen esnafın da pür silâh olduklarını yazmaktadır : «Balada zikr olunan on bir esnafın cümlesi de pür silâh asker club alay köşkü dibinde gûnagûn şakalarla arz-ı Kâlay iderek ubur ederle». Ayni eser, ayni cild. ayni sayfa.

ların (265), timarhaneciler, çiftçiler, meyvacılar, aşçılar, sebzeciler, bağcılar, tuzcular, çörekçiler, kurabiyeciler, simitçiler, şehriyeciler, lokmacılar ve gözlemecilerin de silâhlı geçtiklerini Evliya Çelebi yazmaktadır (266).

Esnafın sancak ve bayrakları olduğu da malûmdur. Üçüncü Murad, oğlu Mehmed için yaptığı sünnet düğününde esnafa günlerce süren bir resmî geçit yaptırmıştı. Her esnaf burada kendi bayraklariyle geçmişti (267).

Dördüncü Murad'ın esnafa yaptırdığı resmi geçitte de esnafların bayraklarile resmi geçide iştirak ettiğini görüyoruz [268].

Esnaf, merasimlere bayrağiyle iştirak ettiği gibi isyanlarda da bayrağını alıyordu. Nitekim. Melek Ahmet paşaya karşı yapılan isyanda bayrakları da beraberdi.

Serez esnafının bayrak ve sancağı hakkında Esat Bey şunları yazıyor:

" Her esnafın kendine mahsus büyük bir sancağı ve bir de alemdarı bulunur. Sancak beş altı arşın murabbaında yeşil atlastan mamûl ve üzerine rengârenk ipek ve bir kısmı sırma ile işlenmiş âyat-ı kur'aniye ve ahadis-i şerife-i münasebe mukarrer ve re'sinde büyücek bir hilâl ve anın içinde sarı madenden yazılmış lafza-i celâl mensurdu. Bu hilâlın altında da kırmızı beyaz ipekten mamûl ve yarım arşın tulünde bir kordonun ucuna o esnafın alâmet-i farikası merbuttur. Yorgancıların sancağında 15-20 santim murabbaında bir atlas yorgancık, Nalbantların sancağında bir gümüş nal. Babuççular da zarif bir çift patik, Berberlerin sarı madenden mamûl küçük ve pek zarif bir boğaz leğeni, Şekercilerin de küçük ve yaldızlı kâğıttan mahrutî-üş-şekil bir şeker külâhı, Çiftçiler de ise bir demet Başak.. „ vardır [269].

Evliya Çelebi dördüncü Murad'ın resmi geçidinde her esnafın geçişini müteakip tabl-ı Osmanî'nin [270], sekiz kat mehterhanenin ça-

[265] — «Cümlesinden papuççu bekârları pür silâh mevcud ve âmadedir. Gayet cesur olub aslà mağlûp olmazlar. Hattâ Süleyman Han yeniçerilere gazab etdikte sizi babuççu bekârlarına kırdırırım dermiş hikâyesi mürur itdi.» Ayni eser. Sayfa 598.

[266] — Ayni cilt. Sayfa 533, 513.

[267] — «Her san'at kendi alaylarının başında kendi bayrağını taşıyordu. Rengârenk ipekli kumaşlardan yapılmış ve sırmalarla kılapdanlarla çerçeve süslenmiş olan bu bayraklar üzerinde esnafın ismi yine ipekle işlenmiş bulunur ve uzunca bir direk üstünde yüksekte tutularak taşınırdı.» Üçüncü Mehmed'in sünnet düğünü. Sayfa 35: Şehzade Mehmed'in sünnet düğününde esnaf ve küçük san'at erbabının geçit resmi, Çınaraltı mecmuası. S. 14. Sf. 12. 13.

[268] — « Debbağlar da yeşil bir sırık üstünde eski deriden bir bayrakla geçtiler». Evliya Çelebi Seyahatnamesi C 1, Sf 595.

[269] — Mecelle-i Umur-u Beledlye. Sf. 693.

[270] — Evliya Çelebi seyahatnamesi. C 1. Sf 600.

lındığını ve bunun esnaf reislerine mahsus olduğunu yazmaktadır [271].

Melek Ahmet Paşa isyanında olduğu gibi diğer isyanlarda ve merasimlerde [272] tabl ve kudum çalınırdı. Son zamanlarda esnaftan birisi kâbeye giderken sancak kaldırmak tabl ve kudum çalmak âdetti.

USTALIK MERASİMİ [273]

Esnaf dükkân ve imalâthanelerinde bir usta ile kalfa ve çıraklar yaşardı. Kalfa ve çırakların azlığı veya çokluğu ustanın işiyle alâkadardı. Bir çocuk 9-10 yaşına gelince babası tarafından bir san'ata verilir ve ustasına çocuğunun bu san'atı öğrenmesi için her nevi muamelenin yapılmasını rica ederdi. Çırak babaları çok zaman (eti senin kemiği benim) tâbirini kullanırlardı.

Yeni işe başlıyan çocuğa müptedi denir. Müptedi, dükkânı, çırak ve kalfaları öğreninceye kadar ayak hizmetinde kullanılır. Bunları öğrendikten sonra dükkânda çalışmağa başlardı. Çıraklık devresinde ustası tarafından verilen muayyen bir haftalığı alırdı. Gerek çıraklıktan kalfalığa ve gerekse kalfalıktan ustalığa keçerken bir takım merasime tabi tutulurlardı. Fakat kat'î olarak çıraklık ve kalfalık müddetlerini tâyin etmek imkânsızdır. Bu, çocuğun zekâ ve istidadına bağlıdır. Kalfalık devresi asgarî üç sene olduğu halde dokuz sene ve hattâ hayatlarının sonuna kadar da kalfa olarak kalmışlar da vardır. Nitekim Manisa'daki esnaflar arasında ustalık peştemalını kuşanmamış kimseler mevcuttur.

Çırak işinde ilerledikçe yevmiyesi de artar. Ustası tarafından yapılan imtihan neticesinde muvaffak olursa kalfa olur. Çırağın ustası çocuğunun yetiştiğini kendi ustabaşısına haber verir, onun tâyin edeceği bir günde o san'atın ustaları ve çocuğun babası akşam namazından sonra ustabaşının odasına toplanırlar.

Burada geçen oda tâbiri her esnafın toplandığı yer mânasına alınmaktadır. Bazı müellifler, bu odaya Lonca adını veriyorlarsa da Manisa esnaflarının genç ve ihtiyarları arasında yaptığımız tahkikat neticesinde hiç birisinden Lonca kelimesini işitmedim. Ayni zamanda vesikalarda da Lonca'ya rastlıyamadım.

Akşam namazından sonra ustabaşının odasında toplanan ustalar da çırağı şöyle bir imtihan ettikten sonra kalfalığını tasdik ederler. Ve bu tasdiki müteakip te bir dua yapılır. Duadan sonra çocuğun babası tarafından esnaf heyetine bakırdan bir kap hediye edilirmiş. Eğer babanın

[271] — « Arkası sıra sekiz kat mehterane çalınmak asıl esnaf Reislerine mahsus olduğundan diğerleri buna yamak olarak alaya giderler. O halde mehterhane çalınmak iki asıl esnaf arasında farika demektir ki bu usûl tertib-i divanî, esnafların birbiri üzerine keyfiyet-i tekaddümlerini, divanının usûlü teşrifatını ifham eder ». Aynı eser, Sf 625.

[272] — *Ustalık merasimlerinde Şam'da da çalınmaktadır. Zeyli alâ faslı* (ahiyyetül fityanı) Türkiyye fi kitabürrahletül İbni Batuta. Sf. 337

[273] — Manisa esnafları ve bunların âdet ve merasimleri hususunda bana pek kıymetli *malûmat veren ihtiyar esnaf ustalarile, bilhassa son eanaf şeyhi olan* Yavaş zade Bay Hasan'a ve Saatcı Bay Haydar'a teşekkür etmeyi bir vicdan borcu sayarım.

hâli vaktı yerinde ise ustasına elbise yapar ve yahutta kumaş hediye edermiş. Diğer ustalara da hilâl (kulak ve dişleri karıştırmak için), şeker, havlu gibi şeyler vermek âdetmiş.

Gerek imalâthane ve gerekse dükkânlar, tek hocalı okula benzer. Orada söz, yalnız ustanın, O olmadığı zamanlarda ise kıdemli kalfanındır. Usta, Kalfa ve çıraklarını yetiştirmek hususunda dayaktan tutun da nasihata kadar bütün ceza kademelerini tatbik eder. Hattâ bir gâvur usta çırağına kızarak tabanca ile kafasına vurmuş; çırak ta zabite şikâyet ederek ustasını cezalandırmıştı. Fakat usta kendisine tatbik edilen cezayı müteakip kadıya gitmiş; çırağını tabancalamakta haklı olduğunu isbat ederek; cezalandırılmasını istemişti [274].

Dükkânn ve imalâthanelerde temiz bir aile havası eser, küçükler büyüklere hürmet, büyükler de küçüklere sevgi gösterirlerdi. Ustaların biricik gayeleri, insanlık bakımından, çıraklarını yetiştirmekti. Çırak ve kalfalar ustaların evlâtları gibiydiler. Öyle ustalar biliyoruz ki, usta çıkardığı kalfalara sermaye vererek dükkân açtırmış ve hattâ kızını vererek onu evlâthğa almıştır. Çırak ve kalfalar, kendilerini yetiştiren ustalara, gözlerini hayata kapayıncaya kadar saygı gösterirler, ikinci bir baba sayarlardı. Yalnız ustalarına değil san'attaki bütünihtiyarlarave büyüklere de hürmet etmek şarttı. Saygısızlar cezaya çarpılırdı.

Her kalfanın en büyük emeli peştemal kuşanup, usta olmaktı. Peştemal kuşanmıyan, ustasız yetişen esnafa iyi gözle bakılmaz, itibarsız addedilirdi (275). Binaenaleyh san'ata intisap eden her genç, bir üstadın yanında çırak, kalfalık yabarak peştemal kuşanmağa mecbnrdu (276).

Ustalık merasimini anlatmadan önce bir noktaya temas edeceğim. Fütüvvetnamelerin hemen hepsinde peştemalın Cebrail vasıtasiyle Muhamme'de, peygamber tarafından da Ali'ye ve diğer sahabelere kuşatıldığı, peştemal kuşananların birer esnaf pirî olduğu yazılmaktadır. Halbuki di-

[274] — « Mahmiyye-i Manisa'da sakin kazgancı taifesinden iş bu bais -ül-kitab Yako veledi Yani nam zimmi meclis-i şer'i hâtir-i lâzım -üt-tevkirde şakirdi Yorgaki veledi Mıtol zimmiyi ihzar ve mahzarınde üzerine dava ve takrir-i kelâm idüb mezbur Yorgaki bana muhalefet itdüğü içun mezbure tediba bir tabanca vurmam ile merkum Yorgaki ehl-i urfa varub beni gamzedüb hilâf-ı şer' ahiz ve hapsettirmiştir. Husus-u mezbur şakirdim merkum Yorgaki zimmiden sual olunub takrir-i tahrir olnnması matlubumdur. Didikde gıb-es-sual mezbur Yorgaki dahi cevabında filhakika merkum Yako zimmi vech-i meşruh üzre üstadım olub tedbia bana bir tabanca vurmakla tehevvüre gelüb üstadım mezburu varub ehl-i urfa gamzedüb hilâf-ı şer' ahiz ve hepsettirmişimdir. Diyu husus-u mezburu bi tavihi muarefe muterif olmağm vakii hal hafazanl-il- müteal bit-taleb ketb olundu 3 Muharrem sene 1067». Aynı yıl Manisa Mahkeme-i şer'iye sicilleri.

[275] — « Budurki Kahveci Muslu evlâd-ı Arabdan (isim silik) Arab muvacehesinde dava edüb mezbur bana bire ? ككز bire üstatsız didi. Didikde mezbur arab inkâr edüb kaydolundu » 1022 yılı Manisa Mahkeme-i şer'iye eicilleri.

[276] — « Pirsize ve üstadsıza nasib yokdur. Zira pire yetişmiş ve üstada hizmet etmiş olaki bu nişanları anda buluna Ve hem pirc yetmek gerektirki çürüklükten kurtula ve kisbi helâl ve a ve berekâtı onda buluna » Fütüvvetname, Bay Mustafa Rahmi kopyası Sayfa 51, 52

nin aslında ve peygamber zamanında gerek dört halife ve gerekse sahabelere peştemal kuşadıldığı hakkında eski kayıtlarda birşeyler yazılmamaktadır. Bunlar sonradan uydurulmuştur.

Tarihî kaynakların yardımıyla bunların daha muahhar devirlerde meydana geldiklerini anlıyoruz. Gerek kılıç koşanmak, gerek peştemal kuşanmak ve gerekse kemer bağlamak ve kuşak kuşanmak, labi oldukları merasım bakımından, dinî olmakla beraber men'şeleri itibariyle içtimaî ve millidir. Ve bu saydığım şeyler birer alâmettirler. Sultanların kılıç kuşanması Padişahlığına; Kızlara babaları tarafından kemer takılması kızlıktan kadınlığa atladıklarına: ergin olan delikanlılara kuşak kuşadılması çocukluk devresinin geçtiğine; kalfalara peştemal kuşatılması ise ustalığa delâlet etmektedir. Bu hususta kat'î bir hüküm verilemezse de, Türk âdetleri arasında bunların bulunması, bir çok yerlerde hâlâ kırıntı ve döküntülerine rastlamamız bunların tamamiyle Millî olduklarını göstermektedir.

Usta olacak kalfanın peştemal (şet) merasimi pek şa'şaalı olurdu. Kalfanın iyi yetiştiğini gören ve imtihan eden usta, onun yaptığı işleri alarak ustabaşının yanına gider, ustabaşı ve ihtiyar ustalardan birkaçı kalfanın işlerini muayene ederler eğer muvafık görürlerse «dil düsturu» verirler. Dil düsturu demek, sen usta olacaksın, demektir (277).

[277] — Eskiden de şakird ve üstadın: şeyh ve ihtiyarlar tarafından imtihan edildikden sonra: peştimdl kuşandıklarını yine Fütüvvetnamelerden öğrenmekteyiz :« Revan-ı şakirdi revan itmeyi bildirir. Ve nice kişi(ye) şakirdin hizmeti helâldır. Ve nice kişiye haramdır. Anı bildirir. Bir ustadki erkâna kadir değil ise ona şakird hidmeti haramdır. Eğerçe nice kerre revan ana sual eylemiyeler. Ve eğer dahi değil ise tamam revan sual edeler. Bir kimse üstad olsa dahi şakird alsa evvel revan eylemek olduğu zaman nakibe vara. Diyeki bir küçük hasıl etdik ve çillesi tamam oldu. Revan iylemek murad ideriz. Siz ve ihtiyarlar görün ne buyururlar diye Nakip dahi kalka ol Üstada diyeki siz bu aracıkda buyrun diye ve kendu şeyh yanına vara diyeki bir üstadın bir şakird hâsıl etmiş Revan eylemek diler. Ne buyurursuz diye Şeyh dahi ıhtiyarlara haber eyliye Ayni cem görsün bir araya gelüb caiz ise ne ola diye Nakibin göndere vara ihtiyarlara haber ide ve nakib dahi filan şeyhin hizmetine cem olun diye. Ve bir üstad şakirdin revan eylemek ister. Görün kadirmiydi diyu haber vire آله Cümle ihtiyarları şeyhin nazarına gelüb oturalar. Ve nakibe diyeler var ol üstadı iste gelsün diyeler. Nakib dahi icazet diliye. Nakib de kalkub şakirdin revan idecek üstadı gelin sizi ihtiyarlar isterler diye. ol dahi diye Semina ve ata'na diye. Nola diye. Üstad dahi berk-i sebz ile şeyhin nazarına varub bergüzar ide ihtiyarlar nazar ideler. Göreler haline göre yer göstereler otura. Dahi şeyh ol üsteda sual ideki ne buyurursuz diye. Badehu şeyh sual ideki şakird nice revan olur. Cevab virseki erkân üzre dirse yine sual ideler. Ne tarik ile diyeler. Cevab محریه diye siz erenlerin icazetiyle idelerki nice revan idersin cevab virüb bi iznillahi taalâ dirse ne yerde revan edersin. Cevab siz erenler nazarında dirse badehu revan hütbesin sual edeler. Cevab verseki Üç el-ihlas ve bir سبع المثانی dirse revan-ı dürüstür. Badehu sual iderki pir-i perver misin ya hüda-i perver misin cevab. Evvel hüda-i perver idim şimdi pire yetiştik Pir-i perver olub pire hizmet etdim ve pir-i perver oldum. Dirse kabul idüb barekâllâh diyeler ve badehu ol meclisde yol ata ve karındaşlar ideler. Biri sağ ve biri sol ve bunların cevabını dileyeler... Eğer bu zikrolunan suallere uslûbu üzere cevab ver-

Bu basit merasimi müterkip kalfa esnaf sandığına konmak üzere iki üc mecidiye verirdi Peştemal merasimine çok davetli olacağmdan ; buradaki masrafı çekmek bir klfaya da ağır geleceğinden ; 20-30 kalfa merasiminin bir araya gelmesi düşünülür ve muayyen bir günde merasimi yapılırmış. Ustabaşıları tarafından davet edilecekler tesbit edilerek çağırılırmış. Ustalık merasimi umumiyetle ya çapaçarık ve yahutta Karacaahmed'de yapılırmış. Merasim günü başta esnaf şeyhı, ustabaşılar olduğu halde esnaf ve ahali oraya giderlermiş. Bura esnaflarının hepsinin kapkacak ve kazanı yokmuş. Yalnız bezciler, kavaflar ve tabakların varmış. Bezcilerin kapları Yiğitbaşı Ahmet efendinin tekyesinde dururmuş. Bu kaplar esnafın gezintisinde ve ustalık merasiminde kullanıldığından kapkacağı olmıyanlara da kira ile verilir ve parası o esnafın sandığına yatırılırmış.

(Merasimden önce kapkacak, merasimin yapılacağı yere gider. Davetlilerin oturması için de hasır ve kilim götürürlermiş. Merasim ve gezintide en çok pirinç çorbası, etli nohut, pirinç pilâvı, tatlı veya zerde yenirmiş. Öğleye kadar oturulur sohbet edilir, yemek yenir, namaz kılınır, mevlûdü müteakip merasim başlarmış.)

Ortaya esnaf şeyhi oturur, onun sağına da usta olacakların ustabaşıları ve ustaları sırasiyle otururlarmış. Bunların etrafını da davetliler bir daire şeklinde kaplarmış. Bu halkada yalnız yeni ustaların içeri girmesi icin bir gedik bırakılırmış.

Herkes yerli yerini aldıktan sonra merasim başlar. Bütün esnafın bir duacısı varmış; bu duacı en önde, usta olacak kalfalar tek sıra olmak üzere onun arkasına dizilirlermiş. Hepsinin omuzunda Bursa'da yapılmış ipek peştemallar olurmuş (278).

Önden bir kalfa ile beraber duacı halkanın içine dahil olur (279).

---

diyse revanı caizdir. Kadir olmazsa çürükdür. Üstadından ve pirinden icazet söz çıkmışdır. İcazet alub revan olmamışdır. Çürükdür anı tekrar bir üstada virüb erkân öğredeler » Fütüvetname, Bay Mustfa Rahmi kopyası, Sf. 41-47.

Buraya şunu da ilâve edelimki ticarette, alış veriş esnasında el sıkmanın da bu devirlerden ve bu merasimden geldiği anlaşıl yor. önemli bir pazarlığı müteakip alan ve satan birbirlerine sağ ellerini uzatarak sıkarlar ve « Hayırlı olsun » derler. Bu onların sözlerinde duracaklarına işarettir ; « Müridin sağ elinin baş parmakların birbirine karşı olub müridin parmağı şeyhin parmağından alçak duta ve baki barmakları ile birbirinin ellerin tutarlar. Ve dest dutmakdan ehl-i tarikat ve ehl-i şeriat birdir. Zira ehl-i şeriat akdi nikâhda ve bey'ü şira'de böyle el tutarlar. Ve ehl-i tarikat şeyh ile mürid arasında müsafir ve mücavir arasında dahi vardır amma bu dest dutma ehl-i tarikat akid ve ahid derler ve akd-i biad derler mizan dahi derler » aynı Fütüvetname Sf. 95-96.

[278] — Şet ve menşe'i hakkında fazla malûmat. Mecelle-i Umuz-u Belediye sayfa 524. Ve sonraları ile; Evliya Çalebi seyahatnamesi, C. 1, Sayfa 490; Fütüvvetname, Bay Mustafa Rahmi Kopyası Sayfa 30 ve sonlarında vardır.

[279] — Şam'da ve 17 nci asırda bizde peştemalı duacı yerine kuşatan çavuş ile nakib olduğu halde tanzimattan sonra çavuş ve nakibin vazifesini duacı veya rehber adı verilen zat yapmağa başlamıştır. Evliya Çelebi seyahatnamesi, C. 1 Sf. 495-497; Zeyli alâ faslı (ahiyetül fityanı) Türkiyye fi kitabürrahletül İbni Batuta Sayfa 332.

Ve. şeyhin önünde bütün davetlilere hitaben: «السلام عليكم يا اهل الشريعت» der. Halk da: "و عليكم السلام و رحمة الله و بركاته„ ve bunu müteakip herkes fatiha-yı şerifeyi okur Fatihanın hitamını müteakip duacı: «السلام عليكم يا اهل الطريقة» der. Bunu müteakip herkes fatihayı şerifeyi okur ve yine duacı: «السلام عليكم يا اهل المعرفة» der. Yine herkes tarafından fatiha okunur. Duacı son olarak: "السلام عليكم يا اهل الحقيقة„ der. Yine fatiha-yı şerif okunur. Ve bunu müteakip san'at pirleri ve büyüklerinin isimleri zikredilirmiş (280).

Esasen ta ahiler zamanındanberi ahi ve esnaf pirlerini merasimlerde zikretmek âdettir. Fütüvvetnamelere nazaran her esnaf kendi pirlerini, Muhammed, Ali veya onların yakinlerinden birisine kadar götürürlerdi. O zamanlar din, müslümanlar için herşey olduğundan her esnaf kendisine pir ittihaz ettiği Peygamber ve yakininin manevî ruh ve nüfuzundan istifade eder yaptığı işin ve alış verişin daha iyi revaç bulacağına inanırdı (281).

Duacı ustalara hitaben kalfanın ustalığa lâyik olub olmadığını sorar onlar da: «Evet, bu kalfa san'atımız için gereken bütün işleri öğrenmiştir. Biz buna ustalık hakkını veriyoruz„ derler. Onu müteakip duacı esnaf şeyhine: "Bütün üstadlar bu kalfanın ustalığını tasdik ediyorlar, bu husustaki emriniz nedir» diye sorar Şeyh tasdik edince duacı; meselâ: Usta çıkacak kalfa dikicilerdense, ustasına hitaben:»

— Filân usta bu evlât senin midir?

— Evet benimdir.

— Buna tığ ile iğneyi sen mi verdin?

— Evet ben verdim.

— Çıraklık hakkını helâl eyle„ «Kalfalık hakkını helâl eyle» deye her iki cümleyi üç defa tekrar eder. Sonra Hazret-i pir-i al Osman Kalfası Ahmet Yâr ve cenabı peygamberin ruhuna fatiha eder. İki tekbir aldıkdan sonra üçüncü tekbirde peştimalın düğümü öne gelmek suretile bağlar. Bunu müteakip şeyh tarafından kendisine nasihat yapılır. Peştimal kuşanan kalfa evvelâ şeyh sonra ustabaşı daha sonra diğer usta ve büyüklerin ellerini öper.

Bu el öpme merasiminde yeni ustanın maddî durumuna göre elbise, çitari, peştemal, çay, şeker, kahve vesair gibi şeyler usta ve şeyhe hediye olarak verilirmiş. Diğer davetlilere ise hilâl dağıtılırdı. Merasim bitince esnaf şeyhi bir hitam duası yapar. Bu suretle merasim sona ererdi. Bu merasime Manisa esnafları «Dâmiye» adı vermektedirler. Bura esnafları yalnız ustalık merasımi için değil, her baharda kırlara gitmek-

[280] — Esnaf pirleri hakkında, Evliya Çelebi seyahatnamesi, C. 1, Sf. 489-494; Mecelle-i Umur-u belediye, Sf. 522; Fütüvvetname, Bay Mustafa Rahmi kopyası. 1-22; Konya mecmuası sayı 11, Sf. 659-662. ye bakınız.

[281] — Konya mecmuası, sayı 11, Sf. 659-662 ye bakınız.

tedirler. Fakat onlar, diğer gezintilere bu adı vermezler. Yalnız ustalık merasimi için bu tâbiri kullanırlar. İşte cümhuriyetten önce Manisa esnaflarının âdet ve merasimleri; kabataslak bunlardan ibarettir.

Bu merasim, yalnız Manisa'ya mahsus değildi. İstanbul'da (282). Serez'de (283), Şam'da (284), Bergama'da (285), Edremit'de (286), Denizli'de (287), hülâsa bütün Türkiyede ayni şeyler az bir farkla yapılıyordu.

Cümhuriyetten önce yapılan bu merasimin diğer asırlarda, bilhassa 17 inci yüz yılda Manisa'da da yapıldığını görmekteyiz. Son zamanlarda olduğu gibi yalnız peştemal kuşanan müslümanlar değil, aynı zamanda hiristiyanlardı (288). Kayıtlara nazaran usta olacak kalfalar Yiğitbaşıya müracaat ederler. O da kâhya ve şeyhi haberdar ederek peştemal merasimi gününü tesbit ederlerdi (289).

17 nci yüz yılda esnafların peştemal merasimini gören Evliya Çelebi bu merasimden uzunboylu bahsetmektedir. Ahi Fütüvvetnamelerinde de peştemal merasimi mufassal olarak yazılmaktadır. Gerek Evliya Çelebinin bu hususta verdiği malûmat, gerekse Fütüvvetnamelerde bahsedilen merasim usul ve âdetiyle; son zamanlardaki merasim şekilleri, birbirleriyle mukayese edilirse; hepsinin ayni olduğu görülür. Yalnız Fütüvvetnamelerde yazılan peştemal merasimi daha çok Şam'daki merasime benzer,

[282] — Bakınız mecelle-i Umur-u Belediye.

[283] — Bakınız mecelle-i Umur-u Belediye. Sayfa 709-710.

[284] — Zeyli alâfaslı (ahiyetül fityanı) Türkiye fi kitabürrahletül İbni Batuta. Sf. 330-335.

[285] — Bergama'da efsaneler, Âdetler. Sayfa 56-59.

[286] — Tarih'de Edremit şehri. Sf. 140-144.

[287] — İnanç mecmuası. C. 5, sayı 51, Sf. 15- 16, Sayı 49. Sf. 16-18.

[288] — «Budur ki Saraçlar zümresinden Mehmed Biğ ibn Ali mahfil-i şer'e gelüb mahallemizden olub tüccar taifesinin mimar başısı olan Hüseyin Biğ ibn Hasan Tarih-i kitabdan mukaddem tüccar taifesinin Paşa bağında Şakir destur almak içun cemiyetleri olub ol gün merkum Hüseyin Biğ bir kâfir müslüman idüb anı getürüb sünnet etdirmekle vakit asra irüb tüccar-ı zimmiyyan taifesi mezbur-u tehir etmeyüb mevcut olan şakirdlere destur virüb mezbur Hüseyin Biğ biz gelmezden mukaddem niçin destur verdiniz bizim de marifetimiz bile olmak gerek idi Nihayet kabul etdık Destur alan şakirler gelib bizim de elimiz pus eylesinler dedikde mezburun zimmiler... kimi biçak ile getürüb sağ uyluğundan mecruh eylemiş gıbel-i şer'den üzerine varılub şak olunub vukuu üzre ketb-ü tahrir olunması matlubumdur» 1037 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

[289] — Manisa kadısına» Tevki-ü refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki Kasaba-i Manisa'da vaki haffaflar çarşusunun aşağu çarşu ahalisi dergâh-ı muallâma arzuhal idüb içlerinden biri olan başka çıkan bunların kethüdaları ve yiğitbaşıları marifetiyle çıkub yukarı çarşu ahalisinin methali yok iken mezburlar tama-ı hamları sebebiyle bizden başka çıkacak bize hediye vermedikçe çıkmasun deyu ahiz ve celb içun hilâf-ı şer'i şerif teaaddiden hâli olmadıkların bildürüb hükm-ü şerifim rica eyledikleri ecilden buyurdum ki hükm-ü şerifimle vardıkda husus-u mezbure mukayyed olub göresin bunların çarşuları müstekil çarşu olub mezburların alâkaları yoğiken...» 1051 yılı Saferinde gelen Hüküm. Aynı yıl Manisa mahksme-i şer'iye sicilleri.

«Mahmiyye-i Manısa esvakından yukarı çarşıda vaki Papuççular ve çizmeciler ve Başmakçılar kethüdası olan Mehmed bin (Aşık).

Osmanlı esnafları ise bu merasimi, ana hatları aynı olmak şartiyle azıcık değiştirmişlerdir

ESNAF TEŞKİLÂTINDA ÇALIŞANLAR ve ÖDEVLERİ

Türk esnafının kalbi pek, eli açık, gözü tokdu. Ahiler zaviyelerinde çocukları ve delikanlıları bu gaye ile yetiştirirlerdi. Müsafirperver ve cesur olan Ahiler çırak ve delikanlılara yemek yemek, söz söylemek ve merasimlerde yapılan dua ve âdetleri zaviyelerinde öğrettikleri gibi, insanî kâmilin bütün vasıflarını da yaratmağa uğraşırlardı.

Ahilerin zaviyelerde yaptığı tedris ve telkini usta dükkânda yapıyordu. Usta, çıkarak ve kalfalarına bir yandan işlerini öğretir, öbür taraftan da insan olarak doğan ve insan olarak yaşaması icabeden Türk gençlerine, esnafın âdet ve teamüilerini, merasimlerdeki âdabı öğretmeğe uğraşırdı. Her usta, dükkânın da çalışan gençlere daima şu nasihatlarda, bulunurdu. Yalan söyleme, hırsızlık etme, kalp işleme, büyüklere hürmette kusur etme, sabırlı ve mütehammil ol, ilâh... Hatta kalfaya ustalık merasimi yapılırken de en son olarak bu nasihatlar verilirdi.

İyi temeller üzerine kurulan dükkânlar ve esnaf cemiyetleri, ustanın kalfaya yaptığı bu nasihatları, yolunu şaşıran esnaflara da yaparlardı. Eğer usta söz ve nasihatlardan mütenebbih olmazsa, para cezasından tutun da, sopa cezasına kadar bütün ceza kademelerini tatbik etmekten çekinmezlerdi. Her esnaf, kendi arasında bir teşekkül bütün esnaflar da şehir halkına nazaran sevgi ve saygı kaynağı olan bir birlik manzarası arzediyordu.

Esnafın doğru, temiz, dürüst olma vasıflarını; onun Türk oluşunda bulduğumuz gibi; bunda, dinin de önemli tesirleri olduğunu ilâve etmek lâzımdır. Yüzlerce sene esnaf arasında bu hasletlerin yaşaması ise esnafların iyi temeller üzerine kurulması, esnaf ihtiyarları ve heyetlerinin

Mahfil-i kazada aşağı çarşı pabuçlarının bilfiil kethüdası olan Es-seyyid Hüseyin Çelebi ibn-üs-seyyid Burak ve dikicibaşı Halil bin Sînan vesair pabuççular Üstadlarından Hasan bin Osman ve Mehmed bin Ahmed ve Ridvan bin Abdullah ve gayrileri mahzarlarında üzezlerine dava ve takrir-i kelâm idüb zikrolunan aşağı çarşıda vaki saray pabuççusu ve çizmeci ve başmakçı şakirdleri kadim-ül-eyyamdan beru destur alub revan olmak lâzımgelse salif-üz-zikr yukarı çarşı yiğitbaşısına müracaat ve istizan ide gelmişler iken hâlâ mezburlar husus-u mezburda üslûb-u kadime muhalefet iderler Sual olunub olu geldiği üzere tenbih olunmak matlûbumdur. Husus-u mezbur veçh-i meşruh üzre olduğuna sene hamsine ve elf tarihinde medine-i mezburede naib-üş-şer' olan Es'ad Efendi imzasiyle (dör: kelime okunamıyor) hüccetimiz vardır deyu ibraz idüb bil-muvacehe kıraat olundukta mazmun-u takrirlerine muvafık olmağın vaki-ül-hal el-müdde-i aleyhim-il-mezburdan sual olunub herbiri mazmunu hüccet-ikrar ve itiraf itdiklerine binaen alâ zalik olu geldüğü üzre tenbih birle işbu vesika bittaleb ketbolundu Tahriren fi cemaziyelâhire lisenet-i sitte ve hamsine ve elf». Ayni yıl Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

daima bunlarla sıkı bir surette alâkadar olmaları, kadı ve muhtesibin daimî kontrol ve teftişi sayesinde kabil olmuştur.

Esnafı, ilk kontrol ve teftiş etmek hakkı esnaf heyetine aittir.

Bay Osman Nuri Mecelle-i Umur-u Belediyesinde Fütüvvetnamelerdenden aldığı parçalarla, Ahi teşkilâtında çalışanların vazife ve kademelerini göstermektedir [290]. Buna nazaran Ahi teşkilâtında yiğit, nakib, halife, Ahi, şeyh ve şeyh-ül meşayih vardır.

Bu teşkilât Osmanlı esnafı teşkilâtında biraz tadil edilmiş, şeyh-ül-meşayih ve halife kaldırılmıştır. Ahilerdeki bu kademeler daha ziyade Şam esnaf teşkilâtına uymaktadır [291].

14 ve 15inci asırlarda: «Her şehir ve kasabalarda her san'at erbabı muayyen ve miktarları mahdud olub kendilerine mahsus teşkilârları ve esnaf odaları, şeyh, kâhya (kethüda), nakib, yiğitbaşıları vardı [292].

Manisa mahkeme-i şer'iye sicillerine nazaran 16 ve 17inci yüzyılda Manisa esnaflarını idare edenler, şeyh, kethüda, Ahibaba, Yiğitbaşı, Nakib, çavuş, ehl-i hibre ve ustabaşı idi.

Keza, Evliya Çelebi'nin yardımı ile de bu teşkilâtın diğer Türk memketlerinde de aynen olduğunu görmekteyiz [293].

---

[290] — Nakib hakkında uzun malûmat verildikten sonra şunlar yazılmaktadır: «Üç bölüğe nükaba derler ve bunlara galib ahidir. Zira ahi halife gibidir. Kayımmakamı şeyhtir. Amma sahib-i seccade değildir. Ve ahinin ve halifenin galibi şeyhdir. Kendi taifesi içinde sahib-i seccadedir. Ve şeyhden galib şeyh şü-şüyufdur. Bu yedi taifenin içinde evvelâ seccade nişinler ona tabidir» Meccile-i Umur-u Belediye Sf, 525.

Diğer Çobanoğlu Fütüvvetnamesinde ise, zaviyedeki mertebe ve kademeler şu suretle gösterilmektedir:» 1 — Yiğitlik. 2 — Ahilik (ahiler altı bölük idi. İlk üç bölüğe eshabı tarik derler 4, 5, 6ıncı bölüklere nükaba derler. 7 inci mertebede halife vardır. Lâkin sahib-i seccade değildir. 8 inci mertebeyi şeyh işgal eder Şeyh bundan evvelki yedi bölüğün reisidir. Dokuzuncu mertebede şeyh-ül-meşayihdir. Aynı eser Sf. 540, 541.

[291] — Zeyl alâ faslı (ahiyyetül fityanı) Türkiyye fi Kitabürrahletül İbni Batuta. Sf. 324, 330.

[292] — Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu devletleri. Sf. 101.

[293] — Dördüncü Murad 1048 yılında esnafın tahriri ve geçit yapmasını emrettiğinde onların şu şekilde geçmesini irade ediyor:» Ne kadar asker ve ne kadar dükkân sahibi varsa hepsi kanun-u kadimeleri üzere, nakibleri, pirleri, şeyhleri, kethüdaları ağ ları, yiğitbaşıları çavuşlariyle atlı piyade gürüh gürüh kat kat mehterhaneleri çalarak köşkümün dibinden geçecekler. Böyle destur-u hümayunum sadır olmuştur» Evliya Çelebi Seyahatnamesi C. 1, Sf. 507.

Evliya Çelebi Edirne çarşısı ve arastalarını yazdıktan sonr «balâda zikrolunan suknu sultanilerden herkes esnafiyle birer tarafa vaki olub şeyhleri, nakibleri, yiğitbaşıları, kethüda ve çavuşları vardır» demektedir. Aynı eser C 3. Sf 462.

Saraçların dördüncü Murad'ın önünden geçtiklerini şöyle anlatıyor:» Saraçbaşının nice askerleri, meşayih, kethüda, nakibler, pişi kidemleri, çavuşlar, dellalları...' Ve saraçbaşı at üzre sırmalara gark olmuş mahbub-u saracan ile ubur ederler.» Evliya Çelebi seyahatnamesi, C. 1 Sf. 598.

Piçakçı esnafı için de: «Kuyumcubaşı nakibi, sahib-i tarikatı kethüdaları, yiğitbaşıları, muhteşemane ubur ederek ardı sıra ehl-i hibre ağanın» geçtiğini yazar. Ayni C. Sf. 579

Esnaf hükûmetin kuvvefli bulunduğu sıralarda bir köy cemaatı veya mahalle halkı gibi telâkki edilmiş ve hükûmetle bu cemaatın münasebeti tesis etmek üzere birinci muhtar, kethüda; ikinci muhtar yerine yiğitbaşıyı tayin etmişlerdi [295].

Esnaf teşkilâtının bu kadrosu tanzimat-ı hayriye'ye kadar bu şekilde devam etmiş, tanzimattan sonra narhın, muhtesibin, kadı müdahalesinin kaldırılması, rekabetin başlamasiyle beraber esnaf cemiyetleri de nüfuzlarını kaybetmişler ve tadile uğramışlardır. Cümhuriyetten önce esnaf heyeti kadrosu; esnaf şeyhi, ustabaşı ve çavuştan ibaretti.

ESNAF ŞEYHİ

Esnafı idare edenlerin başıdda gelmektedir. Esnaf şeyhleri de esnaf tarafından seçilirdi. İstanbul'da, Şam'da, Denizli'de, Amasya'da [296] ve Bor'da (297) esnaf şeyhi bulunduğunu görmekteyiz.

Manisa'da en son esnaf şeyhile bundan evvelkinin hayatını bilmkteyiz. Bunların esnaf arasından seçildiğini de sicillerden ve halk arasında yaptığımız tetkikattan öğreniyoruz. [Bk: Vesika 95, 96] Cumhuriyetten önce seçilen şeyhlerin hakikî şeyhlıkla alâkaları olmadığı da anlaşılmaktadır. Diğer esnafın âmirlerinde aranan sözü geçer, doğru ve dürüst vasıflarının bunlarda bulunması da şarttı.

Osmanlı esnaf teşkilâtında son zamanlara kadar yaşıyan esnaf şeyhinin en önemli ödevleri, ustalık ve diğer merasimlerde esnafa riyaset etmek, esnafın cezayı mucip hallerinde onlara, ihtiyarların rey ve kararıyle [298] sopa ve para cezası vermek şeyhe aitti. Esnaf arasında çıkan ih-

[295] — 1006 hicrî yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicillerine nazaran Manisanın bütün mahalle ve köylerine birer Yiğitbaşı tayin edilmiştir...« Badehu merkum Yiğitbaşı Ahmed'e kariye-i mezburaden (Kara Aliler)... Kemesneler kefil oldular.» 1018 yılı Manisa mahkeme-i şeriye sicilleri... 1045 cemadelâhirin 7 inci günü yapılan duruşmada Manisa mütesellimin adamlarından olan Şaban Efendi Gördesten vazife ile gelirken gice kalub Bazirgânlu nam kariyede kalmak ister : «Kariye-i mezburenin yiğitbaşısı Receb bin Davud gelüb konak nöbeti mezbur Mehmede gelmişdür deyü bizi bunun evine illettikde bizi kondurmayub biri hay deyu feryad itdikde » köy halkından beş kişi üzerimize hücum ettiler. 1054 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri. [Bk : Vesika 86, 90]

[296] — Amasya tarihî müverrihi 1160 tarihinde : « Mütesellim Nasub ağanın konağında toplanub dokuz zat âyan ve bir baş âyan intihab ve bir de esnaf şeyhi tayin edildi. » diye yazar. Amasya Tarihi : C 4. Sf 213.

[297] — Bakınız vesika : 54.

[298] — Evliya Çelebi esnafa tatbik edilen ceza hakkında şunları yazmaktadır : «Amma bilmek gerekdirki sahib-i tarikatlar arasında bir halifeden ber muktaza-yı kaza ve kader bir zille sadır olursa anı cümle ihtiyarların reyleriyle peymanheneye götürüb boynuna کل asarak habsederler. Eşed habis üç gündür. Ziyade olursa ayal sahibi olanlar kâr-ü kisbinden kalır. Amma bunların tarikat ve şeriat ve hakikat ve marifetden hariç söz söylememeleri şartdır. Şeyh veya nakib olsun böyle bir herze söyliyen, yolundan düşer Sahib-i tarik olanlar ol mücrimin zillesini sorub teftiş etmezler. Çünkü iftira etmesi muhtemeldir. Yok eğer zillesi sabit olursa cemi' ihtiyarlar huzurunda cürmüne göre seksen üç asâ vururlar. Amma asâyı vuran sahib i seccade kulağından yuharz kaldırmaz. Çünkü irtikâb-ı özür ve hayf etmiş sayılarak şeyh mücrime adavet etmiş. o da olveçhile yolundan düşmüş olur » Evliya Çelebi seyahatnamesi : C 1. Sf 497.

tilâfları da yatıştırmak, uyuşturmak şeyhin en önemli vazifelerinden sayılırdı.

Son zamanlarda, şeyhlerin selâhiyetleri daha ziyade genişlemişti. Esnaf şeyhinin kapısında ihtiyar bir kavas vardı. Bu kavasın elinde yeşil bir asâ, sırtında yeşil bir cübbe veya hırka, başında da yeşil sarık vardı. Kavas, şeyhin esnaflara tebliğini yapar ; onun istediği esnafları çağırırdı.

Şamdaki esnaf şeyhi ise, kethüda, yiğitbaşı ve ustabaşının bütün selâhiyetlerini kendi nefsinde toplamıştı.

NAKİP Bu da esnaf arasından seçilirdi. Nakipler, esnafla şeyhler arasında bir vasıta idiler. İlk zamanlardan ta tanzimata kadar bunların ödevi, bazı merasimlerde şeyhi temsil etmek ve ustalık merasiminde dualar okumak, çavuşla beraber yeni usta olacak kalfalara peştemal kuşatmaktan ibaretti. Merasim haricinde, ustabaşının maiyetinde bulunan çavuş ne vazife görürse şeyhin yanında bulunan Nakip te ayni şeyleri görürdü. Şeyhin istediği esnafı çağırmak, esnafın şeyhten İsteklerini şeyhe arzetmek, zaviyenin, odanın ve şeyhin ayak hizmetlerini görmek. Nakibin gördüğü önemli vazifelerdir.

Meşrutiyetten sonra Nakip'lerin gördüğü vazifeler, duacı ile kavas arasında taksim edilmiştir.

KETHÜDA ve AHİBABA Esnafı idare edenlerin başında gelenlerden birisi de kethüda ile Ahibaba'dır. Biz burada Ahibaba'dan ve küthüdadan ayrı ayrı bahsedecek değiliz. Her ikisinin ödevi de bir olduğundan kethüda namı altında vazifelerini izah etmeğe uğraşacağız.

Yalnız Kethüda, bütün esnafta bulunduğu halde, Ahıbabanın çulhalarla *tabaklarda bulunduğunu gözden kaçırmamak lâzımgelir.* Böyle olmakla beraber bazı zamanlarda Ahibaba yerine Kethüda'ya da rastlamaktayız. Böyle yazmakla muhakkak her esnafın Kethüdası olduğunu söylemek istemiyorum. İşleri ve sayıları az olan esnafın Kethüdası yokdu. Bunların işlerini başka esnafın kethüdaları görürdü [299].

Kethüda, hükûmetle esnaf arasındaki münasebeti temin eder: esnafın işlerini görürdü. Kethüdalık ödevi, müstakil olduğundan hariçten işlerine karışmak cezayı mucibti.

Kethüda intihap edilecek zatın muhakkak surette o san'attan çok iyi anlaması, esnafa iyi muamele etmesi, esnafın işlerini hak ve adalet dairesinde görmesi lâzımdı [300].

Esnaf arasından seçilen yeni kethüda, kendisini seçenlerle mahkemeye gider, sicile intihap edildiğini yazdırır, ve berat alırdı. Mamafih çok za-

[299] — Mecelle i Umur u Belediye Sf. 557.

[300] — Meselâ İstanbul kelaycıları kethüdalarını seçerlerken. mahkemede yeni kethüda için şöyle şahadet etmişlerdi : « Ehl-i vukuf ve her veçhile hizmet-i mezburede istihdama sezâvar olmağla... » mecelle-i Umur- Belediye. Sf. 564-565. (Bk. Vesika 73. 74. 77. 80. 99)

man tepeden inme tâyinler de olur ve esnafın şikâyefini mucib olurdu.[301].

Eğer kethüda'lar hizmetlerini hakkiyle görürlerse ve yetiştirdikleri evlâtları da o san'at erbabından iseler, babalarının yerine intibap edilebilirlerdi. Balıkesir'de bir ailenin bir asra yakın bu vazifeyi yaptıklarını biliyoruz [302].

Hıristiyan esnaf'ta ilk zamanlarda müslümanlardan Kethüda ve Yiğitbaşı seçerlerken sonraları kendi aralarından seçmeğe başlamışlardır [303].

Kethüda, hem kendisini intihap eden esnafın muhtarı ve hem de esnaf arasında hükûmeti temsil eden adam olduğundan nüfuz ve selâhiyeti çok genişti. En önemli vazifeleri, hükûmetin esnafa olan tebligatı bunlar vasıtasıyla yapıldığı gibi yine hükûmetin esnaftan alacağı vergiler de bunlar vasıtasıyla esnafa tevzi edilir ve toplanırdı [304].

Keza esnafın da hükûmetten isteklerini yerine getirmek üzere kadı'ya, hükûmete başta bunlar olmak üzere esnaf ihtiyarlariyle giderlerdi [305].

Eğer kendi esnaflarından ve yahut ta başka memleket esnaflarından yolsuzluk yapanlar olursa, yine onları şikâyet eden yiğitbaşı, kethüda ve ihtiyarlardı. Hulâsa esnafın haklarını korumak ve cezayı mucib hallerde cezalandırmak ve ilgili olan makamlara arzetmek kethüdanın ödevlerindendi (306).

Esnaf arasında yürümekte olan taamül ve anlaşmaları yerine getiren, onlara aykırı iş yapmamalarını temin eden de yine Kethüdalardı.

Meselâ Boğasılar eksik geldiğin (307), usulsuz işler yapıldığında

[301] — 1109 tarihinde İstanbul düğmecileri ve kaytancılarına kolancılardan birisi Kethüda tâyin edilmiş ve bu esnafın şikâyetini mucip olmuştu : « Bunlar Kethüda'ların kadimden huccet-i şer'iye ve marifeti şer'le beyinlerlnde ihtiyar iyledikleri kimesneleriyle gelüb sair esnafdan kadime mugayir Kethüda olagelmiş değil iken senki Vezir-i müşarünileyhsin kolâncılar esnafından bunların san'atında vukufu olmıyan kemesneye Kethü'dalık ruusunu verdüğünden sonra bunların yedlerinde olan hüccet ve beratların dahi fuzulî ellerinden alup kadime mugayir taaddi olunduğun bildürüb olbabda hükm-ü hümayunum reca eyledikleri ecilden her esnaf kendi beyinlerinde ihtiyar eyledikleri kemesneyi mar'ifeti şer'ile Kethüda eyleyüb... » Mecelle-i umur-u Belediye Sf. 565.

[302] — 1136 tarihinde Babuçcular Kethüdası Elhac İbrahim adında birisidir. İbrahim'den evvel kardeşi Hâcı Yahya on beş sene, ondan evvel de babası elli sene olmak üzere tahminen 75 sene kadar Babuççular kethüdalığını bu aile yapmıştır. Hattâ bazıları El-hac İbrahim'in işine karıştığından İbrahim tarafından şikâyet edilmiş ve 1136 da gönderilen bir hükümde Elhac İbrahim « uhdesine lâzımgelen hidmetin eda ve esnaf-ı mezburenin muhtarı olub hilâf-ı şer'i şerif bilâ send Kethüdalığı umuruna dahl-ü taarruz olunmamak icab etmez iken... » Müdahele edenler men' edilmiştir. 17 ve 18 inci yüz yıllarda Balıkesir şehir hayatı Sf. 41.

[303] — Mecelle-i Umur-u Belediye. Sf. 570 : 17 ve 18 inci yüz yıllarda şehir hayatı. Sf. 42.

[304] — Naima tarihi : C.5. Sf. 98-99.

[305] — Bakınız : Vesika. 22 :

[306] — Bakınız vesika :26.

[307] — «Hâlâ muhtesib olan Mehmed Beğ talebiyle sûk-u Sultanîde bey' olunan Boğasının iki urub eskik (eksik) ve ikisi çeyrek eksik çıkub ve Yiğitbaşı ve Ahi nazar idüb ol dahi haber virüb kaydolundu» 1022 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

(308) yapanlar ikaz edilir, uslanmıyanlar muhtesibe haber verilir, cezalandırılırdı. İsrarla hatayı yapmakta devam edenler, derhalli bunlar tarafından yolsuz ilân edilir, eğer esnaf bu ceza ile iktifa etmeyüb yolsuzluğa devam ederlerse mahkemeye gidüp şikâyet ederlerdi.

(Kethüdaların önemli ödevlerinden birisi de ustalık merasimi yapılacak kalfaların merasim gününü, yemek mes'elesini, davet listesini tanzim etmekti. Merasim mahallinde yemeği dağıtmak, teşrifatı idare etmek, peştemal kuşandıktan sonra elini öptürmek ve hediye almak da bunun esaslı haklarındandı.)

Kethüda, esnaf içtimalarına riyaset edüb haftalık ve aylık işler hakkında onların reyiyle kararlar verirdi. Kethüda'nın en önemli vazifesi esnafın aldığı ve sattığı şeyleri herkesin iş ve gücüne göre tevzi etmekti. Meselâ kasapların kestiği koyun ve keçi derilerini onlardan alup, tabaklara dağıtan tabak Ahibabası ve yiğitbaşısı idi. Fransadan İstanbul'a gelen çuhaları pazardan alup esnafa dağıtan bu esnafın Kethüdası ile Yiğitbaşısı idi (309).

Kethüda ve Ahibabalar. nizama aykırı iş yaptıkları zaman derhal esnaf tarafından şikâyet edilirler, mahkemede azilleri rica edilerek yerlerine yenisini seçerlerdi. Kethüdalar işlerini güzelce yaparlarsa kaydı hayat şartiyle bu vazifeyi görürlerdi. Eğer kendileri istekleriyle bu işten çekilirlerse o başka (310).

Yaptığı işlere mukabil Kethüda, bir mikdar para alırdı. Veyahut da mal alırdı. Bazı Kethüdaların da esnafı korumak için onlarla beraber ayni yolsuzluğu yaptığı vaki olurdu (311). Bu gibi hallerde Kethüda ağır cezaya çarpılırdı.

---

(308) — «Babuççular gönleri yağlamayınca gön kesmeyüb ve satmayub ve almıyalar deyu tenbih olunmuş iken eskicilerden İbrahim bın Ahmed yağından (yağlamadan) gön kestüğüne Babuççular Kethüdası Hacı Sefer ve İşçi başa Hacı Mehmed haber verüb eskici gön tablası gön kesmek kanun değildir dedükleri.» 1026 Manisn Mahkeme-i şer'iye sicilleri.

(309) — İstanbul Çuhacıları Fransa'dan gelen çuhaları Kethüda ve Yiğitbaşı vasıtasiyle alırlardı : «Kethüdamız ve Yiğitbaşımız vesair cuhacılar ile varub çuhanın alâ ve evsatı ve ednasi itibariyle bazar idüb nöbet kangı bölüğün ise anlara kudreti mikdarı çuka Kethüdamız ve Yiğitbaşımız marifetiyle kısmet olunub tüccar taifesine gadr olmayub... 22 B sene 992» Zeyli alâ faslı (ahiyetül fityanı) Türkiye fi kitabürrahletül ibni Batuta. Sf. 412. 413.

(310) — «Mahmiyye-i İstanbul'da kalaycı taifesinin bundan akdem Kethüdaları olan Üstad Muslu bin Şaban ve hâlâ Yiğitbaşıları olan Ali bin Mustafa ve ihtiyarlarından Esseyyid Halil bin Esseyyid Ali... nam kemesneler vesairleri ba'cem'ihim meclis-i şer'i hatir-i lazım -üt-tezkirde takir-i kelam ve tabir-i an -il-meram idüb mukaddema Kethüdamız olan işbu hazır-ı bil-meclis Üstad Muslu nam kemesne hüsnü ihtiyariyle Kethüdalıktan ferağ ve kasr-ı yed itmekle intizam-ı umurumuz içun üzerimize bir Kethüda nasb olunmak ehem olmağın» Mecelle-i Umur-u Belediye Sf. 564. 565.

(311) - Bakınız vesika : 57.

Bazı Kethüdalar da nüfuzlarından istifade ederek esnafı soymağa ve döğmeğe kalkışırlardı (312).

Kethüdaların bu nev'i müdahaleleri, bazen esnaf arasında yaşayan taamül ve nizamı bozmağa kadar gittiği de görülürdü (313).

Mamafih böyleleri uzun müddet bu vazifede kalmazlar, şikâyet edilerek derhal atılırlardı. Kethüdalık da tanzimattan sonra kalkmış yerini ustabaşıya terketmiştir.

YİĞİTBAŞI

(Yiğitbaşı Kethüdanın muavini gibidir. Yiğitbaşılar da esnafın sözü geçer ve itimada lâyık olanları arasından seçilirdi. Müslüman esnafı arasında olduğu gibi, hiristiyanlar da evvelâ müslümanlardan sonraları kendi aralarından Yiğitbaşı seçmeğe başlamışlardı.)

İçlerinde liyakatsizliği görülen Yiğitbaşılar, derhal işlerinden uzaklaştırılır, ve yerine başkaları seçilirdi (314).

Yiğitbaşı, esnafın birinci şikâyet kademesi idi. Onun halledemediğine Kethüda bakardı. Bu itibarla esnafı sıkı kontrol eden, ve esnafı Kethü-

[312] — 1179 tarihinde İstanbul'daki terziler Kethüdalarını şöyle şikayet etmişlerdi : «Sizi küreğe ilka etdürürüm deyu tahvif ve hilaf-ı şer' ve kanun kuzu akçesi ve kite hakkı ? *Ve* bayramlık ve ziyafet akçesi namiyle esnaf fukarasını tecrim ve gün be gün zulûm ve taaddileri mütezayid olmağla tâb-u takatları kalmadığın bildirüb hilaf-ı şer' ve kanun ve mutad-ı kadime mugayır taaddileri men-ü ref' olunmak babında emr-i şerifim reca itmelerine mebni divan-ı hümayunumda mahfuz kuyud-u ahkâma müracaat olundukda esnaf-ı mezbüre Kethüdası olan İsmail esnaf fukarasını tecrim içun dükkânına irsal ve her birinden birer mikdar akçeyi fuzulî ahiz ve vermiyenleri hilâf-ı mutad falakaya koyub ve esvakda falaka ile gezüb bazıları değenek ve bazılarını sille ve yumruk ve depme ile darb ve hetk-i ırz itmekle....» Mecelle-i Umur-u Belediye. Sf. 567.

[313] — İstanbul sebzeciler esnafı da Kethüdaları İsmail'i şikâyet ederek mahkemede kadıya dertlerini şöyle yanmışlardı :» Mezbur İsmail Kethüdamız olub ırzıyla mukayyed olmayub şerir ve müzevvir ve müfsid ve daima ve müstemirren esnafı tahkir ve tâciz ve tecrim ve her birerlerimize itale-i lisan ve cerr-i menfaatı içun esnafı firkateyn ve birbirine düşürüb ve esnaf beyninde niza ve mücadeleye bais olur. Dürlü dürlü halat-ı na maradiyyeye tasaddi ve ötedenberü beynimizde mukayyed ve düstur-ül-amel olan şurut ve nizamımızın ihtilâline ve narh-i cârinin izmihilâline bâdi-i fesadatına sebeb ve her birimizin perişan -ül-mal olmalarımıza illet olmağla mezburun oğlu Mehmed'in bu misüllû fesad ve mel'anetinden emniyetimiz ve kid ve mazarratına «tahammül ve takatımız kalmamıştır.» *Mecelle-i Umur-u Belediye. Sf. 568, 569.*

[314] — Bakınız vesika: 54.73,74.77,80.. «Medine-i Manisa'da Akbaldır vadisinde vaki sahtiyan debbağı Üstadlarının Yiğitbaşısı olan Üstad Hasan nam kemesne na ehil olmağın ref' olunub yerine mukdim ve perhizkâr kemesne lâzım olmağla yine zikrolunan debbağ üstadlarından Mustafa Çelebi ibn -ül-Hac Mehmed ve Elhac Ramazan ibn Osman ve Elhac Mehmed ibn -ül-Hac Hasan ve Elhac Mustafa bin Elhac Mehmed nam kemesne vesairleri iş bu sahib -ül-kitab Elhac Mahmud bin Ali nam kemesne için her veçhile mahaldir deyu ihbar itmeleriyle salif -üz-zikr debbağ üstadlarına Yiğitbaşı nasb ve tâyin olundukda ol dahi kabul ve hidmet-i lâzımasın kadimden oli geldüğü üzre Kema yenbegi edaya mütaahhid oldukdan sonra hazihi vesika mahüve -el-vesika alâ ma haza -el-hakia li-ecl- üt-temessük bittaleb ketb olundu 7 zilhiccetüşşerife lisent-i ihda ve seb'ine ve e'f» 1071 yılı Mania mahkeme-i şer'iye sicilleri.

da Ahibaba ile beraber mahkemede temsil eden, Kethüda bulunmadığı zamanlarda esnafın ve hükûmetin isteklerini yerine getiren (315), aykırı iş yapanlara para ve sopa cezası veren de bu idi.

Nizama aykırı gördüğü işleri Kethüda ile beraber Muhtesib ve Kadıya haber vermek, kendi esnafına alınan malzemeyi tevzi etmek (316), ve satmak Yiğitbaşının en önemli vazifeleri arasında idi. Keza usta çıkacak kalfaların tesbit ve tâyini, Kethüdaya haber verilmesi, ve Kethüdaya merasim hazırlıklarının yapılmasında yardım etmek te bu vazifelere dahi di.

Buna mukabil bu da Kethüda gibi yaptığı işlere mukabil esnaftan para ve yeni usta olan kalfalardan hediye alır, ve ayrıca tevzi ettiği meta'lardan da Kethüda ile beraber fazla alırlardı. Diğer ustalara nazaran hak-kı rüçhanları bunlardan ibaretti.

Yiğitbaşılık da tanzimattan sonra kalkmış bunun gördüğü vazife de ustabaşı ile çavuş arasında taksim edilmiştir.

USTABAŞI

Her esnafın, bilhassa Kethüda ve Yiğitbaşıları olmıyan esnafın bir de ustalar tarafından seçilen Ustabaşıları vardı (317).

(315) — Bakınız vesika : 22.36.

(316) — Bakınız vesika : 54

(317) — «Mahmiyye-i Manisa'da sakin habbazin taifesinin bundan akdem reisleri Elhac Mehmed Beşe vefat idüb yeri hâli ve muattal oldukda işbu sahib-ü l-kitab Osman Beşe içun salih ve müstakim ve etmekci başı olmağa lâyıkdır deyu habbazin taifesinden.. meclis-i şer'ide haber verdiklerinden sonra merkum Elhac Osman Beşe zikr olunan habbazin üzerine kıbel-i şer'iden reis nasb ve tayin olundukda... «1089 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

Ustabaş'lar ve beratları hakkında fazlâ malûmat edinmek içun aşağıya arzuhal ve berat örneklerini yazıyoruz :

«Devletlû merhametlû Sultan hazretleri sağ olsun.

Arzuhal kulları medine-i Manisa'da terzi esnafından olub terzibaşı pederim Elhac Mustafa fevt olub yeri muattal olmağla murad-ı aliylerinden mercudurki mahallinden der kenar pederim mahlûlünden bu kullarına tevcih ve yedime berat-ı şerife ihsan buyrulmak babında emr-ü ferman Devletlû merhametlû Sultanım hazretlerindendir«.

Ahmed

Hazine-i evrak, Belediye deferi, 4578

«Der-i Deuvet mekine an dâi-i kemine budurki Medine-i Manisa'da reis-i hayyat için Abdülbabaki na mahal ve na müstahak olmağla ref' olunub işbu râfi-i ubudiyet Ahmed kullarının hidmetinde üstad olmağın medine-i mezburede reis-i hayyat olmak üzre tevcih buyrulub yedine emr-i alişan ihsan buyrulmak recasına der-i devlet medara arz olundu Bâki emr-ü ferman (bir kelime okunamadı) fi gurre-i şehr-i şaban -il-muazzam sene seb'a ve seb'ine ve elf»Hazine-i evrak Belediye defteri. 3989.

»Derzi (terzi) başılığı esnaf-ı derziyan-ı Manisa

Medine-i Manisa'da vaki derziler esnafının üzerlerine beratla berzibaşı olan Himmet yedine işbu berat-ı virüb hüsn-ü rizasiyle kasr-ı yedinden vaki mustafa bin Ahmed'e 1168.11 L. gününde tevcih ve nişan-ı beratiyle üzerindedir. Ferman devletlû Sultanım hazretlerinindir». Hazine-i evrak. Belediye defteri. 4578.

Bu kısımdaki haşiyelerde bulunan vesikalar ile 25 numaralı Manisa pazarına ait olan haşiyedeki vesikayı, 4, 5, 6 numaralı vesikaları: Kâmil Su hazine-i evrak muhimme defterlerinden kopya ederek, bana gönderdi. Manisa tarihi ile yakından alâkadar olan ve her istediğimiz vesikayı biz göndermek lûtfunda bulunan kıymetli tarihçimiz Kâmil Su'ya burada teşekkür etmeyi bir vicdan borcu sayarım.

- Kethüda ve Yiğitbaşıları olmıyan esnaflarda onların ödevlerini ustabaşıları görürlerdi. Bilhassa tanzimat - ı hayriyeden sonra ustabaşıların salâhiyet ve nüfuzları çok artmıştı. Esnafı yolsuz yapan, işi tatil eden malları kontrol ve tevzi eden ustabaşı idi. Esnafın aralarındaki geçimsizliği kaldıran, usta olacak kalfaları imtihan eden, hulâsa Kethüda ve Yiğitbaşının bütün ödevlerini yapan ustabaşı idi.

ÇAVUŞ

Her ustabaşının yanında bulunur ve onun emirlerini yerine getirirdi. Ustalara, ustabaşının tebliğatını yapmak, ustaları çağırmak, dellallık yapmak bunun önemli vazifelerindendi. Çavuş, esnaf ustabaşıları tarafından ve her esnafın ihtiyar ve fakirleri arasından seçilirdi. Tanzimattan önceleri merasimlerde, yeni usta olacak kalfa ile beraber bulunur, peştimal kuşanmada ve bazı durumların yapılmasında Nakibe yardım ederdi. Çavuşluk, Cümhuriyetten önceye kadar devam etmiştir. Bilhassa çulhalarda Ağababa ile beraber dört tane de Çavuş vardı. Bunlara erkân tabir olunurdu. Çulhaların bütün yolsuzluklarını kontrol eden ve Ağababa'ya haber veren bunlardı.

EHLİ VUKUF ve EHLİHİBRE

Bir de esnafın âmirleri arasında Ehl - i vukuf ve Ehl - i hibre adlarına sık sık rastlanmaktadır. Ehl-i vukuf ve Ehl - i hibre'ye bilhassa Tabaklar, boğasıcılar, ayakkabıcılar tunç, bakır, pirinç, altın ve iğnecilerde rastlamaktayız (318).

Bunların en önemli vazifeleri imal edilen şeylere nak koymak madenî eşya ve vezinleri damgalamak ve kadıya ihtisas işlerinde yardım etmekti (319).

Esnafın yaptıklarını teftiş ve usule aykırı olub olmadığını tesbit (320), mensub olduğu esnafa lâzım olan malzemeyi alub dağıtmak bunların en önemli vazifeleri meyanında idi (321). Ehlihibrenin ödevine muhtesib dahi karışmazdı (bakınız vesika 42, 62).

[318] — «Umuma tuç (tunç) ve pirinç ve bakır işleyen kemesnelerin ehl-ihibreleri olan Ali ve kethüdası İsmail ve Yiğitbaşı'ları Mehmed...» Zeyli alâ faslı (ahiyetülfityanî) Türkiyye fi kitabürrahletül ibni Batuta. Sf 415.

İstanbul iğnecilerinin «Ehl-i hibreleri olan İbrahim ve Hacı Sefer nam kemesneler» Aynı eser, Sf 410.

[319] — «Bir adamdır Bedestan önünde sakindir. Altın ve gümüş avâniye fiyat takdir ederek taraf-ı padişahiden vazife-i muayyenesini alur» Evliya Çelebi seyahatnamesi C. 1, Sf 572.

«İstanbul muhtesebine hükümki... Füruht olunan çuka'nın ve akmişe-i mütenevvianın ve astarın müstevfi olmadığı ecilden herbirine ehl- ivukuf ma'rifetiyle narh takdir olunmaya ferman-ı hümayunum olmağın...» Zeyli âlâ faslı (ahiyetül fityanı) Türkiyye fi kitabürrahletül ibni Batuta Sf, 412.

[320] — Buradaki « boğasıcı üstadları cemmi gafir meclis-i şer'ide bizim de ehl-i hibremiz olmağın (üç kelime okunamadı) alâ ve ednasın bilmeğe bir ehl-i hibre lâzımdır Didikleri ecilden hafz-ı haza -el-kitap Hacı Ömer Beşe bin Mehmed Yiğitbaşı ve ehl-i hibre tayin olundu...» (Kâbeye giden Şaban merkumların Yiğitbaşı'sı olub bunda olmamak ile yerine işbu Hafız- ül-kitab Şaban bin Ali kayimmekam nasb olunduğu kayd-i şüt» 1032 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

[321] — «Haricden İstanbul'a gelen sahtiyan ve saireyi ehl-i hibremiz ma'rifele meyanemizde bey-ü şira olunub». Mecelle, Sf. 668 (Bk. Vesika 76, 94)

Ehlihibre'ler de tanzimattan sonra kaldırılmış, bunların ödevlerini uştabaşılar görmeğe başlamışlardır.

Netice:

1 — Menşei orta Asya olan, Osmanlı Esnaf Cemiyetinin çekirdeği ahi'ler siyasî bir zümredirler. Ahi'ler, siyasî, içtimaî ve ticarî gayelere kurulmuş Türk Esnaf Cemiyetinin kendisidir.

2 — Türk Esnaf Cemiyetinin nüvesi olan ahi'ler, Osmanlı Beyliğinin kuruluşudan; Cümhuriyetin ilânına kadar; gördükleri vazife, bünye ve taamüllerinde birçok istihaleler geçirmişlerdir:

a) — Osmanlı Beyliğinin kuruluşundan, İmparatorluğun teşekküllüne kadar olan devrede, ahilerin şehirlerde gördükleri ödevler, siyasî, ticarî ve iktisadî mahiyettedir.

b) — Osmanlı İmparatorluğunun kurulmasiyle beraber; hükûmet-i merkeziye kuvvetlenmiş; yeni kanun ve teşkilâtlar yapılmı; bu suretle siyasî ödevleri de ellerinden alınarak şehirlerde oynadıkları rol iktisadî ve ticarî bir çehre arzetmeğe başlamıştı. Bu devirde esnaf tamamiyle hükûmetin ve esnaf heyetlerininin kontrolü altına girmiş ve heyetiyle hükûmete tâbi, aralarında cari olan teamüllerle işliyen, bir makine haline gelmiştir.

Aynı zamanda Türk Esnaf Cemiyeti bünye itibariyle de istihale geçirerek zamanın ihtiyaçlarına uygun cemiyet azalarında tebeddüller yapmağa ve yeni idarî şekle uymağa mecbur olmuştu. Esnaf Cemiyetleri bu kadro ve şekliyle ta tanzimata kadar devam etmiştir.

C) — Tanzimat-ı hayriyenin ilânını müteakip, Türk Esnafının, Avrupa mallariyle rekabet edebilmesi için tahdid ve inhisar usulü kaldırılmış, lâğvedilmiş, Muhtesib'in vazifesi yeni kurulan belediyelere geçimiş, kadı esnaf üzerinde birinci derecede rol oynarken, şimdi dördüncü beşinci derecede yer almış binnetice bu değişmeler esnafın âmirleri olan heyet üzerinde de istihaleyi mucip olmuş ve esnaf heyetinin esnaf üzerindeki otoritesini daha ziyade azaltmıştır.

3 — Türk Esnafı, ahi'ler zamanından Cümhuriyetin ilânına kadar olan devrede iş ve müdahale bakımından da birçok istihaleler geçirmişti.

Ne Fatih, ne Yavuz ve nede Sultan Süleyman'ın kanunnamelerinde Esnafın işini, ödevini, Esnaf Cemiyetinde çalışanları ve bunların derece ve mahiyetini gösterir madde ve hükümler mevcut değildir.

Biz ancak hicrî onuncu asırdan itibaren elde ettiğimiz ihtisap kanunlariyle: hükûmet müdahalesinin daha ziyade artmakta olduğunu görmekteyiz. Fakat bu kanunlarda çok basit olduğundan tahdid ve inhisarı tamamile belirtmiş değildir. Aynı zamanda bu kanunlar kabataslak esnafın yapacağı işleri yazar. Ve her esnafta da böyle bir kanun mevcut değildir.

Esnafa ait, yeni kanunlar elde edilinceye kadar, bunu demekle evvelce

kanunu olmadığını söylemek istemiyoruz, bilâkis Fatih, Yavuz ve Kanunî kanunnamelerinde muhtesibin vazifeleri ve alacağı vergilerin miktarı hakkında malûmat vardır. Fakat esnafın hangi işleri yapacağı ve nasıl yapacağı hakkında malûmat yoktur; belki de onuncu asırden önce yapılmış ihtisap kanunları vardır. Olması da lâzımgelmekte ise de biz göremedik ve bu asırdan sonra kanunu olan esnaf kanunları ile olmıyanlar da eskiden olduğu gibi aralarında yürüyen taamüllere göre iş görmüşlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu gittikçe genişlemiş, medeniyette ilerlemiş, Cemiyetin ihtiyaçları artmış, yeni ihtiyaçlar, yeni yeni yaşama, yeme, içme, giyme tarzları ihdas etmişti. Esnaf bu sıçrama ve değişme devresinde ilerliyen cemiyetin ihtiyaçlarını karşılamak için işinde değişiklik yapmağa mecbur olmuştu.

Esnaf yeni biçim ve şekiller karşısında aralarında anlaşmalar yapmış ve nasıl işler yapacaklarını kararlaştırıp; bu kararlarını mahkemeye tescil ettirmişlerdir. Bu suretle esnaf arasında yapılan bu anlaşma ve ahidler kanun hükmüne girmiştir.

Kadı, muhtesib ve esnaf heyetleri, esnafın yaptığı işleri ancak bu ahidlere ve kanunlara göre yürütürlerdi.

Fakat daha sonraları ahlâkın bozulması, yeniçerilerin esnaflık etmeleriyle, taamül ve ahidlere riayet edilmemeğe başlanmış, bunun üzerine esnafa ait kanunlar yapılmağa ve neşredilmeğe başlanmıştır.

Böyle olmakla beraber, yeni kanunlar da esnaf aarasında yürüyen teamüllerin özü idi. San'at nevileri arttıkça, ilerlemeler oldukça, esnaf yaptığı yeni yeni ahidlerle, bunları kanun ve teamül haline sokmuş, ta Cümhuriyet devrine kadar bu ahidlerle yaşamış; ahidlere, teamül ve kanunlara muhalif hareket edenleri; yine kendi aralarında yürüyen taamüllere göre; hey'eti, kadı ve muhtesip vasıtasiyle cezalandırmıştır.

S O N

II

VESİKALAR

VESİKA — 1

Fasl-ı beyan-ı Boğas-ı Manisa ve Bürüncük

Manisa Boğasısı dezgâhile perdaht olu gelmisdir. Yunub perdaht olmak memnudur. Boğası dezgâhında kesildikden sonra yunub tülenmeğe öyle edenün hakkından geline ve Bürüncük küçük arşın ile on üç arşın bır topdur. Bir topda iki rubu' noksan vaki olsa noksan itibar olunmaz. Amma çaryek (çeyrek) noksan olsa altı akçe cerime alınır. Müsecceldir. Fi 15 Receb sene 954.

VESİKA — 2

SURET-İ HÜKM-Ü ŞERİF-İ KEFERE-İ ÇATAL KİNİSE

Kıdvetü kudat-il- müslimin zübdetü vülât-il-muvahhidin Madenü fazlı' v-el-yakin Hüccet-ül-hakkıalâ -el-halkı ecmain El-muhdassu bi-mezidi inayet-il-meliktl-muîn Mevlâna Manisa kadısı dame fadluhu tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki hâliya nefs i Manisa'da vaki olan Sârây-i âmire hizmetine kadîm-ül-eyyamdan (iki kelime okunamadı) makamında Horoz köyü zimmilerinden yedi (nefer) dahi hizmet ede gelüb hizmetleri mukabelesinde arz-i merîde vaki olan ikişer dönüm bağlarının haraçları ve üçer küb hamirlerinin resimleri alınmayub muaf olu geldüğüne ve Sâray-ı âmire kurbunda vaki olan Çatalkilise zimmilerinden dahi beş nefer zimmilerin hidmet ede gelüb mezkûrunun arz-ı vakıfda bağları olub hidmetleri mukabelesinde üçer küb hamirlerinin resimleri muaf olub hâliyâ mezkür on keferenin bazı mevcud ve bazı fevt olub atalari yerlerine yarar ve hidmete kadır oğullarından eda-i hidmet edenlerden kariye-i Horozdan Kilyat Kethüda veled-i كليات كتخدا ولد... ve Göçeri veled-i küçük Hızır كوچرى ولد كوچك حضر ve Ahi veted-i Kilyat اخى ولد كليات ve Kara veledi Arab قره ولد عرب ve Yusuf veled-i Leşkerî يوسف ولد لشكرى ve Duka دوقه Nikola veled-i Kosta نيقوله ولد قوسته ve kariye-i Çatalkiniseden Bayram veled i İlyas بايرام ولد الياس Kosta veled-i Aydın قوسته ولد آيدين ve Kara veled-i Bayazıd قره ولد بايزيد ve Dimitri veledi İlyas ديمترى ولد الياس ve... veled-i Nikola ولد نيقوله mezkûr on iki nefer zimmiler bilfiil eda-i hidmet etdükleri

ecilden ellerine hükm-ü şerifîm verilmişdi. Hâliyâ mezburun zimmiler bu mikdar muafiyetle eda-i hidmete kadir değillerüz bazımuzun vakfı alunur kırkar akçe haracımız vardur. Ol dahi af slunmasın reca ederüz. Şol şartlaki müslümanlara hamur satmayavuz deyu benim izzim huzuruma arz olundukta mezîd merhamet kılub kırkar akçe haraçların dahi af edüb bu hükm-ü şerifimi virdum ve buyurdumki mezkûr zimmilerden evvel hidmetleri mukabelesinde avarız-ı divaniyeden ve azab ve kürek ve otluk biçmek ve yığmakda ve sair tekâlifden ve üçer küblerinin ve ikişer dönüm bağlarının haracından muaf olduklarından gayrı kırkar akçe haraçlarından dahi muaf ve müsellem olalar ve şer'i şerife ve emri padişahiye muhalif müslümanlarahamır satmıyalar. Kemesne bunlara dahl-ü taarruzedüb rencide etmiyeler. İdenleri hakim-ül- vakt men'ü def' ideler ve mezburtardan harçları verenlerin mikdar akçeyi mahmiye-i Manisa'da Başhade mukataasından vakıf zabitleri kimler ise anlara vereler. Şöyle bilelerlâmet-i şerife itimad ve ittika kılalar. Tahriren fi 15 Zilhicce sene959.

Bi makam ı Mağnisa
El-mahruse[322]

VESİKA — 3

Akda kudat-il-müslimin Evlâ vülat-il- muvahhidin Mâden-ül- fadlı vel-yakin mevlâna Manisa kadısı Ziyde fazlıhu tevki-i hümayunum vasıl olıcak malûm olaki Manisa yahudileri dergâh-ı muallâma âdem gönderüb şöyle arz eylediki üzüm zamanında bazı bağlardan üzüm satın alub evlerine getürüb kendu maişetleri içun hamr ve turşu itdüklerinde sancak beyi subaşıları ve sair ehl i urf müeerred celb ve ahz içun evünüzde hamr idinüz deyu bunları tutub hilaf-ı şer' rencide etmekden hali değillermiş. İmdi buyrdumki hükm-ü şerif-i vacib-ül-ittibaımla vardukdabu hususu onat vechile hak üzre teftiş ve tafahhus edüb göresiz. Şöyleki bunlar kendu maişetleri içun nefislerine kifayet ede gelen mikdarı hamr idüb vc müslümanlara bey' etmeyüb ve kendular dahi aleniyya içmeyüb fusk etmezler iken mezkûrları ol veçhile rencide iderlerse men'ü def' idüb şer'i şerife muhalif bunları mezkûrlararencide etdirmiyesiz.... Esemiyenlerî sekedüb.... Ve inad edenleri isimleri ile yazıb arzedesiz. Bu husus içun tekrar şikâyet olunmayu eyliyesiz. Şöyle bilesiz ve baad-el- nazar bu hükm-ü hümayunum ellerinde ibka edüb alâmet-i şerife itimat kılasız. Tahriren fi evril-i şehr-i Cemadellevvel sene 983

VESİKA — 4

Kara Foça ve Yeni Foça kadılarına hükümki Hâliya mahruse-i İstanbul'da Kara üzüm ve kızıl üzüm ve badem ve köfte ve gayrı kuru yemiş

[322] — Bu hüküm İkinci Selim, Manisa'da vali bulunduğu sıralarda verilmiştir.

makulesinin envaına kemal-i ihtiyaç olmağın taht-i kazanızda bulnnan zikrolunan kuru yemiş makulesin haric yerlere gitmeye komayub mevcud olan tereke ile rencber gemilerine tahmil etdürüb muaccelen südde-i saadetime irsal eylemek emredüb buyurdumki ihtisab hüddamından Sinan hükm-ü şerifimle vardıkda gereği gibi mukayyed olub taht-ı kazanda hasıl olan eğer kuru üzümdür ve ger İstanbul'a lâzımolan meyvadır ve gayridir. Hariç yerlere gilmeye komayub berveçhi istical mahmiyye-i mezbureye göndermek babında enva-ı ikdam vücuda getüresin. Ve her cinsden ne mikdar nesne gönderdüğünüz yazub bildiresinki bunda geldikde ana göre taleb oluna (ihtisab buddamından Sinan'a verildi) 24 sene 983 (323).

VESİKA — 5

İzmir kadısına hükümki Hâliya mahruse-i İstanbul'da kara üzüm babında muzayaka olmağın taht-ı kazanda hasıl olan kuru üzüm kısmını hariç yere gitmeye komayub mevcud olan tereke ile rencber gemilerine tahmil etdirüb muacelen südde-i saadetime irsal eylemek emredüb büyurdumki vardıkda bu babda gereği gibi mukayyed olub taht-ı kazanda hasıl olan kuru üzüm kısmını mevcud olan terekesi ile hariç yerlere gitmeye komayub berveçhi istical mahmiye-i İstanbul'a irsal eylemek babında enva-ı ikdam ve ihtimamın vücuda getüresin ve her ne cinsden ne mikdar gönderüldüğün yazub bildiresin (Divanda muhtesib ağaya verildi) 22 C sene 984 (324).

VESİKA — 6

İzmir kadısına hükümki hâlâ ol canibden varub kuru üzüm ve incir vesair meyva getüren gemiciler mahruse-i İstanbul'da ziyade baha ile furuht eyleyüb ne mikdar bahaya mukayyed olub zikrolunan kuru üzüm ve incir vesair ol canibde gemicilere furuht olunan meyva kantar ile mi furuht olunur. Yoksa kile ile veya terazü ile mi furuht olunur. Kile ile furuht olduğu takdirde İstanbul kilesinden tefavütü var mıdır ve ne mikdardır tefavütü vardır. Cümle kaç vukıyye olur ve kilesi ve kantar ve her vukıyyesi kaç akçeye furuht olunur bilfiil ne bahadadır narh-ı cari nedir yazub südde-i saadetime ilâm eyliyesin. Ve min baad taht-ı kazanda hasıl olan üzüm ve incir vesair meyvayı harice verdirmeyüb İstanbul zahiresi içun varan gemilere tahmil idüb doğru İstanbul'a gönderüb harice göndermekden ihtiraz eyliyesin sene 989 (325).

[323] — Hazine-i evrak mühimme defteri 28. S. 184
[324] — Hazine-i evrak mühimme defteri 28 S. 183.
[325] — Hazine-i evrak mühimme defteri 46. Sayfa 153.

VESİKA — 7

- Akbaldır ve Serâbat Debbağları ba-şerehüm meclis-i şer'i şerife hazırun olub bundan akdem mabeynimizde vaki olan keçi derisi ve kösele ve koyun derisi bir gün Serâbat debbağları ve bir gün Akbaldır debbağları işlemek üzre razı ve kayil olmuş idik. Hâlâ giru minvai üzre rıza gösterdük. Deyu ikrar ve itiraf etmeğin ma-hür vel vaki gıbb-et- taleb sicil olundu: 999.

VESİKA — 8

Mefahir-ül kudat v-el-hükkâm Maadin-ül-fedaili v-el-kelâm Aydın ve Saruhan sancaklarında vaki olan yerlerin kadıları zıyde fazlıhum Tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki hâliyâ vilâyet-i mezburelerde vaki olan sabunhanelerde işlenen sabunlar evvelki kaide üzerine işlenmeyüb ve işlendüğü takdirce murdar içyağları ilhak olunub enva'ı dürlü hile ve hud'aları ilâm olunmağın giru alınub sabık üzre işlenüb çiy işlenmeyüp sabıka olu geldüğü üzre işlenmek emrim olmuşdur Buyurdum ki hükm-ü şerifimle dergâh-ı muallâm bevvablarından fahr-ül-akran Mehmed nam kapucu ve diğer Mehmed nam kemesneler zîde kadrihuma vardıklarında bu babda sadır olan celil-ül-kadrim mucibince amel idüb vilâyet-i mezburelerde olan sabunhanelerde işienen sabun üzerine mezbur kapucu kulumu müfettiş ve diğer Mehmed nam kemesneyi mümeyyiz tayin idüb vilâyet-i mezburelerde işlenen sabunlara murdar içyağları ilhak etdirmeyüb ve çiy işlenmeyüb sabıka olu geldüğü üzre mezbur kullarım marifeti ile işledüb olu gelmişe muhalif iş etdirmiyesiz. Ve olu gelmişe muhalif işliyenlerin mezbur kullarım marifetile haklarından gelesiz kat'a hilafınarıza ve cevaz göstermiyesiz. Şöyleki baad-el tenbih mütenebbih olmayub murdar içyağların ilhak idüb hile ve hüd'a etdükleri istimal oluna mes'ul ve muateb olursun. Bilmiş olasız ve sizlerki bu hususa memur olub tâyin olunan kullarımsız siz dahi olu geldüğü üzre işletmeyüb ihmal eyliyesiz hakaret olunursuz. Bilmiş olub ona göre basîret üzre olasız. Şöyle bilesiz alâmet-i şerife itimad kılasız. Tahriren fi 13 Rebiyülâhir sene 1007.

Bi-makam i Kostantıniyet-il-mahruse

VESİKA — 9

Kıdvet-ül kudat-i v-el-hükkâm Maaden ül-fadlı v-el kelâm Mevlâna Yengi kadısı zide fadlıhu Tevki-i refi-i hümayunum vasıl olıcak mâlûm olaki darendegân-ı ferman-ı hümayun nefsi Manisa sağrıcıları südde-i saadetime âdem gönderüb şöyle arz eylediler ki taht-ı kazanızda vaki olan At ve merkeb ve katır derilerin kadimden bunlar alub sağrı edüb ahare

verilmez iken sonradan divane Ali nam kemesne bazı kasabalarda sağrıcılar peyda olmağla zikrolunan derileri olu gelene muhalif alub aher vilâyete iletüb nefsi Manisa'ya gadr eylediklerin bildürüb kadimden olu geldüğü üzre amel olunmak babında emr-i şerifim reca etmeğin buyurdum-ki hükm-ü şerifim ile vardıkda göresiz Husus-u mezbur ilâm olunduğu üzre olub kadimden ne veçhile olu gelmiş ise olu geldüğü üzre amel idüb men' (min) baad olu gelene muhalif bunlar kifayet mikdarı almayınca ahara verdirmiyesiz. Tekrar şikâyet etdirmiyesiz. Mütemerridi sekedüb muhtac-ı arz olanı yazub bildüresin. Şöyle bilesin alâmet-i şerife itimad kılasın. Tahriren fi evail i şehr-i Rebi-ül-evvel sene 1008

Bi-makamı-ı Kostantıniye

VESİKA — 10

Mefahir-ül-kudat-i v-el-kelâm (hükkâm) Maadin-ül- fadailı v-el-kelâm Aydın ve Sığacık ve Saruhan kadıları zide fadlıhum .Tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak Malûm ola ki darendegân-ı ferman-ı hümayun elviye-i mezbure ahalisi âdem gönderüb şöyle arz eylediler ki Aydın ve Sığacık ve Saruhan sancakların da olan sabunhanelerinde işlenen sabun kadimden işlenü geldüğü üzre işlenmeyüb işleyen kemesneler kalb işleyüb bir kalıbu bir gömleği (gömleğe) kifayet etmeyüb fukaraya ziyade gadr ve hayfolmağla men'ü def' olunub memnu olmıyanların haklarından gelinmek babında âsitane-i saadetimden def'atle evamir-i şerife varid olmuşken yine memnu' olmayub evvelden ziyade kalb ve yaramaz-sabun işleyüb itaat-i emretmeyüb ziyade tecavüz üzre oldukların bildürüb men'ü def' olunub memnu olmıyanların haklarından gelinmek babında emr-i şerifim reca eyledükleri ecilden buyurdum ki hükm-ü şerifimle vardıklarında her biriniz husus-u mezbure bizzat mukayyed olub taht-i kazanuzda olan sabunhanelerin üzerine varub dahi âyanı vilâyet de ehl-i vukuf ve bi-garaz müslümanlar mahzarında hak üzre teftiş idüb ve bilfiil işlenen sabunları mukaddema işlenen sabuna tatbik idüb göresin Kaziyye arz olunduğu gibi olub def'atle tenbih olunmuşken mütenebbih olmayub geru kalb işledükleri vaki ise men'ü def' idüb men'le memnu' olmıyanları şer' ile geregi gibi haklarından gelesizki saire mucib-i ibret ve bais-i nasihat olsun Hilâf-ı şer'i şerif kemesneye iş etdirmiyesin Mütemerridi sekedüb eslemiyeni ve muhtac-ı arz olanı yazub bildiresin. Bu babda dergâh-ı muallâm çaşnigirinden kıdvet ül- emâsili vel-ekâıim Abdi ziyde mecdihu mübaşir olarak gönderilmiştir. Kemesne tecavüz eylemeye şöyle bilesiz alâmet-i şerife itimad kılasız Tahriren (fi) evail-i şehr-i Rebiyülâhir sene 1011.

VESİKA — 11

Akda kudatil-müslimîn Evlâ vülâ-til- muvahhidin Maadenîül fazlı v-el-yakin Varis-ü ulûm-ül- enbiyai v-el-mürselin Hüccet-ül- hakkı alel halkı ecmaîn El-muhtassubi-mezîd-i inayet-il- melik-il- muîin Mevlâna Manisa kadısı ziydet fedailehu tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki nefs-i Manisa'da vaki olan culah جلاه taifesi mukaddema der-saadetime âdem ve arzuhal gönderüb kadimden işleyüb geldüğümüz meta'mızın mühimmatı içun mahruse-i mezbure bazarına gelen penbe ipliğin biz mukaddem işimize kifayet edecek mikdarı alub tamam kanaat gelmeyince hariçden matrabaz ve tüccar taifesi bazar (a) gelen penbe ipliğin alı gelmiş değiller iken ve hariçten iblik alub aher vilâyete alub? Memnu iken hâlâ bazı kemesneler gelüb her birimiz kifayet mikdarı bazardan iblik almazdan mukaddem bazara gidüb bizden mukaddem iblik alub bu sebeb ile zahiremize zarar ve noksan müretteb olur Öyle olunsa ol makule matrabaz ve bezirgân taifesi men' olunub kadimden olu geldüğü üzre amel olunmak babında emr-i şerif taleb ederüz Deyu ilâm eylemeğin husus-u mezbure mukayyed olub göresin Filvaki mahruse-i mezbure bazarında (bazarına) gelen penbe iblik (ibliğin) şehirlû culahları kendu işleri mühimmatına kifayet edecek mikdarı alub ve hariçten matrabaz ve tüccar taifesi Ahar diyare alub gelmek memnu' iken hâlâ men' ile memnu, olmayub veçh-i meşruh bazara girüb bunlardan mukaddem iblik alub bunların kârlarına olveçhile gadr ve zarar eyledikleri vaki ise men'ü def' idüb kadimden olugelmişe muhalif bir kemesneye taallül ve niza' ve inad ve muhalefet etdirmiyesin. Şöyleki memnu' olmayub geru emr-i şerife muhalif ve kadimden olıgelmişe vaz' iderlerse olbabda muktaza-yı şer'i kavimle amel idüb muhalifden eday-ı hak eyliyesin. Deyu mukaddem emr-i şerif virilüb bu ane değin tecdid etdirmedikleri ecilden hâlâ ol emr-i şerifi getürüb müceddeden emr-i şerif taleb eylemeğin imdi buyurdum ki bu babda mukaddema mazmun-u mesfur üzre verilen emr-i şerifim mucibince amel idüb 'cüda hilâfına rıza ve cevaz göstermiyesin. Baad-el- nazar bu hükm-ü hümayunumu yedlerinde ibka edüb şöyle bilesin alâmeti şerife itimad kılasın: 1016.

Bi-makam-ı Kostantıniye [326]

VESİKA — 12

Akda kudat-il-müslimîn Evlâ vülât -il-muvahhidin Yenabi-ul-fazl-ü v-el-yakın varisü ulûm-ül- enbiyi vel-mürselin Hüççet-el hakkı alâel- halkı ecmaîn Bimezîdi inayet-il-melik-il-muîn Mevlâna İzmir ve Manisa ve Sakız kadıları Ziydet fadailühum ve mefahir-ül-kudatı vel-hükkâm Maadin-il-fadailü vel-kelâm Menemen ve Nif ve Foça ve güzelhisar ve Ayasluğ

[326] — Ayni tarihte bu maalde bir ferman daha vardır.

ve Marmara ve Ilıca ve Birgi ve Nazlı ve Karaburun kadıları ve mukataatının müfettişleri ve Aydın ve Saruhan sancaklarında vaki olan kadılar ve müfettişler Ziyde fadluhüm Tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki kıdvet ül emacid-i v-el-âyan matbah-ı âmirem Emini İbrahim ziyde mecdühu dersaadetime mühürlü tezkere gönderüb her sene kilâr-ı âmirem mühimmatı içun ol caniblerden iki bin kantar meviz sürh ve bin beş yüz kantar meviz siyah ve yüz elli kantar badem ve yüz elli kantar şem-i âsel ve iki yüz kantar revgan zeyt ve beş yüz kile böğrülce ve iki yüz kantar sabun Urla ve kırk bın adet tatlu enar ve iki yüz adet kutu inciri ve iki yüz kutu gömeç balı ve beş yüz kantar incir ve ve yüz elli kantar meviz basdır باصدر ve iki yüz kantar zerdalû ve üç yüz kantar asel ve yüz kantar armud huşk gelmek mutad olmağla bu sene dahi adet-i kadime üzre tedarik ve iştira ve dahil-i kilâr olmak babında emr i şerif verilmek ricasını ilâm eylemeğin tedarik ve iştira olunmak emredüb buyurdumki hükm-ü şerifimle hassa kilârcılarımdan kıdvet-ül-emasilü v-el-akran Ramazan kulum tâyin olunub irsal olundu. Vardıkda bir an ve bir saat tehir ve terahi ve tevekkuf eylemeyüb veçh-i meşruh üzre zikrolunan mikdarı (miktar) mühimmatı her biriniz tahtı kazanızda bulunan yerlerden olugelen âdet ve kanun ve narh-ı carî üzre cem' ve tedarik ve iştira ve iskeleye nakl ve sefineler (e) tahmil eyleyüb beryeçhi istical kilâr-ı âmirem tarafına irsal ve isal ve teslim etdirmekte ikdam ve ihtimam eyleyüb avk-u tehir ve ihmal ve müsahaleden ziyade hazer eyleyesiz. Husus-u mezbur ehemm-i mühimmattır kemal takayyüd ile mukayyed olub mühimmat-ı mezburun tedarik ve iştirasında müteferrika ve çavuş ve zuama ve erbab ı timar ve sipah ve yeniçeri ve cebeci ve sair kapum kollarından bir ferdi dahl etdirmeyüb ve canib-i mîrîden iştirası fermanım olunan mühimmat iştira ve tahsil olunmadan matrabaz taifesinden bir ferde nesne aldırmıyasız. Ve bazı kâfir sefineleri iskelelere gelüb yanaşnb ziyade baha ile şem'i asel almağla kilâr-ı âmireye bulunmayub usret çekilür imiş. İmdi muhkem tenbih ve tekid eyliyesizki mîrî içun mikdar-ı kifaye alınmadı ise ol makulelere şem-i âsel satmıyalar. Baad-el-tenbih eslemiyenler askerîden ise isimleri ile yazub der-i saadetime arzezliyesiz. Değil ise şer' ile geregi gibi tedib eyliyesiz. Ve satdıkları şem'i aseli emr-i şerife muhalif vazeyledikleri içün girift eyliyesiz. Ve mühimmat-ı mezbure iskeleye nakl olunub gemilere tahmil olunmak lâzım geldükde bazı reisler tahmilde inad ve muhalefet ederlermiş anın gibileri dahi men'-ü def' eyleyüb mühimmat-ı mezbureyi yolu ile tahmil etdiresiz. Ve mühimmat-ı mezbure içun lâzım olan akçenin dört yük akçesin olugeldüğü üzre İzmir iskelesin virüb ve üç yük akçesin Eşme ve tevabii mukataatına berveçh-i iltizam emin olan Yafes یافث ve Salamon سالمون nam yahudiler tahvillerinden alub mühimmat-ı mezbure iştira olunan kemesnelerin hakların bittamam huzurunuzda verdürüb kemesnenin bir akçesin (verdirmiyesiz, bu fazla) alıkovermiyesiz

Ve alınan akçe içun işbu hükm-ü şerifimin zahrına bir hüccet yazup akçe alınan imzanın yedlerine vaz' eyliyesizki hin-i muhasebede ibraz eyleyüb deyinlerine mahsub etdireler. Şöyle bilesiz âlamet-i şerife itimad kılasız. Tahriren fi yevm 22 şehr-i Safer-ül-muzaffer se 1018.

Bi Makam-ı
Kostantıniye

VESİKA — 13

Manisa Başmakcılarının Emridir

Akda kuda-til-müslimin Evlâ vulât-il-muvahhidin Maden-ül-fazlu v-el-yakin varisü ulûm-ül- enbiyai v-el-mürselin Hüccet-ül- hakkı ala-el-halkü-ecmaîn El-muhtas bi-mezidi- inayet-il-melik-ül-muîn Mevlâna Manisa kadısı ziydet fadailehu tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki Manisa Başmakçıları südde-i saadetime arzuhal sunub bunların kadîm-ül- eyyamdan sahtiyan ve gön ve meşin ve şağrı satulur muayyen bazarları olur ol mahalde alunub satıla gelmiş iken hâlâ tabak taifesi ve sair sahtiyan ve gön ve meşin ve sağrı tüccarları kadimî yerde satmayub ziyade baha kendular istedükleri yerde satub bunların bazarların battal eyledüklerinden gayri ve derinin kerestesi âher diyare gitmekle bunlara küllî gadr olduğun bildirüb bu babda hükm ü hümayunum taleb eyledükleri ecilden buyurdumki hükm-ü şerifimle vardiklarinda göresin arz etdükleri gibi ise kadimden ne veçhile olugelmiş ise olugeldüğü üzere amel idüb min baad şer ' ve kanun-ü kadimden olugelene muhalif kemesneye iş etdirmiyesiz. Amma bunlara dahi tenbih eyliyesinki kendulara kifayet mikdarı aldıklarından sonra tamah idüb alub rençberlerin rencberliğine ve vilâyete gelen keresteye gadr olmak ihtimali olmaya, Hilâf-ü şer' ve kanun kemesneye iş etdirmiyesiz. Mütemerridi sekedüb eslemeyeni ve muhtac-ı arz olanı yazub bildüresiz. Bu husus içun tekrar şikâyet etdirmiyesiz. Şöyle bilesiz. Ve baad-el- nazar bu hükm-ü hümayunum ellerinde ibka idüb alâmet-i şerife itimad kılasız. Tahriren fi evahir-i şehr-i Rebiyülahir sene 1018.

Bi- makam-ı Kostantıniye-el-
Mahruse

VESİKA — 14

Debbağlara Dair

Akda kudat-il-müslimin. Evlâ vülât-il- muvahhidin Meden-ül-fazlı v-el-yakin Vârisü ulûm ül- enbiya -iv-el- mürselin Hüccet -ül- hakkı alel-halkı ecmaîn. Elmuhtas bi-mezîdi inayet-il- melik il-muîn Mevlâna Manisa kadısı ziydet fedailuhu Tevki-î refi-i hümayun nefs-i Man'sa'da olan Akbaldır de-

resi debbağları meclis-i şer'i şerife gelüb kadimden bizim debbağhanemizde sahtiyan ve alaca boyalu meşin işlenüb ve mahruse-i mezbure Serâbat deresinden olan debbağhanede gön ve kösele ve sade meşin işlenüb gelmiş iken birbirimizin işledüğünü işleyu gelmemiş iken hâlâ-us-lûb-u kadime muhalif Serâbat deresinden olan debbağlardan bazı hâdis debbağlar kadim-ül-eyyamdan işleyü geldüğümüz ham erkeç ve oğlak derileri kasablardan ziyade baha ile alub işlemek ile bize küllî hayf ve gadr olur. Bu sebeb ile sahtiyan ziyade bahaya çıkub fukaraya zulûm olur. Ahvalimiz görülüb uslûb-u kadim üzre işlenüb muhalefet edenler men' olunmasın taleb ederüz dediklerinde mahmiyye-i mezburede olan cümle debbağ ustaları ihzar olunub ahvelleri âyan ve eşraf vesikattan sual olunub. Filhakika kadimden akbaldır deresinde olan gön ve kösele ve sade meşin işlenu gelmişdir deyu alâ tarik-üş-şahade haber verdiklerinde uslûb-u kadîm üzre işlenüb biribirlerinin işledüklerin Işlemeyüb ve biribirlerine lâzım olan ham derilere dahl-ü taarruz olunmak (olunmamak) üzre tenbih olunub geru hafiyeten dahleylemekden hali dağillerdür.

Baad-el-tenbih uslûb-u kadîme muhalif dahledenler ihtiyarları marifetleri ile şer'le te'dib olunub min baad vech-i meşruh üzre amel olunmak babında hükm-ü hümayunum taleb eylediklerin arzeylemişsin İmdi buyurdum ki hükm-ü şerifimle vardıklarında hak üzre göresiz Husus-u mezbur şimdiye değin ne veçhile olugelmiş ise olugeldüğü üzre amel idüb min-baad kadîmden olugelene ve tenbih olunana mugayir birbirlerinin işleyu geldiklerin işlettirmeyüb ve biıbirlerine lâzım olan derilerin aldırmayub men'ü def' eyliyesin Baad-el-tenbih eslemeyüb olugelene ve ihtiyarlarına mugayır iş edenleri ihtiyarları marifetile şer' ile tedib ve tazir etdiresiz Ve arza muhtaç olanı yazub bildürüb bu husus için tekrar şikâyet olunmalu ve emri âhir varumlu eylemiyesiz Şöyle bilesiz ve baad-el- nazar bu hükm-ü hümayunumu ellerinde ibka idüb alâmet-i şerife itimad kılasız Tahriren fi evail-i şehr-i cemadelâhir sene 1018.

Bi-makam-ı Kostantıniye til-Mahruse (327)

VESİKA — 15

Akda kudat-il-müslimin Evlâ vülât-il-muvahhidin Maden-ül-fazlı v el-yakin hüccet-ül- hakkıalel-halk ı ecmaîn Vârisü ulûm-ül-enbiyai -vel-mürselin Bi-

[327] — 1019 evail-i rebiyülâhirde Manisa saraçları. köselenin harice gittiğinden şikâyet etmişlerdir. Bu meyanda eskiden köseleyi kendilerinin alub sattıklarını mutafların bu işle uğraşmadıklarını da iddia etmişlerdi. Eskidenberi kılıç kınını ve bağını bunlar yaparken şimdi kılıç kınını da mutafların yaptığını zikretmişlerdir, Keza Pabuççular da köseleyi alub dükkânlarında kayış yapmağa hakları olmadıkları halde şimdi yapmağa başladıklarından. men' olunması için lâzımgelen emrin verilmesini rica etmişlerdir.

Akbaldır debbağlarının Yiğitbaşısı Hasan ehliyetsiz olduğundan 1071 de şikâyet edilerek işinden atıldığını şu hükümden anlamaktayız «Akbaldır vadisinde vaki sahtiyan debbağı üstadlarının Yiğitbaşıları olan Hasan nam kemesne na-ehl olmağın ref' olunub yerine mukdim ve perhizkâr kemesne tâyini lâzım olmağın» denmektedir. 1071 yılı Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri

mezîdi inayet-il-melik-il-muîn Mevlâna Manisa kadısı ziydet fadailehu Tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak Malûm olaki Manisa'da vaki olan Gazzaz taifesi arzuhal sunub bunlar kadîmden bezzazistanın etrafında sakinler olub vaki olan tekâliflerin virüb gazzazlara müteallik olan ibrişim ve ibliği ve düğme ve çaprazı bunlar alub satub hariçten kemesne karışmaz iken hâlâ olugelmişe mahalif ecnebiden yahudiler attar ve Boğasıcılar ve bazı kemesneler kendu san'atlarından değil iken alub satmakla kendularına ziyade gadr ve hayf virilmek reca eyledikleri ecilden veçh-i meşruh üzre gazzaza müteallik olan esbab kadimden olugelene muhalif mezburlara bey'ü şira etdirilmemek emrim olmuştur Buyurdumki vusul buldukda bu babda sadır olan emrim ve kadimden olugeldüğü üzre amel idüb min baad veçh-i meşruh üzre gazzazlara müteallik olan esbabı kadîmden olugelene muhalif mezburları bey'ü şira ve dahl-ü taarruz etdirmeyüb men-ü def' eyliyesiz Eslemeyüb inad üzre olanları vukuu üzre yazub arzeyliyesiz Şöyle bilesiz alâmet-i şerife itimad kılasız Tahriren fi evail-i şehr-i Rebiyülâhir sene 1019.

Buyurt-u Üsküdar (328)

VESİKA — 16

Bezzazlar Hakkında

Akda kudat-il-müslimin Evlâ vülât-il-muvahhidin Maden-ül-fazlı v-el-yakin Vârisü ulûm-ül-enbiyai v-el-mürselin Hüccet-ül- hakkı alel halkı ecmaîn Elmuhtas bi-mezîdi inayet-il-melik-il-muîn Mevlâna Manisa kadısı ziydet fedailehu ve kıdvet-ül-emasili-kiram Umdet-ül-kübera-il-fiham zülkadri v-el-ihtiram El-muhtas bi-mezîdi inayetil-melikil-muîn Saruhan sancağı Beyi dame izzuhu Tevki i refi i humayun vasıl olıcak malûm olaki darendegn-ı ferman-ı hümayun kaza-i mezburda vaki odun bazarında ehli dükkân dergâh-ı muallama âdem gönderüb kadimden dükkânları önünde kemesne bey'ü şira edegelmiş değil iken hâlâ bazı avret taifesi ve gayri (bir kelime okunamıyor) ile ihtilât edüb ellerine bez alub bey'ü şira eylemek ile bunların dükkânları battal olub bey'ü şiralarına mani olub taaddiden hali olmadıkların bildürüb şer'i şerife ve kadimden olugelene muhalif kemesneye iş etdirilmemek babında emr-i şerifim taleb etmeğin buyurdum ki hükm-ü şerifimle vardıklarında hak üzre teftiş ve tafahhus edüb göresiz Arzeyledükleri gibi olub mezkûrların ve gayrın şer'an bunlara zararları var ise bu babda muktaza-i şer'i kavimle amel idüb şer'le lâzım

[328] — Ayni maalde 1019 evail-i cemadelevvel tarihli bir ferman daha vardır. Bunun üzerine yapılan duruşmada «evvelden ibrişim ve ipek ve Düğme ve çapraz gazzazhaneden ve bezestan etrafında olan dekâkinde bey'ü şira» oluna geldüğü isbat edilmiştir. Ayni zamanda bu duruşmada Rum Mehmed paşa evkafı ve dükkânlarının da zarar gördüğü ileri sürülerek dava kazanılmıştır.

geleni eda eyliyesiz Şer'i şerife ve kadımdan olugelene muhalif kemesneye iş etdirmeyüb tekrar şikâyete gelûmlû eylemiyesiz Ve baad-el-nazar bu hükm-ü hümayunumu ellerinde ibka edüb a'âmet-i şerife itimad kılasız Tahriren fi evasıt-ı şehr-i Receb-ül mürecceb sene 1021

Bi-makam-ı Kostantıniyet il- Mahruse

V E S İ K A — 17

Akda kudat-il-müslimin evlâ vülât-il-muvahhidin Maden-ül-fazlı v-el-yakin Vârisü ulûm-ül-enbiyai v-el-mürselin Hüccet-ül-hakkı alel-halkı ecmaîn Elmuhtas bi-mezidi inayetil-melik-il-muîn Mevlâna Manisa kadısı ziydet fazailuhu Tevki-i Refi i hümayun vasıl olıcak malûm olaki hassa debbağlardan Hacı Mehmed Südde-i saadetime âdem gönderüb nefs-i Manisa'da zebh olunan keçi derilerini kadîm-ül-eyyamdan hassa ve mîrî renk âmîz sahtiyan etmek içun bulunan yerlerden akçesile hassa-i hümayunuma yarayanları cem' eylemek mutad-ı kadîm iken hâliyâ bazı kemesneler mani olub bunlar kifayet mikdarı almak isterken vermekde taallül ederler Kadîmden olugeldüğü üzre zebh olunan derileri akçesile alıverilmek babında emr-i şerifim reca etmeğin kadîmden olugeldüğü üzre amel olunmak emredüb buyurdumki vusul buldukda bu babda bizzat mukayyed olub nefs-i Manisa'da olan kasablara muhkem tenbih ve tekid eyliyesizki zebh eyledikleri keçi derilerin kadîmden olugeldüğü üzre hassa-i hümayunuma renk âmiz sahtiyan etmek içun kifayet mikdarı akçesile vermeden ahare furuht eylemiyeler Şöyleki baad-el- tenbih almayub zabh etdikleri keçi derilerin kadîmden olugelene muhalif âhare vermekle hassa-i hümayunuma renk âmiz sahtiyan babında muzayaka çekile olbabda küllî mes'ul olmaları mukarrerdir Ana göre mukayyed olub kadîmden olugelene muhalif iş olmakdan hazer eyliyesiz Ve senki Mevlâna-i Müşarünileyhsin bu hususa bizzat mukayyed olub hassa-i hümayunuma lâzım olan renk âmiz sahtiyan içun keçi derilerin eğer kasabdan ve eğer debbağ ve gayridir inad ve muhalefet idüb merkum Hacı Mehmed'e vermekde taallül ederlerse aslâtaallül ve inad etdirmeyüb kifayet mikdarı merkuma akçesile verilmeyince ahardan bir ferde verdirmiyesiz Anun gibi emr-i şerifime muhalefet edenleri isim ve resimlerile yazub südde-i saadetime arzeyliyesizki sonra haklarından muhkem geline Şöyle bilesiz alâmet-i şerife itimad kılasız Tahriren fi Muharrem-ül- haram sene 1021

Bi-makam-ı Kostantıniye-til-Mahruse

V E S İ K A 18

Akda kudat-il-müslinin Evlâ vülat-il-muvahhidin made-ül-fazlı vel-yakin vârisü ulûm-ül-enbiyayi v-el-mürselin Hüccet-ül-hakkı alel-halkı ecmaîn El-muhtas bi-mezîdî inayetil-melik -il-muîn Mevlâna Manisa kadısı zi-

ydet fadailuhu tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki Mustafa ve Hızır ve Hacı Ahmed ve diğer Ahmed nam kemesnele südde-ı saadetime arzuhal sunub mezkûrlar debbağlardın olub tasarruflarında olan mülk evleri için de olan debbağ dükkânlarında kendi kâr-ü kisiblerinde olub kemesneye zararları yoğuken civarlarında olanlar bunlara taarruz etmekle sizin dükkânlarınızda bir rayiha vardır deyu hilâf-ı şer'i şerif rencide etmelerile mezkûrlar rayihaları kaldırmak içun kuyular bina idüb rayihaların def' idüb zararları yoğuken kanaat etmeyüb ellerinde olan fetvalarına muhalif dükkânlarınızu kaldırın deyu rencide eyledüklerin ilâm etmeleriyle olugeldüğü üzre amel olunmak emredüb buyurdumki hükm-ü şerifimle dergâh-ı muallâm çavuşlarından kıdvet-ül- emasilü v-el-akran Abdullah çavuş ziyde kadrihu vusul buldukda hak üzre göresiz Filvaki mezkûrların taaddileri olmayub kemesneye zararları yok ise men'ü def idüb şer'i şerife ve olugelmişe muhalif veçh-i meşruh üzre rencide ve remide etdirmiyesiz şer'i şerife ve emr-i hümayunuma mugayır iş etdirmiyesiz (bir kelime okunamadı) vukuu üzre arz ayliyesiz şöyle bilesiz alâmet-i şerife itimad kılasız Tahriren fi evasıt-ı şehr-i Safer-ül- muzaffer sene 1022.

Bi-makam-ı Kostantiniye-til- mahrusa

VESİKA — 19

Akda kudat-il- müslimin Evlâ vülât-il- muvahhidin Maden-ül- fazlı v-el-yakin Hüccet-ül- hakkı alel-halkı ecmaîn Vârisü ulûm-ül- enbiyai v-el- mürselin El- muhtas bi-mezîdi inayet-il- melik-il- muîn Mevlâna Manisa kadısı Ziydet fazailuhu Tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki nefs-i Manisa'da mütemekkin olan darendegân-ı ferman-ı hümayun Hacı Usta Sefe ve Mehmed vesair arasta ve dikici taifesi südde-i saadetime âdem gönderüb hâlâ çizme ve pabuç işleyen kemesnele ekser kalb işleyüb fukaraya ziyade gadr olmağla hâlâ südde-i saadetimden çizmecilerimbaşı ve arasta kethüdaları ve dikici başılarından mühürlü ve imzalu kanunname sureti taleb eylediklerinde ellerinde mühürlü kanunname sureti verildiğin bildürüb mucibince amel olunmak babında emr-i şerifim taleb etmeğin imdi bir cizmeki at ile binile on beş gün takaza hükmolunur on altıncı günde hükmolnnmaz Günde dörder akçe geydüğü hesab üzre bir cizmeki kırmuzu veya siyah düzdabanı olan on gün hüküm onbirinci gün hüküm olunmaz günde beşer akçe hesabı üzre Ve bir babuçki kösele tabanı ola gerek limonı ve gerek kırmuzu on gün hüküm on birinci gün geydüğü hükmolunmaz. Günde ikişer akçe hasabı üzre ve bir babuçki limonî ve kırmuzu قطار كبكب ile sağrı سركله ve sağrı قبلق ve kösele taban astarı onbeş günedek günde ikişer akçe hükmolunur on altıncı gün hükmolunmaz ve bir başmakki kösele taban limonî ve kırmu-

zu ola on günedek hükmolunur on birinci gün olmaz سرکه ve قبلی sağrı ve tabanı astarı sahtiyan ola ve bir başmakki tabanı gön ola merdane ve zenne olsun sağrı سرکه ve قبلق ve قطار کبک ile ve sahtiyan taban astarı ola onbeş günedek günde ikişer akçe hükmolunur on altıncı gün hükmolunmaz deyu bundan maada keresteler bir babuçda sağrı سرکه ve sağrı قبلق olmuya (beş kelime okunamadı) ol ökçekim yıkılur üstadına hükmoluna Bir gönki beş geyimdir rüzgâr ulusu yerine olur amma yere değmeye ve sergerdan yerine olur orta değmeye yerinden alduğu üstadından bismillâh ile gördüğü san'atı ne üzerine ise ol üzerine işleyüb gönkü çiğ veya çalgun olan âhi sultan pirlerinden getüreler çiğliğini veya çalgununu ve eksik işlenmiş çizmenin ve kösele babucun ve gön babucu ve kösele gön başmağın çiğini ve çalğununu yoklayub takazası mukaddem zikrolunduğu üzre debbağa hükmolunur ve bu veçh-i meşruh üzre mukayyed olmağın buyurdumki hükm-ü şerifimle vardıklarında bu babda mezburların ellerinde olan mühürlü olan suret mucibince amel idüb bade-hu hilâfına cevaz göstermeye ve müslümanlar takazlu çizme ve babuç işlettirmeyüb veçh-i meşruh takazasın bulub ana göre amel oluna şöyle bilesin ve baad-el- nazar bu hükm-ü hümayunumu ellerinde ibka idüb alâmet-i şerife itimad kılasın Tahriren fi evasıt-ı şehr-i Safer-ül- muzaffer sene 1023.

Bi-makam-ı Kostantıniye-til- mahruse

V E S İ K A — 20

Bakkalların getürdüğü emirdir

Akda kudat-il- müslimin evlâ vülât-il- muvahhidin Maden-ül - fazlı v-el- yakin vârisü ulûm-ül- enbiyai v-el- mürselin Hüccet-ül- hakkı alel halkı ecmeîn El-muhtas bi-mezîdi inayet-il- melikil - muîn Mevlâna Manisa kadısı Ziydet fazailuhu Tevki i refi-i hümayu vasıl olıcak malûm olaki hâliyâ Mehmed nam kemesne der - i saadetime arzuhal sunub nefs-i Manisa'da vaki olan taht-el- kal'e önüne kadimden gelen meta'lardan pirinç ve yağ bal ve mum ve yaş yemiş ve kuru her ne ise mahalli mezbureye gelüb furuht olunub nice müslümanlar mütena'im olunurken bil - külliye taht-el-kal'e ihrak ı binnâr olunmağla haraba müşrif olub nice kemesnelere varub etraf ve civarına sokaklar içine varub zikrolan meta'ları ve pirinç ve yağ ve bal ve mum ve yaş ve kuru yemiş her ne ise dağıdub kadimdnn satulu geldüğü mahalle götürülmeğle Sukusultanîde satılmayub çarşu halî ve harab kadim-ül- eyyamdan الی یومنا هزا kaza-i mezburede olan taht-el-kal'esine bazar başı olanların ma'rifetlerile görülüb tevzi ve taksim oluna geldüğü üzre tevzi olunması içun emr-i şerif taleb ederiz Deyu bildirmeğin ve kadimden şimdiye değin taht-el- kal'ede gelüb füruht olunan

meta'lardan olu gelen âdet ve kanun üzre bazar başı ma'rifetiyle görülüb ehl-i sûka tevzi olunmasına emrim olmağın buyurdumki hükm ü şerifi vacib-ül- ittibaım ile vardıkda bu babda sadır olan emrim üzre amel eyleyüb dahi husus-u mezbure mukayyed olub kadimden kasaba-i mezbure taht-el- kal'e içine gelen pirinç yağ ve bal mum ve yaş ve kuru yemişlerden her ne gelür ise tâyin olunan bazar başlar ma'rifetleriyle sûk-u sultanîde tevzi olması içun emrim olmağın buyurdumki hükm-ü şerifi vacib-ül ittibaım ile vardıkda bu sabit olan emrim üzerine amel eyleyüb dahi husus-u mezbure mukayyed olub kadimden kasaba-i mezbure taht-el- kal'esine gelen pirinç ve yağ bal ve mum ve yaş ve kuru yemişlerden her ne gelür ise tâyin olunan bazar başılar ma'rifetile sûku sultanide ehl-i sûka tevzi ve taksim etdirüb min baad olmuşa ve âdet ve kanuna muhalefet taallül ve inat etdirmeyesiz husus-u mezburede bazar başı ma'rifeti olmadan hariçden bazı kemesneler hafiyyeten zikrolunan meta'lardan bir nesne alub satmıyanlar ve sattırmıyasız inat ve muhalefet etdirmiyesiz kadimden satulu gelen mahalde furuht olunub olu gelen adet ve kanun üzre amel olunub cüdda inat ve muhalefet eylemiyeler şöyle bileler alâmet-i şerife itimad kılalar tahriren fi 3 cemadelevvel sene 1023.

Bi- makamı Kostantıniye-til- mahruse

VESİKA — 21

Kıdavetül- kuzatı v-el- hükkâm Maden-ül- fazlı velkelâm Mevlâna Manisa kadısı ziyde fazluhu Tevki-i refi i hümayun vasıl olıcak malûm olaki darendegân-ı ferman-ı vacib-ül- iz'an kaza-i mezburede vaki olan boyacılar südde-i saadetime âdem gönderüb ma- takaddümden kaza-i mezburede vaki Boğasılar taksim olunub herkes hallü halince hıssaların alub boyarlarken kadimden olu gelene muhalif yine içlerinden bazılar el altından olub (alub) boyayub bunlara hıssa virmemekle kârhaneleri hâli ve muattal kalmağla kâr-ü kisiblerinde ziyade müzayaka olduğun bildürdüklerinde kadimden olu geldüğü üzre amel olunması içun emr-i şerif verilüb tecdid olunmasın reca etdükleri ecilden buyurdumki mezkûrlara muhkem tenbih ve tekid eyliyesinki kadimden ne veçhile olu gelmiş ise yine olveçhile amel idüb min baad kadimden olu gelene muhalif ve emr-i hümayunuma mugayir iş etmiyeler Baad-el- tenbih mütenebbih olmazlar anun gibileri isim ve resimleriyle yazub südde-i saadetime arz eyliyesinki gereği gibi haklarından geline. Şöyle bilesin alâmet-i şerife itimad kılasın. Tahriren fi şehr-i Rebiyülahir sene 1024.

Bi - makam-ı Kostantıniye-til -
Mahruse [329]

[329] — 1016 evasıt-ı şehr-i Rebiyülâhir tarihinde Manisa kadısı Mehmed'e aynı mealde bir ferman daha vardır.

VESİKA — 22

İftihar-ül-ûlema-il- muhakkikin Muhtar-ül -fudalâ-il- müdekkikin Maden-ül-fazl ı velyakin Vârisü ulûmu-ül- enbiyai v-el-mürselin Elmuhtas bilmezîdi inayetil-melik-il- muîn Kudüsü şeriîden mütekaid olub nefs-i Manisa'da Sultan medresesinde Müderris ve Müftü olan Mevlâna Ali ve akda kudatül müslimin Evlâ vülat-il- muvahhidin Maden-ül-fazlı velyâkin Vâris-ü ulûm-il-enbiya-i v-el-mürselin Elmuhtas bi-mezîd-i inayet-il- melik-il- muîn Mevlâna Manisa kndısı zidet fadailühuma Tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki darendegan-ı ferman-ı hümayun nefsi Manisa'da Culah taifesinin âdemileri ve kethüdaları ve yiğitbaşıları Ömer halife ve Muslihiddin ve Hüseyin ve Mehmed ve gayriler dergâh-ı muallâma âdem gönderüb etraftan kura halkı şehr-i mezbure haftada bir gün Penbe bazarına penbe ve kozak getürüb bey' eylediklerinde şehrin nice fakire hatunları ve gayrı fukaradan mukaddem kendulara kifayet edecek mikdarı penbe ve kozak almayınca hariçten ve madrabazlar ve gayri almayub ve fakire hatunlar gelüb bulamayüb kâr-ü kisiblerine mani olub gadr-ü taaddi eylediklerin bildürüb kadimeden olugeldüğü üzere âmel olunmak babında emr-i şerifim reca etmeğin buyurdum ki hükm-ü şerifimle vardıklarında hak üzre onat veçhile mukayyed olub göresiz arz olunduğu gibi hususu mezbur ne veçhile olügelmiş ise yine olu geldüğü üzre amel idüb şer'i şerife kadimeden olugelene muhalif fakire hatunlara ve gayrinin kefaflarına kemesne mâni olmayüb men'ü def' eyliyesiz. Bu hususta methali olmıyanı dahlettirmeyüb mütemerridi sekedüb eslemeyeni ve muhtac-ı arz olanı yazub bildiresiz bu husus içun tekrar emrim varumlu eylemiyesiz. Âlamet-i şerife itimad kılasız. Tahriren fi evail-i Zilhicce sene 1026.

Bi -makam-ı Kostantıniye-til-
Mahruse

VESİKA — 23

İftihar-ül-ulema-il-muhakkikin Muhtar-ül-fazlı v-el-müdekkikin Yenbu'-ül-fazlı v-el-yâkin Varisi ulûm-ül-enbiyai velmürselin El-muhtas bi-mezîd-i inayet-il-melik-il- muîn. Kudüs'ü şerifden mütekait olub Manisa'da Sultan medresesinde Müderris ve müftü olan Mevlâna Ali ve evlâ kudat il müslimin evlâ vülât -il-muvahhidin Maden-ül-fadlı velyâkin Hüccet-ül hakkl alelhalkı ecmaîn Varisi ulûmü-l- enbiyai v-el-mürselin El-muhtas bi-mezîdi inayet-il- melik-il- muîn Mevlâna Manisa kadısı ziyde fazayıluhuma Tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olâki derendegân-ı ferman-ı hümayun nefs-i Manisa'da olan culah taifesi dergâh-ı muallâma âdem gönderüb şöyle arzuhal eyledilerki kadim-ül-eyyamdan işleyü geldıkleri metalarının mühimmatı içün mahruse-i mezbure bazarına gelen penbe ipliğin bunlar kifayet edecek mikdarı mukaddem alub bunlar tamam almayınca hariçden

madrabaz olanlar ve tüccar taifesi bazara gelen penbe ibliğin alugelmiş değil iken bunlar mukaddem iplik alub bu sebeb ile (bir kelime okunamadı) ve bey'ü şiralarına mâni olub olugelene muhalif zarar ve taaddi iden ol makule madrabaz taifesi men' olunub kadimden olugelen ile amel olunmok babında' emr-i şerifim taleb eyledikleri ecilden buyurdumki hükm-ü şerifimle vardıkda bu hususu hakk-u adl üzre tafahhus edüb göresiz. Arz olunduğu üzre olub filvaki mrhruse bazarına gelen penbe ipliğin şehir çulahları kenduları için kifayetedeck mikdarı alub bunlar tamam etmeden hariçten madrabaz taifesi ahar diyara alub gitmek içun bunlardan mukaddem alub ol veçhi'e bey'ü şiralarına mâni olub olugelene muhalif gadr-ü taaddi eyledikleri vaki ise men'ü def idüb bu babda husus'u mezbur kadimeden nc veçhile olugelmiş ise olugeldüğü üzre amel idüb şer'i şerife ve olugelene muhalif kemesneye gadr ve taaddi ettirmiyesiz. Mütemerridi sekedüb memnu' olmıyanı isim ve resmiyle yazüb bildüresiz tekrar emrim varumlu eylemiyesiz. Şöyle bilesiz âlâmet i şerife itimad kılasız. Tahriren fi evail-i şehr-i Zilhiccet-ül- şerife sene 1026.

Bi-makamı Kostantıniyet-il-
Mahruse [330]

VESİKA — 24

Akda kudat-il-müslimin evlâ vülât-il-muvahhidin maden-ül- fazlı v-el-yakın Hüccet-ül-hakk-ı alel halkı ecmaîn. Varis-î ulûm-ül- enbiyai velmürselin. El-muhtas bi-mezidî inayet-il melik-il- muîn Mevlâna Manisa kadısı ziydet fadyiluhu Tevki-i reti-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki darendeğân-ı ferman-ı hümayun Manisa'da sakin kasab taifesi südde-i saadetime âdem göndeaüb arzuhal eyledikleri kadim-ül-eyyamdan Manisa sancağında olan öküzleri ve inekleri yerli kasablar alub zebh edüb müslümanlara (bir kelime okunamadı) hariçten âher sancakdan bazı kasablar gelüb müdahale etmez ikan hâliyâ âher kazadan ve âher sancakdan bazı kasablar gelüb müslümanların zahirelerini alüb yerlü kasabların veçh i maaşlarına ziyade muzayaka verüb taaddi eyledikleri bildirüb olu gelmişe muhalif hariç kazadan ve sancakdan gelen kasablar almayub men'ü def' olunmak babında emr-i şerifim reca eyledikleri ecilden buyurdumki hükm-ü şerifimle vardıklarında bunları ol veçhile dahl olunursa hak üzre göresin. Arz olunduğu üzre kadim-ül-eyyamdrn yerlü kasabları kasablık edüb hariçden gelen kasablar müdahale etmezler iken hâliyâ mezburan hariçten gelen kasablar kadimden olugeimişe muhalif müslümanların zahirelerin yerlu kasabların veçh-i maaşlarına ziyade muzayaka verdikleri vaki ise caiz değildir. Men'ü def' edüb min baad ol veçhile kadimden olugelmişe muhalif âher yerlerden gelmiş kasabları dahlettirmiyesin. Mütemerridi se-

[230] — 1061 tarihinde Manisa kadısına aynı şekilde bir ferman daha vardır.

kedüb eslemiyeni bildüresiz. Tekrar bu husus için emr-i şerifim varmağa muhtaç eylemiyesin. Şöyle bilesin ve baad-el- nazar bu hühm-ü hümayunum ellerinde ibka idüb alâmet-i şerife itimad kılasın tahriren fi evail-i şehr-i Cemadelâhir sene 1029.

Bi- makam-ı Kostantıniye-til-
Mahruse [331]

VESİKA — 25

Akda kuda-il-müslimin evlâ vülât-il-muvahhidin madenül-fazlı velyakin Hüccet ül-hakkı alel-halkı ecmaîn Vârisü ulum-ül enbiyai v-el mürselin El-muhtas bi-mezîdi inayet-il-melik-il muîn Mevlâna Manisa kadısı ziydet fadayiluhu Tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki daendegân-ı ferman-ı hümayun nefs-i Manisa'da vaki culâh taifesi süddei saadetime âdem gönderüb bunlar istimal edegeldikleri arşunlarına kâdim-ül- eyyamdan beru arzına ehli hibreden gayrı kemesne müdahale etmeyüb ve işlenen Boğası boğası bazarından gayri yerde ölçülmeyüb ve ince Boğasının bir parmak nakıs geldikde bir akçe ve kaba Boğasının iki parmak nakıs gelenine bir akçe cerime alına gelüb ve hâlâ ellerinde hüccet-i şer'iyeleri dahi olub mucibince amel olunub hüccet-i şer'iyeye muhalif ehl-i hibreden gayrı kemesne müdahale etmeyüb işlenen boğası boğası bazarından gayri yerde ölçülmeyüb men'ü def' olunmak babında emr'i şerifim reca eyledikleri ecilden buyurdum ki hükm-ü şerifimle vardıklarında bu babda onat veçhile mukayyed olub hak üzre teftiş ve sıhhatlarına nazar idüb göresin Arz olunduğu üzre ise kadim-ül eyyamdan ne veçhile olugelmiş ise yine ol veçhile âmel idüb kadimden olugelene muhalif kemesneye iş etdirmiyesiz Ve bu babda hüccet-i şeriyesinin mazmunu muvafık-ı şer'olub alâ veçhil-hasım sabit ve zahir oldukdan mukarrer tutub mucibi ile amel eyliyesin Eslemeyeni yazub vukuu üzre dergâh-ı muallâma bildiresiz Tekrar bu husus içun bir dahi emr-i şerifim varmağa muhtaç eylemiyesiz Ve baad-el-nazar bu hükm-ü hümayunumu ellerinde ibka edüb alâmet-i şerife itimad kılasız Tahriren fi evail-i şehr-i Muharrem-ül-haram sene 1029.

Bi-makam-ı Kostantiniyet-il- Mahruse

---

[331] — 1031 evail-i Zilhıcce tarihli bir hükümde Cühud taifesinin koyun ve sığır kestiklerinden halk şikâyet etmiş ve bunların kestiği hayvanların pis olduğunu iddia etmişlerdir. Bu şikâyet üzerine bunların kasaplıktan men' edildikleri yazılı fakat sonradan yahudiler de hükümete halktan şikâyet yapmışlar, ellerinde bulunan fetvaların suretlerini göndermişler. bunun üzerine de tekrar kasablık yapmalarına ve halkın bunların işine müdahale etmemelerine dair ferman gönderilmiştir.

VESİKA — 26

Akda kudat-il-müslimin Evlâ vülât-il muvahhidin Maden-ül-fadlı v-el-yakın hüccet-ül hakkı alel-halki ecmaîn Vârisü ulûm-ül-enbiyai vel mürselin Elmuhtas bi-mezîdi inayet-il-melik-il-muîn Mevlâna Manisa kadısı ziydet fadailuhu Tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki darendegân-i ferman-ı hümayun Manisa ahalisi südde-i saadetime âdem gönderüb kadim-ül- eyyamdan bunların bazarlarına kozakdan çıkmış halis ve safi penbe gelüb alunub satar (satılır) iken hâlâ şimdi olugelmişe muhalif safî ve yaş çürük kozak getürüb fukaraya ve dul hatunlara küllî gadr olduğunu bildürüb kozaklı penbe man'ü def' olunub olugeldüğü üzre halis ve safi kozağından çıkmış penbe gelüb alınıb satılmak babında emrim (emr-i) şerifim reca eyledükleri üzre kadimül-eyyamdan beru bazarlarında kozagından çıkmış hâlis safi penbe gelüb alınub satar iken hâliya onun gelmesine muhalif safî yaş çürük kozak getürüb fukaraya olveçhile zarar (ve) gadr olunduğu vaki ise nida ve tenbih etdiresinki kadimden olugelmişe muhalif safî yaş çürük kozak getürmeyüb hâlis ve safi kozağından çıkmış penbe getürüb bey'ü şira eyliyeler Baad -el tenbih veçh i meşruh üzre olugelmişe muhalif yaş ve çürük kozak getürenleri muhtac-ı arz olanları ve arz olmıyanları şer' ile lâzım geleni icra eyliyesiz Şer'i şerife ve olugelmişe muhalif kemesneye (iş) etdirmiyesiz tekrar bu husus içun bir dahi emrım varmağa muhtaç eylemiyesiz Şöyle bilesiz ve baad-el- nazar bu hükm-ü hümayunumu ellerinde ibka edüb alâmet-i şerife itimad kılasız Tahriren fi evail i şehr i Muharrem-ül- haram sene 1029.

Bi-makam-ı Kostantıniyet-il-Mahruse

VESİKA — 27

Akda kudat-il müslimin Evlâ vülât-il-muvahhidin Madenül-fadlı v-el-yakin Hüccet-ül-hakkı alel-halkı ecmain Varisü ulûm-ül-enbiyai vel mürselin Elmuhtas bi-mezidi inayet il-melik-il-muîn Mevlâna Manisa kadısı ziydet fadailuhu Tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki derendegân-ı ferman ı hümayun Manisa ahalisi südde-i saadetime âdem gönderüb kadim-ül-eyyamdan beru bunların bazarlarında üç penbe çıkrığı olub tamam yerlüsü ve fukarası kifayet mikdarı alub maişetlenürlerken hâlâ kadime muhalif on beş yirmi çıkrık olmağla fukara-i müslümin ipliğin satub varınca mezburlar cümlesini alub baadehu kefere ve yahudilere ziyade baha ile İzmir'e ve âhar vilâyetlere gönderüb olveçhile bunların veçh-i maaşlarına ziyade zarar ve gadr olduğun bildürüb kadimden olugeldüğü üzre üç çıkrıkdan ziyadesi men' olunub tamam yerlü fukarası almadan hariçden kemesneye verilmeyüb ziyade kalur ise âhara verilüb olugelmişe muhalif iş etdi ilmemek babında emr-i şerifim reca eyledikleri ecilden buyurdum ki hükm-ü şerifimle vardıklarında bu babda mukayyed olub

onat veçhile hakk-ı adl üzre göresiz arzolunduğu üzre kadimden ne veçhile (ne veçhile fazla) olugelmişe üç çıkrıkdan ziyadesin men' edüb tamam yeriü fukarası veçh-i maaşlarına kifayet mikdarı aldıkdan sonra gayriler alub kadimden olugelmişe muhalif kemesneye iş etdirmiyesiz Kadimisine muhalif vaz'edenleri ismi ve resmi ile vukuu üzre yazub arz eyliyesiz Tekrar emrim varmağa muhtaç eylemiyesiz Şöyle bilesiz ve baad-el-nazar bu hükm-ü hümayunumu ellerinde ibka edüb alâmet-i şerife itimad kılasız Tahriren fi evail-i şehr-i Muhrrem-ül haram sene 1029

Bi-makam-ı Kostantıniyet-il Mahruse

VESİKA — 28

Akda kudat-il-müslimin Evlâ Vülât-il muvahhidin Maden-ül-fazlı vel-yâkin Hüccet-ül-hakkı alelhalkı ecmaîn Vârisü ulûm-ül-enbiyai v-el-mürselin El-muhtas bi-mezîdi inayet-il-melik-il muîn Mevlâna Manisa kadısı ziydet fadailuhu Tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki darendegân-ı ferman-ı hümayun nefs-i Manisa'da sakin olan Boğasıcılar südde-i saadetime âdem gönderüb bunlar kadimden aldıkları boğasıların istedikleri boyacılara akçelerile boyadub âherden dahlolunu gelmiş değil iken hâliya olugelene muhalif sair boyacılar bunlar boyatmağa verdikleri yerden cem' edüb alub kendi mabeyinlerinde tevzi etmeleriyle nice boğasıları bulunmayub bulunan dahi kendü muradları olduğu renge boyanmayub ziyade gadr ve zarar olduğu bu babda ellerinde fetvaları olduğun bildürüb fetvaları mucibince ve kadimden olugeldüğü üzre kendi akçalariyle istedikleri boyacılara verdiklerinde sairleri dahleylememek babında emr-i şerifim taleb eyledikleri ecilden buyurdum ki hükm-ü şerifimle vardıklarında husama muvacehasinde onat veçhile teftiş ve fetvalarına nazar idüb hak üzre göresin Arzolunduğu gibi olub bu babda yedlerinde olan fetvaları davalarına mutabık ise mucibile amel idüb min baad fetvalarına ve kadimden olugelene mugayır kemesneye iş etdirmiyesin mütemerridi sekedüb eslemiyeni isım ve resmile yazub bildiresin Tekrar şikâyet etdirmiyesin Bu babda dergâh-ı muallâm çavuşlarından kıdvet-ül- emasilü v-el-akran (boş) Çavuş ziyde kadrihu mübaşir olub emr-i şer'den tecavüz etdirmiyesin Şöyle bilesin ve bu emr-i şerifimi yedlerinde ibka edüb alâmet-i şerife itimad kılasız Tahriren fi evail-i Şaban sene 1030

Bi makam-ı Kostantıniyet-il-Mahruse

VESİKA — 29

Kıdvet-ül-emasili v-el-akran Yeniçeri astarı emini olan Hasan çavuş ziyde-kadrihu baad-et-tahiye v-es-selâm ilâm olunan oldur ki Akhisar kazasında kadimül-eyyamda iş bu (işlenu) gelen mirî astar her sene vakt-i ferman-ı (zamanı) ile işlenib der-i devlete irsal olunub avk-u tehîr olunu

gelmiş değil iken bu sene mühimmatı vakt-ı zamanı ile göndermeyüb ve muhassıllar havale olunan akçe müstevfi verilmeyüb ihmal olunmakla kul taifesine muzayaka vermişsizdir İmdi saadetlû ağa hazretlerinin mektubları ile varan geldüklü İlyas nam Mumcu Mübaşir tâyin olunmuştur Gerektir ki vardıkda kat'a tehir ve terahi olunmayub mumcu ile der-i devlete irsal ve dahil-i ambar-ı hassa etdirmekte ziyade ikdam ve ihtimam ı mâlâ-kelâm eyliyesiz Şöyleki zikrolunan mühimmatı vakt-ü zamanile göndermeyüb kul mabeyninde ihtilâle bais ve bâdi olursan sonra bir veçhile cevabın makbul olmayub azim itab ve ikaba mustahak olursun Ana göre bâsiret ve intibah üzre olub zikrolunan mühimmatı vakit ve zamanile gönderesüz vesselâm 1031

V E S İ K A — 30

Emirül - ümera -il- kiram Kebirül - kübera-il- fiham Zül - kadr-i v-el- ihtiram Sahib ül- izzü v-el - ihtişam El-muhtas bi - mezîdi inayet-il- melik-il-âlâ sabıka (boş) beylerbeyisi olub hâlâ berveçh i arpalık Saruhan sancağına mutasarrıf olan (boş) dame ikbaluhu ve akda kudat-il- müslimin Evlâ vülât-il- muvahhidin madenül - fadlı vel - yakin Hüccatül - hakk - ı alel - halk - ecmaîn Vârisî ulum-ül - enbiyai v - el - mürselin El - muhtas bi - mezîd-i inayet-il- melik-il- muîn Mevlânâ Manisa kadısı ziydet fazailuhu Tevki - i refi - i hümayun vasıl olıcak malûm olaki mütevaffa Ali Biğ evkafına ber - muceb - i şart - ı vâkıf evlâdiyet üzre mütevelli olan darende - i ferman vacib-ül- iz'an Timürtaş nam kemesne dergâh - ı muallâma arzuhal idüb Manisa dağı dimekle maruf malûm-ül- hudud dağı merhum ve mağfur -ün- leh ceddim Ebül Fetih Sultan Mehmed Han aleyh - ir rahmet - i vel - gufran müteveffa - i mezbur Ali Biğ'e temlik idüb ol dahi mülk name - i hümayum mucibince Manisa'da bina eyledüğü cami - i şerife vakfedüb vakıf tarafından zabtolunub lâkin zikrolunan dağın hududu dahilinde tahrirden sonra bazı kemesneler bağlar garsedüb ol bağların öşrü vakfa ait iken zikrolunan dağın yerlerine muttasıl Hâki Baba zaviyesine defter - i cedidde yetmiş beş dönüm bağ hâsıl yazılmakla zaviye - i mezbureye mutasarrıf olanlar defterde tâyin oluna bağların resmine kanaat etmeyüb merkum dağın hududu dahiline olan bağlar dahi zaviye vakfındandır deyu hilâfı - ı inha ile hüccet etdirmekle ol bağların öşürlerinden biz aluruz deyu niza' edüb hilâf - i şer' ve kanun dahl etmekten hâli olmadıkların bildürüb men'ü def' olunub defter - i cedidde zaviye - i mezbure tâyin olunan yetmiş dönümden (bir kelime okunamadı) dahlolunmamak babında hükm ü hümayunum taleb etmeğin buyurdumki hükm-ü şerifimle vardıkda bu babda tamam mukayyed olub husema muvacehesinde hak üzre tefahhus ve zaviye tarafından dahledenlerden dergâh - ı muallâdan ihrac olunmuş mühürlü sahih suret-i defter-i cedid-i hâkanî taleb edüb göresin öşrü niza' olunan bağlar defter-i cedidde za-

viye-i mezbureye vakfolan yetmiş beş dönüm bağlardan olmayub filvaki mütevaffa-i müşrünileyh Ali Biğ evkafından Manisa dağının muhtar sınuru içinde tahrirden sonrr gars olurınuş bağlar olub öşrü mumaileyh Ali Biğ evkafına ait iken hâlâ zaviye-i merkumeye mutasarrıf olanlar bir tarikle hüccet etdirmekle ol bağların öşrün dahi biz aluruz deyu niza' ederlerse caiz değildir Min baad zaviyedar olanlar kanun ve deftere muhalif Manisa dağının sınuru içinde olan bağlarına dahletdirmeyüb veçh-i meşruh üzre olan bağların öşrün güzeştesiyle mütevaffa-i müşarünileyh Ali Biğ evkafına hükmedüb bi kusur alıverib zaptetdiresin. 1034.

VESİKA — 31

Akda kudat-il-müslmin Evlâ vülât-il müvahhidin Maden-ül-fazl-ı v-el-yâkin Vârisü ulûm-ül-enbiyai v-el-mürselin Hüccet-ül-hakkı alel halkı ecmeîn El-muhtas bi-mezîdi inayet il-melik-il-muîn Mevlâna Manisa kadısı ziyde fazailuhu ve kıdvet-ül-ümera-il-kiram Umdetül-kübera-il-fiham Zülkadri v-el-ihtişam El-muhtas bi-mezîdi inayet-il-melikil-allâm Manisa sancağı beyi ziyde izzuhu Tevki-i ref i-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki iftihar-ül-havass-ı v-el-mukarribin İç hazinedarım başı dame uluvvühu Hâlâ der-i saadetime âdem gönderüb arzuhal sunub kadim-ül-eyyamdan Manisa'da işlenen sahtiyan ve env'a elvanile lâzımgelen mikdarı sahtiyan değer bahsile mirî içun alınmadan âhereden tüccar tarifesine sahtiyan furuht etdirilmemek mutad olmağla yine olu gelen âdet-i kadim üzre iştira eylemek içun Manisa sakinlerinden olub hassa tabakalardan Ahmed ve Kara Ali nam kemesneler tâyin ve irsal olunduğun bildürüb olbabda emr-i şerifim virilmek recasına ilâm eylemeğin veçh-i meşruh üzre amel olunmak emredüb buyurdumki hükm ü şerifim ile merkuman Ahmed ve Kara Ali vardıkda bu babda sadır olan ferman-ı celil-ül-kadrim üzre amel idüb dahi veçh-i meşruh üzre ve mezburlar ma'rifetiyle Manisa'da işlenen sahtiyanın enva' ve envaından (iki kelime okunamadı) değer bahaları mirî içun iştira ve irsal etdirilmeden âherden bir ferde sahtiyan furuht olunmayub ve etdirmiyesiz Amma bu babda ziyade ihtimam ezleyüb bu bahane ile olugelmişe muhalif ve hilâf-ı şer' ve kanun kemesneye zulüm ve taaddi olmakdan ziyade içtinab eyleyüb (bir kelime okunamadı) hakdan udûl ve inhiraf göstermeyesiz bilesiz alâmet-i şerife itimad kılasız Tahriren fi 22 zilhicce sene. 1035

Bi-makam-ı Kostantıniye-til-mahruse

VESİKA — 32

Emir-ül-ümera-il-kiram Kebir-ül-kübera-il-fiham Zül-kadr-i vel-ihtiram Sahib ül-izz-ü vel-ihtişam El-muhtas bi-mezîd-i inaye-

til - melik -il- âlâ sabıka (Boş) Beylerbeyisi olub hâlâ berveçh-i arpalık Saruhan sancağına mutasarrıf olan Ahmed dame ikbaluhu ve Akda kut-il- müslimin Evlâ vülât-il- muvahhidin Maden-ül- fazlı v-el - yakin Hüccet-ül- hakkı alel - halkı ecmeîn Varisü ulûm-ül- enbiyai v-el-mürselin El - muhtas bi - mezîdi inayet-il - melik-il- muin Mevlâna Manisa kadısı ziydet fazailuhu Tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki darende-i ferman-i hümayun Hacı Receb nam kemesne südde-i saadetime arzuhal sunub bundan akdem şakavet üzre bulunan İlyas Paşa Manisa üzerine müstevli oldukda ahalinin cümle emval ve erzakların yağma ve gret edüb badehu bezestana taarruz olunmamak üzre beş bin beş yüz guruş vermek üzere kat' olunub meblağ-ı mezburu ma'rifet-i şer' ile bezestanda olan nukuddan tahsil ve baad-el - halâs ahalisinden cem' ve eshabına teslim olunmak üzere nice müslümanlar ile şakî-i mezburun âdemleri bezestana gönderüb mezkûrların açub zikroludan beş bin beş yetmiş guruşu ahz-ü kabz idüb husus-u mezbu sicil ve hüccet olunmuşken hâlâ mal sahibleri sen kefilsin deyu şekî-i mezburun âdemleri aldukları emval ve erzakı bundan taleb edüb rencide ve remide etmekden hâli olmayub bu makule ahval divan-i hümayunumda görülmesi babında emr-i şerifim reca eyledüğü ecilden husus-u mezbur içun dava eden kemesne zuhur ederse âhar yerde görülmeyüb maan gelüb şer' ile divan-ı hümayunumda görülmek emrim olmuştur. Buyurdumki hükm-ü şerifimle vardıkda bu babda sadır olan emrim üzre amel edüb dahi husus mezburu dava eden kemesne zuhur ederse min baad âhar yerde istima' eylemeyüb âsitane-i saadetime gönderesinki maan gelüb divan-ı hümayunumda vüzera-i izamım ve kadı askerlerim huzurunda şer'le görülüb icrayı hak olunub fasloluna Bu emri şerifimden sonra giru kanaat etmeyüb ol canibde gördürmek içun emrimiz vardır deyu dahl ve taaddi ederler ise men-ü def' edüb aslâ bu emr'i şerifimin hilâfına rıza ve cevaz göstermisiz şöyle bilesin alâmet-i şerife itimad kılasın Tahriren fi evahir-i şehr-i rebiyülâhir sene. 1042

Bi- makam-ı Kostantiniye el- Mahruse

V E S İ K A — 33

Akda kudat-il- müslimin Evlâ vülât-il- muvahhidin Maden-ül- fazlu vel-yakin Hüccat-ül- hakkı alel halkı ecmîn Vârisi ulûm-ül enbiyai v-el-mürselin El-muhtas bi-mezîdi inayet-il- melik-il- muîn Mevlâna Manisa kadısı ziydet fazailuhu Tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak Malûm olaki taht-ı kazanızda vaki Turgutlu nam kariye raayaları südde-i saadetime gelüb bunlar kadimden bu ane değin ortakcı reayalarından olub bu ana değin bunların üzerlerine voyvoda olanlara sülüs mahsül vere gelüb ve lâkin hasıl olan penbe mahsulünü kadimden olugeldüğü üzre vakt-ı

zamaniyle cem' edüb der - ambar edüb tamam oldukdan sonra voyvoda olanlara sülüsünü vere gelmişler iken bazı voyvoda gelüb biz penbeyi tarlada yazarız deyüb ve bununla dahi olmayub tarla sahibini hâsıl eyledüğün penbeyi elbetde al deyu ziyade baha teklif edüb ve bundan maada penbenin kozasın cem' eylemek kasım günü gelince tarlada dursun andan sonra cem' eyleyiniz deyu hilâf-i mutad teklif edüb reaya-i mezburana hilâf ı kanûn zulûm ve hayf eyledüğün bildirdiler. İmdi mezkûr olan mahsulât bu ana değin Voyvodalarına ne veçhile veregeldiler ise yine uslûb-u sabık üzre aldırub ziyade taallül etdirlmemek babında emr-i şerifim taleb eyledikleri ecilden buyurdumki bu babda sadır olan ferman-ı celil-ül- kadrim üzre amel idüb fil-vaki kaziye arz olunduğu üzre reaya-i mezkûranı ol makule rencide ve remide etdirmeyüb min baad olugelmişe mugayir taaddi ve tecavüz etdirmeyüb tekrar şikâyet olunub emr-i âhar irsaline muhtaç eylemeyüb (bir kelime okunamadı) yazub bildiresiz. Şöyle bilesiz alâmet-i şerife itimad kılasız. Tahriren fi evail-i şehri Zilkade-tüş- şerife sene 1042.

Bi-makam-ı Kostantıniye-el-
Mahruse

VESİKA — 34

Emir-ül-ümera-il- kiram Kebir-ül- kübera-il- fiham Zül-kadri v-el-ihtiram Sahib-ül - izzî v-el-ihtişam. Elmuhtas bi-mezîdi inayet-il- melik-il-âlâ sabıka (boş) Beylerbeyisi olub hâlâ berveçhi arpalık Manisa sancağına mutasarrıf olan (Boş) dame ikbaluhu ve akda kudat-il müslimin Evlâ vülât-il-muvahhidin Madenel-ül- fazlı v-el-yakin Hüccetül-hakkı alelhalkı ecmaîn Vârisü ulûmül-enbiya-i vel-mürselin El-muhtas bi - mezîdî inayet-il- melik-il- muîn Mevlâna Manisa kadısı ziydet fazailuhu Tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki darende-i ferman-ı hümayun Belen ile kızı Avlu nam kariye halkı südde-i saadetime arzuhal edüb kariyei mezburede her sene sisam ve çift ziraat olunmayub sahib olunmamış iken zabitleri bunlardan resm-i sisam akçesi vere gelmiş değil iken hâliya mezkûrlar bunlardan ol veçhile hilâf-ı şer' sisam resmi namile akçe taleb edüb taaddi ve rencide ve remide eylemeden hâli olmayub bunlar her sene kilâr-ı âmire üzerlerine lâzım gelen üzüm cemine memur olanlara verüb eda edüb ol makuleden nesne teklif olunmazken müceraed celb-i mal içun resm-i sisam akçesi verile deyu daima rencide ve remide eylemekden hâli olmaduğunu bildürüb men'ü def' olunmak içun emr-i şerifim reca eyledükleri ecilden buyurdumki.... Vusul buldukda husama muvacehelerinde hakk-ı adl üzre teftiş ve tafahhus edüb göresiz Kaziye ilâm olunduğu üzre olub zikrolunan kariyeler halkı üzerlerine lâzım gelen üzüm ve sair nesnelerin cem'ine memur olanlara verüb eda eyledikIerinden sonra hâliya mezkûrlar susam resmi akçesi deyu taleb edüb taaddi ve rencide eyledikleri vaki ise men'ü def' edüb üzerlerine lâzım gelen her ne ise verdiklerinden

sonra hilâf-ı şer'i şerif ve kadimden olu gelmişe muhalif ve emr-i hümayunuma mugayir mezkûrlara ve âharden kemesneye iş ettirmiyesin men'ü def' edesin men' ile memnu olmıyanı südde-i saadetime yazub bildüresin. Tekrar emrim varımlu eylemiyesin. Şöyle bilesin ve baad-el- nazar bu hükm ü hümayunumu bunların yedinde ibka deüb alâmet-i şerife itimad kılasın. Tahriren fi evasıt-ı şehr-i Ramazan-ül- mübarek sene 1043.

Bi -makam-ı Kostantıniye-el-
Mahruse

VESİKA — 35

Kasaba-i Yengi bazarında tüccar taifesi sabun bey' etmeleri içün ibraz ettikleri emri şerifdir.

Akda kudat-il- müslimin Evlâ vülât-il- muvahhidin Maden-ül-fazlı v-el-yakin Hüccet-ül hakkı alel halkı ecmaîn Vârisî ulûm-ül- enbiyai v-el-mürselin. El-muhtas bi-mezîdî inayet-il- melik-il- muîn Mevlâna Manisa kadısı ziydet fazailuhu Tevki-i refi i hümayun vasıl olıcak malûm olaki tüccar taifesinden darendegân-ı ferman-ı hümayun ve ve ve ve nam kemesneler südde-i saadetime âdem gönderüb şöyle arz eyledilerki. Bunlar kaza-i mezbur muzafatından Turgutlu nam bazara kadimden sabun götürüb bey'ü şira edegelmişler iken kasaba-i Turgutlu sakinlerinden Hacı.... nam sipahi sonradan bir sabun hane ihdas itmekle hâlâ kadime muhalif benim sabun hanemin sabunu satılmayınca kemesneye sabun bey'ü şira etdirmem deyu dahl edüb bunların kâru kisiblerine mâni olduğunu bildürüb men'ü def' olunmak babında hükm ü humayunum reca eyledikleri ecilden buyvrdumki hükmü şerifimle vardıklarında bunlara ol veçhile dahl olundukda hak üzre göresin kaziye arz olunduğu üzre bunlar zikr olunan bazarda kadimden sabun götürüb bey'ü şira edüb aherden dahl oluna gelmiş değil iken hâliyâ mezbur sipahi kadimden olugelene muhalif sonra bir sabunhane ihdas etmekle benim sabunhanemin sabunu satılmayınca kemsneye bey'ü şira etdirmem deyu dahl edüb bunların kâr-ü kisiblerine mâni olduğu vaki ise caiz değildir. Min baad şer'i şerife ve kadimden olugelene ve emr-i hümayunuma muhalif kemesneye iş etdirmeyesin. Kaziyede medhali olmıyanlar dahll etdirmeyüb inad üzre olanları yazub arz eyleyüb bu husus içun tekrar emrim varımlu eylemiyesin. Şöyle bilesin ve baad-el- nazar bu hükm-ü hümayunumu ellerinde ibka edüb alâmet-i şerife itimad kılasın. Tahriren fi evasıt-ı şehri Rebiyülâhir sene 1044.

Bi -makam-ı Kostantıniye-el-
Mahruse

VESİKA — 36

Akda kudat-il-müslimin evlâ vülât-il- Muvahhidin Madenül- fazlı v-el-yakin. Hüccet-ül- hakkı alel-halkı ecmaîn Vârisî ulûm-ül- enbiyai v-el-mürselin El-muhtas bismezîdi inayet-il- melik-il-muîn Mevlâna Manisa kadısı ziydet fazailuhu Tevki-i Refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki kaza-i mezburede sakin Culah taifesi ve yiğitbaşıları ve Ahi Baba ve sair Boğası'cı taifesi meclis-i şer'i şerife varub mahmiyyei mezburda işlenen Boğası tamam işlenüb ve bey'ü şira olunub ve lâkin Tire ve Denizli nam kasabada işlenen Boğasıları eninden ve uzunundan nakıs işlemeleriyle tamam işlenen Boğasıcılara dahi noksan verilmekle bundan akdem tenbih ve tehdid olunmuş iken memnu olmayub sicil ve hüccet olunduğu ilâm olunmağın büyürdumki bu babda Saruhan müteselimi ziyde mecduhu mübaşir tâyin olunmuştur. Vusul buldukda husus-u mezbure mukayyed olub güresin. Arz olunduğu üzre ise ol makule noksan işleyenler her kimler ise muhkem tenbih ve tekid eyliyesinki min baad nakıs işlemeyüb ve bey'ü şira etmiyeler ve etdirmiyesin. Memnu' olmuyanları isim ve resimleriyle yazub arz eyliyesinki sonradan haklarında ne veçhile emr-i şerifim sâdır olursa mucebi ile amel oluna. Şöyle bilesin âlâmet-i şerife itimad kılasın. Tahriren fi evasıt ı şehr-i Şevval-il- mükerrem sene 1044.

Buyurdı sahra-i
Yenişehir

VESİKA — 37

Akda kudat-il- müslimin ealii vülât-il-muvahhidin Maadin-ül- fazaili v-el-yâkin Varis-un- ulûm-ül- enbiyaî v-el mürselin Hüccet-ül-hakkı alel-halkı ecmaîn El-muhtas bi-mezîdi ieayetil - melikil - muîn İzmir ve Manisa ve Menemen kadıları fazailuhum ve mefahir-ül-kuzati v-el-hükkâm Maadin-ül-fazaili v-el-kelâm Foça ve Nif ve Kızılhisar ve Ayasluğ ve Ilıca ve Marmara ve Kuş adası kadıları ziyde fazluhum tevki i refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki bil - fiil matbah-ı âmirem emini olan kıdvet-ül- emacidü v el-âyan Abdi dame mecdihu hâlâ der-i saadetime mühürlü tezkere gönderüb her sene kilâr ı âmirem mühimmatı içün zikrolunan kadılıklardan cem' ve tahsil ve iştira ve tedarik ve irsali kilarım iki bin kantar meviz siyah ve bin beş yüz kantar meviz sürh ve iki yüz kantar zerdalû ve yüz kantar incir ve 150 kantar badem ve elli kantar asel-i musaffa ve beş yüz vukıyye şem' ve beş yüz vukıyye revgan zeyt ve kırk bin adet inar şirin işbu sene-i mübarekede dahi uslûb u sabık ve kadimden olugeldüğü üzre iştira ve tedarik ve vakt ü zamaniyle âsitane-i saadetime irsal ve kilâr-ı âmireme teslim etdirmek emr edib buyurdumki hükm-ü şerifimle..... Vardıkda bu babda sadır olan emrim üzre amel idüb dahi bir an ve bir saat tehîr ve terahi eylemeyüb işbu sene-i mübareke

içun zikrolunan kadılıklardan uslûb-u sabık ve kadimden olugeldüğü üzre balâda zikrolunan mühimmatı cem' ve tahsil ve narh-ı carî üzre mezbur kuluma iştira ve tedarik edüb mahal ve münasib olan iskelelere nakil ve tesyir sefinelere tahmil etdirmekte ziyade ikdam-ı tam ve ihtimam-ı mâlâ-kelâm eyleyesiz Elhasıl mühimmat-ı mezbur kilâr-ı âmiremin ehem umur-u lâzımasındandır Saire kiyas eylemeyüb avk-u tehirden ve ihmal ve müsahaleden ve zahayir-i mezbureyi vakt-ü zamanile göndermeyüb veyahut kıllet ve noksan üzre göndermekten be-gayet içtinab ve ihtiraz eyliyesiz Ve mühimmat-ı mezburenin baha değer vesair masarıfı içun lâzımgelen akçeleri hâliyâ Aydın ve Saruhan sancaklarında muhassıl-ı emval olanlardan tahsil etdüğü mukataat ve emval-i saireden mezbur kuluma aldurub eshab-ı hukukun hakların bit-tamam huzurunuzda verdürüb kemesnenin bir akçesin ve habbesin alıkovermiyesin ve ne mikdar akçe verülür ise işbu hükm-ü şerifimin zahrına yazub muhassıl-ı merkumun eline veresiz ki hin-i muhasebede ibraz edüb (Bir kelime okunamadı) hazineye mahsub edüb şöyle bilesiz alâmet-i şerife ttimad kılasız Tahriren fi 10 Zilkade sene 1044.

Bi-makam-ı Kostantıniye-el-Mahruse

VESİKA — 38

Belen bağları hususu içun varid olan emr-i şerifdir.

Akda kudat-il müslimin Evlâ vülât-il- muvahhidin Maden-ül fazlı v-el-yâkin Hüccet-ül hakkı alelhalkı ecmaîn Vâris-î ulumül- enbiyai v-el-mürselin Elmuhtas bi mezîdî inayet-il-melik il-muîn Mevlâna Manisa kadısı ziydet fazailehu Tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki düsturu mükerrem müşiri mufahham nizam-ül-âlem berveçh-i arpalık Saruhan sancağına mutasarrıf olan vezir-i sanî Mustafa Paşa edam Allahu taala iclalûhunun haslarından taht-ı kazanda vaki Belen vesair hassı kariyeleri toprağında vaki bağların haraç vesair rüsumu vezir-i müşarünileyhe ait iken piyade beylerinden ve aherden dahil olunmağla şer'le görüldükde mukaddema şehzade hassı iken şehzadeler tarafından zabt olunub baade-hu hass ı mezbure mutasarrıf olanlar zabtedüb an'ane ile zaptı vezir-i müşarünileyhe gelüb aherin alâkası olmadığı suret-i defterde musarrah olub mucibince hükmolunub hüccet-i şer'iye ve suret-i defter mucibince amel olunmak babında emr-i âlişanım sadır olmuştur Buyurdum ki.... Vusul buldukda bu babda sadır olan erman-ı celil-ül- kadrim mucibince amel edüb dahi kariye-i mezbure vesair hass-ı mezbur kariyeleri toprağında vaki vesair rüsumun ahz-ü kabz etdirüb min baad piyade beyleri ve âheri şer'i şerife ve deftere ve hüccet-i münife muhalif kemesneye dahl ve taarruz etdirmiyesin Eslemeyüb inad ve muhalefet edenleri yazub bildiresin Şöyle bilesin alâmet-i şerife itimad kılasın Tahriren fi evail-i şehr-i şaban-ül- muazzam sene 1045.

Bi-makam-ı Kostantiniye-el-Mahruse

VESİKA — 39

Debbağ taifesinin deri ve Mazı hususuna müteallik olan emirdir.

Akda kudat-il-müslimin Evlâ Vülât-il-muvahhidin Maden-ül-fazlı vel-yâkin Hüccet-ül-hakkı alelhalkı ecmaîn Vârisî Ulûm-ül-enbiyai v-el-mürselin El-muhtas bi-mezîdi inayet-il-melik-il-muîn Mevlâna Manisa kadısı Ziydet fazailuhu ve kıdvet-ül-emacidi v-el-âyan Saruhan mütesellimi ziyde kadruhu Tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki nefs-i Manisa'da sakin debbağ taifesi südde-i saadetime arzuhal edib kadim-ül- eyyamdan Manisa'da zebh olunan oğlak ve keçi derilerin mademki bunlar kifayet mikdarı almayınca harice verilmezken olugelmişe mugayır bazı kemesneler ol makule derileri taze iken bunlara vermeyüb kurudub ahar diyara götürüb ve taşradan gelen mazuyu dahi madrabazlar zıyade baha ile alub mazı ve deriye bunlar küllî muzayıka çeküb gadrolunduğun bildürüb hükm-ü hümayunum rica eyledikleri ecilden buyurdumki hükm-ü şerifimle vüsul buldukda husus-u mezbure mukayyed olub göresin Fil-vaki ol makule oğlak ve keçi derisin ve mazuyu bunlar kifayet mikdarı alamayınca harice verilmez iken hâliya bazı kemesneler olugelmişe mugayir derileri cemeyleyüb kurudub aher diyare götürüb ve taşradan gelen mazuyu dahi bazı madrabazlar alub gadreyledikleri vaki ise mademki bunlar kifayet mikdarı mazuyu alamayınca şer'i şerife ve kadîmden olugelene ve emr-i hümayunuma muhalif hariçden kemesneneye deriyi ve mazuyu aldırmayub olugelduğü üzre amel eyliyesin amma bunlar kifayet mikdarı aldıkdan sonra kemesnenin bey'ü şirasına mâni olmıyasın şöyle bilesin alâmet-i şerife itimad kılasın Tahriren fi evail-i şerhr-i Rebiyülâhir sene 1048.

Bi-makama-ı Kostantiniye-el Mahruse

VESİKA — 40

Akda kudat-il- müslimin Evlâ vülât-il- muvahhidin Maden-ül- fazlı v-el- yakın Hüccet-ül- hakkı alel-halk' ecmaîn Vârisi ulûm-ül-enbiyai v-el - mürslin El-muhtas bi-mezîdi inayet-il- melik-il- muîn Mevlâna Manisa kadısı Ziydet fazaluhu tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki kaza-i mezbur sakinlerinden darendegân-ı ferman-ı hümayun muytablar taifesinden Hacı Mehmed ve Hacı Ahmed ve Hacı Mustafa ve Mehmd ve Mustafa ve diğer Mehmed ve Bahadır ve... ve... Nam kemesneler dergâh-ı muallâma arzuhal edüb bunlar kadimden bu ane değin oturdukları muytab dükkânlarından Paldım ve Kayasa (332) bey' oluna gelmiş iken saraçlar taifesinden bazı kemesneler mücerred tâciz içün kösele bize mahsustur deyu kadimden olugelene muhalif taaddi etmeleriyle bundan akdem şer'i şerife varılub görüldükde mezburların şirret eyledikleri ecilden men'i bir-

(332) Eğer kolanının tokaya geçen kayışı.

le sicil ve hüccet olunub ellerinde olan hüccetleri mucibince mukaddema emr-i şerif virilüb kat'ı alâka olmuşlar iken yine olveçhile dahl ve rencide etmekden hâli olmadıkların bildürüb şer'le görülüb hilâf-ı şer' ve kanun ve kadimden olugelene muhalif ve hüccet-i şer'iyeye mugayir ol veçhile dahl ve rencide olunmayub men'ü def'olunmak babında emr-i şerifim rica eyledikleri ecilden buyurdumki hükm-ü şerifimle vardıklarında bu babda mukayyed olub hak üzre tafahhus ve hüccetlerine nazar edüb göresin Arzolunduğu üzre ise husus-u mezbur bundan akdem bir def'a şer' ile görülüb faslolunub hüccet-i şer'iye verilmiş ise ol hüccetin mazmun u muvafıkı şer'i şerif olub âlâ (bir kelime okunamadı) sabit ve zahir oldukdan sonra mukarrer tutulub bir def'a şer'le görülüb faslonub hüccet-i şer'iye verilen davanın istimaı memnudur hâli üzre ihya edüb şer'i şerife ve hüccet-i şer'iyeye ve kadimden olugelene ve emr-i şerife muhalif kemesneye iş etdirmeyesin hak üzre olub kaziyede medhali olmayanı dahl etdirmeyüb eslemiyeni yazub âsitane i saadetime arz eyliyesin Bu husus içün tekrar şikâyet olunub emr-i âher varumlu eylemiyesin şöyle bilesin ve baad-el- nazar bu emr i şerifimi ellerinde ibka edüb alâmet-i şerife itimad kılasın Tahriren fi Evail-i şehr-i Şaban sene 1051

Bi - Makam - ı Kostantiniye-el- Mahruse

V E S İ K A - 41

Akda kudat-il- müslimin Evlâ vülât-il- muvahhidin Maden-ül- fazlı v-el- yakin Hüccet-ül- hakkı alel - halkı ecmaîn Varisi ulûm-ül- enbiyai v-el- mürselin El mutas bi mezîdi inayet-il- melik il- muîn Mevlâna Manisa kadısı ziydet fazailuhu Tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki Kaza-i mezbure tâbi darendegân-ı ferman-ı hümayun Yaylalı ve ... Nam kariyeler ahalisi südde-i saadetime âdem gönderüb hâlâ sipahileri hâsıl olan terekesi ve penbelerinin vaktinde ayniyle öşürünü almayub üzerine bırakub bade-hu narh-ı cariden ziyade akçelerin alduğundan gayri çift resmin dahi mahallerine göre almayub ziyade alub taaddi eylediklerin bildirdiler. Buyurdumki hükm-ü şerifimle vardıklarında hak üzre göresin arzolunduğu üzre sipahilerine muhkem tenbih ve tekid edesinki hasıl olan tereke ve penbelerinin öşrün ayniyle vakit ve mevsiminde alub min-baad cebren üzerlerine bırakmayub zikrolunan kariyelerden resm-i çift defterde yazılmış ise ol vilâyetde resm-i çift defterde kaç akçe tâyin olmuş ise tasarruflarında olan yerleri bütün çift ise ve defter-i cedidde naklonduğu üzre tamam çift resmi ı im çift ise yarım çift resmin anra ise be-gayet has penbe ekülür yahud susam yeri ise dönüme bir akçe ve evsat yerde dönüme bir akçe anra yerde dönüme bir akçe verdiklerinden sora min-baad sipahilerine ve vekili olanlara ziyade taleb etdirmeyüb men'ü def' eyliyesin baadel-el- tenbih eslmeyüb giru veçh-i meşruh üzre zulûm ve taaddi eder ise yazub arzeylesin şer'i şerife ve kanun-u defte-

re ve emr-i hümayunuma muhalif kemesneye iş etdirmiyesin bu husus içün tekrar şikâyet olunub emr-i âher varumlu eylemiyesin şöyle bilesin ve baad-el- nazar bu hükm-ü hümayunum-ü ellerinde ibka edüb alâmet-i şerife itimad kılansın Tahriren fi Evail-i şehr-i Muharrem-ül-Haram sene 1053

Bi - Makam-ı Kostantiniye-el- Mahruse

V E S İ K A — 42

Pabuci üstadlarına muhtesib koşmamak içün emri şerifdir.

Akda kudat-il- müslimin Evlâvülat-il- muvahhidin Maden-ül- fazlı v-el-yakin Hüccet-ül- hakkı alel - halkı ecmaîn Vârisi ulum-ül- enbiyai vel-mürselin El-muhtas bi-mezîdi inayet-il- melik-il muîn Mevlâna Manisa kadısı ziydet fazailuhu Tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki Mahruse-i İstanbul'da olan ayakkabı ustalarının ihtiyarları ve üstadları sağir ve kebir südde-i saadetime arzuhal ve mahzar sunub bunlardan ma - takaddümden eslâflarından beru tarikleri bu imişki bir çizmeden hata vaki olsa yevmî dörder akçe ile sahibine reddi lâzımgelürmüş ve bir pabucun yevmî ikişer akçe ile ve mestin birer akçe ile ile reddi lâzım gelirmiş postal ve pabuş misalidir ve zenne pabuş ile zenne başmak dahi birer buçuk akçedir yevmiyesi ve noksan olanların gön müdür veyahud köseledenmidir ihtiyar olanlar ve ehl-i hibre olanlar bu tarik üzre görmesi ve icrası lâzım ve mühim olmağla bu canibde bu minval üzre cevab verilür def' ve ref' ederlermiş bu tarik üzre olıcak muhtesib (333) ve ehl-i örf ve gayriler dahl-i taarruz etmezlermiş bu minval üzre taht-ı kazanız da olan ihtiyaı ve üstadan içün emr-i şerifim sadır olmuşdur. Buyurdumki hükm - ü şerifimle vardıklarında bu babda sadır olan emr - i celil-ül kadrim mucibince amel edüb dahi bâlâda tahrir ve tastır olunduğu üzre senki Mevlâna-i Müşarünileyhsin veçh-i meşruh üzre amel ve icra etdirüb emrime ve olugelene muhalif ehl-i arastada bir ferde rencide ve remide etdirmiyesiz husus-u mezburda gereği gibi mukayyed olub âherin hilâfına rıza ve cevaz göstermiyesiz şöyle bitesiz Alâmet - i şerife itimad kılasız Tahriren fi evail-i şehr-i Receb-ül- Hayır sene 1054.

Bi-makam-ı Kostantıniye

V E S İ K A — 43

Akda kudat-il-müslimin Evlâ vülât-il- muvahhidin Maden-ül-fazlı v-el-yakin Hüccet-ül-hakkı alel - halkı ecmaîn Vâris-i ulûm-ül- enbiyai v-el-mürselin Elmuhtas bi-mezîdi inayet-il- melik il- muîn Mevlâna Manisa kadısı zidet fazailuhu Tevki - i refi - i humayun vasıl olıcak Malûm olaki Darendegân-ı ferman-ı hümayun nefs-i Manisa ahalisi südde-i saadetime

(338) Belediye memuru.

arzuhal edüb bunların bağlarında öşür yazılmakla bağlarından hâsıl olan üzümün vakt-ü zamaniyle öşürlerin voyvodaları alub alâkaları kalmamışken kendu maişetleri içun etdükleri şıralarından dahi tekrar öşür tateb edüb taaddi eylediklerin bildürüb hükm-ü hümayunum reca eyledikleri ecilden buyurdumki hükm-ü şerifimle vardıklarında husus-u mezbure mukayyed olub göresin. Bunlar bağlarında hasıl olan üzümün ekli kabil olursa da kuruduğu zaman Voyvodasına öşürlerin verüb evvel öşrün alınan üzümden hasıl eyledikleri şıradan tekrar öşür taleb etdirilmiye. Caiz değildir. Men'ü def' edüb öşrü alınan üzümün şırasından öşür taleb etdirmeyüb husus-u mezbur içun tekrar emrim varumlu eylemiyesin. Şöyle bilesin alâmet-i şerife itimad kılasın. Tahriren fi Evail-i şehr-i Zilka'det - tüş - şerife sene 1054.

Bi -makam-ı Kostantıniye - el - Mahruse

VESİKA — 44

Akda kuda-til-müslimin Evlâ vülât-il-muvahhidin Meden-ül-fazlı ve-l-yakin Hüccet-ül-hakkı ecmaîn Vârisî ulûm-ül-enbiyai v-el-mürselin El-muhtas bi-mezîdî inayet-il-melik-ıl-muîn Mevlâna Manisa kadısı Ziydet fazailuhu Ve kıdvet-ül-emacidi v-el-ekârim Manisa mütesellimi ziyde kadruhu Tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki darendegân-ı ferman-ı hümayun Manisa'da Bezzaz taifesinden Elhac Arslan ve Elhac Mustafa ve Elhac Mehmed ve Molla Ahmed ve Elhac Hüseyin ve Usta Hasan ve usta Ahmed ve... Ve... Ve.... Nam kemesneler dergâh-ı muallâma mektub gönderüb bundan akdem kadim-ül-eyyamdan berü Acem ermenisi ve yerli Ermeniler eşyalarını bezzazlar içun satarlar iken Acem Ermenileri vesayir diyardan ve bez getüren kemesneler eşyalarını köylerde ve hamam önlerinde ve iplik bazarlarında ve mahalle arasında ve han köşelerinde bir alay Müslümanların evleri ve ehl-i ayalleri üzerlerine varub küllî fesad etdüklerinden maada beş akçeye olan beşluyu on akçeye verüb ve sayir diyardan bez getüren kemesneler kadim-ül eyyamdan dükkâncılara furuht edüb kenduları yırtub satmaz iken kenduları yırtub satmak ile ve Culah taifesi dahi kezalik kenduları satmak ile ehl-i dükkân olan müslümanlara küllî gadr ye hayf eyledikler in bildürüb men'ü def' olunmak babında emr-i şerifim taleb eyledikleri ecilden buyurdumki hükm-ü şerifimle vardıkda bu babda sadır olan fermanı celil -ül kadrim mucibince amel edüb dahi göresin. Fil-vaki Ermeni taifesi ve culâhan taifesi vesayir diyardan bez getüren kemesneler dükkânda oturanlara gadr edüb hamam önünde ve iplük bazarlarında ve mahalle arasında ve han köşesinde satub gadr eyledikleri vaki ise men'ü def' edüb satdırmıyasız. Muhkem tenbih ve tekid eyleyesizki bezcilere müteallik olan eşya bu zikrolunan yerlerde satılmayub ancak bezzazlar sukunda satıla Şer'i şerife ve

emr-i hümayunuma muhalif kemesneye iş etdirmeyesin. Kaziyede medhali olmıyanı dahi i taarruuz etdirmiyesin. Husus-u mezbur için tekrar şikâyet olunub bir dahi emr-i şerifim varmağa muhtaç eylemiyesin. Şöyle bilesiz alâmet-i şerife itimad kılasız. Tahriren fi evahi -i şehr-i Şaban - ül - Muazzam sene 1057.

Bi Makam-ı Kostantıniye - el - Mahruse

VESİKA — 45

Mefahir-ül-kudati v-el-hükkâm Maden-ül-fazlı v-el-kelâm Aydın ve Saruhan ve Menteşe ve Sığala sancaklarında vaki olan kadılar ziyde fazluhum ve mefahir-ül-emasifi ve-l-akran zikrolunan sancakların mütesellimleri ziyde kadrihum Tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki zikrolunan sancaklarda vaki tahmis kahve ve res-m-i duhan ve resm-i tamga zabtına memur olan İbrahim ziyde mecdihu mahruse-i Edirne'de der-i saadetime arzuhal gönderüb Medine-i Manisa'da olan Culah taifesi elimizde emr-i şerif vardır deyu birbirlerine tenbih edüb işledükleri Boğaeı ve Alaca'yı bazara çıkarmayub ve mal-ı mirîye mâni olmuşlardır deyu bildürüb emr-i şerifim reca eylemeğin imdi bazara çıkarmayub ve tamgalatmayub berat-ı âlişan mucibince resim vermiyenlerin ellerinde olan emir alınıb südde-i saa'etime irsal olunub bir veçhile inad ve muhalefet etdirilmeye deyu fermanım olmuşdur. Buyurdumki hükm-ü şerifimle vardıkda bu babda sadır olan emrim üzerine amel idüb dahi sizki kadılarsız ol makule Boğası ve Alaca'yı bazara çıkarmayub ve tamgalatmayub berat-ı şerif mucebince vermiyenlerin ibraz eyledikleri emirleri ellerinden alub ve tamga resimlertni bittemam alıverüb bir veçhile taallül ve nizâ' ve inad ve muhalefet etdirmiyesin. Şöyleki bundan sonra mütenebbih olmayub mal-ı mirîye mâni olub mirîye gadr ederler ise ol makulelerin isimleri (bir kelime okunamadı) ile yazub der-i saadetime arz ve ilâm eyliyesizki badehu haklarında fermanım ne veçhile sadır olmak ise mucebince amel oluna Canib-i mirîye gadr olmakdan ve hilâf ve şer'ü kanun zulûm ve taaddiden be-gayet içtinab ve ihtiraz edüb husus-u mezbur içün emr-i âher irsaline muhtaç etdirmiyesiz. Şöyle bilesin alâmet-i şerife itimad kılasın Tahriren fi 22 Zilka'de sene 1070.

Bi-makam-ı Edirne

VESİKA — 46

Tamga beratıdır

Nişan-ı şerif oldurki

Saruhan ve Aydın ve Menteşe ve Sığala sancaklarında vaki tahmis kahve ve istimal olunan resm-i duhan umenanın iltizamlarından hariç olub

ve tamga hidmeti defterinde ancak Tire ve Yenişehir ve Çine kazalarında olub senevî iltizamı yüz otuz bin altı yüz altmış akçeye furuht oluna gelüb lâkin sayir kasabalarda tamga olmayub sayirlerinde harç olunmak üzre bir senesi on bin kâmil guruşa olmak üzere mukataaya bağlanub hazinei amiremde mahfuz olan Kefe mukataa defterlerine kaydolub arz ve tahmis olundukda veçh-i meşruh üzre kayd olunub zikrolunan sancaklarda vaki tahmis kahveden âsitane-i saadetimde alunduğu üzre kahvenin her vukıyyesinden üçer akçe resim alunub ve furuht olunan duhandan dahi her bir vukıyyesinde ikişer akçe resm alunub ve dört sancakta işlenen elvan Alaca ve Beyaz Boğası'nın her on zıraından ikişer akçe ve astarlık itlak olunur dülbent bezden her on zıraından ikişer akçe mirî içün resm-i tamga alunub bir ferde inad ve muhalefet etdirilmemk üzre bin yetmiş Şevvali gurresinden bir sene tamamına değin on bin kâmil guruş olmak üzre kıdvet-ül- emacidi v-el-akran İbrahim Ziyde mecdihu'ya berveçh-i emanet deruhde olunub her bir sancağa müstekil berat-ı hümayünum (hümayunu) saadet makrunum verilmek babında ferman-ı âlişanım sadır olmağın işbu berat-ı saadet âyatı verdim ve buyurdumki tarih-i mezburun Şevval gurresinden sene tamamına değin emin-i mumaileyhe zabt ve tasarruf etdirülüb icrada kayd ve tasrih olunduğu üzre liva-i saruhan'da vakl tahmis kahvenin her vukıyyesinden üçer akçe resm i kahve ve beyn nennas istimâl olunub furuht olunan duhandan dahi her vukıyyesinden ikişer akçe resm-i mirî alunub ve işlenen elvan ve alaca ve beyaz Boğası'nın her on zıraından ikişer akçe ve astarlık ve dülbend bezden dahi her on zıraına ikişer akçe resm-i tamga alunub ziyade alınmaya ve sizki kadılar ve kethüda yerleri ve yeniçeri serdarları siz husus-u mezbure bir ferde inad ve muhalefet etdirmiyesiz. Şöyle bilesiz alâmet-i şerife itimad kılasız. Tahriren fi 2 şehr-i Ramazan - il - mübarek sene 1070

Bi - makam - ı Edirne - al -
Mahruse

VESİKA — 47

Debbağlara dair

Medine-i Manisa'da vaki arasta i bâlâ ve süflâ üstadlarından Mehmet Çelebi ibn Ali ve kethüda Osman Çelebi İbn Ahmet ve Mustafa ibn ül-hâc İbrahim nam kemesneler vesairleri meclis-i şer'i şerifde sahtiyan debbağı üstadlarından Elhac Ramazan bin Osman ve Elhac Mustafa bin Mehmet ve Elhac Mehmet ibn-ül-hac Hasan ve diğer elhac Mehmet bin Hüseyin ve Elhac Hasan bin Ömer vesairler mahzarlarında takrir-i kelâm edüb kadimden sahtiyan debbağı üstadları beher hafta dört nöbet oğlak ve bir nöbet erkeç sahtiyanını pâlânirler (e) getürüb anda bey' edegelmişler iken bu hafta bazar yerine noksan getürüb kadime

muhalif vaz'etmişlerdir sual olunub tekmil etdirilmesi matlûbumuzdur Dediklerinde gıb-es-sual mezbur debbağhane üstadları cevablarında fil-vaki kadimden kârhanemizde işlediğimiz sahtiyan (1) pâlâniler sukuna götürüb bey' edegelmişizdir Lâkin hin-i bey'de yağma olub bazı sahtiyanımız zayi' olmağla ol mahalde bey'den imtina ederiz Hâlâ bilâd (bir kelime okunamadı) arastalar içinde tâyin olunan tacirlere bey' edegeldikleri veçh üzre biz dahi Medine-i mezburede vaki arastalarda tacir tâyin olunub anlara bey'etmek murad ederiz dediklerinde fil-vaki zirkrolunan debbağ üstadlarının hin-i bey'de sahtiyanları yağma ve bazı zayi' olduğunu sikat haber vermekle yine debbağ taifesinden Elhac Mustafa bin Mehmet ve elhac Mehmet bin Hacı Hüseyin ve Hacı Ramazan bin Osman ve üstad Hasan bin Mustafa ve Elhac Mustafa ibn-ül- Hac Mehmet nam kemesneler âlâ veçh-el- münavebe her ruz arastada oturub tacir olmak üzere nasbolunduklarında mezburlar dahi kabul etmeğin ma-hüve-l-baki bit-taleb ketbolundu Tahriren fi 5 Ramazan-il- mübarek sene 1070

ŞÜHÛD-ÜL- HAL

Bayram Biğ ibn Mahmud — Mehmet bin Ali — Ömer bin Veli — Mahmut bin İbrahim
Kadri bin Hasan — Hüseyin bin Halil — Hüseyin bin Hasan — Ahmed bin İbrahim
Ebubekir bin Osman — Ebubekir bin Mehmed — ve gayri-hüm.

VESİKA — 48

Makrama hakkında

Akda kudat-il-müslimin Evlâ vülât-il muvahhidîn Maden-ül-fazlı v-el-yakın Hüccet-ül-hakkı alel-halkı ecmaîn Vârisî ulûm-ül-enbiyai v-el-mürselin El-muhtas bi-mezîydî inayet-il-melik il- muîn Mevlâna Manisa kadısı ziydet fadailuhu tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki kasaba-i Manisa'da sakin olan culah taifesinden İvaz ve Hasan ve Mehmed nam kemesneler südde-i saadetime arzuhal edüb bunlar taife-i nisvan istimal eylememek içun işledükleri baş makramasın kadim-ül-eyyamdan bu ane gelince kasaba-i mezburede olan çarşı ve bazarlarda yayub narh-ı carî üzre furuht etmeleriyle kadımden herkes bunlarıdan iştira edegelüb zikrolunan makramayı bey'ü şira etmek kasaba-i mezburede olan ehl i dükkâna mahsus olmayub ve bunların hilâf-ı şer'i şerif kemesneye zarar ve taaddileri yoğuken hâlâ ehl-i dükkândan bazı kemesneler mücerred tâciz içun veçh-i meşruh üzre olan makramayı furuht eylemeyin noksan baha ile bize bey' eyleyin badehu herkese biz furuht eyliyelim deyu hilâfı şer'i şerif bey'ü şiralarına mâni olub ol-veçhile taaddiden hâlî olmadıkların ve bu babda şeyh-ül-İslâm'dan fetva-i şerifeleri olduğun bildürüb mucibince amel olunub men'ü def' olnnmak babında emr-i şerifim reca eyledikleri edilden şer'le görülmek emrim olmuştur Hükm-ü şerifimle

vusul buldukda bu babda sadır olan emr-i celil - ül - kadrim mucibince amel edüb dahi husus-u mezbure hakk-u adl üzre mukayyed ve fetva-i şerifelerine nazar edüb göresin Zikrolunan makramayı bunlar işleyüb ve kadim-ül-eyyakdan kasaba-i mezburede olan çarşu ve bazarlarda narh-ı carî üzre furuht eylemeleriyle herkes kadimden bunlardan iştira edüb ve hilâf-ı şer'i şerif kemesneye zarar ve taaddileri yoğise min baad bunları olveçhile mezburlar taaddi ve rencide etmiyeler ve etdirmeyüb men'ü def' eyliyesin Şer'i şerife ve fetva-i münife ve emr-i hümayunuma muhalif kemesneye iş etdirmiyesin Eslemeyenleri yazub arzedüb bu husus içun bir dahi emrim varumlu etmiyesin Ve şöyle bilesin alâmet-i şerife itimad kılasın Evahir-i Cemaziyelevvel 1073.

Bi-makam-ı Kostantıniye-el-Mahruse

VESİKA — 49

Akda kudat-il-müslimin evlâ vülât-il muvahhidin Maden-ül-fazlı v-el-yâkin hüccet-ül-hakkı alel-halkı ecmaîn Varisî ulûm-ül-enbiyai v-el-mürselin Elmuhtas bi-mezîdi inayet-il melik-il-muîn Mevlâna Manisa kadısı ziydet fadailuhu ve kıdvet-ül-emasili v-el-akran Saruhan sancağı mütesellimi ziyde kadruhu Tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki Rum Mehmed Paşa evkafının mütevellisi olub Müderrisin'den iftihar-ül-ulemâ-il-muhakkikin Muhtar-ül-fudalâ-il-müdekkikin Mevlâna Esseyyid Osman ziydet fazailuhu Südde-i saadetime arzuhal edüb vâkıf-ı mezburun nefs-i Manisa'da bina eyledüğü vakıf bezezistan ve etrafında olan dükkânlarında iki yüz seneden mütecaviz tüccar taifesi bey'ü şira edegelmişler iken havalarına tâbi birkaç kemesne bezazistana baid olan Bitbazarına nakil ve bey'ü şirayı anda edüb vakfa küllî gadr olunub lâkin mezbur Bitbazarında olan dekâkin mahfuz olmayub nice def'a eşyaları sirka ve garet olunub zikrolunan bezezistanın kurbunda olan vakfın dükkânları mahfuz olmakla kel evvel bezezistana nakil ve kadimden olugeldüğü üzre bey'ü şirayı andı ederler iken hâlâ Bitbazarında olan dükkânların sahipleri yine dukkânlarımıza gelin deyu tüccar taifesini tâciz etmeleriyle bezestana müteallik olan emtaa ve esvap bezestan (da) bey'ü şira olunub kemesne mâni olmamak babında emr-i şerifim reca etmeğin ve kanun-u kadim üzre bezestana müteallik olan emtea ve esvab bezestanda bey'ü şira olunub âher yere nakletdürürüz deyu rencide olunmamak babında ferman-ı âlişanım sadır olmuştur buyurdum ki hükm ü şerifimle vusul buldukda sadır olan emr-i celil-ül-kadrim mucibince amel edüb dahi husus-u mezbure hakk-u adl üzre mukayyed olub göresin Kadim-ül eyyamdan tüccar taifesi bezestanda ve etrafında olan dükkânlarda bey'ü şira edegelmişler iken Bezestana baid olan Bitbazarına nakil edüb emtaa ve esvapları sirka ve garet olunmağla yine Bezestana ve etrafında olan dükkânlara gelüb kadimi olugeldüğü üzre bey'ü şirayı anda etmeleriyle

Bitbazarında olan dekakin sahipleri olveçhile tüccar taifesin tâciz ederler ise men'ü def' edüb kanun-u kadim üzre bezestana müteallik olan emtaa ve esvab Bezestanda bey'ü şira olunub âher yere nakletdürürüz deyu Bitbazarında olan dükkân sahiplerine tüccar taifesin rencide ve remide etdirmiyesin Eslemiyenleri inad ve muhalefet üzre olanları isim ve resimleriyle vukuu üzre yazub âsitane-i saadetime arzeyliyesinki sonradan haklarında emr-i şerifim ne veçhile sadır olursa mucibiyle amel oluna Minbaad şer'i şerife ve kadimden olugelene ve emr-i hümayunuma muhalif kemesneye iş etdirmiyesin Bu husus içun bir dahi emrim varumlu eylemiyesin Şöyle bilesin alâmet-i şerife itimad kılasın Tahriren fi evahir-i şehr-i Muharrem-ül-Hâram sene 1075. (334)

Bi-makam-ı Edirne-el-Mahruse

V E S İ K A — (50) [335]

Der-i Devleti Mekine an da-i kemine budurki Medine-i Mania'da Reis-i hayyat içun Abdülbakî na-mahal ve na-müstahak olmağla ref' olunub yerine işbu rafi-i refi-i ubudiyet Ahmed kulların hidmetinde üstad olmağın Medine-i mezburede Reis-i hayyat olmak üzre tevcih buyurulub emr-i âlişan ihsan buyurulmak recasına der - i devlet medara arz olundu Bakî emr-ü ferman (bir kelime okunamadı) dır fi gurre-i şehri Şaban-il-muazzam sene 1077

V E S İ K A — 51

Kıdevet-ül-kudatı v el-hükkâm Maden-ül-fadlı v-el-kelâm Mevlâna Bor kadısı ziyde fadluhu Tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki kasaba-i mezburda vaki darendegân-ı ferman-ı hümayun debbağ taifesi dergâh-ı muallâma arzuhal edüb kesaba-i mezburda kasab taifesinin zebh eyledikleri koyun ve keçi ve sığır derileri ve âher yerden gelüb kasaba-i mezburda furuht olunan derileri narh-ı carî üzre bunlar kifayet mikdarı almadan harice bey' oluna gelmiş değil iken hâlâ hariçden bazı tüccar taifesi alub bunların kâr-ı kisbine ziyade muzayaka verüb gadreyledikierin bildürüb men'ü def' olunmak babında emr-i şerifim rica eyledikleri ecilden buyurdumki hükm-ü şerifimle vardıklarında bu babda tamam mukayyed olub mukaddema bir def'a şer'le görülüb fıslolunmayan hususlarını husama muvacehesinde hakk-u adl üzre tafahhus edüb göresiz arz olunduğu üzre kasaba-i mezburda zebh olunan koyun ve keçi ve sığır derileri ve âher yerden gelüb füruht olunan derileri bunlar kifaye mikdarı almayınca harice bey' oluna gelmiş değil iken hâlâ kadime mu-

[334] — 1095 evail-i Receb tarihinde Manisa kadısına ayni maalde bir ferman daha vardır.

[335] Hazine-i evrak belediye defteri No. 3989

halif bazı tüccar taifesi bunlar almadan kenduları alub bunlara gadr eyledikleri vaki ise men'ü def' edüb mademki bunlar kifayet mikdarı almayınca harice bey' etdirmeyüb amma bunlara dahi tenbih edesinki kifayet mikdarı aldıklarında (n) sonra kemesnenin bey'ü şirasına mâni' olmayub şer'i şerife ve kadimden olugelene ve emr-i hümayunuma muhalif kemesneye iş etdirmeyesiz kaziyede medhali olmuyanları dahletdirmeyüb eslemeyüb inad üzre olanları isim ve resim'eriyle yazub âsitane-i saadetime arzeyliyesiz husus-u mezbur içun bir dahi emr-i şerifim varumlu eylemiyesiz şöyle bilesiz âlâmet-i şerife itimad kılasız Tahriren fi evahir-i Zilhiccetüş - şerife sene 1080. [336]

V E S İ K A – 52

Akda kudat-il- müslimin Evlâ vülât il- muvahhidin Maden-ül- fazlı v-el- yakin Hüccat-ül- hakkı alel - halkı ecmaîn Vârisi ulûm-ül- enbiyai v-el - mürselin El - muhtas bi - mezîdi inayet-il- melik-il- muîn Mevlâna Manisa kadısı Ziydet fazailuhu Tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki kaza-i mezburede vaki muytab taifesi dergâh-ı muallâma arzuhal edüb kaza-i mezburde vaki debbağ taifesi debagat eyledikleri keçi derilerinin kılını beher sekiz yüz dirhem yirmi sekizer akçeye olmak üzere bunlar iştira edegelmişler iken kadime mugayir ziyade baha taleb edüb murafaa-i şer'i şerif oluklarında uslûbu sabık üzre iştiraya mukaddema ve hâlâ ellerinde canib-i şer'den hüccet-i şer'iye verildüğün bildürüb mucibince amel olunmak babında emr-i şerifim reca etmeğin buyurdumki hükm-ü şerifimle vardıklarında husus-u mezbur tamamen hakk-u adl üzre mukayyed ve hüccet-i şer'iyelerine nazar edüb göresin Bunlar debbağ taifesini debağat eyledikleri keçi derilerinde hâsıl olan kılları kadimden kifayet mikdarı alamayınca haricden bey' oluna gelmiş değil ise halâ olugelmişe mugayir bunlar kifayet mikdarı almadan harice bey' edüb gadreyledikleri vaki ise mademki bunlar kifayet mikdarı almayınca harice bey' etdürmeyüb men'ü def' eyliyesin amma bunlara dahi tenbih eyliyesinki kifayt mikdarı aldıkdan sonra kemesnenin bey'ü şirasrna mâni olmayub şer'i şerife ve hüccet-i şer'iyeye ve kadimden olugelmişe ve emr-i hüma-

---

[336]— 1080 yılı Bor mahkeme-i şer'iye sicilleri... Bor'da Bay Halil Nuri Yurdakul'un büyük bir emek ve masrafla meydana getirdiği zengin kütüphanede. hernevi yazma ve basma kitablar bulunduğu gibi. bunlar arasında sayıları 15-20 yi geçmiyen şer'iye sicilleri de bulunmaktadır. Bu sicillerin en eskisi 920 hicrî tarihli olanıdır. Çok yerde 10 uncu asrî hicr'ye ait defterlerin eskilerini bulmak çok güç olduğu halde burada bu defter mevcuttur. Bor sicilleinde bilhassa Sokullu Mehmed Paşa evkafına dair çok vesika vardır. Bor'da Sokullunun yaptığı camiye Şehit Mehmed Paşa camii denmekte ve fermanlard da bu şekilde yazılmaktadır. Bunuun gibi Bor'da mevcut kadim eserlere dairde önemli vesikalar. bu birkaç defter de. muvcuttur. Bu hususta. Binbaşı Halil Nuri Yurdakul ve genç kütüphane memuru, bunları mahvolmaktan kurtararak oraya naklettiklerinden dolayı ne kadar tebrik ve takdir edilseler lâyıktırlar.

yunuma muhalif kemesneye iş etdirmiyesin Şöyle bilesin alâmet-i şerife itimad kılasın Tahriren fi evasıt ı şehr-i Şevval-il-mükerrem sene 1081.

Bi-makam- Edirne el-Mahruse

VESİKA — 53

Akda kudat - il - müslimin Evlâ vülât - il - muvahhidin Maden-ül-fazlı v-el-yakin Hüccet - ül - hakkı alel - halkı ecmeîn Vârisi ulûm-ül-enbiyai v-el-mürselin El-muhtas bi-mezîdi inayet-il-melik-il-muîn Mevlâna Manisa kadısı Ziydet fadailuhû Tevki-i refi i hümayunu vasıl olıcak malûm olaki Medine-i Manis'da vaki darendegân-ı ferman-ı humayun debbağ ta'ifesi dergâh ı muallâma arzuhal edüb medine-i mezbureye taşradan gelen mazu ve deriyi kadimden bunlar kifayet mıkdarı akçeleriyle almayınca hariçden olanlar alugelmiş değil iken hâliya kadimden olugelene mahalif hariçden olanlar bunlara aldırmayub âher yerlere götürüb bunların kâr-ü kisiblerine mâni olub gadreylediklerini bildürüb kadimden olugeldüğü üzre amel olunmak babında emr-i şerifim reca eyledikleri ecilden buyurdumki hükm-ü şerifimle vardıklarında husama muvacehasında tamam hakk-u adl üzre teftiş ve tafahhus edüb göresin medine-i mezbureye taşradan gelüb bey' olunan mazu ve deriyi kadimden bunlar akçeleriyle kifayet mikdarı alugelmişler ise yine kadimî olugeldüğü üzre kifayet mikdarı bunlar akçeleriyle almayınca hariçden olanlara aldırmayub men'ü def' eyliyesin amma bunlar dahi kifayet mikdarı aldıktan sonra hariçden olanların bey'ü şiralarına mâni olmıyalar min baad şer'i şerif ve kadimden olugelene ve emr-i hümaynuma muhalif kemesneye iş etdirmeyüb eslemeyüb inad üzre olanları yazub bildürüb bu husus içun bir dahi emrim varumlu eylemiyesin Şöyle bilesin alâmet-i şerife itimad kılasın Tahriren fi evast-ı şehr-i Receb-ül-mecerreb sene 1081.

Bi makam-ı Edirne - el - Mahruse

VESİKA — 54

Bor'daki boyacıların hücceti (337)

Kasaba-i mezburede vaki üstad Boyacılar (boyacılar fazla) kırmızı boyacılardan Hacı Hasan bin Ali ve Hacı Osman bin Danyal ve Ali bin İbrahim ve diğer Ali bin İsmail ve Seydi Fazlı bin İbrahim ve Hasan bin Ali ve Mustafa bin Ahmed ve Abdülkerim bin İsmail ve diğer Hacı Osman bin Hasan ve Abdi Hamza bin İsmail ve Hacı Nasuh bin Mustafa ve Hacı Ömer ve kırmızı boyacılardan Arslan ve Sefer ve Avanos (bir kelime onumadı) ve sairleri ba-cem' ihümmelis-i şer'i hatir-i lâzı-

(337) 1086 yılı Bor mahkeme-i şer'iye sicilleri.

m-üt-tevkirde herbirleri takrir-i kelâm ve tabir-i an-il-meram edüb kasaba-i Bor'da vaki üstad kırmızı boyacıların bazısına ehl olub rengini vermeyüb ekser bazirgânlara zarar müterettib olmağla üstadlardan Haci Ebubekir bin Receb nam kemesne üstad-ı kül ve san'atında mahir olmağla cümle ittifakiyle icma-ı ittifakımız bunun üzerine olduki bazirgândan boyamak içun her ne mikdar bez alunursa cümle üstadlar beyinlerinde merkum Elhac Ebubekir alesseviye tevzi' edüb ücretlerini her biri almak züere ماداالمؤمنون حسناً فهو عندالله حسن fehvasınca mezbur Hacı Ebubekir-i yiğitbaşı ve şeyh nasb ve tâyin olunub ol dahi hidmet-i lâzımasın edaya mütaahhid ve iltizam etmeğin ma-veka bit-taleb ketbolundu Fi 25 Safer sene 1086.

VESİKA — 55

Veçh-i tarir-i huruf budur ki

1087 senesine mahsub olmak üzre Saruhan sancağında vakî tahmis kahve ve resm-i duhan ve tamga ve Kirbas mukataası berat-ı padişahı ile uhdemizde olub nefs-i Manisa ve Akhisar ve Turgudlu ve Nif kazalarında vaki Tahmis kahve resm-i duhan ve tamga-i Kirbas mukataası işbu darende-i temessük Manisa sakinlerinden olub İzzetlu karındaşımız Ahmet Ağaya mukataa-i mezburu iki bin sekiz yüz guruşa deruhde ve iltizam edüb anlar dahi veçh-i meşruh üzre iltizamı kabul edüb berveçh-i peşin mah-i Receb-i Mürecceb-in on beşinci gününde bin guruşunu tarafımıza teslim edüb dört yüz guruşunu dahi Şevval iptidasinda eda ve teslim edüb bakî kalan bin dört yüz guruşu zabtı tarihinden alti ay tamamına dek tamamen eda ve teslim eylemek şartiyle kabul olundu yedine işbu der'uhde temessüğü tahrir olunub vaz' olunmuşdur. İnşaallâhu taalâ derun-u temessükde mastur olduğu veçh üzre bizim ile hesablaşdıklarında işbu temessüğümüz alunub yedlerine kat'-ı alâka temessüğü verilmek üzre kavl bolunmuştur. Tahriren fi Gurre-i Receb sene 1087.

Muhibb i Muhlis Hasan
Çavuş
İzmirî

VESİKA — 56

Mefahir-ül- kudati v-el-hükkâm Mâdin-ül- fezaili v-el-kelâm Saruhan ve Menteşe ve Sığala sancaklarında vaki olan kadılar ziyde kadrühüm Tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki kıdvet-ül - emasilü v-el-akran Ahmed ziyde kadruhu hâlâ der-i saadetime arzıhal edüb bin seksen... senesine mahsus olmak üzre Saruhan ve Menteşe ve Sığala sancaklarında resm-î tamgaya müteallik dördü bir deste ıtlak olunur peştemal ve işledükleri gömlek keten bezinden ve hamam gömleğinden ve döşeme ve

abdest makramasından mirîye ait olan resm-i tamgaları şart-ı iltizama dahil ve sair memalik-i mahruseden zikrolunan eşyalardan resm-i tamgaları mirî içun alunu gelmiş iken Tire sancağında olan culâh taifesi bin yetmiş bir senesinde zikrolunan eşyalardan alınmaya deyu emr-i şerif almalariyle Saruhan ve sair sancaklara dahi sirayet edüb ol veçhile canib-i mirîye gadr ve iltizamına ziyade kesr-ü zarar müterettib olmuşdur. Tire sancağından gayri zikrolunan sancaklarda olan culah ve tüccar taifesinden zikrolunan eşyadan alunugeldüğü üzre mirîye ait olan resm-i tamgaların cem'ü tahsil etdirilüb bizim elimizde emrimiz vardır deyu hilâf-ı defter ve mugayır-i berat-ı âlişan kemesneye taallül ve muhalefet etdirmemek babında emr-i şerifim verilmek reca ederim deyu bildürdüğü ecilden hazine-i âmiremde mahfuz olan mukataat defterlerine nazar olundukda dördü bir deste ıtlak blunur Peştemal ve Kirbas keten gömleğin ve döşeme ve Silki ve hamam gömleği ve abdest makraması zikrolunan eşyaların resm-i tampaları alınmaya deyu emr-i şerif verildiği mastur ve mukayyed bulunmağın imdi derkenar-ı defter mucebince amel olunmak fermanım olmuşdur. Buyurdumki hükm-ü şerifimle vardıkda bu babda olan emrim üzre amel edüb dahi zikrolunan eşyadan ancak Tire sancağında resm-i tamga alınmak üzre mukaddema emr-i şerifim verilmekle mukaddema verilen emri şerifim mucebince Tire sancağından gayri Saruhan ve Menteşe ve Sığala sancaklarında olan culah ve tüccar taifesinin yedlerinde bulunan ve işledükleri dördü bir deste itibar olunur peştemal ve Kirbas keten gömleğin ve döşeme ve silki ve hamam gömleği ve abdest makraması zikrolunan eşyaların resm i tamgaları emin-i mumaileyhin iltizamına dahil olmağla kanun-u defter ve elinde olan berat-ı âlişan mucebince mirîye ait olan resm-i tamgaları redetdirdüb zikrolunan Saruhan ve Menteş ve Sığala sancaklarında olan Culah ve tüccar taifesi mücerred resm-i tamga vermemek biz Tire'den geldik Tire'de vermediğimiz gibi bunda dahi vermezüz deyu ol veçhile kemesneye taallül ve inad etdirmiyesin. Canib-i miriye gadr ve zarar olmaktan be-gayet ihtiraz edüb emr-i âher irsaline muhtaç eylemiyesin. Şoyle bilüb âlâmet i şerife itimad kılasın. Tahriren fi 15 Zilhicce sene 1088 [338]

Bi -makam-ı Kostantıniyye

VESİKA — 57

Akda kudat-il- müslimin Evlâvülât-il- muvahhidin Mâdin-ül- fazlı v el-yakın Hüccet-ül- hakkı alel-halkı ecmaîn Vârisî ulûm-ül-enbiyaî v.el-mürselin El-muhtas bi -mezidî inayetil- melik-il-muîn Mevlâna Manisa kadısı ziydet

[338]— 24 Cemaziyelâhar 1098 tarihli Manisa kadısına yollanan diğer bir fermanda şöyle denilmktedir : « Aydın sancağında işlenen keten bezi gömleği ve döşeme ve silki ve abdest makramasından ve hamam gömleğinden resm-i tamga namile mezburları rencide veremide eyledikleri vaki ise men'ü def' » edesiz.

fezailuhu Tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki südde-i saadetime mektub günderüb kaza-i mezburede vaki boyacı taifesi meclis-i şer'i şerife varub taife-i mezbureden bazı kemesneler üstada hizmet etmeyüb kethüdaları ve yiğitbaşıları ve sayir üstadları izinsiz başlu başlarına işleyüb hâm-ı dest ve na-ehl olub müslümanların bez ve boğasıların kalb boyatub ve kadimden nöbet ile boyrlar iken tama-ı hamlârı sebebiyle mezburlar razı olmayub bunların kâr-ü kisiblerine ihtilâl verdüklerin bildirüb ol makule ham-ı dest olanları bunların san'atlarına karıştırılmayub men'ü def' olunmak babında emr-i şerifim verilmek recasına arz eyledüğü ecilden buyurdumki hükmü şerifimle vardıklarında husus-u mezbure tamam hakk-u adl üzre mukayyed olub göresin ilâm olduğu üzre ise ol makule hâm-ı dest ve na-ehl olub bunların san'atlarına ihtilâl verüb kadime muhalif başlu başlarına işleyen mezburlara muhkem tenbih ve te'kid eyliyesinki bunların san'atları umuruna karışmayub ve müslümanların Boğası ve bezlerini kalb işleyüb bir veçhile (bir kelime oktnmadı) ziyade etmiyeler ve etdirmeyüb men'ü def' eyliyesin min baad şer'i şerif ve kadimden olugelen ve emri hümayünuma muhalif kemesneye iş etdirmiyesin Ve kaziyede medhali olmıyanları dahl-ü taarruz etdirmeyüb eslemeyüb inad ve muhalefet üzre olanları yazub südde-i saadetime arz ve ilâm edüb, Bu husus içün tekrar şikâyet olunub bir dahi emr-i şerifim varumlu eylemiyesin. Şöyle bilesin alâmet-i şerife itimad kılasın. Tahriren fi evail-i şehr-i Ramazan-il- Mübarek sene 1088.

Bi -makam-ı Kostantıniye-al-
Mahruse

VESİKA — 58

Akda kudat-il-müslimin Evlâ vülât-il- muvahhidin Mâdin-ül- fazlı v-elyakîn Hüccet-ül-hakkı alel-halkı ecmaîn Vârisî ulûm-ül-enbiyaî vel-mürselin. Elmuhtas bi-mezîdî inayet-il-melik-il- muîn Mevlâna Manisa kadısı ziydet fadailuhu Tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki südde-i saadetime mektub gönderüb Medine-i Manisa'nın ehl i sanayiinden sahtiyan debbaği meelis-i şer'e varub medine-i mezburede vaki Akbaldir vadisi debbağhanesi kadim-ül eyyamdan sahtivan envaına ve sarı meşin ve serâbad vadisi debbağhanesi gön ve beyaz meşin işlemesine mahsus iken hâliya gön debbağları olanlar kadim-ül- eyyama mugayır siyah sahtiyan biz işliye gelmüşüzdür deyu sahtiyan debbağlarına mahsus olan (bir kelime okunamadı) iştira edüb mezburlara küllî gadr ve hayf ve kârlarına kesad vermeleri ve kadime muhalif taaddi etdirmeyüb Akbaldır debbağhanesinde enva'ı sahtiyan ve sarı meşin işlenüb ve serâbad vadisi debbağhanesinde gön ve beyaz meşin işlenmek recasına emr-i şerifim verilmek babında ilâm eyledikleri arzeyledüğü ecilden buyurdum ki hükm-ü şerifimle vardıklarında mukaddema bir def'a şer'le görülüb fasl olünmıyan

hususların husama muvacehesinde tamam hakk-u adl üzre teftiş ve tafahhus edüb göresin. Arz olunduğh üzre Akbaldır vadisi debbağhanesinde kadim-ül- eyyamdan' enva-ı sahtiyan ve sarı meşin ve Serâbad vadisi debbağhanesinde beyaz meşin işlene gelüb veçh-i meşruh üzre mahsus iken hâlâ gön debbağları olan mezburlar siyah sahtiyan biz işleye gelmişüzdür deyu kadim-ül- eyyamdan berü sahtiyan debbağlarına mahsus olan (bir kelime kounamadı) iştira etmeleriyle kârlarına kesad vermekle gadr ve taaddi eyledikleri vaki ise caiz değildir. Olbabda muktaza-i şer'i kavimle amel edüb dahi kâdim-ül-eyyamdan mahsus olan Akbaldır vadisi debbağhanesinde yine enva-ı sahtiyan ve sarı meşin ve Serâbad vadisi debbağhanesinde gön ve beyaz meşin işletdürüb kadime muhalif gön debbağlarına olveçhile taaddi ve inad ve muhalefet etdirmiyesin. Min baad şer'i şerife ve kadime muhalif gön debbağlarına ve emr-i hümayunuma mugayir bir ferde iş ettirmiyesin. Keziyede medhali olmıyanları dahl-ü taarruz etdirmeyüb eslemiyeni inad ve muhalefet üzre olanları isim ve resimleriyle yazub bildürüb bunun içun tekrar şlkâyet ve emrim varimlu eylemivesin. Şöyle bilesin ve baad-el-nazar bu hükm-ü hümayunumu sahtiyan debbağları olan mezburların ellerinde ibka eyleyüb alâmet-i şerife itimad kılasın. Tahriren fi evasıt-ı şehri Şevval-il- mükerrem sena 1088.

Bi -makam-ı Kostantaniye-al-
Mahruse

VESİKA — 59

Akda kudat-il- müsllmin Evlâ vülât-il'- muvahhidin Mâdin-ül- fazlı v-elyakin Hüccet-ül- hakkı alel- halkı ecmaîn Vârisî ulûm-ül-enbiyai v-el-mürselin El -muhtas bi -mezidî inayet-il- melik-il- muîn Mevlâna Manisa kadısı ziydet fadailuhu Tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki kaza-i mezburede bil-fiil berat-ı şerifimle esnaf şeyhi olan darende-i ferman vacib-ül iz'an Mehmed ziyde kadrihu südde-i saadetime arzıhal edüb medine-i Manisa'da esnaflar ve culah taifesinin içlerinden pir perverde olmadık bazı ham-ı dest kemesneler zuhür edüb kalkub ve noksan işler işleyüb san'atları umurunda küllî ihtilâl verüb taaddi eyleriklerin bildürüb ol makule üstada hidmet edüb teferrüçlerinden başka çıkmayüb pir perverde olmıyan mezburlar san'atı merkuma umuruna müdahale eylemeyüb men'ü def' olunmak babında emr-i şerifim reca etmeğin bnyurdumki hükm-ü şerifimle vardıkda husus-u mezbura mukayyed olub göresin. Arz olunduğu üzre ise ol makulelere muhkem tenbih ve tekid eyliyesinki üstada varub hizmet edüb teferrüçlerine çıkmadan san'at-ı merkume umuruna karışmayayub ol veçhile taaddi edrler ise yazub arz eyliyesin. Hılâf-ı şer' ve kanun ve mugayir-i emr-i hümayun kemesneye iş etdirmeyüb husus-u mezbur içün tekrar emrim varımlu eylemiyesin. Şöyle bilesin alâmet-i şerife itimad kılasın. Tahriren fi evahir-i şehr-i Safer-il-hayır sene1099.

Bi - makam-ı Kostantaniyye

VESİKA — 60

Akda kudat-il- müslimin Evlâ vülât-il- muvahhidin Mâdin-ül- fazlı v-el-yakin Hüccet-ül-hakkı alel halk-ı ecmaîn Varisi ulûm-ül-enbiyai v-el-mürselin. El-muhtas bi-mezidî inayet-il- melik-il- muîn Mevlâna Manisa kadısı ziydet fazailuhu tevki-i refi i hümayun vasıl olıcak malûm olaki medine-i mezburede boyacı taifesi südde-i saadetime arzıhal edüb medine-i mezburede bulunan boyahanelerde defter-i cedid-i hâkanî'de miriliva (ya) hâsıl,yazılmış değil iken liva-i mezbur mütesellimi... Nam kemesne hilâf-ı şer' ve kanun-u defter resm-i boyahane namiyle akçe taleb edüb ziyade gadr ve taaddi eyledüğün bildürübmen'ü def' olunmak babında hükm-ü hümayünum reca eyledikleri ecilden defter-i âmirem-de mahfuz olan icmale müracaat olundukta miriliva olanlara defterde resm-i boyahane hâsıl yazılmamağla şer' ve kanun üzre amel olunmak emrim olmuştur. Buyurdum ki... Vusul buldukda bu babda sadır olan emrim üzre amel edüb husus-u mezbure tamam hak üzre mükayyed olub göresin arz olunduğu üzre ise min baad hilâf-ı şer' ve kanun-u defter resm-i boyahane namile bi-gayri hak akçe taleb ettirmeyüb men'ü def' eyliyesin. Şer'i şerife ve kanun-u deftere ve emri hümayünuma muhalif kemesneye iş etdirmeyüb bu husus içun tekrar emrim varmağa muhtaç eylemiyesin. Şöyle bilesin alâmet-i şerlfe itimad kılasın. Tahriren fi evail-i şehr-i Rebiyülevvel sene1099.

Bi -makam-ı Kostantaniyye-al-
Mahruse

VESİKA — 61

Akda Kudat-il-müslimin Evlâ vülât-il- muvahhidin Mâdin-ül- fazlı v-el-yakkin Hüccet-ül-hakk-ı alel-halkı ecmaîn Varisi ulûm-ûl-enbiyai v-el-mürselin. Elmuhtas bi-mezîdî inayet-il- melik-il- muîn Mevlâna Manisa kadısı ziydet fadailuhu Tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki kaza-i mezbur muzafatından Turgutlu kasabası muhallatından.... Ve.... ve.... Mahalleler ahalisi südde-i saadetime arzuhal edüb... Ve..... ve... ve.... Nam Acem Ermenileri kadimî dükkânlarda oturub bey'u şira ve fili şeni' kasdedüb taaddi ve tecavüzden hali olmadıkların bildürüb men'ü def' olunmak babında emr-i şerifim reca eyledikleri ecilden buyurdumki hükm-ü şerifimle vardıklarında husus-u mezbura mukayyed olub göresin arzolunduğu üzre ise mezburları muhkem tenbih ve tekid eyliyesinki bazar yerinde dükkânlarda bey'ü şira bahanesiyle mahalleler arasına gelmeyüb ehl-i ayallerine bey'ü şıra edüb fili şeni' maksadiyle taaddi ve tecavüz ettirmeyüb men'ü def' eyliyesin. Baad-el tenbih eslemeyüb veçh-i meşruh üzre taaddi ederler ise vukuu üzre yazub arz eyliyesinki badeh-u haklarında ferman-ı şerifim ne veçhile sadır olmuşsa mucebiyle amel olunub min baad

şer'i şerife ve emri hümayünuma muhalif kemesneye iş ettirmiyesin. Kaziyede medhali olmıyanı dahletdirmiyesin. Şöyle bilesin alâmet-i şerife itimad kılasın. Tahriren fi evail-i Rebiyülâhir sene 1099.

Bi -makam-ı Kostantaniyye-al-mahruse

V E S İ K A — 62

Akda kudat-il- müslimin Evlâ vülât-il- muvahhidin Madin-ül- fazl-ı v-el-yakin rafi-i- ilâm-üş-şeriati vet-din varis-i- ulûm-ül- enbiyai v-el-mürselin Elmuhtas bi-mezîdi inayet-il- melik-il- muîn Mevlâna Manisa kadısı ziydet fadailuhu Tevki-i- refi-i hümayun vasıl olıcak malûm olaki medine-i Manisa'da vaki haffaf taifesinden darende-i ferman-ı hümayun... sayirleri dergâh-ı muallâma arzıhal edüb bunlar arastada haffaf olub bey' eyledikleri çizme ve pabuç ve sair bunun emsali ayakkabıları kösele ve gönünden ve dikilmesinden noksan zuhur edüb on güne değin hata vaki oldukda kadim-ül- eyyamdan berü ehl-i hibreleri marifetiyle bir çizmeden yevmî dörder akçe pabnş ve postaldan ikişer ve mestden birer akçe ve zenne pabuşu birer buçuk akçe yevmiye ile eshabına redolunub muhtesib ve ehl-i- hiref taifesi tarafından dâhl oluna gelmeyüb mukaddema bu husus içun evamir-i şerife verilmişken hâliya mücerred celb-i mal içun hariçden mezkûrlar olugelene mugayir dahleylediklerin bildirüb men'ü def' olunmak babında emr-i şerifim reca eyledikleri ecilden buyurdumki hükm-ü şerifimle vardıklarında husus-u mezbure mukayyed olub göresin Arzolunduğu üzre bunların bey' eyledikleri ayakkabıdan noksan zuhur edüb on güne değin hata vakı oldukda veçh-i meşruh üzre noksanile redolub gelüb dahl olu gelmiş değil iken celb-i- mal içun dahl ve taarruz eyledikleri vaki ise ol babda muktaza-i şer'i kavim ve kadîm üzre (bir kelime okunamadı) edüb dahi min baad şer'i şerife ve kadimden olugelene ve emr'i hümayunuma muhalif celb-i- mal içun dahl ve taarruz etdirmeyüb men'ü def' eyliyesin dinlemiyeni yazub arzedüb husus-u mezbur içun tekrar emrim varımlu eylemiyesin alâmet-i şerife itimad kılasın Tahriren fi evasıt-ı şehr-i Zilhiccet-üş- şerife sene 1103.

Bi-makam-ı Edirne-al- mahruse

V E S İ K A — 63

Akda kudat-il- müslimin Evlâ vülât-il- muvahhidin Mâdin-ül- fazlı v-el-yakin Rafi-i ilâm-üş- şeriat-ı vet-din vârisi ulum-ül- enbiyai v-el-yakin Rafi-i- ilâm-üş-şeriatı vet-din Varisi ulûm-ül-enbiyai v-el-mürselin El-muhtas bi-mezîdi inayet-il- melik-il- muîn Mevlâna Manisa kadısı ziydet fadailuhu tevki-i- refi-i- hümayun vasıl olıcak malûm olaki medine-i mezburda vaki haffaflar Kethüdası olan darende-i ferman-ı hümayun İbrahim nam kemesne dergâh-ı- muallâma arzıhal edüb dikici taifesi işle-

dikleri çizme ve pabuç ve yeniçeri pabucu ve zenne pabucunun sahtiyan ve gönün birbirine irtibatı olan yerlerine kadimden kiriş istimal ederler iken kiriş yerine kil tabir olunur toprak istimal ve arastada bey' etmeleriyle ekseri kalb çıkub ibadullaha zarar olmağla mezburlar kil istimal etmemek üzre bundan akdem tarafı şer'den tenbih olunmuş iken müteneb-bih olmayub kil istimal ve hilâf-ı şer' zarar ve taaddi üzre oldukların ve bu babda davasına muvafık fetva-i şerif verüldüğün bildürüb mucebince amel olunub zabitleri marifetiyle şer'an zahir olan taaddileri men'ü def' olunmak babında emr-i şerifim reca etmeğin buyurdumki hükm-ü şerifimle vardıkda husus-u mezbura tamamen mukayyed ve bu babda olan fetva-i şerife nazar edüb göresin îlâm olunduğu üzre ise zabitleri marifetiyle mezburlara muhkem tenbih ve tekid eylisinki kadimden olugeldüğü üzre kiriş istimal edüb kil toprağı ile kalıb işlemeyüb kemesneye zarar ve taaddi etdirmeyüb memnu' olmayüb tecavüz ederler ise vukuu üzre yazub arzedüb min baad şer'i şerife ve fetva-i- münife ve kadime ve emr-i hümayunuma muhalif kemesneye Iş etdirmiyesin kaziyede medhali olmıyanı dahletdirmeyüb bir dahi şikâyet olunmalu eylemiyesin şöyle bilesin alâmet-i şerife itimad kılasın Tahriren fi evasıt-ı şehr-i muharrem-ül-haram sene 1103

Sahra-i Edirne-al- mahruse

V E S İ K A — 64

Akda kudat - il - müslimin Evlâ vülât - il - muvahhidin Mâdin-il- fazlı v-el- yakin Rafiu ilâm - üş - şeriatı vet - din Vârisi ulûm - ül - enbiyai v-el- mürselin El - muhtas bi - mezîdî inayet - il - melik - il - muîn Mevlâ-Manisa kadısı ziydet fadailu huTevki - i - refi-i- hümayun vasıl olıcak malûm olaki Medine-i Manisa'da vaki boyacı taifesinden Hacı Mehmed v e Hacı Mustafa ve Hacı Halil ve Hacî İsmail vesayirleri südde-i- saadetime arzıhal sunub kadimden bu ane değin bütün Boğası ve iplik ve parça vesayir esbabları cümlesi alesseviye ittifak üzre maan boyayub kemesneye gadr ve taaddileri yoğuken hâliya içlerinden Hüseyin nam kemesne kadime muhalif yalnız ben boyarım deyu hilâf - ı şer'i şerif ve kâr-ı kisiblerine mâni olub taaddi eylediğin bildürüb kadime mugayır taaddisi men'ü def' olunmak babında hükm-ü hümayunum reca eyledikleri ecilden mahallinde şer' ile görülmek emrim olmuşdur. Buyurdumki... şerifimle vusul buldukda sadır olan emrîm üzre amel dahi husus-u-mezbure tamam mukayyed olub göresin Bunlar kadim-ül- eyyamdan berü bütün Boğası vesair esbabları cümlesi boyayub maan kâr-u kisb eyliye gelmişler iken hâliya mezbur Hüseyin kadime muhalif olveçhile niza' eyledüğü vaki ise kadimden bu ane değin ne veçhile Boğası ve iblik ve bez boyayub ne veçhile kâr-ı- kisb eyleye gelmişler ise kadimî üzre amel edüb min baad şer'i şerife ve kadimden olugelene ve emr-i hümayunumamuhalif kemesney iş etdirmiyesiz eslemeyeni yazub bildirüb husus-u mezbur içun bir dahi emrim varımlu eylemeye-in şöyle bilesin alâmet-i- şerife itimad kılasın Tahriren fi evasıt-ı Receb sene 1107.

Bi makam-ı- Kostantaniyye

Şehir ve esnafı idare edenlere dair bazı vesikalar

VESİKA — 65

Narh - ı Kasaban - ı Manisa

Veçh -i tahrir -i huruf oldur ki mahrusa - i Manisa kasablarından Hüseyin ve Kasab Hacı Sinan ve İlyas ve Ramazan ve Mustafa ve Gemci Ali nam kasab divan - ı alâya varub sabıkd (a) erbain ibtidasında koyun etine yüz elli dirhem tâyin olunugelmiş idi. Haliya erbainin yirmi sekiz günü murur eyledi Koyun eti yüz elli dirhem bir akçaya narh verilmedi. Bize zulümdür deyu narh taleb iyledüklerinde erkân -ı devlet ve âyan -ı hazret ma'rifetleri ile ve şehir kethüdası Abdürrahman vesair âyan -ı şehir rızaları ile yüz elli dirhem koyun etine narh bir akçaya ve üç yüz dirhem gâv-ı güşt (sıgır eti) bir akçaya ve iç yağlarının bir vukıyyesi altı akçaya ve revgan dünbenin (Kuyruk yağı) bir vukıyyesi yedi akça canib - i şer'iden narh verilüb mukarrer kılındıkda mezkûrun kasablar eyyam - ı şitada bir koyun ciğerin bir akçaya ve üç koyun جکشن bir akçaya satmağa ilzam gösterüb adet - i kadîmedir bir ciğeri ve üç koyun جکشن bir akçaya satalun deyu mukarrer iylediklerinde macaara tahrir olundu Hurrire fi 12 muharrem sene 959

ŞUHUD - ÜL - HAL

Turhan bin Ömer	ve Mustafa bin Muarref	ve Hacı Mehmed bin Bahşayiş

ve gayrühüm min el - hazırin

VESİKA — 66

Kaza - i Manisa

جباب (339) An yedi Seydi Beğ
8000

Bakkalin -i Tahtakale	Cemaat - ı Hallacin
300	520

[339] — Bu kelime aynı zamanda مهاب şeklinde de okunabiliyor.

Resid be - dest - i Bazarbaşı

Bedest - i muhtesib Hüseyin

Cemaat - ı Babucyan
270
Bedest - i Hüseyin kethüda - yı Babucyan

Cemaat - i Bezzazin
150
Resid be - dest - i Abdulkerim (bir kelime okunamadı) bi - vasıta - i muhtesib Mustafa

Cemaat - ı Attarin
160
Resid be - dest - i Musa Yiğitbaşı

Cemaat - ı Haddadin
230
Resid be - dest - i Hacı Hüseyin Kethüda

Cemaat - ı Nialin
Maa palan
135
Hüseyin باشه Başe yedine

Cemaat - ı eskiciyan
80
Resid be-dest-i Yusuf yiğitbaşı

Cemaat-ı Harratin (çıkrıkçı) ve Hallacin
80
R esid be - dest - i Mehmed bin Yardım

Cemaat - ı yahudiyan
570
Resid be - dest - i Musa ve İsak veled-i Yusuf ve Haydar

Cemaat - ı mutaban
130
Resid be - dest - i Mustafa

Cemaat - ı Arpacıyan
100
Be - dest -i Memi yiğitbaşı

Cemaat - ı Sabbağan
120
Be - dest - ı Kara (isim okunadı)

Cemaat - ı Takyacıyan
80
Resid be - dest - Ahmed bin Mahmud

Cemaat - ı Debbağın -ı serabâd
150
Be - dest - i Memi yiğitbaşı

Cemaat - ı Tabbahin ve Börekciyan ve Helvacıyan
260
Resid be - dest -i Memi şah bin İlyas

Cemaat - ı Bakkalin - i odun bazarı
120
Be - dest -i Ali ve Mehmed

Cemaat - ı خرکاران
90
38

Cemaat - ı Saracin
100

cemian
128
Resid be-dest-i
Sinan Beğ

Be-dest-i Sinan bin Abdullah
ve Hüseyin bin Abdullah

Cemaat-ı Habbazin
300
Resid be-dest-i Mehmed
bin Hacı mustafa

Cemaat-ı Sabuncıyan
100
Be-dest-Hüseyin باشه Başe
ve Memi bin Ahmed

Cemaat-ı Keçeciyan
50
Be-dest-i Halife

Cemaat-ı Hamamcıyan
220
Be-dest-i Hamamî (bir kelime
silik) Mustafa

Cemaat-ı Hayyatin ve كوركيا
250
Resid be-dest-i Muslihiddin
bin Hüseyin yiğitbaşı

Cemaat-ı Zimmiyayan ve Bağbanan
300
Resid be-dest-i Kethüda-i
Zimmıyan Panayut

Cemaat-i Mumcıyan
30
Be-dest-i İsak

Cemaat-ı Bazar-ı
Kehle
120
Resid be-dest-i yiğidbaşı

Cemaat-ı Debbağın
Akbaldır
120
Resid be-dest-i Hacı
Hüseyin ve Hacı Salih

Cemaat-ı Kassabin
200
Be-dest-i Kasab Mustafa
Ressid bedest-i Mehmed paşa

Cemaat-Tahta-el-kale-i Karaköy
85
Resid be-dest-i Abdi Şah-ı Karaköy

Nahiye-i Yengi
1500

Nahiye-i Palamud
830

Nahiye-i Belen
220

Sene 986

VESİKA — 67

İzzet maab Yengi ve Belen Nahiyesinde Nayib-üş-şer' Mevlân el-مكرمات

Baad-es-selâm ilâm-ı muhibbane oldur ki taht-ı-niyabetlerinde bundan akdem subaşımız olan ref' olunub yerine giru âdemlerimizden Fahr-ul-akran piri subaşı nasb olundu led-el-vusul üzerinden husnü nazarları diriğ olunmayub olugelân adet-i müstemire subaşılığa mütaal-

lik umurda istihdam olunub bi - hasb - iş şer' haklarından gelinmesi lâzım eşkiya ve ehl - i fesadın haklarından gelinmesine sa'y olunub sayir fukara ve züafa eyyam - ı adalet - i padişahîde emnü âman üzre olsun bu canibe ayıd olan bi - hasb - eş - şer' ve - el - kanun bad - i hava ve cinayeti mezkûre zabt ve kabzettirilüb kemesneye iş ettirilmeye öylece malûm ola Tahriren fi evayil - şehr - i safer sene sitte ve elf. 1006

El - fakir
Elhac Mehmed
Mir - i liva - i Saruhan
Hâlâ (340)

VESİKA — 68

Budur ki Hamir satub evinde hamir bulunan kefere hakkından gelinmek için varid olan emr-i şerif mucebince tenbih ve nida olunduktan sonra karye-i Horos keferesi fiska ve ehl-i fesada şarab verilüb fesada müedda olduklarında karye-i mezbureye nayıb-üş-şer' ve subaşı gönderildikte evlerinde şarab bulunan keferenin isimleridir ki zikrolunur Fi Hur (rire) Muharrem-il-haram Lı-sene-ti Hamse ve elf. 1005

خمار bin İlyas nam zimminin evinde hamir bulundu

Ermeni Arslan nam zimminin evinde bir yük hamir bulundu

Sofya nam zimminin evinde üç küb hamir bulundu

(İsim yırtık) zimminin evinde üç küb hamir bulundu

Bazarlı nam zimminin evinde bir desti ile dökülmüş hamir bulundu

ŞÜHUD-ÜL- HÂL

Ahmed bin Abdullah	Mehmet bin Abdullah	Derviş bin Veli	Şaban bin Rıza ve gayrihüm

Ba'dehu karye-i Horostan kefere evlerinde olan şarabları yoklandıkta

[340] — Metin kısmındn da iyzah ettiğimiz üzre subaşılar sancak beylerinin adamları idiler. Nahiye ve nefs - i Manisa subaşılığı ya sancak beyi yahutta kaymakam veya mütesellimleri tarafından ve üç aylık olarak iltizama veriliyordu. Subaşılarının malûm olan ödevlerinden başka bilhassa serhoşları yakalamak, fena kadınları tesbit ve kadıya getirmek te yine subaşılarının önemli vazifeleri arasında idi. Şehirdeki eşkıyalık ve cinayet işleriyle mütesellimler uğraşıyorlardı.

1058 yılı Saruhan sancağı beyi olan Mehmet paşa yeni tâyin ettiği Manisa subaşısını mektubunda şunları yazıyor: «Varub gicede gündüzde hifz - ü hiraset eylesiz bî vakt gice ile gezenleri dui getiresin gicede ve gündüzde şehri gezüb haram zadanın hakkından (gele) sin fi-t- tarih-iie mezbur» ayın yıl Manisa kadlık sicilleri.

Arslan nam zimmi firar etti dediklerinde karye-i mezbureden افروندی Efrondi veled-ı Dimitri nam Hatun Arslan gitti meğer pobun yiyesiz! deyu itab ettüğü ecilden zaim-i şehir talebiyle sebt-i sicil olundu fittarih-il-mezbur

ŞÜHUD-ÜL-HÂL

El - mezburun

VESİKA — 69

Karye-i Horos'tan beş yük hamir iştira idüb fıskıya (fıska) beyi' ittükleria ikrar iden keferenin isimleridir ki zikrolunan zaim-i şehir talebiyle kaydolundu fittarih-il-mezbur

Bir yük hamir kayalu تبار zimmi almış

Ve bir yük hamir Karaca almış

Ve bir yük hamir Saru bazarlu almış

Ve bir yükü شتاس şitas almış

VESİKA — 70

Budur ki Mahruse-i Manisa Subaşısı olan fahr-ülakran Mahmud bey baad-el-ışa işbu İbrahim bin Lûtfi-i serhoş ahzedüb bir desti şarab ile meclis-i şer'e ihzar idüb ve Derviş ağa mahallesinde bir evde fahişe nam mahrem avret ile işbu yoldaşı Abdurrahman üçü fısku fücur iderlerken mecliste ahzettim fahişe-i ele getürmeğe mecal olmadı Sual olunsun dediğinde gıb-es-sual merkum İbrahim ikrar idüb ol fahişe (iki kelime okunamadı) idi kaynanam Ayşe Hatunun evinde üç kişi meclis-i fısk iderken mezbur subaşı gelüb ahz iyledi işbu desti ile şarab bizimdir El'an serhoşum dedüğü b-it-taleb kaydolundu Fi gurre-i şehr-i rebiyülevvel Li- sene-ti Hamse ve Elf. 1005.

VESİKA — 71

Budur ki Mahruse-i Manisa'da bilfiil subaşı olan Hacı Ömer Beğ Abdulkerim ve Ahmed ve şah Ali nam fahişe-i mafil-i şer'i şerife ihzar ve mahzarında takrir-i kelâm idüb mübarek Cüma günü selâ vaktinde mezburları serhoş ahzettim El'an serhoşlardır sual olunub hakkından gelinmek taleb iderim dediğinde gıb-es-sual mezbur şah Ali cevab verüb filvaki mezburan Abdulkerim ve Ahmed nam mahremler ile giderken merkum Subaşı bizi ahz idüb deyücek fahişe-i mezburenin mahfili kaza-

da femi istîşmam olundukta ağzında rayıha-i hamir müskir mevcud olub bilfiil sarhoş idüğü Emrullah Beğ El-cündi ve Karaca Ahmed zade Hüseyin Çelebi ve Boz köylü Ali Beğ ve Elhac Mustafa bin Hasan nam kimesneler şahadetleri ile sabit olduktan sonra fahişe-i mezbure Şah Ali'nin keyfiyet-i hali ahali-i vilâyetten istifsar olundukta dergâh-ı âli müteferrikalarından serdar Ali ağa ve Mustafa Çelebi ve Ahmed Çelebi ve Ali beğ ve Mehmet bin Şaban ve diğer Mehmed bin Mahmud ve diğer Mehmed bın Abdullah vesair ahali-i vilâyet fahişe-i mezbur Şah Ali ma takaddümden fahişe ve بازنك olub daima müslümanlarun avretlerini idla(l) ve ifsad ettikten maada bazı muhaddere ve mesture hatunlarını (bir kelime okunamadı) namile namahrem odalarına iletüp zinaya sebeb olur (bir kelime okunamadı) ve izalesi lâzım ve vacibdir deyu şahadet itdüklerinde mâ hüve-el-baki bi-t-taleb ketb olundu Tahriren fi evasıt-ı rebiyülâhır sene tis'a ve Elf. 1009

ŞÜHUD - ÜL - HÂL

Mehmed Çelebi El-müderris	Kasab Mehmed Çavuş	Ali Beğ El-racil	Hacı Mustafa İbn Abdullah
	İbrahim ağa El-müteferrika	Mehmed Beğ İbn Abdullah	

Baadehu mezbur fahişe mahfil-i şer'de ikrar edüb filhakika عرق arak (rakı) şürb ettim deyu ikrarı kayd olundu [341]

VESİKA — 72

Oldur ki nefsi Manisa'da olan tüccarların esamisi

Mehter İbrahim Çavuş	Hasan def'a	Hüseyin Hamidli Çavuş	Hehmed طوكوزجى	Mimarbaşı (Tomuzcu)
Tonuzcunun oğlanları nefer 3				
Kostantin	سوسدى susdu	Mihalgû	Cemrol جمرول	
Anton veled-i Mihal	متوالك Şakirdi	Uzun Yorgi	Karakaş	
Uzun Yorginin kaynı Yani nefer 22	Hacı Eyvad حاجى ايواد	Kiryako	Sarı Dimitri	

[341] — Şer'iye sicillerinde içki ve kadına dair muhtelif emir ve duruşmalar vardır. Bu sahada çalışmak isteyenler sicillere başvururlarsa, bu vesikalardan hakkıyla istifade edeceklerini zannederim.

17 inci asır boyunca: duruşmalar arasında: Subaşının getirdiği serhoş ve fena kadınlara ait birçok duruşmalar yapıldığı da görülmektedir. Asrın başından sonuna kadar, sarhoş ve fena kadınlarla uzun boylu mücadele edildiğini yine sicillerden anlamaktayız.

Ermenilerden
Karaca Murad Hubyar خوب يار Çalık چاليق [342]

VESİKA — 73

Mahruse-i Manisa'da olan babuciler üsfadları cemia meclis i şer'e gelüb takrir-i meram kılub içlerimizden bazı dikicilerimiz ham ve yanık gön istimal idüb ve edna bahalı etek gönlerin alub büyük babuca değmek ile hergün takazdan hâli olmayub ve bundan gayrı ökçelerinde ve dikişlerinde hiyle idüb velhasıl üslub-u kadîm üzre işlemeyüb nice محل taife zuhur itmek ile ihtilâlden hâli değildir içimizde bir müstekim üstad Kethüda tâyin olunub üslub-u kadîm üzre işlemeyüb muhalefet idenlerün haklarından gelüb ve hem cerimelerine cerimeleri alına dedüklerinde içlerinden üstad Elhac Sefer ibn Memi Taife-i mezbureye Kethüda nasb olundu ki baad-el-yevm hidmetinde meed-ü sa'y olub her yenici (Dikici) kenduya göstermeden ham ve yanık gün almayub ve her gönü alduklarından yağlamayınca kesmeyüb ve edna baha ile dikenlerin velhasıl üslubu kadîme muhalif vaz' idenlerün haklarından gele ve kenduya muhalefet iderlerse mahkeme-i şerifeye getürüb muhkem tedib olundukdan sonra habse verilüb baliğan ma baliğ بالغا ما بالغ cerimeleri alına denüldükte merkum Elhaç Sefer dahi hizmet-i mezbureyi kabul idüb ve sairleri dahi zikr olunanlara muhâlif her birimize vaz'ı sudur ederse haklarından gelinsin dedüklerinde mâ hüve-el baki b-it-taleb ketbolundu tahriren fi evayil-i şehr-i Şaban-ül- muazzam li- sene-ti isna ve aşere ve elf. 1012.

ŞÜHÜD-ÜL-HÂL

İbrahim ibn Hasan — Mehmed Hafız ibn Hızır — Mustafa ibn Ali — Mehmed ibn Nebi

Elhac Torasi ibn Abdurrahman — Hasan Beğ ibn Bab — Mehmed ibn Emrullah

Baadehu Başmakcılar taifesi cemia(n) gelüb sicill-i balâda beyan olunduğu üzre icra olunmağa herbiri ittifak idüb içlerinden چاشتوری zade Mehmed Çelebi için kethüda nasb olunmasını murad ettüklerinde mezbur Mehmed Çelebi kethüda tâyin olundukdan sonra vech-i meşruh üzre icraya taahhüt ittükten sonra mâ hüve-el- vaki kayd-ı sicil olundu Tahrire(n) fi-it-tarih-il- mezbur.

[342] — 10 18 yılı Manisa Mahkeme-i şer'iye sicilleri.

ŞÜHUD-ÜL-HÂL

Elhac Hızır bin Ali	Veli bin Halil	Muslı Beğ ibn Mehmed	Esseyyid Mehmed Efendi
Hamza bin Ali	Keyvan bin Abdullah	ve gayrühüm min-el-hazırin	

VESİKA — 74

Budur ki Attarlar taifesinin kethüda ve yiğidbaşıları olmayub ve kethüda ve yiğitbaşı lâzım olmağın cümlenin ihtiyariyle attar Ali Beğ ibn Süleyman taife-i mezbureye kethüda ve yiğitbaşı nasb ve tâyin olundu ki baad-el- yemin varub üzerlerine kethüda ve yiğitbaşı olunub yoldan çıkub hiyanet ve ziyade satanların haklarından gele denüldükde mezbur Ali b-il muracaa kabul ettıkden sonra mâ hüve-el- vaki kayd-ı sicil olundu. 1022

ŞUHUD-ÜL-HÂL

Essabıkun

VESİKA — 75

Kara Mustafa'nın şer'e itmedüğü

Vech-i tahrir-i huruf oldur ki hâlâ mahruse-i Manisa'da bakkal tayfasından Bazarbaşı olan Ali Çelebi nam kemesne ve sayir bakkallar ile cemm-i gafir meclis'i şer'e gelüb kara Mustafa nam kimesne mahzarında takrir-i kelâm idüb kadim-ül- eyyamdan bu ana gelince etraftan gelen meyva ve sayir zehayir yükü ile taht-l-kale ortasına inüb Bazarbaşı olanlar bakkal ustalara tevzi' ve taksim idüb bu üslûb üzre olıgelmiş iken ve bunun üzerine amel olunub bakkal olan kemesneler tevziden mukaddem yüke yapışmayub ve dükkanları önüne indirmeyüb Taht-el-kale ortasına inüb bazarbaşı taksim ile بو جزه deye tescil olunmuş iken hâlâ olıgelmişe ve tescil olunana muhalif mezbur Kara Mustafa'nın memlûkl Yusuf yükü kendü dükkânını indirüb sayirlere taksim ettirmeyüb daima bu makule taaddi ve inad ve muhalefetten hâli değüldir. Canib-i şer'den tenbih ve te'dib olsun dediklerinde mezbur Kara Mustafa'ya Memlûki olan merkum Yusuf'u şer'e ihzar iyliye deyu tenbih olundukda ihzar eyleyemem deyu cevab eyledikde tekrar memlûkündür şer'e ihzar et deyu canib-i şer'den tenbih olundukta yine ihzar etmem deyu cevab eyledükde tekrar şer'i şerife itaat edersin ihzar iyle deyu canib-i şer'den kalkub gittüğü ketb olundu tahrire(n) fi 21 şehr-i Zilkade sene sitte ve işrine ve elf 1026.

ŞÜHÜD-ÜL-HAL

Esseyyid Mehmed Efendi El-nakib sabıka Ken'an bin Abdullah	Hamza bin Abdi	Halil bin Elhaç Mustafa	Usta Ali bin Abdulkerim

VESİKA — 76

Debbağlar'a ehl-i hibredir

Oldur ki sığır kasablarından Habib bin Satılmış ve serabâd debbağlarından Elhaç Hüseyin bin Abdullah ve Mehmed Halife ibn Turhan ve Elhaç Hızır bin Mehmed ve Elhaç Mehmed bin Hüseyin nam kimesneler ve sairi meclis-i şer'e hazurun olub şöyle takri-ri kelâm eylediler ki bazı zebh olunan sığırların derisini bey'ü şirada kasablarla beynimizde niza' vaki oldukda adl üzri bahasını kesmeğe ve saîr buna müteallik olan umura cümlenizin rızasıyla sahib-üs-sicil sadakat ve istikametle maruf olan Elhaç Mehmed bin İbrahim ehl-i hibre tâyin olunmasını taleb iderîz. Dediklerinde şevk ve الطلب canib-i şer'den ehl-i hibre nasb olunmuşdur ki baad-el-yevm o makule niza' vaki olursa berveçh-i adalet kısmetine tarafeyn rızalariyla takdir ve tâyin eyleye deyu. Tahrire (n) fil yevm-üs-sabi' aşere min Zilhiccet-iş-şerifi li-senet-i sitte ve işrine ve elf 1026.

ŞÜHÜD-ÜL-HÂL

Üstad İbrahim bin Mirza Hüseyin bin El-muhzır	Ahmet Beğ ibn Abdullah	Murtaza Çelebi bin Nalband zade Ali Çavuş	Mustafa Beğ ibn Mehmed

VESİKA = 77

Mahmiye-i Manisa'da sakin sabbağ taifesinden Ali bin Mustafa ve Ali bin Hasan ve Receb bin Torbalı ve Mehmed bin Hüseyin ve Mustafa bin İshak ve Hüseyin bin Abdullah ve Yahya bin Bab ve sayirleri mecis-i şer'e gelüb bast-ı meram kılub içimizde kethüda ve yiğitbaşı olmamağa ehvalimiz müşevveş ve muhtel olmuştur. Taifemizden Hüseyin bin İlyas kethüda ve Abidin bin Hüseyin yiğitbaşı nasb olunmak matlubunuzdur dediklerinde taife-i mezberenin ahvalini tashih için rızalarıyla merkum Hüseyn'i kethüda ve mezbur Abidin'i yiğitbaşı nasb ve tâyin olundukda

mezburan dahi bilmuvacehe kabül edüb ve hidmet-i lâzımalarını edaya müteahhid olduklarından sonra ma hüv-el- vaki bit-taleb ketb olundu. Tahriren fi-el- yevm-üs-sadis min şehr-i Receb-ül- mürecceb sene selase ve selâsine ve Elf. 1033.

ŞÜHÜD-ÜL-HÂL

İlyas bin Bali	Bali bin Kalender	Hızır bin Receb	Şaban bin Receb	ve gayrühim.

VESİKA — 78

Budur ki Mahmiye-i Manisa'da sakin dergâh-ı ma'delet penah yeniçerilerinden Niyaz beşe ibn Murad mahfil-i şer'i hatîrde Bazarbaşı Mustafa bin Yusuf mahzarında takrir-i dâva idüb tarih-i kitab günü kahvede otururken mezbur Mustafa'yabana bir kaç akçelik üzüm ve badem getir dediğimde ol dahi getürmeyüb muhalefet etmekle ben dahi sen bazarbaş(ı) değilmisin akcamız ile üzüm ve badem vermeğe ar edersin dediğimde mezbur Mustafa bana lânet sana ve bazar başılığa bire dinsüz ve yahudi istermisin ki seni şimdi katl ettürem dedi sual olunub ıhkak-ı hak olunması matlubumdur dedikde gıb-es-sual ve akib-ül inkâr müddei-i mezkûrdan sıdk-ı mealine beyyine taleb olundukda udul müsliminden li-ecl-iş-şehade meclis-i şer'e hazıran olub istişhad olundukda filhakika mezbur Mustafa bizim huzurumuzda merkum Niyaz Beşe'ye lânet sana ve bazarbaşılığa bire dinsüz ve Yahudi istermisin ki seni şimdi katlettirem dedi. Husus-u mezbur içün şahitleriz şahadet dahi ederiz deyu eda -i şahadet-şer'iye ettiklerinde gıbbe riayete şerayit -il - kabul şehadetleri makbule oldukdan sonra ma hüve-el-vaki bit taleb ketb olundu Tahriren fi-el-yevm - üs - sadıs min şevval- il - mükerrem li - sene - ti erbaa ve selâsine ve elf. 1034.

ŞÜHUD - ÜL - HÂL

Fahr - ül - kuzat Haydar Efendi	Fahr - ül - akran Zati ağa ibn Hamza Çavuş	umdet - ül - âyan Hasan Beşe ibn Balı

Muslı Beşe İbn Mehmed	İbrahim Beşe İbn Abdullah	Elhac Musa Beşe İbn Mustafa	Mustafa Beşe İbn Abdullah
İvaz Beşe İbn Süleyman	Satılmış Beşe (İbn) Ali		

VESİKA — 79

Medine - i Manisa'da sakin culah üstadlarından Elhac Süleyman bin Ali ve Mehmed bin Abdullah ve Osman bin Ömer ve Ali bin Mustafa ve İsmail bin Ahmed ve Receb bin Musa ve Elhac Habib bin... ve Bayazıd bin Abdi ve Receb bin Şehbaz ve Mustafa bin Ahmed ve İsa bin Habib ve sayıri meclis - i şer'i şerife gelüb takri - i an - il - meram idüb cümle üstadlarımızın yiğitbaşısı olan Ömer bin mustafa'nın hiyaneti zuhur itmekle yerine Mehmed bin Ali nam kimesne yiğitbaşı olmuş merkum Mehmed'i istemezüz içimizden bir müstekim kimesne yiğitbaşı nasb olunmak murad ideriz. Dediklerinde yine Culah ustadlarının ihtiyarlarından işbu hafız - ül - kitab üstad Hasan bin Mehmed istikamet ile ma'ruf olub her veçhile mahal ve müstahak olmağın mecmu' culah üstadlarına merkum Hasan yiğitbaşı nasb ve tâyin olunub oldahi bilmüvacehe kabul ve hizmet - i lâzımasını edaya mütaahhid oldukdan sonra bu huruf liecl-it- temessük ketb olundu tahriren fi 16 Cemadelâhire sene 1050

ŞÜHUD - ÜL - HÂL

Mefhar - ül - kuzat müftizade Mehmed Efendi

undel-ül- kuzat Yusuf Efendi ibn-ül- Hac Hasan

Fahr-ül- akran yeniçeri serdarı Hasan ağa

Paşa zade Halil Çelebi

Veli Efendi ibn Cafer

Mustafa bin Hasan

Abdülgaffar bin Sefer

ve gayrühim min-el-hazırın

VESİKA — 80

Medine - i Mansa'da sakin olan culah üstadlarından Hacı Süleyman bin Ali Mehmed bin Abdullah ve Osman bin Ömer ve Ali bin Mustafa ve İsmail bin Ali ve Receb bin Musa ve Elhac Habib bin Mehmed ve Bayazıd bin Abdi ve diğer Receb bin Şehbaz ve Mustafa bin Ahmed ve İsa bin Habib ve sayirleri meclis-i şer'i hatire gelüb takrir-i kelâm ve bast-ı meram edüb cümle cülah üstadlarının Ahiler i olan Mahmud Halifenin ve işçibaşılar.... nın ve kethüdaları olan... nın hiyanetleri zuhur edüb üstadlarımızdan sabika ahimiz olan Hasan Halife ibn Hüsam Ahi ve Hüseyin bin Turmuş işçibaşı ve Osman bin Ebubekir kethuda nasb ve tâyin olmak matlubumuzdur Dediklerinde mezburlar istikamet ile ma'ruf olub cümle cülah üstadlarının muhtarları olmağın kıbel - i şeri'den merkum Hasan Halife Ahi ve mezbur Hüseyin işçibaşı ve mesfur Osman kethüda nasb ve tâyin olunub mezburlar dahi bilmuvacehe kabul ve hidmet - i lâzimesin berveçh-i sadakat edaya müteahhid oldukla-

rından sonra bu vesika لها hüve - el - hakıka li - ecl - it - temessük ketb ve tahrir olundu Tahriren fi 16 Cemadelâhire sene 1050

ŞÜHUD - ÜL - HÂL

Fahr - ül - müderrisin - il - kiram Ali Efendi	umdet - ül - kuzat müfti zade Mehmed Efendi

Kıdvet - ül - emasil Elhac Hasan ağa es-serdar	Veli Halife bin İsa	Paşa zade Halil Çelebi

VESİKA — 81

Medine - i Manisa'da olan hayyat üstadları ba - cem'ihim meclis - i şer'e gelüb takrir - i kelâm ve tabir - i an - il - meram idüb bundan akdem medine - i mezburda derzibaşı olan üstad Ali vefat eyledüğünde işbu hazır - ı bi - el - meclis olan Mehmed bin Abdullah nam hayyat derzibaşı olmuş lâkin mezbur Mehmed na ehil hidmete kadir değildir ref' olunub yerine işbu hazır-ı fiel meclis olan üstad Mustafa bin Abdullah nam herveçhile mahal ve müstahak olmağın derzibaşı nasb olunmak matlubumuzdur dediklerinde mezbur üstad Mustafa derzibaşı nasb olundukta oldahi veçh-i muharrer üzre kabul ve hidmet-i lâzımsin edaya mütaahhid olmağın hazıhil Huruf ب سجل temessük ketb olundu tahrirenfi gurre-i receb sene 1053

ŞÜHUD - ÜL - HÂL

Üstad Piyale Abdullah	üstad Hüseyin Abdullah-el-hayyat	üstad Mehmed bin Ali
Üstad Cafer bin Abdullah	İsmail bin Derviş	Hasan bin Mehmed

VESİKA — 82

Budur ki Manisa'da sakin Keçeci üstadlarından sahib ül-kitab Mehmed bin Sefer nam kimesne meclis-i şer'i şerifde muytaf üstadlarından Elhac Mehmet bin Kalender ve Ahmed bin Abdullah ve Musa bin Ali ve Ahmed bin Mustafa ve Mustafa bin... Vesayirleri mahzarlarında takrir-i kelâm ve an-il-meram idüb bundan akdem yünden hasıl olan esbab-ı Keçeci üstadları bey'ü şira idüb ve kıldan hâsıl olan eşyayı muytaf üstadları bey'ü şira Taşradan gelen kendu alamaz beyinlerinde müşterek olmak üzre ittifak olunub Hüccet olunmuşdu Baadehu muytaflık san'a-

tındahi tahsil ve muytaf üstadlarından başka çıkmakla muytaflara teveccüh eden nevaibi mezburlar ile maa (n) çekmek üzre muytafa müteallik olan eşyayı bey'ü şiraya bana rıza vermişlerdir sual olunub takriri tahrir ve hücet olunması matlubumdur dedikde gıb-es-sual mezburlar cevablarında filvaki mezbur Mehmed bizim san'atımızı dahi ve biz başka çıkmakla bizim çarşımıza teveccüh eden nevaibi bizim ile maa (n) çekmek üzre bize mahsus olan muytaf metaini bizimle maa bey'ü şiraya razı olduk deyu mesfur Mehmed'in kelimat-ı meşruhasın tasdik itmeğin mâ vak'a bit-taleb ketbolundu Tahriren fi 25 Zilkadet - iş-şerife sene: 1054

ŞÜHUD - ÜL - HÂL

Mağdan bin Abdullah Mustafa bin Bayram Abdulkerim bin-ül-hac
Bayram bin Hüseyin ve gayrühim. Hasan

VESİKA — 83

Budur ki medine-i Manisa'da sakin Debbağ taifesinden Mustafa bin Mehmed nam kimesne mahhfil-i kazada taife-i *mezburdan* Muslı *Halife* ibn Ramazan ve üstad Rıdvan bin Abdullah ve esseyyid Süleyman bin... Ve Elhac Mahmed bin Abdullah ve Abdi bin Ahmed ve Elhac Mehmed bin... Ve Elhac Hüseyin bin Mehmed ve Abdullah bin Halil nam debbağlar mahzarında takrir-i kelâm (idüb) ben san'atımda kâmil olub kusurum yoğken taife-i mezbur beni san'atımdan bilâ sebeb men'ederler sual olunub canib-i şer'den izin ve icazet verilmek matlûbumdur dedikde gıb-es-sual taife-i mezbure cenablarında mazbur Mustafa üstad ve san'atda kâmildir Lâkin töhmet-i sabîkası olduğu ecilden bilâ kefil kârhanelerimizde ışledüğüne rızamız yokdur ana binaen mani oldnk Dediklerinde mezbur Mustafa'nın nefsine ve hîni mutalebede meclis -i - şer'e ihzarına kefil taleb olundukda Mahalle-i mezbure sakinlerinden Ahmed bin Hasan nam kemesne merkum Mustafa'nın nefsine ve hîni mutalebede meclis-i şer'e ihzarına kefil olmağla taife-i mezbura taarruzdan men' ve mezbur Mustafa san'at-ı mezbure işlemeğe canib-i şer'den izin birle mâ vaka bittaleb ketbolundu Hurrire fi 13 Sefer-il-hayir sene 1055

ŞÜHUD - ÜL - HÂL

Elhac Mustafa bin Osman

Elhac Veli bin Ali

Derviş Beşe bin Mehmed

Mustafa bin Hasan

Mahmud bin Nasuh

VESİKA — 84

Medine-i Manisa'da sakin Pembeci taifesinden Elhac Ahmed bin Elhac Mustafa ve Mustafa bin İsmail ve Mehmed bin Ali ve Carullah bin Nurullah ve Mahmud bin Mehmed ve Süleyman bin İvaz ve Elhac Ahmed bin Mahmud ve Elhac dede bin Mehmed vesair Penbe tacirleri Meclîs-i şer'i şerifde Medine-i mezburede kantarcı olan Mustafa Biğ ibn Hasan mahzarında her biri takrir-i kelâm ve bast-ı meram edüb kadîmden kantar hizmetine tâyin olunan kantarcılar her bir kantar kırk vukiyye olub kantar başına ikişer akça resim alınagelmişken merkum Mustafa Biğ hâlâ kantarcı tâyin olunmağla hâlâ dört vukiyye Penbesi olan fakirden dört akca resim-i kantar alub fukarai hilâf-ı şer'i şerif rencide ider men'olunub yerine müstekim kemesne kantarcı tâyin olunmak matlubumuzdur Dediklerinde merkum Mustafa Biğ men'olunub yerine bir ehl-i-vukuf ve fukaraya nafi bir kantarcı tâyin olunmak üzre ma hüve-el-vaki b-it-taleb ketb ve imlâ olundu Tahriren 9 Şevval sene: 1057

ŞÜHUD - ÜL - HÂL

Mustafa Efendi ibn Himmet

Mustafa Çavuş ibn Sarı Çavuş

Kurd Beşe bin Abdullah

Süleyman bin Ahmed

VESİKA — 85

Vech-i tahrir-i huruf budur ki Manisa'da vaki olan ihtisabiye adamlarınızdan kıdvet-ül- emasili v-el- akran Bostancı Mehmed ağaya işbu bin elli yedi senesinde mah-ı Rebiülevvelinin ibtidasından Mart temamına değin beher ay otuzar bin akca eda etmek üzre der'uhde olunu (b) yedine işbu temessük verilmiştir (min) baad-el- yevm ihtisabiyeyi olıgeldüğü gibi tasarruf idüb taraf-ı âharden kemesne mani' ve müzahim olunmıya. Tahriren fi gurrei-i Rebiyülevvel sene: 1057

El- Fakir
Mustafa
Kayımmakam-ı Saruhan
Hâlâ

VESİKA — 86

Medine-i Manisa'da Bektaş mahallesi ahalisinin kethüdası olmayub bir kethüda lâzım ve mühim olmağın işbu sahib-ül- kitab mahalle-i merkume sükkânından Mağden bin Hacı nam kimesne salih ve mütedeyyin olub her veçhile kethüdalık hizmetine kadir olmağın mahalle-i mersume ahalisi üzerlerine kethüda nasb ve tâyin olundukda ol dahi minval-i muharrer

üzre kethüdalığı bilmuvacehe kabul ve hizmet-i lâzımasın istikamet ile edaya müteahhid oldukdan sonra hazihil vesika bittaleb ketb olundu. 18 Cemadelevvel sene : 1058

ŞÜHÜD-ÜL-HÂL

Menmed Halife bin İlyas el- imam	Mehmed bin Mustafa	Elhac Veli bin İsa el- Muhzır	Muhzır Kadri bin Hasan ve gayrühim.

VESİKA — 87

Kıdvet-ül emasili v-el- akran ağalarımızdan Bekir ağa ziyde işbu sene bin elli sekiz Ramazan ı şerif gurresinden şehir subaşılığı beher ayda yüz rıyal guruş şuhur-u selâsede üçyüz guruş ider hâlâ vec-hi meşruh Manisa su başılığını deruhde eylediği ecilden zabt u rabt ve tassrrıfıyçun işbu tezkere verilmişdir. Gerekdir ki subaşılığı mutad-ı kadîm üzre zabt ve tasarruf iyleyüb hilâf-ı şer' ve-el- kanun iş itmiyesin. Tahriren fi gurre-i Ramazan-il- mubarek sene : 1058.

El - fakir
Mehmed Paşa

VESİKA — 88

Vech-i tahrir-i huruf budar ki işbu bais-üt- temessük kasabbaşı Mehmed Çelebi'ye Şem'hanei bin elli sekiz senesinin mah ı gurre-î Ramazanından sene tamamına varınca bir mah üçer yüz akca vermek üzre derühde idüb biz dahi minval-i meşruh üzre yedine temessük verdik âharden kimesne müdahele etmiye tahriren fi-t-tarih-il- mezbur.

El - Fakir Elhac Bayazıd
Ağa-yı Muhtesib

VESİKA — 89

Medine-i Manisa'da hasırcıyan taifesinden ashab-ı haz-el-kitab Hüseyin bin İmir Şah ve Abdi bin Mehmed ve Ali bin Abdussamed ve sayirleri meclis-i şsr'i hatir-i lâzım-üt tevkir de semerciyan taifesinden Elhac Osman bin Ahmed ve sayirleri mahzarlarında her biri dava ve takrir-i kelâm idüb kadîmden vali-i memleket olanların tavarları içün semer lâzım geldikde ücret ile semerlerini mezburun semerciler semer sazı ile işleyüb asla bize teklif olagelmemişken hâlâ taife-i mezbure bize teklif edüb rencide ederler sual olunub men'ü def' olunmaları matlubumuzdur. Dediklerinde gıb-es- sual Elhac Osman e sayirleri cevablarında filvaki bu ana

gelince kadîmden vali-i memleket olanların tavarları içun semer lâzım geldikde ücretleri ile semerlerin! semer sazı ile işleyüb min baad hasırcıyan taifesi semer sazını bey'ü şira ve hasır işlemezler idi. Hâlâ zikrolunan hasırcılar bizim içün gelüp semer sazını alub hasır edüb bize gadr etmeleriyle vali olanlara semer lâzım keldikde mezburlar saz teklif eyledîk Dediklerinde mezburun Hasan ve Abdi ve Ali ve sayirleri baad-el-yevm her kangımızın yedinde semer sazı bulunur ise ve bey'ü şira ider ise muhkem hakkımızdan gelinsün dedüklerinde vech-i muharrer üzre zikrolunan hasırcıyan taifesine tenbih birle mâ vaka bit-taleb ketb olundu tahriren fi 15 Şevval - il mükerrem sene: 1059.

ŞÜHÜD-ÜL-HÂL

Mustafa bin Abdi	Elhac Cafer bin Abdullah	İvaz bin Şaban	Elhac Mahmud El-muhzır	ve gayrühim.

VESİKA — 90

Vech-i muharrer budur ki şehir kethüdası olan üstad Hüseyin bin Turmuş nam kimesne pir olub hidmetinde tekâsül üzredir. Deyu Elhac Hüseyin bin Hacı Nasıh ve Elhac Ahmed ve Kuru Hüseyin Beşe ve Abdullah Çelebi ve :mir şah oğlu Esseyyid Ali Çelebi ve Elhac Mustafa ve sayiri bir mukdim ve perhizkâr kimesne şehir kethüdası olmak matlubumuzdur. Dediklerinde işbu bais-üs- sicil Mustafa Çelebi ibn Hamza nam kimesne şehir kethüdası tâyin olunub istikamet ile hidmet etmeğe müteahhid olmağın hazihi-il-vesika bu mahalle işaret olundu. Fi 2 min Reeeb-il- mürecceb li-sene-ti sitte ve sittine ve elf: 1066.

VESİKA — 91

Rafi-i tevki-i refi-iş-şânî hakanî Mehmed Mehmed südde-i saadetime gelüb nefs-i Manisa çarşusunda otuz sene mikdarı babası ve yirmi sene miktarı kendusu dellâl başı olub Kul ve Karavaş iştira edüb hidmetinde kusuru yoğ iken âherden Abdulbaki ve Mustafa nam kımesneler hilaf-ı inha ile alub dahl etmekle elinde olan beratı mucibince ibka mukarrer kılınmak babında inayet reca etmeğin ibka ve mukarrer kılınub müceddeden tevcih edüb bu berat âyatı ve behcet gayatı virdum ve buyurdum ki baad-el-yevm mezbur Mehmed varub zikr olunan çarşuda dellâl başı olub hidmet-i lâzımasın meri ve müedda kıldıkdan sonra min baad ref'olunan mezburan Abdulbaki ve Mustafa'yı taraf-ı âherden

bir ferdi dahl - ü taarruz kılmaya şöyle bileler alâmet - i şerife itimat kılalar Tahrire (n) fi evahir - i şehr - i zilkadet - iş - şerife - sene 1066

Bî - Makam - ı Kostantanıyye
El - Mahruse.

VESİKA — 92

Vech - i tahrir - i huruf budur ki Medine - i Manisa'da bakkalan taifesinden Elhac Hüsam bin Muharrem ve Elhac Talib ibn - üs - Seyyid Mehmed ibn İlyas ve Sefer Çelebi ibn Abdulkerim ve Ali Çelebi ibn Mustafa ve Mehmed Çelebi ibn Mustafa meclis - i şer'e gelüb Hâlâ Bazar başımız olan İbrahim'in akval vc evzaından razı değüllerüz işbu meclis - i şer'e hazır olan Elhac Mustafa Beşe ibn Mehmed'i Bazar başı nasb olunmak reca ederiz. dediklerinde canib - i şer'den Bazar başı nasb olundukda ol dahi ber vech - i istikamet eda - i hidmet etmeğe müteahhid oldukda baad - el - kabul kayd olundu Hurrire Fi 10 Rebiyülevvel sene 1069

ŞÜHUD - ÜL - HÂL

Fahr - ül - Kuzat Abdullâtif efendi

Fahr - ül - akran Mehmet Beğ ibn Ahmed Bali Kethüda yeri

Ahmet efendi ibn - ül - Hac Mahmud

Ömer Çelebi bin Mustafa Kethüda - i Şehir

Bayram ve Mehmed ve Ebubekir

VESİKA — 93

Medine - i Manisa sükkânından Halil Efendi ibn Nasuh - ül - İmam ve Elhac Mehmed bin Veli ve Esseyid Mehmed Çelebi ibn Ali ve üstad Hasan bin Halil ve Musa Halife bin Abdullah ve Abdurrahim Çelebi ibn Mehmed Efendi nam kimesneler ve sairi meclis - i şerifde takrir - i kelâm ve tâbir - i an - il - meram edüb Medine - i mezburede kadîmden Bekmez bazarı kurbunda iki yerde un kapanı olmağla cümle muhtacın zikr olunan kapandan dekik ala gelmişler iken bir kaç senedir ref' olınmağla fukara - yı müslimine küllî usret hasıl olmuştur. Mutad - ı kadîm üzre yine iki yerde un kapanı tâyin olunub beher yevm muhtacine Narh - ı ruzî üzre dekik bey' olunması matlubumuzdur. Dediklerinde işbu sahib - ül - kitab Esseyyid Mehmed Çelebi ibn Kazaz Bali ve Esseyyid Mahmud Çelebi ibn Hüseyin Çelebi ve Osman bin Ömer nam kimesneler mü'min ve mütehavvil متحول ve Mukdim kimesneler olub beher yevm zikr olunan un kapanında dekik bey'etmek için uncu tâyin olunduklarında merkumlar dahi bilmuvacehe kabul ve hidmet - i lâzımaların kemâ yenbağı edaya

mutaahhid olduklarından sonra hazihi - ell - vesika li - cel - it - temessük bit taleb ketb olundu. [343]

ŞÜHUD - ÜL - HÂL

Fahr - ül akran Mehmed Ağa ibn - ül - hac Ebibekir	Esseyyid Hasan Çelebi ibn...	Elhac Muslıbin Veli
Ömer Beşe ibn Mehmed	Tabi' Mehmed Ağa El - mezbur	Bayram Biğ ibn Hüseyin El - muhzır

Mehmed bin Ali Bab El - muhzır	Ebubekir bin Osman	Hasan bin Hüseyin El - muhzır	Hasan bin Halil el - muhzır

VESİKA — 94

Medine - i Manisa sukunda bakkal taifesinden bilfiil Bazarbaşı Şeyh Hasan Çelebi ibn Halil ve Elhac Mustafa Beşe ibn Mahmud ve Ahmed dede ibn Ali ve İbrahim ibn Ömer ve Mustafa Çelebi ibn Ali ve Ahmed Çelebi ibn Mustafa ve Elhac Ali Çelebi ibn İmir Şah ve Ali Çelebi ibn Mustafa ve Mehmed dede bin Mustafa ve Ömer bin Osman ve Elhac Ahmed bin İbrahim ve Abdurrahman dede ibn Hüseyin ve Mustafa Çelebi bin Himmet ve sayiri ve Mısırcılardan kethüdaları Abdulkerim Çelebi ibn Sefer ve Elhac Mehmed ibn - ül - hac Ahmed ve İbrahim Çelebi ibn Mehmed ve sayiri ve Helvacılardan İbrahim Çelebi ibn Şaban ve Hasan Çelebi ibn Hızır ve sayiri ve Kasablardan Elhac İbrahim Çelebi ibn - ül - hac Mustafa ve Abdi Beşe ibn - ül - Hac Hüseyin ve sayiri ve Habbazlardan Elhac Mehmed Beşe ibn İlyas ve Elhac İsmail bin Osman ve İbrahim Beşe ibn خسور ve sayiri ve bilcümle vezn istimal eden erbab - ı hiref bâ ecm'ihim meclis - i şer'i şerif - i şamih - il - erkâna ve mahfil - i din - i münif - i rasih - il - beyanda bilfiil kayımmakam - ı liva - i Saruhan kıdvet - ül - emasili v - el - akran Mustafa Ağa ibn Abdulmenan tarafından muhtesib sab (nasb) olunan Elhac Ahmed Beşe ibn - ül - Hac Hasan ve Medine - i mezburede barat - ı بارات [berat - ı] âlişan ehl - i Hibre olan rafi - ür - rekime Elhac İbrahim Çelebi ibn Ali Mahzarlarında her biri takrir-i kelâm ve tâbir-i an-il- meram idüb kadîm-üleyyamdan bu ana gelince bey'ü iştiralarımızda istimal ettiğimiz tuğra-yi sultanî ile musavver tamgalı derahim ve ukiyelerimizi bundan akdem muhtesib olub fevt olan Seydi Biğ ibn Veli ile Bazar başı sabık Elhac Hüsam bin Ömer noksanı vardır deyu beşer ve o (nar) ve yirmişer dirhem Pirinc tel zam ve ilhak ettirüb bazı ziyade ve bazı noksan olmağla

[343] - Bu Hüccetin tarihi yazılmamıştır. Fakat duruşma 1071 senesinde yapıldığından tarihi de 1071 olması lâzım gelir.

muhtel ve müşevveş olmuştur. Hâlâ asitane-i devletten hazır-ı bilmeclis Mehmed Çelebi yediyle جا كوشه ve top ve Mahmiye-i Kostantanıyyede Kuyumcu ve ehl-i Hıbre vezniyle mevzun ve mi'yar-ı sahih ile ayar olunmuş tuğray-ı sultanî ile musavver tamgalı dört yüz ve iki yüz ve yüz elli ve yirmi ve on ve beş ve iki ve bir dirhem olmak üzre sah-ül-evzan dokuz kıt'a derahim-i cedid gelmişdir. Her birine nazar ve yedlerimizden istimal edüb sonradan tel zam olunan derahim ve ukıyyelerimiz tashih ve tatbik olunmak matlubumuzdur dedüklerinde mezkûr Mehmed Çelebi yedile meclis i şer'e ihzar olunan dokuz kıt'a derahime nazar olundukda filvaki her biri tuğra-yi sultanî ile musavvere ve tamgalı olduğu müşahede ve muayene olundukdan sonra erbab-ı örf mezkûrinin istimal eyledikleri derahim ve ukiyyeleri dahi taleb ve ahiz ve meclis-i şer'de cümle huzuruna tatbik ve ayar olundukda [iki kelime okunmayor] tamgalı ve tamam-ül- vezn olub lâkin sonradan zam olunan teller ile yirmişer ve onar ve beşer dirhem derahim-i cedid ziyade olduğu müteayyin olmağın hakikat-ı hâl muhtesib-i mezkûr Elhac Ahmed Beşe ve Elhac İbrahim halifeden sual olundukda cenablarında zikri mürur eden tamgalı dokuz kıt'a derahim'i cedideye tevfik ve tatbika razılar iken derahim-i cedide mahmiye-i Kostantaniyye'[de] muteber ve mamulün bih kuyumcu başı ve ehl-i Hibre vezniyle mevzun ve ma'rifetleriyle tamgalandığı malûmumuz değildür dediklerinde vazı-ı yed Mehmed Çelebi'den استبان (istizan veya istifsar olmalı) olundukda İbrahim Beşe ibn Osman ve Osman Beşe ibn Mahmud hazırlar olub filhakika mezbur Mahmud Beğ yediyle işbu meclisde müşahede ve müşarünileyh olub vech-i muharrer üzre zikri sebk eden dokuz kıt'a derahim mahmiye-i Kontantanıyye'de ma'mulünbih ve muteber olan Kuyumcu başı ve ehl i hibre vezniyle bizim huzurumuzda vezin ve ayar ve üzerlerine marifetleri ile tuğra-yı âlî darb olundu deyu Her biri alâ tarik-iş- şehade haber vermeğin baad-el yevm zikr olunan derahim-i cedid tatbid olunub kadîmden istimâl ettikleri derahim ve ukıyyelerinin vaz'ı kadîmi üzre zam ettikleri telleri ref' olunub cümle al-es- seviye ve beraber ve baad-el- tatbik derahim-i cedide keselenüb (bir kelime okunamayor) üstadından mutemedün aleyh kemesneya bi-tarih-ül- emane vaz' etmeleri için erbab-ı hiref-i mezkûrine tenbih olunub mâ vaka b-it taleb ketb ve ehl-i hibre mezkûr Elhac İbrahim yedine def' olundu ki led-el- Hace müzekker Macara olalar. Fi 7 Cemadelâhire sene 1076

ŞÜHUD - ÜL - HÂL

Mefhar-ül-kuzat Abdullah efendi
ibn Abdurrazak Efendi
Fahr-ül müderris Sani zade
Abdullah Çelebi

Fahr-ül müderris Ahmed Efendi
ibn-ül- Hac Mahmud

VESİKA — 95

Medine-i Manisa'da sakin haffaf taifesinden olub Culahan üstadlarından Ahibaba Eşşeyh Ahmed Halife ibn Ramazan ve Elhac Osman Çelebi bin Ebibekir ve İsmail Çelebi ve üstad Mehmed bin Mahmud ve sayiri ve haffafan üstadlarından Esseyyid Mehmed Çelebi ibn Ali Biğ ve (bir isim okunamadı) üstad Mehmed ve Elhac Hüseyin bin Sinan ve sayiri debbeğan üstadlarından Elhac Hasan ve Elhac Ahmed ve Elhac Mehmed ve Elhac Yusuf ve Elhac Mehmed ve Selmanîler üstadlarından Elhac Kasım bin Ali ve Elhac Mustafa ve Mehmet bin Abdulkerim ve Seyyid Mehmed Çelebi ve İbrahim Çelebi ve Bezzazan üstadlarından Elhac Hüseyin bin Mustafa ve Elhac Veli ve Esseyyid Abdulkerim Çelebi ve Elhac Veli Halife ve Elhac Mahmud ve sayir esnaf üstadları bâ cem'ihim meclis - i şer'i şerifde medine - i mezlurede sâdat - ı kiram üzerlerine Nakib - ül - akran olan fahr - üs - sadât bais - ül - kitab Esseyyid Hızır Efendi ibn - il - merhum Esseyyid Mahmud Efendi muvacehesinde her biri takrir ve ta'bir - i an - il - meram idüb medine - i merkumede Şeyh سبه (yahut سبق) itmekle maruf esnaf meşihatı nice sinin ve şuhur eban an ceddin müşarünileyh Hızır Efendinin üzerlerinde olub her yechile evza - ı etvarlarından razı ve (bir kelime okunamadı) ve cümlemizin meşihatına muhtarları yedinde olan evamir şer' (if) ve berat mucibince mutasarrıf olub âharan taarruz olunmamak matlubumuzdur deyu her biri takrir - i kelâm eylediklerinde vech - i mezbur üzre sâdır olan kelimatları ketb ve imlâ olundu. Fi 20 Cemaziyelevvel sene 1083.

VESİKA — 96

Nişan - ı şerif - i âlişan hükmi oldur ki.

Rafi - i tevki - i refi - iş - şânı hakanî kıdvet - ül - emasili ve - el - akran Esseyyid Hızır Efendi ziyde kadruhu südde - i saadetime gelüb Manisa'da vaki esnaf meşihatı bin seksen üç senesi Cemadelevvelinin gurresinde kenduya tevcih olunub suret - i ruus - u hümayun verildüğün bildirüb mucebince berat - ı şerifim verilmek babında inayet reca itmeğin bu berat-ı meymenet makrunu virdum ve buyurdum ki baad - el - yevm mezbur varub Manisa'da vaki esnaf şeyhi olub hidmet - i lâzımasın mer'i ve Müedda kıldıkdan sonra olbabda efrad-ı âferideden bir ferd mani' ve dâfi olmayub dahl - ü taarruz kılmayalar şöyle bileler alâmet - i şerife itimad kılalar Tahriee (n) fi evayıl i şehr i Cemadelevvel li - senet - i selâse ve semanine ve ef. 1083

Bî - makam - i Kostantaniyye El-mahruse

ESNAF - I MANİSA

Meşihat

Emekdarlardan kıdvet - ül - emasili - v-el- akran Esseyyid Hızır ziyde kadruhu mahal ve müstabak olmağın.

Mucebinc ferman-ı hümayun verilmiştir.

Fi gurre-i Ca. sene selâse ve semanine ve elf

VESİKA — 97

Medine - i Manisa'da vaki debbağan üstadlarından Elhac Mehmed bin Hüseyin ve Mehmet Tayı طاق ibn Ali ve Elhac İsmail bin İbrahim ve Ahmed Çelebi ibn Ramazan ve sayiri meclis i şer'i âlişanda haffafan üstadlarından rafi - ül - kitab - ür - rakım Esseyyid Mehmed Çelebi ibn üstad Ali ve Esseyyid Hasan Çelebi ibn -üs - seyyid Yakub ve Elhac Osman ibn -ül - Hac Hamza ve Esseyyid Mustafa ibn - üs - seyyid Hüseyin ve üstad Muharrem bin Mehmed ve Hüseyin ibn Hasan ve Elhac Ali bin Veli ve sayiri muhatabalarında her biri mâ - fi - el - zamirini bu gûna hikâyet ve murad ve meramlarını bu veçhile rivayet edüb kadimden haffafan üstadlarına her hafta kadr-i kifaye sahtiyan ve meşin vermek mutad olmağla kendu tarafımızdan Elhac Mustafa bin Mehmed ve diğer Elhac Mustafa bin Mehmed Çavuş ve Elhac Mustafa bin Pilâvcı Mehmed nam üstadlarımızı tacir nasb ve tâyin edüb her gün mezburlara kifayet miktarı sahtiyan ve meşin yetiştirmek üzre temhid - i kavaid ve zavabit eyledik eğer haffafan üstadlarına muzayaka çekdirirlerse ve haffafiyete (n) sahtiyan ve meşin bey'olunursa biz cümlemiz müstahakk-ı ta'zir olunub v-et-tahkik zamin olduk dediklerinde gib-et- tasdik v-et- tahkik mâ hü-ve-el-vak-ı b-it- taleb ketb olundu fi 26 Rebiyülevvel sene 1085

Bayram Hacı ibn Süleyman — Mustafa Biğ ibn Veli — Mustafa Çelebi ibn-ül-Hacı Mehmed

Elhac Mehmed bin Elhac Mustafa — Elhac Mehmed bin Hüseyin — Ahmed efendi Reis-ül- küttab

Abdurrahman efendi — Hasan efendi ibn Abdulveli — Ebubekir bin Osman — Mehmed bin Bayram [344]

[344] — Eskiden tabaklar, Çarşıya, haftada bir def'a gön, sahtiyan ve meşin getirüb satarlarken, daha sonraları, kerestelerinin çarşıda çalınması, yalnız, Pazar gün satılan malzemenin haffafların haftalık ihtiyaclarını karşılamaması yüzünden, 1070 tarihinden itibaren, sayıları 3 - 5 arasında bulunan tüccarlar vasıtasıyla haffaflara her gün malzeme satmağa başlamışlardır.

VESİKA — 98

Vech-i tahrir-i huruf budur ki

Berat-ı şerif-i âlişan ile mutasarrıf olduğumuz seyfiler nam karye timarımız dahilinde bir deştiban lâzım olmağın işbu bais-üt- temessük İvaz nam kemesne Deştiban nasb ve tâyin eylemeğin işbu huruf li-ecl-it-temessük tarafımızdan vaz'olunmuşdur Âherden kimesne mani' olmaya Fi evasıt-ı şehr-i Şevval-il- mükerrem li-sene-ti sitte ve semanine ve Elf. 1086.

El-Fakir Mustafa El-vekil — El-Fakir Hüseyin Çavuş — El-Fakir Abdi

VESİKA — 99

Demirci kazasında vaki debbağ esnafının Ahibabası olan Esseyyid Eşşeyh Mehmed bin-üs-seyyid İbrahim Fevt olub yeri hâli ve hidmet-i lâzımasın mahlûl olmağla yerine erbab-ı istihkakdan müteveffa-yı mezburun sulbî oğlu esnaf-ı mezkûrun muhtarı işbu rafi-i tevki-i refi-iş-şan-ı hakanî Esseyyid Molla Mehmed bin-üs-seyyid Mehmet her veçhile lâyık ve mahal ve müstahak olmağın Ahibabalık-ı mezkûre müteveffa-yı mezbur babası mahlülünden merkuma tevcih olunub yedine müceddede (n) berat-ı- şerif-i âlişan verilmek babinda Naibi mevlâna Fethi zade Esseyyid Abdulhalim ziyde ilmuhu arz itmeğin mucebince merkuma tevcih ve sadaka idüb bu berat-ı hümayun-u saadet makrunum verdum ve Buyurdum ki baad-el-yevm Esseyyid Molla Mehmed ibn-üs-seyyid Eşşeyh Mehmed varub zikrolunan kaza-yı mezburede mezbur babası yerine debbağ esnafının Ahibabası olub hidmet-i- lâzımasın mer'i ve müedda kıldıkdan sonra bundan akdem ne veçhile mutasarrıf olagelmişler ise merkum dahi olveçhile mutasarrıf olub devam-ı- ömr-ü devletimçun duaya müdavemet göstere ol babda taraf-ı âharden ferd mani' ve müzahim ve muarız olmayub asla dahl ü taarruz kılmayalar Şöyle bilüb alâmet-i şerife itimad kılalar Tahriren Fi - el - yevm - üs - sabi' aşere min şehr-i rebiyülâhir li-sene-ti ihda ve Erbaine ve mieteyn ve Elf. 1241 [345]

SON

[345] — Demirci Kadılık Sicilleri.

KAYNAKLAR

(KİTAPLAR VE SİCİLLER)

1 — Manisa mahkeme-i şer'iye sicilleri.

2 — Bor » » ».

3 — Demirci Mahkeme-i şer'iye sicilleri.

4 — Hazine-i evrak, mühimme defterleri.

5 — Manisa Evkaf dairesi vakıf kayıtlar defteri.

6 — Fütüvvetname, Nasirî (Ahi Ali bin Seydi Hasan kopyası) 843 H-

7 — Fütüvvetname (Bay Mustafa Rahmi Balaban kopyası) Aslı İzmir Halkevi kütüphanesinde.

8 — İbni Batuta, Ahmet Şerif tercümesi: İbni Batuta seyahatnamesi. C 1. İstanbul 1333, 1335.

9 — M. Fuat Köprülü, Türk Edebiyatında ilk mutasavviflar, İstanbul 1918.

10 — Aşık Paşa zade, tarih-i âl-i Osman, İstanbul 1332.

11 — M. Cevdet, Zeyli âlâ faslı (Ahiyyetül fityanı) Türkiyye fi Kitabürrahletül ibni Batuta, İstanbul 1932.

12 — Taşköprülü Mehmed Efendi. (İsmail bin Halil kopyası), Şekayik-i numaniye tercümesi, yazma, Muradiye kütüphanesi, No: 1368, Halep 1040. H.

13 — Evliya Çelebi seyahatnamesi; C 1, 3, 8, 9. İstanbul. 1314. 1928. 1935.

14 — Abdurrahman ül câmî, Nefahat -ül-üns tercümesi,

15 — Kâtip Çelebi, Cihannüma.

16 — Osman Nuri. Mecelle-i Umur-u Belediye, C 1. İstanbul 1922.

17 — Galip Mübarek, Anadolu Türk âsar ve mahkûkâtı tetebbüatına esas Ankara birinci kısım, İstanbul 1341.

18 — Galib Mübarek, Türk âsar ve mahkûkâtı tetebbüatına esas Ankara ikinci kısım, İstanbul 1928.

19 — İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Kitabeler : Birinci kısım. İstanbul 1927.

20 — » » » » İkinci » » 1929.

21 — » » » Kütahya şehri. .stanbul 1932.

22 — » » » Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu ve Karakoyunlu devleti. Ankara, 1937

23 — Hammer, Mehmet Ata tercümesi, Devlet-i Osmaniye tarihi, Istanbul 1332.

24 — Abdurrahman Vefik, tekâlif kavaidi. Sofya 1328.

25 — Hüseyin Hüsameddin. Amasya tarihi. C 4, İstanbul 1928.

26 — Ahmet Rifat Efendi Lûgat-ı tarihiye ve Coğrafya. C 1, İstanbul 1299.

27 — Hilmi Oran. Üçükcü Sultan Mehmed'in sünnet düğünü, İstanbul 1941.

28 — Zıraat Bakanlığı neşriyatı, Türk Zıraat Tarihine bir bakış. İstanbul. 1938.

29 — Kâmil Su, Mimar Sinan'ın eserlerinden Muradiye Camii İstanbul. 1940.
30 — » », 17 ve 18 inci yüz yıllarda Balıkesir şehir hayatı. "1937
31 — Tahir Harimî Balcıoğlu, Tarihte Edremit şehri. Balıkesir 1937
32 — Osman Bayatlı. Bergamada efsaheler, âdetler, İstanbul 1942
33 — Doktor Galip Gültekin. Ortaçağda Türk Tecim ve san'at hayatı, Esnaf teşkilâtı. İstanbul 1938
34 — M. Çağatay Uluçay, İbrahim Gökçen. Manisa tarihi. İstanbul 1939
35 — » » » Saruhan oğulları ve eserlerine dair vesikalar İstanbul 1940
36 — » » » Manisa'daki sarây-ı âmire ve şehzadeler türbesi İstanbul 1941

DERGİLER

1 — M. Fuat Köprülü, Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşu meselesi Gibons ve Gize'nin eserleri münasebetiyle, Hayat mecmuası sayı 12
2 — M. Fuat Köprülü, İslâmiyet makalesi, Edebiyat fakültesi mecmuası.
3 — » » » , Ankara ve Ahiler, Hayat mecmuası, Sayı 21.
4 — Ahmed Tevhid, Ankara'da Ahi'ler hükûmeti Türk Tarih Encümeni mecmuası, cüz 19.
5 — Halil Ethem, Ankara Ahi'lerine dair iki kitabe Türk Tarih Encümeni mecmuası, cüz 41.
6 — Ahmed Refik, Fatih zamanında Teke İli, Sultan Öyüğü, Türk Tarih Encümeni mecmuası, cüz 79,80.
7 — Ahi'ler, Hayat Ansiklopedisi, cüz 2,
8 — Mehmed Galip, İhtisap Ağalığı, Türk Tarih Encümeni mecmuası, cüz 9.
9 — İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Alâeddin Paşa, İslâm Ansiklopedisi, cüz 4.
10 — Besim Darkot, Ankara, İslâm Ansiklopedisi, cüz 6.
11 — Tahsin Öz, Murad 1. Vakfiyesinin metni, Tarih vesikaları, cüz 4.
12 — Konya Mecmuası kolleksiyonu,
13 — Ülkü » »
14 — Cediz » »
15 — S. Çetintaş, Şehzade Mehmed'in sünnet düğününde esnaf ve küçük san'af erbabının geçit resmi, Çınaraltı Mecmuası, sayı 14.
16 — Süleyman Şükrü. Eğirdirde eski devirde esnaf adetleri ve teşkilâtı Halk Dergisi haberleri sayı 120.
17 — Davut Zeki, Bursa'da esnaf cemiyetleri. loncalar : Halk dergisi haberleri, sayı, 77.
18 — F. Z. Yunus ve Ahilik; Halk Dergisi haberleri, sayı 16.
19 — Hasan Fehmi Turgal: Ahilere dair Halktaki Bilgiler, Halk Dergisi haberleri sayı 102, 103, 104, 105,

İNDEKS

Millet ve Kişi Adları

A

B

C

Ş

T

U

V

Y

Z

Yer ve Memleket Adları

A

B

G

H

I

İ

K

N

O

P

R

S

Esnaf adları, esnafın yaptığı ve sattıkları ile merasimlerine ait ad ve unvanlar

A

B

C

Ç

D

E

U

Ü

V

Y

Z

Çiçek, Meyva, Mahsul Adları İle Hayvan Adları ve Bunlardan Elde Edilen Ürün Adları:

P

R

S

Ş

T

Ü

Y

Z

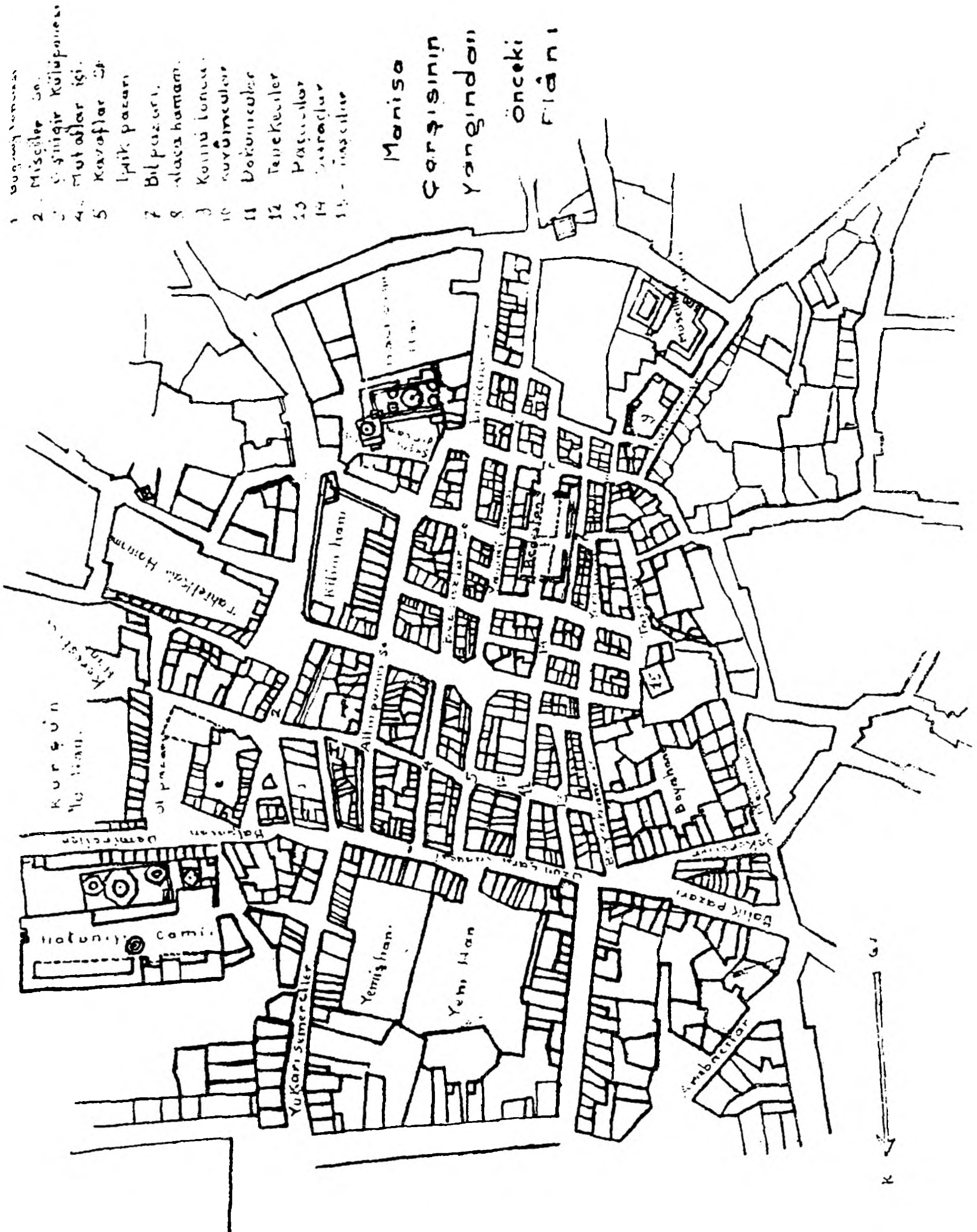
Kitabın Basılmasından Sonra, Gözümüze İlişen Bazı Hatalar :

Sayfa	Satır	Yalnış	Doğru
13	10	Kanaaf	Kanaat
17	9	İhtiyarlar	İhtiyar
18	15 H.Ş (1)	Mucibiuce	Mucibince
18	25 „	Fi l va - kı	Fil - vaki
19	5	Cünle	Cümle
22	5 H.Ş .	Kitabd	Kitabda
23	5	Tutlacağı	tutulacağı
25	12	Pişirmiveler	pişirmiyeler
35	18 H.Ş	Bahayaya	pahaya
35	18 „	Arafından	Tarafından
38	8	Çeehresile	çehresile
38	1	Mevya	Meyva
40	26	Vedile	Yedile
41	35	Edivordu	Ediyordu
42	3	Akça	akçeye
42	15	Çavuşları	Çavuşlar
42	27	Karşılıvacak	Karşılıyacak
43	2	Kavutlarında	Kayıtlarında
43	3 H.Ş	Vülden	Büldan
43	12 „	Savb	Sarab
46	26	Yapıyarlardı	Yapıyorlardı
48	24	Bn	Bu
48	2 H.Ş	Deumektedir	Demektedir
50	19	Kularının	kollarının
50	25	Mücaeededen	Mücadeleden
50	27	Kaybolmuş	Kalbolmuş
50	9	Manisa	Manisa'dan
56	30 H.Ş	Tarihi·	Tarih
59	5	Başkk	Başka
62	10	Hąlden	Halde
68	17	Çüseyin	Hüseyin
70	4	Çerçi	Çerçin
71	37	Zemane	Zamanda

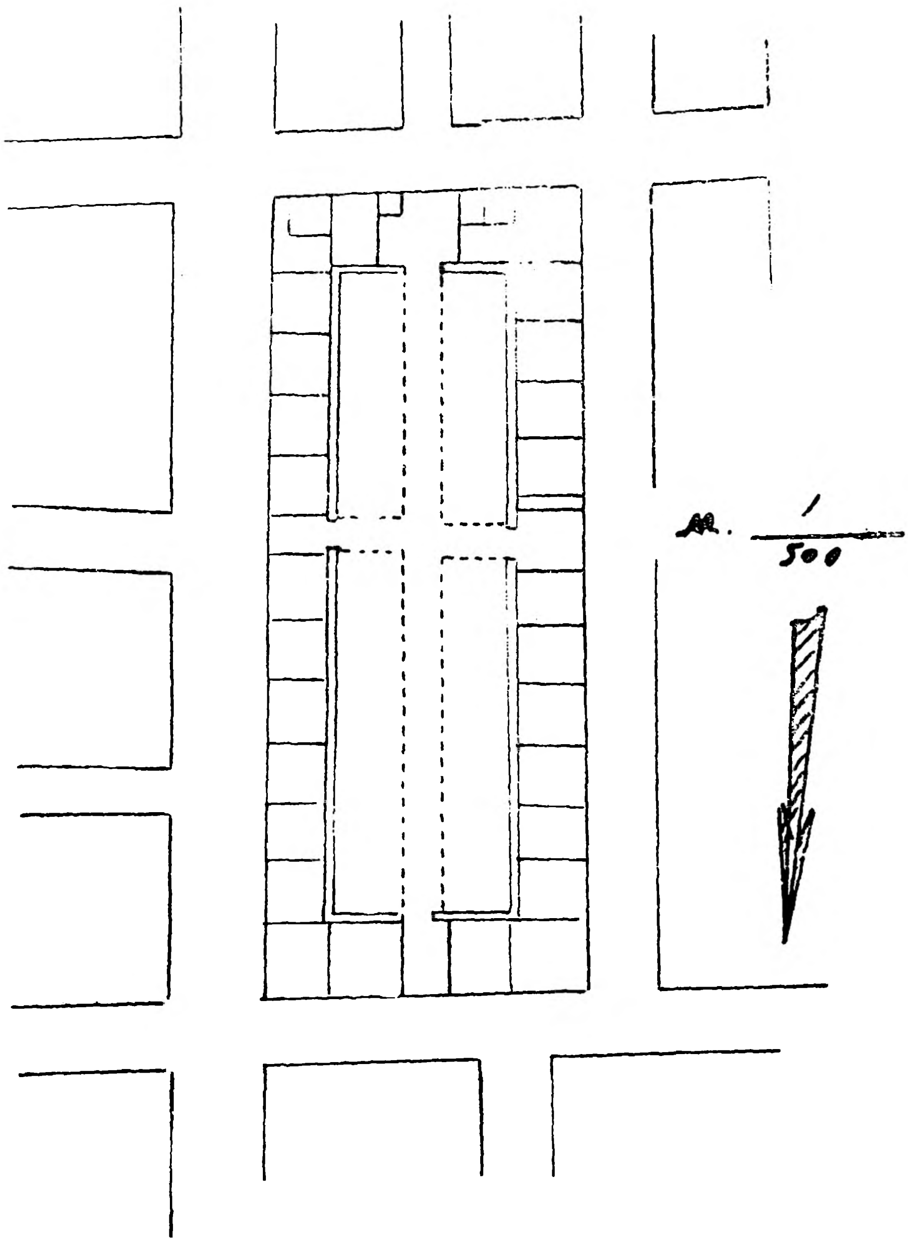
(1) — «H.Ş» işareti haşiyedeki satırları göstermektedir.

Sayfa	Satır	Yanlış	Doğru
72	10	Mübayaa	Muayene
80	17	Kastamoni	Kastamonu
80	10 H.Ş	Olar	Olan
80	18 H.Ş	İlee	İle
90	9 H.Ş	Üzearie	Üzerine
90	10 H.Ş	Badeha	Badehu
91	4	Selim II.	Selim III.
93	1	Ddiayı	İddiayı
93	6 H.Ş	Olau	Olan
94	10 H.Ş	Debağ	Debbağ
94	14 H.Ş	Teşkil	Teşki
98	26 „	Vak-	Vakf-i
98	33 „	Muhasbe	Muhasebe
98	36 „	Anynı	Ayni
99	39 „	Neebeni	Nebevî
101	36	Mamlûkler	Memlûkler
107	6	babi	Tabi
107	18 - 19	Düstur	Destur
110	9 H.Ş	Tüccar	Neccar
110	11 „	Olnb	Olub
110	12 „	Tüccarı	Neccar i
110	18 „	Tevki-ü	Tevki-i
112	22 „	Suknu	suk-u
113	1	Kuvvefli	kuvvetli
113	10	Başıdda	Başında
113	14	Şnnları	Şunları
114	17	Meşrutiyet	Tanzimat
114	2 H.Ş	Kelaycıları	Kalaycıları
115	14 „	Esuaf	Esnaf
119	4	Kahtorol	Kontrol
125	4	Hamur	Hamr
125	6	Evvel	Ol
125	14	Başhade	Başhane
125	31	Esemiyenleri	Eslemiyenleri
125	35	Evril	Evail
126	7	Gilmeye	gitmeye
127	7	Kvdat	Kudatı
127	25	İstimal	Istima'
129	32	Enbıyi	Enbiya-i
131	4	Se	Sene
134	37	Made	mâdin
135	26	Sefe	Sefer
136	27	Hümayu	Hümayun

Sayfa	Satır	Yanlış	Doğru
136	34	Kadimdnn	Kadîmden
146	26	Kızıavlu	Kızılavlu
147	5	Deüb	Edüb
147	24	Buyvrdumki	Buyurdumki
148	34	Erman-ı	Ferman-ı
150	29	Fazaluhu	Fadlihu
154	15	Bağaci	Boğası
161	27	Bolunmuştur	Olunmuştur
162	13	Bulunur	Olunur
163	15	Oktnmadı	Okunamadı
"	31	Sahtivan	Sahtiyan
164	32	Olunduğh	Olunduğu
"	7	Keunamadı	Okunamadı
"	14	Keziyede	Kaziyede
"	17	Eylemivesin	Eylemiyesin
165	27	Muhallâtından	Mahallâtından
166	15	Berü	Beru
"	16	Pabnş	Pabuş
167	42	Kemesney	Kemesneye
"	43	Eylemeyeyein	Eyleyemesin
169	13	باسه	باشه
171	8 H.Ş	Subaşısını	Subaşısının
"	9 H.Ş.	Dui	dutup
"	10 H.Ş.	Tarih-iie	Tarih-il-
174		Şühüd	Şuhud
175	9	Yemin	Yevm
"	27	Dükkânını	Dükkânına
176		Şühüd	Şühud
177		"	"
178	6	Takri-i	Takrir-i-
"	17	Undel	Umdet
179	17	Lâzımsın	Lâzımasın
182		Sühüd	Südud
"	28	Şsr'i	Şer'i
183	6	Keldikde	Geldikte
"		Şühüd	Şühud
186	29	Tatbid	Tatbik
187	35	Tahriee	Tahriren
188	1	Esnafı Maniaa Meşihat	Meşihat-i esnaf-i Masa
"	20	Haffafiyete	Hafiyeten
191	27	Üçükcü	Üçüncü

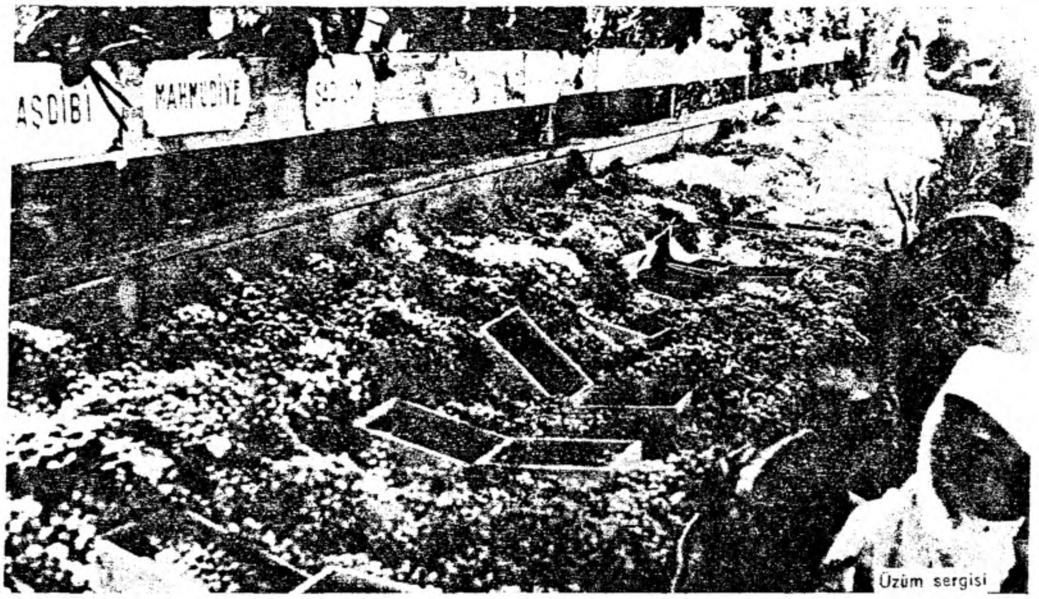

Yanmadan önceki Manisa çarşısının Plânı

Bedestenin Plânı

ÜZÜM BAYRAMI

Üzüm sergisi

Manisalılar. Üzümün ticarî. iktisadî ve içtimaî hayatta oynadığı rolden dolayı, 1938 den beri senenin bir gününü üzüm bayramına hasretmişlerdir. Bayram günü, 1938 de 20 Ağustos kabul edildiği halde. 1941 de Manisanın Kurtuluş bayramı günü olan 8 Eylûl. ayni zamanda üzüm bayramı günü olarak kabul edilmiştir. Bayram gününde Gediz vadisinden getirilen nefis üzümler sandıklar içerisinde böyle teşhir edilir. Jüri tarafından birinci. ikinci ve üçüncü gelenlere hediyeler verilir.

ÜZÜM TÜRKÜSÜ

Söyleyin bu üzüm başka nerde var,
Tanesi bir inci, salkımı bahar
Bunun değerini yiyenler anlar,
İçinde sağlığın özü gizlidir.
Bu üzüm edalı bir Gedizlidir.

Canını sevenler bol üzüm yesin!
Hem yesin, hem üzüm türküsü desin.
Tanrıyı sevenler doğru söylesin,
Bu üzüm var mıdır başka illerde?
Manisa üzümü destan dillerde.

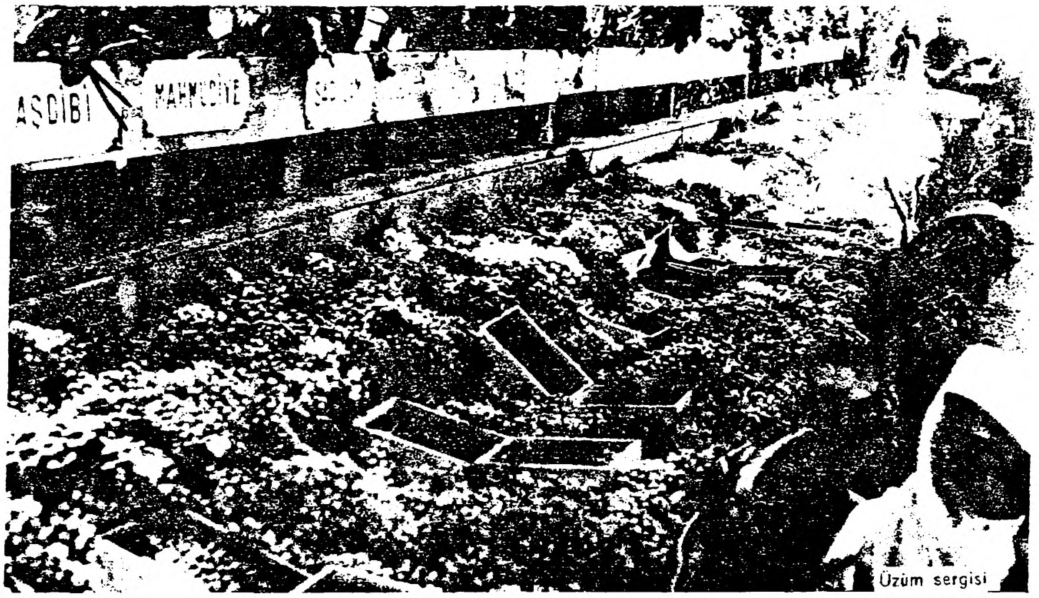
Her yılın bu günü gülün, oynayın,
Bu günü bağcılar bayramı sayın,
Türkümü doğudan batıya yayın!
Ün alsın Manisanın adı dillerde,
Dolaşsın üzümün tadı dillerde.

ÜZÜMLERİMİZ

Manisanın, en başta gelen ürünü üzümdür. Gediz boylarına güzellik bahşeden üzüm, Manisalılara neş'e, para ve saadet getirir.

ÜZÜM BAYRAMI

Üzüm sergisi

Manisalılar. Üzümün ticarî. iktisadî ve içtimaî hayatta oynadığı rolden dolayı. 1938 den beri senenin bir gününü üzüm bayramına hasretmişlerdir. Bayram günü, 1938 de 20 Ağustos kabul edildiği halde. 1941 de Manisanın Kurtuluş bayramı günü olan 8 Eylûl. ayni zamanda üzüm bayramı günü olarak kabul edilmiştir. Bayram gününde Gediz vadisinden getirilen nefis üzümler sandıklar içerisinde böyle teşhir edilir. Jüri tarafından birinci. ikinci ve üçüncü gelenlere hediyeler verilir.